

XII. évfolyam 1. szám

2019. március

Hadtudomány online

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2060-0437

XII. évfolyam, 1. szám, 2019

A szerkesztőbizottság elnöke: DR. HABIL. JOBBÁGY ZOLTÁN EZREDES,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Főszerkesztő: DR. HABIL. SZELEI ILDIKÓ ALEZREDES,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Olvasószerkesztő: DR. HAUSNER GÁBOR ALEZREDES,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Tördelőszerkesztő: NYÁRI ÉVA,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Internetes elérhetőség:

[Hadtudományi Szemle](#)

Szerkesztőség: Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Szemle
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

Levelezési cím: Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Szemle
1581 Budapest, Pf.: 15.

E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Dr. habil. Jobbágy Zoltán ezredes

Tagok: Dr. habil. Szelei Ildikó alezredes
Dr. Hausner Gábor alezredes
Nyári Éva
Dr. Forgács Balázs százados
Dr. Ujházy László alezredes
Dr. Hettyey András
Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)
Dr. Pavel Bučka (Szlovákia)
Dr. Pavel Nečas ezredes (Szlovákia)
Dr. habil. Molnár Anna

Kiadó:

Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

Tartalomjegyzék

HADMŰVÉSZEZET

BALLA TIBOR:

Ausztria-Magyarország első világháborús horvát hadvezére, Svetozar Borojević von Bojna tábornagy	6
--	---

FAUST ANITA:

Justifying Conflict – A Tentative Typology of Narratives of Geopolitical Legitimation	16
---	----

FORRAY LÁSZLÓ:

Túlélés alapjai mérsékelt égövi viszonyok között IX.	30
--	----

GÖNCZI GERGELY:

Technologies and Methods for Mitigating the Ecological Footprint of the Forces	66
--	----

JOBBÁGY ZOLTÁN:

A felkelés elleni műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben: Roger Trinquier és a modern hadviselés	87
--	----

KOVÁCS MÁRK KÁROLY:

Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszere napjainkban	101
--	-----

MÁTYÁS BOTOND:

A 40/43M Zrínyi II rohamlöveg korszerűségének szempontjai	117
---	-----

MEZEY CSABA BENCE:

A maláj kommunista gerillák leverése: a COIN diadala	129
--	-----

SÜLI ATTILA:

Székely huszárak a délvidéki hadszíntéren 1848-ban	141
--	-----

BIZTONSÁGPOLITIKA

GIBÁRTI SÁRA:

Az élelmiszerbiztonság értelmezése válságövezetekben	153
--	-----

NÉMETH JÓZSEF LAJOS:

A stratégiai kommunikáció interdiszciplináris megközelítésben	167
---	-----

SZEGŐ LÁSZLÓ:

[Politikaelemzés – egy módszer a stratégiai dokumentumok értékelésére](#)175

TAKÁCS LILI:

[Az olasz haderő fejlesztésének főbb irányai 2017-2019](#)184

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

KOVÁCS ISTVÁN:

[Prostitúció és bujaság, mint a hét főbűn egyike, avagy választás kérdése volt-e a prostitúció szabályozása Krisztus előtt és után, a katonai Hellasban](#)203

SZTANKAI KRISZTIÁN:

[A társadalomtudományok nélkülözhetetlensége a jövő tisztázásában](#) ..216

ÁLTALÁNOS

BÁCS ZOLTÁN:

[Az első világháború néhány következménye a katolikus egyház számára](#)233

DROPPOVA MIRIAM:

[What Kind of Person is the Most Liable to Commit Extremist Crimes?](#)242

HORVÁTH LÍVIA:

[Táplálkozásunk átalakulása és a haderőt is érintő civilizációs megbetegedések kapcsolata](#)248

KLISZEK NOÉMI:

[Kritikus infrastruktúra védelem: a keresztény szent helyek védelme](#)262

BALLA TIBOR¹**Ausztria-Magyarország első világháborús horvát hadvezére,
Svetozar Borojević von Bojna tábornagy****The Croatian First World War Leader of Austria-Hungary, Field
Marshal Svetozar Borojević von Bojna****Absztrakt**

A tanulmány összefoglalja Svetozar Borojević von Bojna tábornagy katonai pályafutását, első világháborús szereplését, részletezi azokat a fegyvertényeket (komaróvi csata, isonzói csaták), amelyekért kétszer is megkapta Ausztria-Magyarország legmagasabb katonai kitüntetése, a Mária Terézia Katonai Rend két különböző fokozatát. Megismerjük a Rend 1917. június 2-án I. Károly császár által számára adományozott parancsnoki keresztjének átadási körülményeit, továbbá azt, hogy miért kapta meg halála után, 1931-ben a Rend lovagkeresztjét is.

Kulcsszavak: Borojević tábornagy, isonzói csaták, komaróvi csata, Mária Terézia Katonai Rend, parancsnoki kereszt, lovagkereszt

Abstract

The study summarizes the military career of Field Marshal Svetozar Borojević von Bojna, his role in the First World War, details the feats of arms (the Battle of Komarów, the Isonzo Battles) for which he received two different grades of the highest decoration of Austria-Hungary, the Maria Theresa Military Order. One can get to know the circumstances of his decorating with the Commander's Cross of the Order by Emperor Charles I. on 2 June 1917, furthermore the facts, why the Knight's Cross of the Order was awarded to the Field Marshal posthumous in 1931.

Keywords: Field Marshal Borojević, the Isonzo Battles, the Battle of Komarów, the Maria Theresa Military Order, Commander's Cross, Knight's Cross

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: balla.tibor@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2476-8981>

SVETOZAR BOROEVIC KATONAI PÁLYAFUTÁSA

Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében számos horvát származású katonatiszt és tábornok szolgált a Nagy Háborúban, közülük a legközismertebb és a legmagasabb rangot elért – az első világháború végén a birodalom kilenc tábornagyának² egyike – Svetozar Boroević volt.

1. sz. fénykép: Svetozar Boroević von Bojna

Neve a köztudatban szorosan összefonódott a Nagy Háború olasz frontján, az Isonzó folyó mentén vívott, rendkívül magas veszteségekkel járó csatákkal. Eredményes tevékenységéért (ti. csapatai élén 11 isonzói-csatában csekély területveszteség árán sikeresen tartóz-

² A Monarchia hadseregének tábornagai kinevezésük sorrendjében az alábbiak voltak 1918 októberében: Frigyes főherceg (1914), Jenő főherceg (1916), Franz Conrad von Hötzendorf (1916), Kövess Hermann (1917), Alexander Freiherr von Kroatina (1917), Franz Rohr, Freiherr von Denta (1918), Eduard Freiherr von Böhm-Ermolli (1918), Svetozar Boroević von Bojna (1918), József Ágost főherceg (1918).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.1>

2019. XII. évfolyam 1. szám

tatta fel a Trieszt, Laibach és az Isztria elfoglalását célzó olasz támadásokat) kortársai „az Isonzó oroszlánja” elnevezéssel illették.

A későbbi tábormagy 1856. december 13-án született a Zágráb vármegyei Umetić községben, Adam Borojević császári-királyi főhadnagy fiaként, ortodox vallású családban. Zrinjben népiskolát végzett, majd különböző katonai tanintézetekben folytatott tanulmányokat: 1866-69 között a Pétervárad melletti Kamenicán, 1869-től 1872-ig pedig a Kőszegen működő katonai felsőnevelő intézetet, azt követően 1872-74 között a Graz melletti Liebenau gyalogsági hadapródiskoláját, végül az 1881-83 közötti években a császári és királyi vezérkar szakiskoláját, a bécsi Hadiiskolát végezte el.

Tanulmányai és katonai szolgálati ideje során a német és a horvát nyelvet tökéletesen, a franciát és az oroszát jól, a magyart a szolgálat igényeinek megfelelően sajátította el.³

Katonai pályafutása gyorsan ívelt felfelé a dunai birodalom szárazföldi haderejében, amelynek során főként magyarországi, boszniai, valamint csehországi állomáshelyeken szolgált. 1872. szeptember 1-jén tizedes, 1873. július 21-én őrmester, 1874. november 1-jén hadapród, 1875. május 1-jén hadnagy, 1880. május 1-jén főhadnagy a pécsi császári és királyi 52. gyalogezredben, 1883. november 1-től a 63. közös gyalogdandár vezérkari tisztje Budapesten, 1885. november 1-től az osztrák-magyar XV. hadtest vezérkari osztályán szolgált Szarajevóban, 1886. május 1-től, mint első osztályú százados. 1887. szeptember 18-tól a bécsújhelyi katonai akadémia harcászati, hadszervezet és hadtörténelem tanára, 1891. szeptember 18-tól a 19. közös gyaloghadosztály vezérkari főnöke Pilsenben, 1892. május 1-től őrnagyként, 1892. október 20-tól a császári és királyi 18. gyaloghadosztály vezérkari főnöke Mostarban, 1894. május 1-től a 27. közös gyaloghadosztályé Kassán, 1895. május 1-től alezredesként. 1895. október 17-től második törzstiszt a császári és királyi VI. hadtestparancsnokságon Kassán, 1896. április 16-tól a 17. közös gyalogezred 4. zászlóaljának parancsnoka Klagenfurtban, 1897. november 1-től ezredesként. 1898. május 3-tól az osztrák-magyar VIII. hadtest vezérkari osztályán szolgált Prágában, 1898. június 10-től a prágai VIII. hadtest vezérkari főnöke, 1904. február 19-től a pétervárad 14. közös gyalogdandár parancsnoka, 1904. május 1-től, mint vezérőrnagy. 1907. július 14-től a magyar királyi VII. honvédkerület parancsnoka Zágrábban, 1908. május 1-től altábormagyként. 1912. április 10-től a császári és királyi VI. hadtest megbízott, majd 1912. október 1-től annak tényleges parancsnoka és vezénylő tábornok Kassán, 1913. május 1-től, mint gyalogsági tábornok.

1914. július 28-tól, az első világháborús mozgósítás elrendelésétől a 4. osztrák-magyar hadsereg kötelékében a kassai VI. hadtestet irányította az orosz hadszíntéren, ahol az augusztus végén-szeptember elején lezajlott komaróvi csatában döntő szerepe volt az oroszok feletti győzelem kivívásában.

A Rudolf Brudermann lovassági tábornok⁴ parancsnoksága alatt álló, császári és királyi 3. hadsereg orosz túlerővel szemben elszenvedett leMBERGI vereségét követően, Borojević

³ Balla 2010., 86-87. o.

⁴ Balla 2010., 93-95. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.1>

2019. XII. évfolyam 1. szám

1914. szeptember 5-én vette át a 3. hadsereg vezetését az orosz fronton először megbízott, majd 1914. október 6-tól tényleges parancsnokként, amellyel Galíciában Przemysl környékén harcolt, majd a túlerő elől fokozatosan visszahúzódott a Kárpátokba, ahol 160 km hosszú arcvonalat kellett tartania a Tilicz-nyeregtől az Uzsoki-hágóig. Az 1914. december 1. és 15. között zajlott győztes Limanowa-Lapanów-i csatában a 3. hadseregnek döntő szerep jutott: balszárnyának előrenyomulása Neu-Sandezen át az orosz VIII. hadtest csapatait bekerítéssel fenyegette, amelyek a Dunajec folyó mögé vonultak vissza. Sikerült az orosz gőzhenger megállítása, az osztrák-magyar csapatok térnyerése 50 km volt. A limanowai győzelem után a 3. hadsereget visszavonták a Kárpátokba. Boroevic hadserege élén részt vett a kárpáti téli csatában, Przemysl erődjének felmentési kísérleteiben, majd a német szövetséges csapatokkal közösen végrehajtott, 1915. május 2-án bekövetkezett gorlicei-áttörés utáni keleti irányú előrenyomulásban.

A tábornokot rövidesen új feladattal bízták meg: 1915. május 22-én vette át az újonnan felállított császári és királyi 5. hadsereg vezetését az olasz hadszíntéren, amelyet 1916. május 1-től vezérezredesként irányított. 1917. május 18-tól az Isonzó-hadsereg, 1917. augusztus 22-től a Boroevic-hadseregcsoport parancsnoka volt a délnyugati fronton a háború végéig, 1918. január 31-től tábornagi rangban. Jelentős hírnevet az olasz fronton zajlott isonzói csatákban szerzett. A Júliai-Alpok Krn-masszívumától az Adriáig húzódó frontszakaszon 11 csatában szervezte és irányította az osztrák-magyar csapatok sikeres védelmi harcát az Isonzó folyó mentén. Annak ellenére, hogy a támadó olaszok végig jelentős erőfölényben voltak, kisebb területvesztéssel és jelentős áldozatokkal sikerült megtartania a védelmi vonalakat és megakadályozni az ellenség áttörését. A Központi Hatalmak 1917. október 24-én végrehajtott caporettói-áttörése után a Piave folyóig nyomultak előre csapatai. Döntő szerepe volt az 1918. júniusi piavei átkelésben, melynek során a vezetése alatt álló seregtestek érték el a legmélyebb előretörést. A háború utolsó hónapjaiban a Piave mentén zajlott harcokat vezette egészen a Monarchia 1918. november elején bekövetkezett katonai összeomlásáig. Sok tábornoktársával együtt 1918. december 1-jén került sor nyugdíjazására.⁵

A háború után Klagenfurtban élt feleségével, ahol egyetlen bevétele a Mária Terézia Katonai Rend Alapítványa által számára folyósított szerény összegű tiszteletdíj volt. Sze mélyes vagyonát a délszláv állam lefoglalta, onnan nyugdíját nem kapott. 1920. május 23-án hunyt el 64. életében, szélütés következtében, a karintiai Klagenfurt kórházában. Három nap múlva a város temetőjében temették el ideiglenesen, majd 1920. október 26-án a bécsi Központi Temető árkádjában található díszsírhelyen helyezték örök nyugalomra.⁶ Temetésén számos egykori bajtársa, pl. Kövess Hermann tábornagy, Stefan Sarkotić vezérezredes, Moritz Auffenberg⁷ gyalogsági tábornok, továbbá egy Magyarországról érkezett tisztii delegáció is megjelent.

⁵ Balla 2010., 87. o.

⁶ Bauer 1985., 128-130. o.

⁷ Balla 2010., 191-193., 265-267., 64-66. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.1>

2019. XII. évfolyam 1. szám

1905. május másodika óta magyar nemesi címet és előnevet, 1913. április 2-tól kezdve pedig titkos tanácsosi címet birtokolt. 1913. május 1-től a császári és királyi 51. gyalogezred tulajdonosa, 1916. február 1-től a zágrábi Ferenc József Egyetem jogi és államtudományi díszdoktora volt, 1915-17 során a Monarchia számos településének díszpolgárává választották, 1918-ban marsallbotot kapott az uralkodótól. A Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjével járó magyar bárói rangot elutasította, mivel a világháború győztes befejezése után rögtön grófi rangot kívánt kapni.

A Monarchia azon kevés katonatiszti közé tartozott, akik részt vettek Bosznia és Hercegovina 1878-as megszállásában, így közvetlenül is szereztek harci tapasztalatot. A Szarajevó bevétele közben nyújtott különleges teljesítményéért megkapta a Katonai Érdemkereszt 3. osztályát hadidíszítménnyel.⁸

Tehetségét és érdemeit számos külföldi és monarchiabeli kitüntetés adományozásával is méltányolták.⁹

Borojević az Isonzó menti harcokban mutatott különleges és eredményes hadvezéri teljesítményét a legfelsőbb hadúr, IV. Károly, mint a rend nagymestere a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjének adományozásával – a rendi káptalan döntése nélkül – ismerte el, az osztrák-magyar tisztek közül elsőként a világháború folyamán.

A Monarchia uralkodója 1917. június 2-án vonattal érkezett Laibachba, majd onnan gépkocsival Adelsbergen át Opčinára utazott, ahol Borojević vezérezredes jelentést tett neki. A császár és király az addig lezajlott tíz isonzói csata győztes hadvezérének szemé-

⁸ A cs. és kir. 52. gyalogezred hadnagyaként a következő ütközetekben vett részt: 1878.08.04. Kosna, 08.05. Maglaj, 08.07. Žepče, 08.15. Kakanj-Doboj, 08.17. Visoka, 08.19. Szarajevó bevétele, 09.03. Han na Romanja. Vö.: Balla 2010., 87. o.

⁹ Az osztrák-magyar kitüntetések közül az alábbiakat kapta meg: 1878.10.20. Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, 1879.03. Hadiérem, 1897.09.01. Katonai Tiszti Szolgálati Jel III. osztálya, 1898.12.02. Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára 1898, 1902.10.18. Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya, 1908.12.02. Katonai Jubileumi Kereszt 1908, 1909.09.26. Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztje, 1912.09.01. Katonai Tiszti Szolgálati Jel II. osztálya, 1914.09.20. Osztrák Császári Vaskorona Rend I. osztálya hadidíszítménnyel, 1914.10.30. Osztrák Császári Lipót Rend nagykeresztje hadidíszítménnyel, 1915.05.09. Katonai Érdemkereszt I. osztálya hadidíszítménnyel, 1915.05.31. Vöröskereszt Érdemcsillaga hadidíszítménnyel, 1915.07.29. Bronz Katonai Érdemérem, 1916.03.02. Ezüst Katonai Érdemérem, 1916.10.17. Nagy Katonai Érdemérem, 1917.06.02. Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztje, 1917.11.05. Nagy Katonai Érdemérem hadidíszítménnyel és kardokkal valamint ismétlődő pánttal, 1931.10.03. Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztje. A boszniai okkupáció során nyújtott teljesítményéért adományozott Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, illetőleg az első világháború alatt az 1914 szeptembere és 1916 októbere között számára adományozott valamennyi kitüntetéshez utólag megkapta a kardokat, illetőleg a hadidíszítményeket és kardokat.

A külföldi kitüntetések közül a következőknek volt birtokában: 1891.10.11. Porosz Korona Rend III. osztálya, 1900.04.10. Románia Csillaga Rend parancsnoki keresztje, 1900.10.19. Perzsa Nap és Oroszlán Rend II. osztálya, 1915.06.14. Német (Porosz) Vaskereszt I. és II. osztálya, 1915.11.15. Német Lovagrend Mária Keresztje, 1916.04.30. Török arany és ezüst Intiaz Érem kardokkal, 1916. Török Háborús Emlékérem (Vas Félhold), 1916. Mecklenburg-Schwerin nagyhercegségi Katonai Érdemkereszt I. és II. osztálya, 1917.11.26. Porosz „Pour le Mérite” Rend, é.n. Román Korona Rend tisztikeresztje. Vö.: Balla 2010., 86. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.1>

2019. XII. évfolyam 1. szám

lyesen nyújtotta át a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjét, majd az ez alkalomból készült uralkodói napiparancs került felolvasásra, melynek szövege az alábbi volt:

„Isonzó-hadseregemhez!

Napokig tartó, legnehezebb küzdelemben visszavertétek az ellenségnek régóta előkészített és különösen hatalmas erővel végrehajtott támadását. Neki újból megmutattátok, milyen hősiesség él kebletekben. Égek a vágytól, hogy Hozzátok siessek, hogy Nektek a Ti körötökben szívem mélyéből köszönetet mondjak vitézségetekért, kitartásotokért és önfeláldozásotokért!

Ti, szeretett hazánk minden részéből származó fiai, egyesült erővel, híven összetartva, csodálatraméltó teljesítményt végeztek és kiérdemeltétek a haza forró köszönetét.

Sajnos, nem mondhatok személyesen köszönetet mindnyájótoknak, azonban a Katonai Mária Terézia Rend parancsnoki keresztje, amelyet ma a Ti kiváló hadvezérek, Borojević vezérezredes mellére tűzök, nemcsak arra szolgál, hogy a hadseregpáncsnok iránti legfelsőbb elismerésemet láthatóan is beigazolja, hanem kifejezi a mindnyájatok – vezetők és harcosok – iránt mélyen érzett hálámat, büszke megelégedésemet. Az Isten áldása legyen veletek!

Könyörögjünk a Mindenhatóhoz, találjon ezután is méltónak minket arra, hogy oltalmazzon és védjen, továbbá adja meg nekünk a végleges sikert!

Adelsberg, 1917. június 2.

Károly, s.k.¹⁰

Borojević személye többek között az általa birtokolt magas rangú kitüntetések sorrendje miatt is figyelemreméltó, tudniillik a Mária Terézia Katonai Rend fennállása során Borojević volt az első és egyetlen a pályázók közül, aki számára a rend egy alacsonyabb fokozatát (lovagkereszt) már a magasabb fokozat (parancsnoki kereszt) adományozása után, ráadásul posztumusz ítéltek oda.

Borojević a komaróvi csatában általa vezetett osztrák-magyar VI. hadtest sikeres harcainak, továbbá a 3. hadsereg parancsnokaként 1914 novemberében és decemberében folytatott tevékenységének elismeréseként két kérelmet nyújtott be a rendbe történő felvételére.

A rend kancellárja és a rendi káptalan tévesen azt feltételezte, hogy a parancsnoki kereszt 1917. június 2-án történt adományozása által a korábbi beadványok elintézettnek tekinthetők. Azokat nem vizsgálták felül, ezért csak az Ausztriában lezajlott utolsó rendi káptalanon, 1931-ben kerültek elintézésre, amikor is az időközben elhunyt Borojević számára a komaróvi csatában való szerepléséért, utólag a rend lovagkeresztjét is elismerték.

¹⁰ Bauer 1985., 135-136. o.

BOROEVIĆ TÁBORNOK HADVEZÉRI TÉNYKEDÉSE A KOMARÓWI CSATÁBAN
(1914.08.26–09.01.)

A Boroević irányítása alatt álló császári és királyi VI. hadtest tevékenységét az 1914. augusztus 26. és szeptember 1. között az orosz fronton lezajlott komarówi csata során az alábbiakban foglalhatjuk össze.

Az osztrák-magyar haderő első jelentős győzelme a világháborúban a Moritz Auffenberg gyalogsági tábornok vezette, osztrák-magyar 4. hadsereg nevéhez köthető, amely a II., XVII., VI. és IX. hadtestből, valamint a 6. és 10. közös lovashadosztályból állt. Az osztrák-magyar hadsereg-főparancsnokságtól kapott utasításnak megfelelően csapatai 1914. augusztus 23-tól Przemysltől északra, Komarów-Cholm irányába nyomultak előre.

A 4. hadsereg seregtestei augusztus 26-án a Pavel Adamovics Plehve lovassági tábornok vezette 5. orosz hadsereg előrenyomuló hadosztályaiba ütköztek, amellyel elkezdődött a szeptember 1-ig tartó komarówi találkozó ütközet. A 4. hadseregnek váltakozó és nehéz harcokban majdnem sikerült az 5. orosz hadsereget bekerítenie. A körülményektől csak az utolsó pillanatban történt visszavonulás mentette meg a cári erőket.

Augusztus 26-án délben az orosz XIX. hadtest a császári és királyi VI. hadtest bal-szárnyán felvonuló kassai magyar királyi 39. honvéd gyaloghadosztályra támadt Tarnawatkánál. A honvédek heves harc után – melynek során jelentős veszteséget szenvedtek – a túlerő elől a Tomaszówtól északra húzódó magaslatra vonultak vissza. Tőlük jobbra a 27. közös gyaloghadosztály az oroszokat a Huczwa forrásvidékére vetette vissza. A hadtest jobbszárnyán támadó császári és királyi miskolci 15. gyaloghadosztály Laszczówtól délre elakadt, bár veszteségei nem voltak nagyok.¹¹

Augusztus 27-én a VI. hadtest 15. hadosztályát az orosz V. hadtest részei megtámadták, mely kitért a támadás elől, Pukarzówig a Huczwa mocsaras holtágáig vonult vissza. Nyugatabbra a 27. hadosztály bevette Rachaniét a XIX. orosz hadtest szárnyán. A 39. honvéd gyaloghadosztály aznap csak kevés teret nyert.

Augusztus 28-án a Huczwa mocsáron átvezető töltésen menetelő 15. közös gyaloghadosztályt, az orosz V. hadtest megtámadta, a teljesen meglepett csapatok részben hősiiesen védekeztek, részben pedig pánik tört ki közöttük. A tűzerek menekülés közben a mocsárba vitték a lövegeket, a gyalogság szétszóródva, kis csoportokban menekült. A hadosztály parancsnoka Friedrich Freiherr von Wodniansky altábornagy kétségbeesésben öngyilkos lett, vezérkari főnöke a tűzharcban esett el. Mintegy 4 000 osztrák-magyar katona fogságba esett, a hadosztály elveszítette 20 lövegét és az utánpótlást szállító vonatnak nagy részét.

A hadosztály maradéka nyugat felé vonult vissza, riadóztatta a 27. hadosztályt, melyet Rachanienél harcba vetettek és sikerrel feltartóztatta az ellenséget. Boroević egy gyors döntéssel harmadik hadosztályát, a hadseregpáncs értelmében már Komarów ellen előrenyomult 39. honvédhadosztályt visszarendelte, és azt minden eshetőségre számítva a

¹¹ ÖULK 1930., 190-191. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.1>

2019. XII. évfolyam 1. szám

27. hadosztály északi szárnya mögé állította fel. A 15. hadosztályt a hadtestparancsnok Tomaszównál gyülekeztette, ahol annak parancsnokságát átmenetileg Alfred Edler von Schenk vezérőrnagy¹² (a 4. hadsereg hadtáp parancsnoka) vette át és azt ismét támadóképessé tette.

A hatalmas orosz nyomásnak engedve Borojević a 27. hadosztályt a Tomaszówtól északra húzódo magaslatoakra vonta vissza. Auffenberg a nehéz helyzetben lévő VI. hadtest megerősítésére a 2. és 9. menetdandárt irányította át a XVII. hadtesttől. Mivel azonban azok csak késő este érkezhettek be, ezért a hadtestparancsnok a 39. honvédhadosztály tartalékát, a 6. menetdandár maradékát és a 19. gyaloghadosztály két vadászzászlóalját a 27. gyaloghadosztály jobb szárnyán, egy tíz zászlóalj erősségű csoportban egyesítette, amelynek ellentámadással kellett az ellenséget feltartóztatnia.¹³

Augusztus 29-30-án az oroszok bekerítése Komarównál majdnem sikerült. Augusztus 29-én a VI. hadtest jobbszárnyán Borojević által összevont csoport kora reggel visszaverte az oroszok támadását. Délelőtt 10 órakor a 27. közös és a 39. honvéd gyaloghadosztály Tomaszów-Tarnawatka térségéből északi irányba erőteljes támadást indított. Az orosz V. hadtest közepét visszavetették, majd elhárítottak egy tehermentesítő támadást a VI. hadtest északi szárnya ellen, estére pedig elérték a Komarówtól délre eső magaslatokat. A 15. hadosztály 29-én Tomaszównál pihent.

Auffenberg gyalogsági tábornok, a 4. hadsereg parancsnoka másnapra a hadsereg közepét képező VI. hadtestet és a IX. hadtest déli szárnyát az oroszokat bekerítő manőver tervszerű végrehajtására utasította. A VI. hadtest 27. gyaloghadosztálya augusztus 30-án elfoglalt egy magaslato Rachanie-től északra, de a megsemmisítő tüzérségi tűz a támadókat eredeti állásaikba vetette vissza. Plehve lovassági tábornok, az 5. orosz hadsereg parancsnoka ezen a napon a csata megszakítása mellett döntött és hátrébb vonta erőit.¹⁴

Augusztus 31-én Borojević seregtestének balszárnyán a hat menetdandárral megerősített 15. gyaloghadosztály váltakozó harcokban a Komarówtól délre található magaslatokat vette birtokba, majd másnap már Komarów településre is behatolt. A VI. hadtest északi szárnya (15. és 39. gyaloghadosztály) szeptember 1-jén Czartowczyk környékét hódította meg. Délután a 27. gyaloghadosztály és a 19. gyaloghadosztály részei a Laszczówtól északnyugatra található magaslatokat érték el. Az 5. orosz hadsereg teljes bekerítése nem sikerült. Szeptember 2-án reggelre a cáriak kivonták főerőiket és visszavonultak. Üldözésükre a hadszíntér keleti részén történt események (a császári és királyi 3. hadsereg lembergi csatában elszenvedett veresége) miatt a 4. hadseregnek pedig már nem maradt ideje. Auffenberg meg volt róla győződve, hogy a csatát megnyerte és döntő vereséget mért az oroszokra.¹⁵

¹² Balla 2010., 272-273. o.

¹³ ÖULK 1930., 197-204. o.

¹⁴ ÖULK 1930., 224-230. o.

¹⁵ ÖULK 1930., 234-241. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

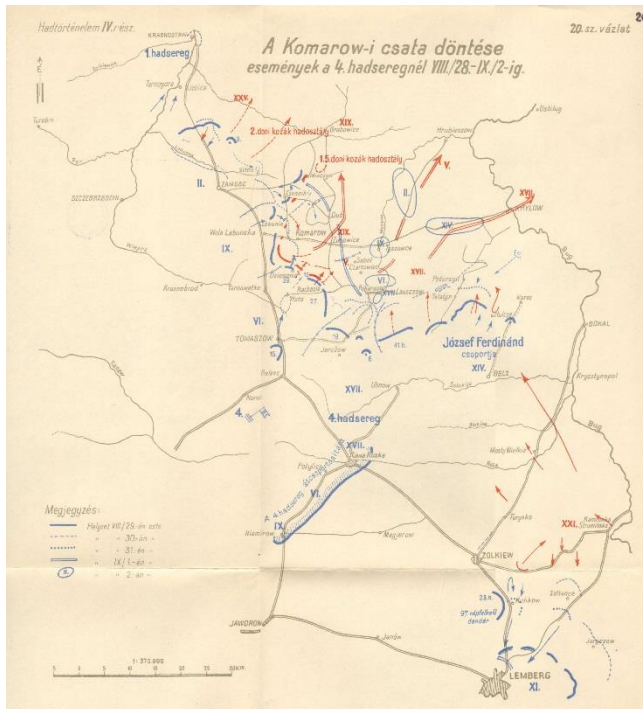
DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.1>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A komaróvi csatában mindkét oldalról mintegy 200.000 katonát vett részt, a támadók és az oroszok egyaránt mintegy 20 százalékos veszteséget szenvedtek. A Monarchia csapatai 10.000 hadifoglyot ejtettek és 150 löveget zsákmányoltak.¹⁶

A hétnapos csatában a bekerítő hadműveletek fő súlyát a Borojević vezette, főleg észak-magyarországi ezredeből álló VI. hadtest viselte. A hadtestparancsnok gyors elhatározással és saját felelősségére hozott döntése a kritikus helyzetben nagymértékben elősegítette, hogy seregestének már legyőzöttnek hitt csapatai végül kiemelkedő fegyvertényt hajtottak végre és jelentősen hozzájárultak a komaróvi győzelemhez.¹⁷

Svetozar Borojević tábornagyot az első világháború meghatározó személyiségei között tartjuk számon, aki rátermettségét és hadvezéri képességeit több hadszíntéren is bizonyította. Neve nem csak kiváló katonaként és jó stratégaként, hanem a legmagasabb és legrangosabb osztrák-magyar kitüntetés kétszeres birtokosaként is megőrkítésre került az utókor számára a Nagy Háború történetének lapjain.

1. sz. térkép: A Komarow-i csata döntése

¹⁶ Szabó 1982., 75. o.

¹⁷ Hofmann – Hubka 1943., 76-78. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Balla 2010. Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák-magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok. Argumentum. Budapest, 2010.
2. Bauer 1985. Bauer, Ernest: Der Löwe vom Isonzo. Feldmarschall Svetozar Boroevič de Bojna. Verlag Styria. Graz-Wien-Köln, 1985.
3. Hoffmann – Hubka 1943. Hofmann, Oskar von - Hubka, Gustav von: Der Militär-Maria Theresien-Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918. Verlag „Militärwissenschaftliche Mitteilungen“. Wien, 1943.
4. ÖULK 1930. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918. (Unter der Leitung von Edmund Glaise-Horstenau). Erster Band. Das Kriegsjahr 1914. Vom Kriegsausbruch bis zum Ausgang der Schlacht bei Limanowa-Lapanow. Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen. Wien, 1930.
5. Szabó 1982. Szabó László: A nagy temető. (Przemysl ostroma 1914-1915). Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1982.

ANITA FAUST¹**Justifying Conflict – The Use of Stereotypes in, and a Tentative Typology of Narratives of Geopolitical Legitimation****Konfliktusok szükségességének megindoklása – Sztereotípiák használat geopolitikai legitimációs narratívákban és e narratívák kísérleti tipológiája****Abstract**

Narratives are fundamental to overt warfare, whether kinetic, economic or through other means. Scholarly literature on geopolitical codes has established that narratives of legitimation rely on a standard use of stereotypes depicting the enemy as evil, whose actions are irrational. They often offer a vision of modernization as a reward for the sacrifices undertaken in conflict. The coherence of narratives is also seen as a prerequisite for legitimation to be effective. It is, however, questionable if narratives used to justify conflict do indeed standardly follow these patterns. Upon analyzing the narratives used by the regional powers and by the global power, the United States in the first six months of the Syrian conflict, we have found that the use of stereotypes varies, and can be typified. The vision of modernization is interpreted in the context of national identity, hence its impact may vary. And, several narratives have shortfalls in coherence, diminishing their legitimacy power. A deeper understanding of the nature of narratives may contribute to improving prognoses of escalation and likely outcomes.

Keywords: narrative, legitimation, stereotype, geopolitics, Syria

Absztrakt

A geopolitikai szakirodalom kiterjed a konfliktusok támogatottságának biztosítását szolgáló narratívák vizsgálatára, és azt tételezi, hogy az ellenségkép kialakítását szolgáló sztereotípiák az ellenséget gonoszként és irracionálisan cselekvőként írják le. E mellett jellemzően jobb, korszerűbb életet ígérnek a konfliktussal vállalt áldozat eredményeként. Továbbá, a narratívák akkor szolgálják eredményesen a legitimációt, ha azok koherensek. Kérdéses azonban, hogy valóban ennyire egy-

¹ Pécsi Tudományegyetem – University of Pécs. E-mail: faust.anita@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1196-7001>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

séges-e a sztereotípiá használat, az identitásbeli különbségek alapján a modernizáció ígérete egyértelmű hatással bírhat-e, és hogy a gyakorlatban mennyire lehet sikeres a narratívák koherenciájának érvényesítése. A 2011-ben kitört szíriai konfliktusban érintett térségi hatalmak és a globális geopolitikai kóddal rendelkező USA korai narratíváit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a geopolitikai legitimációs narratívák sztereotípiá használat szerint eltérnek és tipizálhatók, a modernizáció értelmezése sokféle lehet, illetve, a narratívák koherenciája gyakran hiányos, a legitimációs erő rovására. A narratívák mélyebb vizsgálatával a konfliktusok várható eskzalációs potenciálja és várható kimenetele prognosztizálhatóbbá válhat.

Kulcsszavak: narratíva, legitimáció, sztereotípiá, geopolitika, Szíria

LEGITIMATION IN GEOPOLITICS

Legitimation has been in the focus of public and academic debate since antiquity. Philosophy has interpreted it as stemming from criteria of right and wrong, whilst social or political sciences have examined it in relation to how power is obtained, and how it is exercised. In the practice of power, power is seen as legitimate if it is recognized as rightful by its constituents. Legitimacy ensures stability, the lack thereof makes governments or their policies vulnerable to rejection.²

“Geopolitics, as the struggle over the control of geographical entities, focuses upon power, or the ability to achieve particular goals in the face of opposition or alternatives.”³ As such, it is “both practice and representation”⁴. Legitimation – defined as the successful explanation and justification of actions – is crucial, in as much as geopolitical intentions can only be enacted “if the majority of the population is acquiescent, at least tacitly”.⁵ In the present study, we will look at one specific issue of legitimation: the way in which conflict as geopolitical agency is justified in the narratives of the ultimate leaders of state agents.

A fundamental tool used to justify actions are narratives, which are texts, presented orally or in writing, whose role it is to “make sense of the world” and offer a direction to be taken. At the same time, they express identity, simultaneously constructing the identity of the other.⁶ A study of narratives used specifically to legitimize geopolitical conflict was offered by Flint⁷ within the framework of the concept of geopolitical codes. The concept of

² David Beetham: The legitimation of power, Macmillan International Higher Education, 2013.

³ Colin Flint: Introduction to Geopolitics. 3rd edition. Routledge. New York, NY. 2017. 45.

⁴ Ibid. 36.

⁵ Ibid. 127.

⁶ Michael Bamberg: Considering counter narratives, in: Michael Bamberg – Molly Andrews (Eds), Considering counter narratives: Narrating, resisting, making sense, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/ Philadelphia, 2004, 351-372.

⁷ Colin Flint: Introduction to Geopolitics, 3rd edition, Routledge, New York, NY, 2017.

geopolitical codes, first introduced by Gaddis⁸, and further developed by Dijkink⁹ came to be defined by Flint and Taylor as a given country's "practical geopolitical reasoning", which incorporates the given country's view of the world, and as such, is "highly biased".¹⁰

Grounded in the assessment of capabilities and interests of any given country, the geopolitical code of a state defines existing and emerging threats, specifies existing and potential allies, outlines how threats are to be countered and alliances strengthened. The final pillar of geopolitical codes is legitimization: how the strategic calculations and planned actions should be presented and justified to the electorate as well as to the international community.

Geopolitical codes can be local, if a state defines its international orientation in terms of its neighbors. It is regional, if its code carries calculations for a wider regional role. It is global if it derives its legitimacy from a global presence as well as an acceptance of its global role by most states, a status it will strive to maintain. In our time, it is the United States of America that has a global geopolitical code.

For the legitimization of geopolitical calculations to be successful, says Flint¹¹, it needs to be deeply rooted in the identity of the target audiences, and provide an appealing geopolitical vision, as stipulated by Dijkink.¹² This suggestion is taken further in studies that claim that betterment of life, and more so, modernization is offered as the goal to be attained as the desirable outcome of undergoing the pains of conflict.¹³

We may question, however, whether a narrative by the proponent of conflict with, or in, another country can easily succeed in appealing to their identity and offer them an attractive vision. Can a seemingly universal buzzword like 'modernity' mean the same thing to, or be productive with, different audiences?

When preparing for conflict, potentially involving the loss of lives, a clear case must be made, that presents the conflict as necessary and inevitable. For this end, narratives used to justify war rely on very specific formulae, or stereotypes. One's own stance is presented as moral obligation, whilst the enemy is described as evil and their course of action as irrational. The latter stereotype is required to prove that efforts at negotiation are futile, so war cannot be avoided.¹⁴

But is it realistic to postulate that all narratives legitimating conflict avail of these types of stereotypes?

For a narrative to have strong legitimacy power, it needs to abide by the fundamental rules of narratives. Relevant to our present study, it needs to be coherent. In a study sug-

⁸ John Lewis Gaddis: *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, New York, 1982.

⁹ Gertjan Dijkink: Geopolitical Codes and Popular Representations, *GeoJournal*, 46, (1998) 293-299

¹⁰ Colin Flint – Peter Taylor: *Political geography*, Taylor & Francis, 2011, 49-50.

¹¹ Flint, Colin: *Introduction to Geopolitics*, 3rd edition, Routledge, New York, NY, 2017.

¹² Gertjan Dijkink: Geopolitical Codes and Popular Representations, *GeoJournal*, 46, (1998) 293-299

¹³ Colin Flint: Intertwined Spaces of Peace and War, in: Scott Kirsch – Colin Flint (Eds), *Reconstructing Conflict: Integrating War and Post-War Geographies*, Ashgate, Farnham, Surrey, UK, 2011, 31-48.

¹⁴ Colin Flint: *Introduction to Geopolitics*, 3rd edition, Routledge, New York, NY, 2017, 54-55.

gesting that soft power¹⁵ can be better understood if the behavior and communication of a geopolitical agent is viewed and analyzed as a strategic narrative, coherence – that is, the lack of discrediting contradiction – is seen as fundamental to the narratives used, and at the same time applying to agency.¹⁶ Coherence of narratives and actions are crucial, indeed, to building credibility and fostering soft power, but being coherent can be challenging to attain in practice. Furthermore, in his theory of the clash of civilizations, Huntington said that different standards were likely to be used within the boundaries of civilization as opposed to across these boundaries.¹⁷ Relevant to our quest, double standards constitute a type of incoherence. The actual perception of double standards, however, require empirical investigation.

METHODOLOGY

Our questions are, whether all narratives used to justify conflict are built on the use of the same combination of stereotypes, whether the vision of modernization can function cross culturally or towards opponents, and how well narratives meet the requirement of coherence.

For the purposes of our examination, we have chosen as case study the Syrian conflict, in the March – August, 2011 time frame. The conflict in Syria broke out amid the Arab Spring uprisings, which placed the region in the focus of international attention, also activating regional geopolitical agents for various reasons, not least out of fear of contagion. This ensured a relative abundance of geopolitical narratives by multiple state leaders, which in turn allows us to study the narratives of very dissimilar geopolitical agents, who are not only different in terms of civilization, but also their geopolitical situation is different.

The choice of studying the narratives of multiple geopolitical agents with a stake in one conflict was made under the assumption that this may be a promising approach to find a sample of different types of narratives, to confirm or disprove that narratives of geopolitical legitimization avail of stereotypes in the same way. Also, due to the geopolitical agents involved, the examination of the sample may shed light on Huntington's assumption regarding double standards across civilizational boundaries.

The narratives selected for analysis are the relevant speeches and/or statements, press releases of the highest-ranking leaders of the stakeholder countries with a regional geopolitical code from within the region affected by the Arab Spring, as well as of the only country with an elaborate global geopolitical code, the USA, and Syria, the country directly affected by the conflict. The regional stakeholder countries that had a regional geopolitical code in the selected time frame are Turkey, Iran, Saudi Arabia, Qatar and Israel. Of these, Qatar had no narratives pertinent to Syria, whilst the Israeli narratives made only indirect refer-

¹⁵ Joseph S. Nye: Soft power, *Foreign policy* 80 (1990) 153-171.

¹⁶ Laura Roselle – Alister Miskimmon – Ben O'Loughlin: Strategic narrative: A new means to understand soft power, *Media, War & Conflict* 7.1 (2014) 70-84.

¹⁷ Samuel P. Huntington: "The clash of civilizations?" *Foreign affairs* 72.3 (1993) 22-49, p. 36.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

ences to Syria, by citing the importance of keeping the 1967 borders, but other than that, did not put forward any narratives about Syria, focusing instead on Iran. Hence, we exclude these two geopolitical agents from our study.

The various geopolitical agents remaining in our study display rather different geopolitical communications strategies and traditions. This, as well as the diverging degrees of involvement in the conflict in the selected time frame underlie the different frequency of communication, and the varying quantities and genres (speech or press statement) of narratives they produced. Only texts available in official English translations have been used. Table 1 provides the samples selected for content analysis.

Country	Date	URL	Comment
Syria	30/03/2011	http://www.presidentassad.net/index.php?option=com_content&view=article&id=305:president-bashar-al-assad-s-a-speech-at-the-people-s-assembly-march-30-2011&catid=117&Itemid=496	
Syria	June, 2011	http://www.presidentassad.net/index.php?option=com_content&view=article&id=359:president-al-assad-2011-damascus-university-speech&catid=117&Itemid=496	
Iran	21/3/2011	http://english.khamenei.ir/news/1434/Leader-s-Public-Address-in-Mashhad	Regional
Iran	30/06/2011	http://english.khamenei.ir/news/1483/Leader-s-Speech-to-Government-Officials-on-Mab-ath	Regional + Syria
Saudi Arabia	11/08/2011	https://www.saudiembassy.net/press-release/saudi-king-calls-end-violence-syria	Syria
Turkey	24/04/2011	http://www.mfa.gov.tr/no_111_-24-april-2011_-press-release-regarding-the-events-that-took-place-in-syria-on-friday_-22-april-2011.en.mfa	Syria
Turkey	17/06/2011	http://www.mfa.gov.tr/no_-146_-17-june-2011_-press-release-regarding-the-meeting-of-ambassadors-in-the-middle-east-and-north-africa.en.mfa	Regional
Turkey	31/07/2011	http://www.mfa.gov.tr/no_178_-31-july-2011_-press-release-regarding-the-recent-developments-in-syria.en.mfa	Syria
USA	22/04/2011	https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/04/22/statement-president-obama-syria	Syria

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Country	Date	URL	Comment
USA	18/08/2011	https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria	Syria

1. Table: List of narratives selected for analysis (last viewed: 12/30/2018) Source: the author.

The criteria of analysis were derived from scholarly literature on the nature of narratives of geopolitical legitimation. The full content of each narrative is matched with the following list of criteria: how they make sense of what is happening; what is being done about the situation; the morality of the own-group; the evil nature of the opponent; the irrationality of the behavior of the opponent; the use of modernity as vision offered; own group values relating to concept of modernity. Parts of narratives that do not fall into any one of these categories are examined to establish their nature, and to see if they follow any kind of pattern relevant to our query. The coherence of the narratives is also analyzed. The analysis performed is strictly qualitative, since the narratives available differ significantly in genre and volume, so neither in terms of proportions, nor in terms of quantity can they be compared.

FINDINGS

Narratives are presented on a country-by-country basis. Quotes are selected to illustrate the compliance of narratives with criteria established in pertinent literature.

SYRIA

In President Assad's narratives, what Syria was witnessing was legitimate dissatisfaction and demand for reform, accompanied by conspiracy and sabotage that led to an escalation that has claimed lives: "*Syria is facing a great conspiracy whose tentacles extend to some nearby countries and far-away countries, with some inside the country.*" He makes a distinction between what he calls legitimate demands and sedition, which obstructs reform and which is to be rejected on moral grounds. "*Burying sedition is a national, moral, and religious duty; and all those who can contribute to burying it and do not are part of it. The Holy Quran says, "sedition is worse than killing," so all those involved intentionally or unintentionally in it contribute to destroying their country. So there is no compromise or middle way in this.*" His narrative claims that part of the reason for the conspiracy is that Syria is in a geopolitically valuable area, and has, throughout its very long history been coveted land. "*I do not think there is a stage in Syria's history where it was not the target of some sort of conspiracy, both before and after independence. Those conspiracies took place for many reasons, some relating directly to the important geopolitical position that Syria occupies.*" The narrative identifies the other reason for the conspiracy as resistance to the Western world order: "*others were linked to its political positions, principles, and interests.*" And:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

“Our foreign policy has been based on holding to our national rights, holding to pan-Arab rights, to independence, to supporting Arab resistance when there is occupation.” The goal of the conspiracy is *“for Syria to get weaker and disintegrate, because this will remove the last obstacle facing the Israel’s plans.”* The goal of the conflict undertaken by the Syrian government and its supporters is *„a future full of hope; hope that our homeland will restore the harmony and tranquillity that it always enjoyed, based on strong foundations of freedom, solidarity and engagement.”* In other words, the Syrian president’s narrative offers a return to normal life as a reward for undertaking the conflict. The reforms legitimately demanded by the people would restore dignity. He categorically rejects sectarianism on a moral ground and also, as a representative of modernity, epitomized by the state being secular, when he says, *„They invoked detestable sectarian discourse which we have never endorsed and in which we only see an expression of a hateful ideology which has never been part of our religion, history or traditions and which has been an anathema and a sacrilege to our national, pan-Arab and moral identity.”* He emphasizes the modernity embodied by a secular Syria by saying, *„It is very sad to see in any society in the world some groups that belong to other bygone ages, that belong to a period we do not live in and we do not belong to.”* The Syrian president’s narrative emphasizes that Syria is different, it is not one in the series of uprisings that sweeps the region: *„When this wave touched Syria, the issue has become of concern to the Syrians. We have to use it as a wave of energy according to our interests. We should be proactive rather than reactive.”* The largest part of the speeches is devoted the reform measures and plans, to the demonstration of the Syrian president’s own credibility, and somewhat less attention is devoted to the events themselves. His narrative lacks coherence in as much as he says that reform measures were not being hastened under pressure, whereas much of his narratives are, indeed, about Syria being under pressure.

IRAN

Iran’s supreme leader, Ayatollah Khamenei welcomes the events of the Arab Spring as an Islamic Awakening and a grassroots movement of dignity against governments subservient to the West. He makes a distinction in the case of Syria, claiming that the uprising is one orchestrated by foreign powers against a government that resists the geopolitical ambitions of the West: *“Today in order to simulate what was done in Egypt, Tunisia, Yemen, Libya and other such countries, America has realized that it should create problems for Syria - which is moving on the path of resistance.”* Clarifying the Iranian stance, he says that Iran is a revolutionary country showing resistance to occupation and hegemony whilst standing up for social justice as befits Islam and as the dignity of the nation requires. The Iranian leader names America and Zionism as its enemies and accuses the US of *“hypocrisy”* and untruthfulness: *“They claim that they are opposed to dictatorship and that they support the rights of nations. They are lying. Not only do they not show mercy to other nations, but they also show no mercy to their own people.”* He calls out the US explicitly as evil in intent in

the region, but acting for a rational geopolitical goal when he says, as an example “*You are after Libya’s oil. You want to establish a foothold in Libya. You want to use Libya as a foothold in order to monitor the future revolutionary governments of Egypt and Tunisia, which are located on the east and west of Libya. Your intention is evil.*” Ayatollah Khamenei also accuses the West of using double standards by saying, “*After the tanks of the Saudi government were deployed in the streets of Manama in Bahrain, the Americans showed how shameless they are when they announced that they do not consider the Saudi involvement in Bahrain as foreign interference.*” According to the narratives, Iran supported the protesters in Bahrain not because they were Shia, but because they were oppressed, which is proved by Iranian support for Gaza, whose population is Sunni. The Iranian narrative is suspect of lack of coherence in as much as it calls for support for Syria because it is part of the resistance, whilst shunning social injustices that led to the protests, whereas social justice is fundamental to the narratives of Iranian legitimation.

SAUDI ARABIA

In his one, brief statement, the King of Saudi Arabia defined the events in Syria as “*bloodshed*”, inherently evil, and called upon the Syrian leader to “*choose wisdom willingly*”, that is, stop the bloodshed that was “*unacceptable*” to the Saudi kingdom, and to enact reforms “*that our brothers in Syria can feel in their lives as dignity, glory and pride.*” The narrative implies that the Syrian government is untruthful, or dragging its feet, since the Saudi narrative carries an urge to Syria to enact real reform, rather than just make promises. Justification for the Saudi stance stems from the Saudi King’s role as „*Custodian of the Two Holy Mosques*” and his invocation of God the Merciful. Apart from the act of the narrative itself, none of its content points to action by Saudi Arabia.

TURKEY

We have three narratives issued by the Turkish government in the time interval selected, which need to be viewed separately, as they display a significant shift in Turkey’s stance, also reflected in the use of stereotypes. The statement issued in April talks of “*incidents*” in various cities whose victims included security personnel, and which may endanger the stability of Syria. It also speaks of “*mass protests*” driven by the “*legitimate aspirations*” of the people. The statement explicitly welcomes the reform measures taken by the Syrian government and calls for “*maximum restraint*” in the handling of the mass protests. The narrative does not use any stereotypes, does not de-humanize any party to the conflict, does not place blame or accusations, and does not contain any formulae for establishing Turkey’s credibility. It is an expression of goodwill and offers cooperation in this spirit. The second narrative is a press release issued in June, issued following a meeting of ambassadors where the events of the region were discussed. The press release equates the events in Syria with the “*popular mass events*” that were sweeping the region, also referring to it as a “*transition wave*” and a “*belated normalization process*” “*predestined for suc-*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

cess”, which needs to take place in a “*peaceful and orderly*” manner. The “*institutional and economic restructuring*” of the region was declared a priority, requiring foreign assistance. The narrative includes thoughts on the identity of Turkey, referring to it “*as a centre of attention and source of inspiration in the region with its successful democratic and economic performance and active foreign policy*”. This presentation of Turkey as role model – that is, functioning in a way that was right for the times – serves as legitimation for playing a more active role, as embraced in the narrative. Further legitimation for action by Turkey is derived from the need for it to be “*meeting the legitimate demands and expectations of the people in a way that will serve regional peace, stability and welfare.*” While establishing credibility entitling Turkey to a more active role, still not stereotypes are to be found in the narrative. The third statement, which was issued at the end of July, defines Syria’s government as the enemy, and carries stereotypes of it being evil and irrational in its actions: “*many have been killed and wounded in the operations launched this morning against the residents of Hama who have refrained from violence from the outset and strived to engage in dialogue with the administration.*” The stereotype of impiety, or godlessness of the Syrian government also appears in the narrative where it says, “*Turkey (...) is deeply disappointed and saddened by these developments on the eve of holy Ramadan as rest of the Islamic world.*” The narrative also explicitly questions the sincerity, hence, credibility, of the Syrian government by stating, “*The current developments raise suspicions regarding the intention and sincerity of the Syrian administration to resolve the issue through peaceful methods.*” The action by Turkey is the act of issuing this narrative. It carries all the stereotypes of justification of conflict, questions the credibility of the Syrian leadership, and, as such stance appears to require, contains passages that construct the credibility of Turkey over the issue. These passages refer to the patience exercised by Turkey, the close attention it paid to events unfolding in Syria, and brings in as witness the international community, whose observations Turkey shares.

USA

In President Obama’s narrative what happened in the Middle East, Syria included, was that “*the people have risen up to demand their basic human rights.*” It is a “*story of self-determination*”, against “*humiliation*”, corruption and backwardness, for dignity and democracy. It is the same phenomenon throughout the region, “*whether you live in Baghdad or Damascus, Sanaa or Tehran*”. The moderately detailed, emblemized overview of the events of the region and of Syria are enriched by a small number of episodes highlighted in detail, such as, “*In Syria, we see it in the courage of those who brave bullets while chanting, “peaceful, peaceful.”*” The narrative presents the historical and present-day foundations of American credibility and moral standing engrained in the American identity. “*Our own nation was founded through a rebellion against an empire. Our people fought a painful Civil War that extended freedom and dignity to those who were enslaved. And I would not be standing here today unless past generations turned to the moral force of nonviolence as*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

a way to perfect our union -- organizing, marching, protesting peacefully together to make real those words that declared our nation: "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal." These provide stark contrast against the description of the enemy, which heavily relies on the stereotypes of evil and of irrational action. President Assad would not listen to the encouragement of the US to embrace democracy and human rights, and the members of the Syrian government *"have placed their personal interests ahead of the interests of the Syrian people, resorting to the use of force and outrageous human rights abuses to compound the already oppressive security measures in place before these demonstrations erupted."* Taking their cues from the wrong country, Iran, instead of assuming responsibility, *"Instead of listening to their own people, President Assad is blaming outsiders while seeking Iranian assistance in repressing Syria's citizens through the same brutal tactics that have been used by his Iranian allies."* In addition to stating that *"Assad must go"*, the narrative lists actions to be taken against the Syrian government by the US, expecting the measures to be followed by the international community. It is at this point that the coherence of president Obama's narrative falls short. *"The United States cannot and will not impose this transition upon Syria. It is up to the Syrian people to choose their own leaders, and we have heard their strong desire that there not be foreign intervention in their movement. What the United States will support is an effort to bring about a Syria that is democratic, just, and inclusive for all Syrians. We will support this outcome by pressuring President Assad to get out of the way of this transition, and standing up for the universal rights of the Syrian people along with others in the international community."* The intended action of the US is also elaborated with the following: *"Today I want to make it clear that it is a top priority that must be translated into concrete actions, and supported by all of the diplomatic, economic and strategic tools at our disposal."*

DISCUSSION

The narratives of what happened vary in how detailed they are, whether they offer context or focus on episodes of symbolic value. The elaboration of the events is a significant source of legitimation for the course of action announced. The presentation of what to do about the situation also varies in how much detail is provided, and there are instances where the narrative itself serves as primary action. The focus on moral standing put forth in the narratives appears to be aligned with the nature and intensity of action and involvement announced.

The most significant variance in narratives is in the use of stereotypes assigned to the enemy. In our sample there is one instance of narrative – the first statement by Turkey – that does not use any stereotypes, and this narrative does not take sides in the conflict. All other narratives avail of the stereotype of the enemy being 'evil'. The narratives of Iran and Syria's leaders describe the foreign enemy as evil but working towards a 'rational' geopolitical goal. The other narratives stereotype the enemy as 'irrational'. A subset of stereotypes present the enemy as 'not adhering to Islam'. These are used within the boundaries of

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Islamic civilization and may fall in the same category as the stereotype of irrational action, as they suggest that the enemy may be beyond repair.

Based on these differences in the use of stereotypes, three types of narratives can be defined.

Ones that present the enemy as 'evil' and 'irrational' constitute one group. This is what Flint's work describes as justification for war due not only to moral obligation, but also the impossibility of any other means of resolving problems. This implies that this use of stereotypes may be typical of geopolitical agents interested in the start of an armed conflict. We may call narratives availing of this combination of stereotypes as proactive narratives.

Those narratives that describe the enemy as 'evil' but quite 'rational' in their geopolitical intent belong in a different category, because, following Flint's logic, kinetic war is not necessarily the only option conceivable against an enemy that is acting rationally. Geopolitical agents using this type of narrative appear interested in avoiding armed conflict. This category of narratives we may call reactive.

In our sample we also had one instance of a narrative that avoided the use of stereotypes. This was the first statement issued by the Turkish government, whose stance later changed, reflected in the appearance of stereotypes. The narrative without stereotypes does not designate an enemy, nor does it call for action. It signals that the geopolitical agent is paying attention, but without intent of interference at the time of the communication. It wishes to be reckoned with but defers taking a stance. We may refer to such narratives as neutral.

If we examine the interaction of the proactive and reactive narratives, we may observe in our sample that proactive narratives aim to deny the enemy the right and the opportunity to be heard. Reactive narratives in turn attempt to deny the enemy its credibility in its moral standing, hence, its legitimation.

Several narratives have inherent issues with coherence. This appears to correlate with depth of involvement in the conflict on the level of narratives. The shortcomings in coherence were related to the core aspect of the stance taken, the component that most required legitimation.

Double standards, as defined by Huntington, and which constitute a form of incoherence, are called out in one instance, by Iran. Here we find criticism of a geopolitical agent belonging in one civilization judging differently actions by two agents belonging in another civilization. This raises the likelihood of different standards being used along alliances rather than civilizations.

Significant parts of narratives are devoted to constructing the speaker's and the state's own credibility, and to deconstructing the credibility of the enemy.

The concept of 'modernity' is present in most narratives, but the interpretation of modernity varies pending the values held by each country. While the vision of modernity offered in US narratives means becoming a liberal democracy, and a knowledge-based society, Turkey sees itself as a model nation with a stable democracy and conscious foreign policy. Iran refers to itself as revolutionary, awakened in Islam, focused on social justice.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Syria's narrative views having a secular state as being modern. Thus, the use of modernity as vision justifying conflict may in some cases be cancelled by the identity of the target audience. It may become a destabilizing factor, however, if the geopolitical vision offered by the leadership of the state being challenged is not widely shared by its population.

The concept of modernity entails viewing the enemy as backward. In Syrian narrative, those involved in sectarian violence are referred to as backward, but not the US, which is also referred to as an enemy. 'Backwardness' appears to be one of the stereotypes used in proactive narratives. Hence, the Syrian narrative may be viewed as reactive to the US and at the same time proactive against domestic enemies.

The concept of 'dignity' is one of the key words in most narratives. Less multifaceted than modernity, dignity is also derived from different values. In some narratives it means insisting on sovereignty, in others as people power in the domestic arena, while elsewhere it is related to welfare. Table 2 gives an overview of findings.

Criterion	Syria	Iran	Saudi Arabia	Turkey 1	Turkey 2	USA
What happened	detailed	contextual	minimal	minimal neutral	more detailed	symbolic episodes
Own action/ intentions	detailed	contextual	act of narrative	goodwill	act of narrative: condemn	✓
Own moral stance	✓	✓	religious	act of narrative	✓	✓
Enemy evil	✓	✓	strongly implied	-	✓	✓
Enemy irrational	-	-	should bow to God	-	✓	✓
Enemy lies	<ul style="list-style-type: none"> • rebels lie • USA mistaken 	✓	implied	-	✓	✓
Enemy backward	rebels	-	-	-	-	✓
Own credibility	Detailed	✓	-	minimal	more extensive than before	detailed
Dignity	✓	✓	✓	-	-	✓

2. Table - Overview of findings. Source: the author.

CONCLUSIONS

We have examined the narratives of stakeholders in the Syrian crisis in its first six months, in order to verify or disprove claims in scholarly literature about the nature of narratives used to justify conflict. We have found that a typology of proactive, reactive, neutral and mixed narratives can be established based on the use of stereotypes. We have also identified new categories of stereotypes. The vision of dignity appears to be as important as that of modernity, but both are strewn with identity-related complexities.

A study of how the narratives of the topmost leaders of states justifying conflict translates into media may provide more insight into international confrontation in the information sphere. A more extensive examination of tendencies in the use of stereotypes and entry into conflict may serve as a supplementary means of assessing geopolitical risks and situations.

BIBLIOGRAPHY

1. Bamberg, Michael: Considering counter narratives, in: Michael Bamberg – Molly Andrews (Eds), *Considering counter narratives: Narrating, resisting, making sense*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/ Philadelphia, 2004, 351-372. DOI: <https://doi.org/10.1075/sin.4>
2. Beetham, David: *The legitimization of power*, Macmillan International Higher Education, 2013.
3. Dijkink, Gertjan: Geopolitical Codes and Popular Representations, *GeoJournal*, 46 (1998) 293-299. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1006999221884>
4. Flint, Colin – Taylor, Peter: *Political geography*, Taylor & Francis, 2011.
5. Flint, Colin: Intertwined Spaces of Peace and War, in: Scott Kirsch – Colin Flint (Eds), *Reconstructing Conflict: Integrating War and Post-War Geographies*, Ashgate, Farnham, Surrey, UK, 2011, 31-48. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315604008-11>
6. Flint, Colin: *Introduction to Geopolitics*, 3rd Edition, Routledge, New York, NY, 2017.
7. Gaddis, J. Lewis: *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, Oxford, 1982.
8. Huntington, Samuel P.: The clash of civilizations? *Foreign Affairs*, 72.3 (1993) 22-49. DOI: <https://doi.org/10.2307/20045621>
9. Roselle, Laura – Miskimmon, Alister – O'Loughlin, Ben: Strategic narrative: A new means to understand soft power, *Media, War & Conflict*, 7.1 (2014) 70-84. DOI: <https://doi.org/10.1177/1750635213516696>

NARRATIVES EXAMINED IN THE RESEARCH

1. President Bashar Al-Assad's Speech at the People's Assembly. March 30, 2011. http://www.presidentassad.net/index.php?option=com_content&view=article&id=305:president-bashar-al-assad-s-a-speech-at-the-people-s-assembly-march-30-2011&catid=117&Itemid=496
Last viewed: 02/08/2019
2. President Bashar Al-Assad's Damascus University Speech. June, 2011. http://www.presidentassad.net/index.php?option=com_content&view=article&id=359:president-al-assad-2011-damascus-university-speech&catid=117&Itemid=496 Last viewed: 02/08/2019

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.2>

2019. XII. évfolyam 1. szám

3. Ayatollah Khamenei's Public Address in Mashhad. March 21, 2011. <http://english.khamenei.ir/news/1434/Leader-s-Public-Address-in-Mashhad> Last viewed: 02/08/2019
4. Ayatollah Khamenei's Speech to Government Officials on Mab'ath. June 30, 2019. <http://english.khamenei.ir/news/1483/Leader-s-Speech-to-Government-Officials-on-Mab-ath> Last viewed: 02/08/2019
5. Saudi King Calls for End to Violence in Syria. August 11, 2011. <https://www.saudiembassy.net/press-release/saudi-king-calls-end-violence-syria> Last viewed: 08/02/2019
6. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. Press Release Regarding the Events that took place in Syria on Friday, 22 April 2011. April 24, 2011. http://www.mfa.gov.tr/no_111_-24-april-2011_-press-release-regarding-the-events-that-took-place-in-syria-on-friday_-22-april-2011.en.mfa Last viewed: 08/02/2019
7. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. Press Release Regarding the Meeting of Ambassadors in the Middle East and North Africa. June 17, 2011. http://www.mfa.gov.tr/no_-146_-17-june-2011_-press-release-regarding-the-meeting-of-ambassadors-in-the-middle-east-and-north-africa.en.mfa Last viewed: 08/02/2019
8. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. Press Release Regarding the Recent Developments in Syria. July 31, 2011. http://www.mfa.gov.tr/no_178_-31-july-2011_-press-release-regarding-the-recent-developments-in-syria.en.mfa Last viewed: 08/02/2019
9. President Barack Obama. A Statement by President Obama on Syria. April 22, 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/04/22/statement-president-obama-syria> Last viewed: 08/02/2019
10. President Barack Obama. Remarks by the President on the Middle East and North Africa. May 19, 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa> Last viewed: 08/02/2019
11. President Barack Obama. Statement by President Obama on the Situation in Syria. August 18, 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria> Last viewed: 08/02/2019

FORRAY LÁSZLÓ¹

Túlélés alapjai mérsékelt égövi viszonyok között IX.

The Fundamentals of Survival in Temperate Zones
Part IX.

Absztrakt

A tanulmányomban a magyar és külföldi forrásanyagokból összegyűjtött ez irányú szakirodalom és a saját, 35 éves tapasztalataim felhasználásával szeretném átadni írásban mindazon ismereteket, melyeket alapvető fontosságúaknak tartok a felderítő specializáción tanulmányokat folytató honvéd tisztjelöltek, a felderítő és mélységi felderítő szakemberek és természetesen minden a téma iránt érdeklődő számára. A tanulmányt a témakörrel foglalkozók figyelmébe ajánlom, de az oktatás – képzés folyamatában is felhasználható. Az érdeklődő olvasók számára pedig hasznos forrás az ismeretbővítéshez.

Kulcsszavak: túlélés, menedék, táplálék, csapdák, tájékozódás

Abstract

The aim of this study is to provide expert knowledge derived from foreign researches and my personal experiences collected in my 35 years of duty. This knowledge is vital for the recce cadets during their education, for the active recce and long-range recce specialist, and for the interested people as well. Primarily, I recommend this essay for those involved in this issue, and might be useful for the training-educations experts carrying out their duties. For the curious readers might be helpful as well to widen their knowledge.

Keywords: survival, shelter, food, traps, orientation food, traps, orientation.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor
E-mail: forray.laszlo@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4025-4948>

BEVEZETÉS

A cikksorozatom kilencedik részében a megkezdett túlélési alapismeretek kifejtését folytatom. Az általam felállított fontossági sorrend következő részeivel foglalkozom, amelyet a túlélő katona számára alapvető fontosságúnak tartok, ez pedig az esetlegesen fellépő egészségügyi problémák kérdésének vizsgálata.

9. EGÉSZSÉGÜGYI ISMERETEK

Ebben a részben nem szeretnék foglalkozni az úgynevezett „nem általános egészségügyi ismeretekkel”. Csak ismétелgetni tudnám azokat a dolgokat, melyeknek megoldásai, cselekvési sorrendjei megtalálhatók a polgári lakosság/katonák/túlélők részére nagyon jól megírt könyvekben, szakkönyvekben. Ezért azt javaslom, akit e téma iránt alaposabban érdeklődik, és nem elég számára, amit az ez irányú különböző képzéseken kapott, az a könyvtárban, interneten nézzen utána, így kielégítve érdeklődését ezen ismeret iránt. Ajánlom kiegészítésképpen elolvasni a lábjegyzetben lévő írást is.¹

Ami fontosabb szerintem az, hogy mi történik pszichésen azzal a túlélővel, aki a túlélés bármelyik változatát is hajtja végre. Vagyis mire kell felkészülnie lélekben, mert ezt nagyon fontosnak tartom. Általában az emberek megfélemlenek arról, hogy bármelyikük nem csak fizikai, hanem lelki sérüléseket is szenvedhet. Ezek a „károsodások” is vannak olyan fontosak, sőt akutabbak, mint a fizikai sérülések, hiszen a gyógyításuk bonyolultabb folyamat. A katona kiképzésének keretében fel kell készülni az esetlegesen bekövetkező lelki és testi sérülések elkerülésére, azok hatásos ellátására. Illetve azokkal az eleinte láthatatlan ellenségeinkkel is amelyekkel a túlélése során találkozhat bármelyikünk.

Kezdjük a sort a rendkívüli helyzetekben fellépő – ilyen a túlélés is – az emberi pszichikumra ható sérülésekkel, és azok hatásaival a túlélő viselkedésére.

Az esetlegesen fellépő lelki sérülésekkel szemben tanúsított ellenállás és a lelki terhek elviselése jelentősen függ az egyén kiképzettségétől, az egyénre jellemző személyi sajátosságoktól, a fellépő környezeti hatásoktól és a túlélő csoporton belül elfoglalt funkciójától. A túlélő élete a túlélés ideje alatt folyamatos stresszben zajlik.

Mi a stressz:² „A stressz olyan fizikai, szellemi és érzelmi állapotok összessége, melyek kiváltó oka a feszültség, az aggodalom, és a nyugtalanság. A stressz minden sejtünket érinti, szinte az egész testünk görcsben van, a szervezetünket a kimerülés veszélye fenyegeti. Ahogy a feszültség fokozódik, az adrenalin nevű hormon kiválasztása felerősödik, hogy felkészülhessünk a cselekvésre – barlanglakó ősrünknek volt szüksége efféle ösztönzésre, hogy megküzdhessen a veszedelemmel, vagy esetleg elmenekülhessen előle.

Mivel napjainkban az effajta küzdelem vagy menekülés nem jellemző, ezért ahelyett, hogy testünk elégetné a stresszhelyzet nyomán keletkező többletenergiját, a feszültség

1

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_01/pages/006_Nepi_gyogyitas.htm (Letöltve: 2019.02.14.)

² http://www.eletoazis.hu/stressz_alap.htm (Letöltve: 2019.03.03.)

bennünk marad. Szervezetünk nem tud visszatérni az egyensúlyi állapotához, ehelyett alkalmazkodik a folyamatossá váló készenléthez. A stressz bizonyos mértékig normális jelenség, hiszen az élet kihívásaira adott válasznak tekinthető. Valamennyi stresszre szükségünk van – az összpontosításhoz, a döntéshozatalhoz, a pozitív gondolkodáshoz. Számos esetben jelen van az életünkben a pozitív stressz. Gondoljunk például egy vizsgaszi-tuációra, amikor a szervezetünk minden sejtje a feladat megoldására koncentrál. A tartó-san fennálló stressz komoly egészségkárosodást eredményezhet, gyengíti a szervezet ellenálló képességét.” A stressz lehet fizikai, emocionális és pszichológiai.

Stressz és túlélők viszonya: A túlélők folyamatosan stresszel szembesülnek, amelyek csökkenthetik az egyén túlélésre irányuló akaratát. Meg kell, hogy értse a túlélő, hogy a stressz egyszerűen a fellépő behatásokra, nyomásokra adott reakció. A túl sok stressz következménye lehet az egyén antiszociális viselkedése, a dühös kitérőket eredménye-ző szorongás, a képtelenség mások problémáinak megértésére, a döntések meghozatalá-nak nehézsége, képtelenség a felelősségvállalásra.

Véleményem szerint a tapasztalat a legjobb pedagógus minden helyzetben és a túlélési helyzetben való elsődleges reakció és a problémamegoldásod a kiképzettségi állapotodtól függ. Túlélő helyzetben mindig tartsd szem előtt, hogy bármikor történhet veled valami rossz. Azok, akik mentálisan és fizikailag felkészültek a túlélés kihívásaira, azoknak na-gyobb a valószínűsége, hogy sikeresen fogják venni az akadályokat. A vészhelyzet keze-léséhez meg kell tanulni helyesen dönteni, jól és gyorsan improvizálni és mindig összesze-dettnek, nyugodtnak maradni.

9.1. MELYEK A LEGISMERTEBB TERHELÉSI TÉNYEZŐK RENDKÍVÜLI HELYZETEK BEN:³

- a bizonytalanság érzete;
- alvászavarok;
- az ellenőrzés hiánya;
- a folyamatos életveszély tudata;
- félelem a sérülésektől, betegségektől;
- fokozott vagy csökkent étvágy;
- a félelem, a szorongás, a harag, a frusztráció és a depresszió;
- a saját magunk által látott sebesültek/haldoklók látványa, általuk kiváltott hangok;
- a más emberek által kiváltott pánikreakció;
- a megszokott környezet, rend hiánya;
- a jól ismert személyek hiánya;
- a jogi, társadalmi védettség hiánya;
- a különböző korlátozások (fogság, tilos kommunikálni egymással, megaláztatá-sok);
- a tájékozatlanságból eredő bizonytalanság érzete (hely, idő stb.);

³ Gerhard Buzek: A túlélés kézikönyve. A rendkívüli és katasztrófahelyzetek túlélésének technikái, 1994, felhasználásával.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- a megszokott dolgok, tárgyak, öltözék, felszerelés hiánya;
- éhség, szomjúság, a fáradtság/fáradékonyság, és az elszigeteltség érzése.

A következőkben ismertetek pár a fentiekben leírt problémát, amelyek megnehezíthetik az életedet a túlélés folyamán:

Félelem: Két félelemtípust különböztetünk meg: külső és belső félelem. A külső félelmet rajtunk kívül álló dolog okozza, aminél erős a motivációnk, hogy elkerüljük, például: félelem a rágcsálóktól. A belső félelem egy rajtunk kívülálló dolog, amihez negatív érzelmet társítunk, például: félsz attól, hogy képes vagy-e megtenni. Bármely túlélő szembesülhet a halál állandóan rá leselkedő veszélyével, a tőle való félelem normális reakció. Vészhelyzetben a félelmet általában pánik követi, esetlegesen párosulhat hozzá még pár érzés: fájdalom, hideg érzet, szomjúság, éhség, fáradtság, unalom és magányosság. Ezek együtt nagy kihívást jelentenek még a csoportban túlélők számára is nemhogy egyedül feldolgozni ezeket az érzéseket. Rendkívül fontos, hogy nyugodtan tudjad értékelni a kialakult helyzetet, és ne engedd, hogy a fentiekben felsoroltak valamelyike is hatással legyen a túlélésért folytatott küzdelmedre.

Fájdalom: A fájdalom gyakran pánikhelyzetben figyelmen kívül hagyható, a legtöbb esetben nem is foglalkozol vele, majd csak akkor „jön elő” a fájdalomérzet. Ne feledd, hogy foglalkozz a sérüléssel, mielőtt még az súlyosabbá válna.

Hideg: A hideg csökkenti a gondolkodás képességét, zavarja a testet és csökkenti az akaratot, hogy túlélj. Soha ne engedd meg magadnak, hogy abba hagyd hidegben a mozgást, vagy elaludjál, hacsak nem megfelelően védett, meleg helyen vagy. Mert ismered a mondást: Ha a katona leül, akkor el is fekszik és ha már fekszik akkor, meg miért ne aludjon?

Halál kihűlés átfáz: „Az emberi test átlaghőmérséklete 36,5 Celsius-fok, a testen belül azonban jelentős eltérések lehetnek. Első fázis: A kihűlésre a test először hőtermeléssel, azaz izomremegéssel és a hőleadás csökkentésével, azaz a szőrzet megmerevedésével, „libabőr” megjelenésével védekezik. Ez a kihűlés első fázisa. Az 1-2 fokos hővesztés izomremegéssel, reszketéssel jár. A pulzus szapora, gyors lélegzés, kissé megemelkedett vérnyomás észlelhető. A második fázisban a remegés megszűnik, közömbösség, tudatzavar, bágyadság, álmoság, érzécsalódás jelentkezik, nehéz beszéd alakul ki. A pulzusszám a korábbi emelkedettől csökken és a normális érték alatti lesz. Bizonyos esetekben hallucinációk is kialakulhatnak. Tartós hatás esetén a szervezet hőszabályozása kimerül, a testhőmérséklet folyamatosan csökken. A vérnyomás csökkenni kezd, a légzés ritkul és felületessé válik. Szívritmuszavar lép fel. A szervezet eszméletvesztéssel jár, tetszhalál-szerű állapotba esik. A harmadik fázist súlyos szívritmuszavarok, reflexhiányok, eszméletvesztés és izommerevség jellemzi, a test maghőmérséklete 30 Celsius-fok alatti. A negyedik fázis. 28 Celsius-fok alatt beáll a negyedik stádium. 27-20 fokos belső testhőmérséklet-nél, a pupillák tágak, a vércukorszint alacsony, mígnem nagyjából 20 fokos testhőmérsék-

⁴ <http://alaptabor.hu/2015/10/09/a-kihulesrol/> (Letöltve: 2019.02.12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

let esetén a kamrafibrilláció vagy a keringési rendszer bénulása következtében beáll a halál.”

Szomorúság: Vész helyzetben nagyon nagy ellenséged nem szabad figyelmen kívül hagynod. Eltompítja az elméd, elvonja a koncentráció képességedet, ezért figyelmen kívül fogsz hagyni jó pár fontos túlélést segítő információt.

Éhség: Az éhség veszélyes dolog, de ritkán halálos. Ez is csökkentheti képességeidet, figyelemelvonó hatása van. Növeli a hidegérzetet, a fájdalmak hatásait és a félelemre való hajlamot.

Fáradtság: „A fáradtság a tested vészjelzése, amely figyelmeztet a túlterhelés veszélyére, a pihenés szükségességére, és arra, hogy szünetet kell tartanod az addigi tevékenységben. A fáradtság elkerülhetetlen valamennyi túlélő helyzetben, így a legjobb, ha szem előtt tartod, mivel képes csökkenteni a mentális képességeidet.

A fáradtság lehet fizikai vagy pszichés jellegű. A fizikai fáradtság a tevékenység energiaigényével, elsősorban az izmok oxigénadosságának kialakulásával áll kapcsolatban. A pszichológiai fáradtság elsősorban a központi idegrendszer megterhelésének következtében létrejövő állapot, melynek jellemzői a figyelem csökkenése, az információk feldolgozási idejének növekedése, a döntések idejének meghosszabbodása vagy nem megfelelő döntések hozatala, általánosságban a pszichés folyamatok lassulása, megbomlása.”⁵

Unalom és magány: Ezek az „ellenségeid” gyakran váratlanul alakulhatnak ki benned és ezáltal csökkentik az elméd képességét a kialakult helyzet hatásos kezelésére. Az unalom egy érdeklődés nélküli lelki állapot, amikor nem tudod eldönteni mit is csinálj, kedvtelen vagy és határozatlan, ezért nem is teszel semmit sem, inkább töprengsz a tennivalókon, minthogy cselekednél, pedig képes lennél cselekedni. „A magány miatt többféle érzélem alakulhat ki bennünk, min például a szomorúság, a szorongás, a félelem és még sok más hasonló.”⁶ A magány miatt érzelmi szorongás alakulhat ki bennünk, ami fizikai fájdalommal és izomfeszültséggel is járhat. Ezért lehet, hogy aki magányos, gyengének érzi magát, a térdét, a lábait, a gerincét, a derekát, a hátát. Mindkettő hatása lehet a feledékenység és a zavartság.

A felsorolt lelki terhelési tényezők jelentkezhetnek egyenként és együttesen is, függ a jellemedtől, pszichikai erősségedtől, tudatállapotodtól, és az aktuális egészségi helyzetedtől.

Bármilyen történjen veled fontos, hogy ne bonyolítsd túl a kialakult helyzetet, főleg ne ess pánikba, maradj nyugodt, összpontosíts csak a túlélésre. A fellépő stressz esetén az anyagcseréd fel fog gyorsulni és a szokásosnál több folyadékot fogsz inni. Koncentrálj arra, hogy az elemi szükségleteidet maximálisan ki tudjad elégíteni, Melyek is ezek? Étél, ital, pihenés hármasa. A fellépő éhségérzeted 1-3 nap után alábbhagy, mert az ember minimális táplálkozással is beéri, de számolj azzal a ténnyel, hogy egy hét után a teljesítőképesség

⁵ <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termeszettudomanyok/az-egeszseges-eletmod/az-egeszseges-eletmod/a-munkavegzesbol-adodo-terheles-es-igenybevetel/a-faradtság> (Letöltve: 2019.02.12.)

⁶ <https://www.ridikul.hu/egeszseg/cikk/2018/04/16/a-maganyosság-meglepo-fizikai-tunetei/> Ashley Chin klinikai szakpszichológus (Letöltve: 2019.02.12.)

séged csökkenni fog. Innod mindig kell, hiszen köztudott, hogy folyadék nélkül az ember 3 napig bírja, aztán károsodások lépnek fel, majd a folyamat visszafordíthatatlan lesz és halálhoz vezet. Ha nem tudod magadat megfelelően kipihened akkor jó, ha tudod, hogy nem elégséges alvás esetén a teljesítőképességed már 48 óra után is erősen csökkenhet, és úgy 72 óra után már alig fogsz tudni megfelelő önkontrollal gondolkodni. Elég sok a lehetőség a túlélés során, amikor tudsz pár percet, vagy órát aludni.

9.2. MÍLYEN HATÁSOK ÉRHETIK A TŰLÉLŐT A PSZICHIKAI LETERHELTSÉG KÖVETKEZTÉBEN?⁷

1. csökkent ellenálló képesség;
2. depresszió, ingerlékenység;
3. étvágytalanság;
4. félelem (elszigeteltségtől-, ismeretlentől-, haláltól való félelem);
5. fokozott anyagcsere és a test zsírkészletének használata;
6. hirtelen fellépő ijedtség; rémület;
7. immunrendszer gátlása;
8. kimerültség;
9. pánikrohamok, esetleg pánikbetegség;
10. stressz;
11. szomorúság, izgatottság;
12. szorongás.

9.3. MELYEK A TARTÓSABB RENDKÍVÜLI MEGTERHELÉS UTÁN FELLÉPŐ PSZICHIKAI JELENSÉGEK?

A tudatállapot megváltozása, például a tudat beszűkülése és a sérelmek rendszeres ismételtetése, a tiszta tudat teljes elvesztése, az emlékezet hosszabb ideig tartó kihagyása, időérzékelési zavarok, érzelemszegénység, lelki reakciók hiánya. Igen nagy megterhelések után és a későbbi, ismételten fellépő, életveszélyes megterhelések esetén bekövetkezhet az ezekre való érzékenység. Hónapokig vagy évekig tartó rendkívüli megterhelések eredményeképpen lelki működési zavarok maradhatnak fenn. A szorongás ekkor nemcsak a bekövetkező helyzetre vonatkozik; az általános elbizonytalanodás és az alapvető bizalomvesztés minden területen felléphet.

9.4. MELYEK A RENDKÍVÜLI HELYZETEK HATÁSÁRA BEKÖVETKEZŐ MAGATARTÁSMINTÁK?

1. normális reakciók;
2. fokozott, tartós félelmi reakciók;
3. depresszió;
4. hiperaktivitás (hipománia);
5. pánik (menekülési pánik, a pánik keltette bénaság).

⁷ Gerhard Buzek: A túlélés kézikönyve. A rendkívüli és katasztrófa helyzetek túlélésének technikái, 1994, felhasználásával.

9.4.1. Normális reakciók

Átmenetileg testi és szellemi változások következhetnek be, mint például idegesség, szájszárazság, szívdobogás, izzadás, szédülés, légzési nehézségek, hasmenés, erős vizelési inger, rosszullet, hányás, álmatlanság, bizonytalan fájdalmak, szorongás, a koncentrációs képesség csökkenése, zavartság. A testi-lelki egyensúly hamarosan önmagától is helyreáll. Az ember újból cselekvőképessé válik.

9.4.2. Fokozott, tartós félelmi reakciók

A félelem egy nyomasztó érzés, amit egy általunk észlelt fenyegetés eredményez bennünk. Egy elemi mechanizmus, válasz egy bizonyos ingerre, mint például a fájdalom vagy veszély. A félelmet meg kell különböztetni a hozzá kapcsolódó érzelmi szorongás állapotától, ami általában bármilyen külső fenyegetés nélkül lép fel. Azonfelül a félelem kapcsolatban van a menekülési és az elkerülési viselkedéssel, miként a szorongás a veszélyek eredménye, melyeket kontrollálhatatlannak és elkerülhetetlennek érzékelünk.⁸

Legfontosabb megnyilvánulásai:

- érdektelenség a korábbi tevékenységek iránt;
- elidegenedés másoktól;
- elfordulás a világtól;
- a stressz folytonos visszatérése az emlékekben, álmokban;
- alvászavarok, túlzogatottság, koncentrációs nehézségek;
- egyúttal gyakori a túlélőkre jellemző szégyenérzet és lelki furdalás.

9.4.3. Depresszió⁹

„A depresszió tünetei több területen megjelennek, így érzelmi, motivációs, viselkedéses, kognitív és testi tüneteket azonosíthatunk.

Érzelmi tünetek: szomorúság, rosszkedv, örömképtelenség, öngyűlölet, szeretetképtelenség.

Motivációs tünetek: a személy érdeklődése lecsökken, nincs kedve semmihez – „semmi értelme belevágni egy újabb szárnalmas napba”.

Viselkedéses tünetek: produktivitása, aktivitása csökken, gyakran csak fekszik az ágyban, energiahányról panaszkodik, lelassul. Görnyedt testtartás, halk beszéd jellemzi.

Kognitív – gondolkodási tünetek: a depresszióval küzdő személy végtelenül negatívan látja önmagát, a világot, jövőjét, pesszimista, reményvesztett, koncentrációképesége gyengül. Negatív énkép jellemzi. Gondolkodását a „KELL”-ek hatják át, nem lényeges az, ami van. A múltban és a jövőben él, nem a jelenben.

⁸ Arne Öhman: Fear and anxiety: Evolutionary, cognitive, and clinical perspectives, 2000, 573–593. felhasználásával.

⁹ <http://semmelweis.hu/pszichoterapiasoztaly/kiket-gyogyitunk/a-depresszio-tunetei-es-kezelese/> (Letöltve: 2019.02.11.)

Testi tünetek: fejfájás, emésztési zavar, fogyás vagy hízás, szédülés, alvászavar – nehezen tud elaludni vagy hajnalban felébred és nem tud visszaaludni. Állandó fáradékonyság jellemzi.”

9.4.4. Hiperaktivitás (hipománia)

„Olyan magatartásbeli zavar, melynek során az egyén nem tudja figyelmét tartósan egy dologra összpontosítani és állandó mozgásra van szüksége.”¹⁰

A hipománia jellemzői¹¹

- „Megnövekedett önbizalom, túláradó magabiztosság vagy akár nagyzási hóbot;
- Csökkent alvásigény (három óra alvás is elég lehet naponta);
- Gyorsabb és több beszéd a megszokottnál;
- Felpörgött gondolkodás (cikázó gondolatok), amelyet az egyén gyakran pozitívan él meg;
- Fokozott érdeklődés a hétköznapi tevékenységek iránt (társas érintkezés, munka/iskola, szex, hobbik);
- Olyan élvezetet vagy izgalmat okozó cselekedetek keresése, amelyek kockázatosak lehetnek (pl. költekezés, szexuális tapintatlanság, felelőtlen üzleti befektetések);
- Kiemelkedő produktivitás (szellemi és fizikai hatékonyság egyaránt), de a figyelem könnyen elterelhető és ingerlékenység is felléphet.”

9.4.5. Pánik (menekülési pánik, a pánik keltette bénaság).

A pánikroham váratlanul kezdődik, nagyjából 10 percen belül eléri a tetőfokát és körülbelül fél órán keresztül tart. Többféle formában jelentkezhet. Előfordul, hogy órákon keresztül, vagy akár egy napig is tart, megszűnte után pedig az alany fáradtnak, kimerültnek érzi magát.

Az alábbi tünetek jellemzőek:¹²

- „intenzív, elviselhetetlennek megélt, rossz közérzet;
- menekülési késztetés;
- kontrollvesztéstől, megőrüléstől, haláltól való félelem;
- légszomj (a személy érezheti úgy, hogy mindjárt megfullad);
- a személy úgy érzi, minden kicsúszik a kezéből;
- szapora szívverés; kipirulás;
- izzadás;
- reszketés, hidegrázás;

¹⁰ <https://idegen-szavak.hu/hiperaktivit%C3%A1s> (Letöltve: 2019.02.11.)

¹¹ <https://mindsetpszichologia.hu/2018/01/25/tobb-mint-jokedv-i-resz-a-hipomania/> (Letöltve: 2019.02.11.)

¹² https://www.webbeteg.hu/cikkek/szorongas_panik/203/a-panikbetegseg-es-tuneti

Dr. Zsuga Judit, pszichoterapeuta, (Letöltve: 2019.02.11.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- szédülés, émelygés;
- hőhullámok;
- görcsös hasi és/vagy mellkasi fájdalom;
- fejfájás;
- gyengeség;
- gombócérzés a torokban, nyelési nehezítettség”.

A túlélőnek ismernie kell azokat a módszereket, melyek segítségével pszichikai úton tud megfelelő hatást gyakorolni, a pánikba esett vagy depresszióban szenvedő társára, avagy saját magára.

Kezdeti kritikus reakciók:

Tudatosítanod kell önmagadnak, hogy túlélési helyzetbe kerültél, és megfelelő komolysággal kell értékelned a körülötted kialakult helyzetet. Rendezned kell a gondolataidat és fel kell ismerned a túlélőre nehezedő stresszhatásokat, amelyek jelen lehetnek. A negatív viszonyulásod a felmerült problémákhoz, megoldható a jó döntéseiddel és a pozitív hozzáállásoddal.

Kérdések, amelyeket fel kell tenned önmagadnak a túlélési helyzetben:

- Mennyi vizem van és hogyan tudom azt továbbra is beszerezni?
- Milyen menedékhelyre lesz szükségem, és hogyan fogom azt biztosítani?
- Milyen az időjárás, van-e szükségem tűzre?
- Mennyi élelmiszerem van és milyen élelmiszer áll rendelkezésre a környezetemben?
- Milyen felszerelés áll a rendelkezésemre?
- Milyen egészségügyi állapotban vagyok?

A kérdések megválaszolása után értékelned kell a túlélési helyzetet:

- mi is történt, hogy kerültél ebbe a helyzetbe, mit akarsz a továbbiakban cselekedni;
- melyek az alapvető céljaid;
- milyen tényezők befolyásolhatják a túlélésedet (külső, belső);
- az összes még nyitott kérdés feltevése, válaszok keresése;
- válaszd ki a legjobb döntéseket a céljaid elérése érdekében;
- készíts egy jó és megalapozott tervet.

Mit is kell tenned:

- a kialakult helyzetet higgadtan dolgozd és vedd tudomásul a tényeket;
- bízzál önmagadban és a társaidban;
- bátorítsad önmagadat és a társaidat;
- tereld el a figyelmedet a problémákról valamilyen más, pozitív dolog irányába.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A kialakult helyzet feldolgozását követően arra kell összpontosítanod és megértened, hogy az esetek többségére az jellemző, hogy egyedül fogod végrehajtani a túlélést, azaz magadra maradtál, neked kell megbirkóznod a félelmeiddel, a gondolataiddal.

(Abban az esetben, ha túlélői csoportról beszélünk akkor a csoporton belül ezek a fent leírt technikák legfőképp a parancsnokra hárulnak. A csoporton belül a katonai hierarchia alapján kialakult egy vezetési rend, ahol mindenki egy meghatározott helyet foglal el. A jó vezetői képességekkel rendelkező parancsnok úgy tudja elfogadtatni a kialakult túlélési helyzetet, hogy a keletkező feszültségeket és rivalizálásokat teljes mértékben kiszűri. Ilyen esetekben a kialakult hierarchia alapján a csoport túlélési lehetőségének sikeressége megnő. Ne felejtse el: A társaid elvesztésével, a fokozottabb fizikai, pszichikai megterheléssel járó lelki sérüléseid megmaradnak, azok feldolgozása egy hosszabb regenerálódási folyamat részét fogják képezni).

A következőkben foglalkozom olyan felmerülő problémákkal, amelyekkel mindenképp találkozhatasz túlélés közben. Praktikus tanácsokat adok arra nézve, hogyan, mi módon győzd le a túlélés időszaka alatt az egészségedet fenyegető veszélyeket. Ezek némelyike idegesítő, vagy fájdalmas lehet, mások akár végzetesekké is válhatnak.

9.5. AZ ELLENSÉG, AMELY LÁTHATATLAN:

A túléléseid alatt hatással lesz rád: a környezetet, ahol vagy, és ami ott történik. Befolyásolják a döntéseidet, és megoldást kell keresned mielőtt bekövetkezne valami számodra kellemetlen dolog. Ha feltűnik az ellenség el tudjál előle rejtőzni stb. Azonban a legveszélyesebb ellenségeidet nem biztos, hogy látni fogod.

A láthatatlan ellenségeid lehetnek:

- a búbópestis, amit a bolha hordoz, és azon a kistrágcshálón volt, amit elfogyasztottál;
- a magas láz, amit a kullancstól kaphatsz el;
- a mérgező állatok beléd befecskendezett mérge;
- a rovarok, szúnyog által terjesztett betegségek;
- a tífusz vagy a kolera, amely annak a légynek a lábához tapadt piszokban van;
- az ételmérgezést okozó baktériumok.

Az ember a történelme során a természetben együtt élt ezekkel a mostaniakhoz hasonló kórokozókval és veszélyekkel, amelyekkel te is találkozhatasz a túlélés során. Elődjünk az évezredek során megtapasztalták, milyen módszerekkel lehet ellenük védekezni. Ezeket a lehetőségeket minden túlélő megtanulhatja és szükség esetén alkalmazhatja.

9.5.1. Csípések és harapások:

A természetben az egyik legnagyobb ellenségünk közé tartoznak a rovarok. A mérge miatt, ami bennük van, avagy a fertőzések miatt, amit terjesztenek. Az emberek nagy része allergiás egyes rovarok csípésére. Ha megharap vagy megcsíp valami, ne kezd el vakargatni a helyét, mert az elfertőződhet, és akár a halálodhoz is vezethet. Jegyezd meg: A legkisebb

vakargatás is vérmérgezéshez vagy akár üszkösödéshez is vezethet, ha a sebed elfertőződik. Ellenőrizd le a testedet naponta többször is, hogy nem akaszkodott-e bele valamilyen rovar.

9.5.1.1. *Kullancs:*

A kullancs az agyvelőgyulladás terjesztője, létfenntartásukhoz vért szívnak ki az áldozatukból, eközben szűrásuk nyomán nyálukkal fertőző anyagot is juttathatnak a túlélést végrehajtó személybe. Az általuk terjesztett egyik legismertebb betegség a Lyme-kór¹³ és a kullancsencephalitis, amely az agyvelőgyulladás egyik okozója. A Lyme-kórnál nem szükséges minden esetben a kórházi ellátás, de az agyvelőgyulladásnál minden esetben.

„A fertőzöttek nagyobb hányadánál, 5-14 napos lappangási idő után, enyhe influenza szerű tünetek lépnek fel (láz, fejfájás, végtagfájdalmak). Néhány nap múlva a panaszok megszűnnek és a beteg teljesen meggyógyul. Előfordulhat, hogy néhány napos tünetmentesség után újabb lázas szak kezdődik, melyet fejfájás, tarkómerevség, aluszékonyság, izomfájdalom és bénulás kísérhet. Ezek az agyvelő gyulladására utalnak.”¹⁴

Tünete a bőrön: legtöbbször a csípés helyén, ritkábban elszórtan több helyen kialakuló kokárdaszerű bőrelváltozás, egyes esetekben, már a csípést követő napon megfigyelhető, máskor hónapok is eltelhetnek megjelenéséig. Általában nem fáj és nem viszket.

A kullancs főként a lombos, vagy elegyes erdőkben, illetve a folyókat és lápokot körülvevő alföldi területeken fordul elő. Az 1000 méternél magasabban elhelyezkedő erdőkben már nem él. Tavasszal, áprilistól-májusig találkozhatunk vele, vagy nyár végén, augusztusban és szeptemberben. Tartózkodási helye a sűrű bozót és magas fű. A kullancs elsősorban kedveli a testhajlatokat, ezért ezekre a testtájakra fordíts alapos figyelmet.

Ha kullancsot találsz magadban, vagy a társadban akkor, azt azonnal szedd ki a következő módszerek egyikével:

- a beléd fúródott kullancsot minden erőszak nélkül egy szál gyufával könnyedén eltávolíthatod. Nyálazz meg egy gyufa fejét, majd közvetlenül a kullancs teste mellett lassan körözz vele, mintha kenetgéné. A kullancs néhány másodperc múlva átmászik a gyufára, mert nagyon szereti a nedves foszfor illatát;
- kullancsfogóval, csipesszel. A feji végükhöz, a bőrhöz közel próbáld meg megfogni, majd lassan húzd kifelé, majd hagyd kb. fél percet, hogy a kullancs maga eressze el a bőrt, így nem kell félned attól, hogy a szájszerve beszakad. Figyelj arra, hogy az állat szájszervét soha ne hagyd a testedben. Ne préseld össze a testét. Ne csavarjad, hanem húzzad. Azonnal mosd meg kezedet és tisztítsd meg (fertőtlenítsd) azt a területet, ahol a kullancs volt;

¹³ „A Lyme-kór, mint bizonyos kullancsfajok által terjesztett betegség, nem túl régen került be a köztudatba. A kórkép csak olyan kullancsok csípésével terjed, amelyek maguk is fertőzöttek az ún. Borrelia burgdorferi nevű baktériummal. Ez a kórokozó felelős ugyanis a Lyme-kór tüneteinek kialakulásáért.” https://www.webbeteg.hu/cikkek/fertozo_betegseg/4299/lyme-kor Dr. Debreczeni Anikó, általános orvos, (Letöltve: 2019.02.04.)

¹⁴ <http://www.oek.hu/oek.web?nid=330&pid=1> (Letöltve: 2019.02.01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- fontos, hogy a kullancs eltávolításakor ne szorítsd meg a potrohát, mert azzal a bőrdbe préseled a betegséget okozó baktériumokat;
- soha nem szabad olajjal, krémmel bekenned a kullancs kiálló végét, abban a reményben, hogy nem kap majd levegőt és magától ki fog jönni;
- ha a kullancs eltávolítása közben a feje esetleg beleszakad a bőrdbe, akkor se ess pánikba, néhány nap múlva magától ki fog esni a bőrből (vagy kipszálhatod egy tövissel).
- ha a kullancs megcsípett, legalább egy hónapig figyelned kell a csípés helyét, mert, ha idővel a szúrás körül körkörös bőrpír mutatkozik, azonnal orvoshoz kell fordulnod.

167. kép: Kullancsfajták.¹⁵

9.5.1.2. Szúnyog:

„A szúnyogoknak legalább 50 faja ismert Magyarországon. Egyesek szerint a világ legveszélyesebb állata.¹⁶ Leginkább vízhez közeli területeken fordulnak elő tömeges mennyiségben. Magasabb hegyekben a kullancshoz hasonlóan hébe-hóba vagy egyáltalán nem fordul elő. A szúnyogcsípés során a nőtény szúnyogok – mivel a hímek nem szívnak vért, szűrő szájszervükkel hatolnak a bőrdbe. Ahhoz, hogy gondtalanul tudjon táplálkozni és emésztetni, a szúnyog nyálával antikoaguláns anyagot juttat a szúrás helyére (mintegy beleköpi a sebbe), ami megakadályozza, hogy a vér megalvadjon szívás közben. A szúnyogokat vonzza az édes illat is. A szúnyogok preferálják azokat, akik bőrdén keresztül az átlagnál nagyobb mennyiségben választódnak ki szteroidok és koleszterin. A leizzadt, verejtékes test, sötét ruha, a kibocsájtott szén-dioxid mennyisége is vonzza őket.”

¹⁵ <http://www.egeszseg.hu/cikk/kullancs-a-kirandulok-reme> és <http://kisallatbudafok.hu/kullancsokrol-2> (Letöltve: 2019.02.05.)

¹⁶ „Összehasonlításképpen: A cápák és a farkasok évente kb. tíz-tíz embert ölnek meg meg, majd következnek többek között az oroszlánok, a krokodilok és a kígyók. Az első helyen azok a szúnyogfajok vannak, amelyek évente több mint 700 ezer ember halálát okozzák azzal, hogy megfertőzik őket, A gyilkolási „sorban” második helyen az ember áll majdnem évi félmillió áldozattal.” https://hvg.hu/tudomany/201823_harc_aszunnyogok_ellen_amalaria_szaga_migrans_rovarok_csi_pos_valaszok (Letöltve: 2019.02.05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Ismertebb Kárpát-medencei fajaik:

- „Foltos maláriaszúnyog (*Anopheles maculipennis*). 5–6 mm. Teste karcsú, csápja és lábai hosszúak. Vérszívás közben a súlyos váltóláz, a malária kórokozóját az emberbe átviheti. Magyarországon a kórokozók kipusztításával a maláriaveszély gyakorlatilag megszűnt. Sekély állóvizekben fejlődik.
- Gyűrűs szúnyog (*Theobaldia annulata*). 5–6 mm. Foltos szárnyairól és fehér gyűrűs lábfejjzeiről ismerhető fel. Házakban, pincékben telel át. A lárvája árkokban, emésztőgödörök vizeiben fejlődik. Főleg a madarak véréből szívja, olykor az embert is csípi.
- Dalos szúnyog (*Culex pipiens*). 4–5 mm. Szárnyai üvegtiszták. Szintén pincékben, barlangokban telel át. Lárvai az esővízes hordókban, tócsákban, árkok vizében fejlődnek. Az embert nem bántja, főleg a madarak véréből szívja.¹⁷

A védekezési lehetőségek ellenük:

- a vízben áztatott dohány levelel, borsmenta-, citromfű-, levendula- vagy petrezselyemlevelet dörzsölj szét a testeden;
- szúnyog elleni spray, füstölő spirál, krém (ezek nem nagyon találhatók a túlélő felszerelésében);
- a dohányosok előnyben vannak, mert a cigarettafüstöt és a nikotint sem szeretik a szúnyogok;
- fogyassz B vitamint;
- ecetet, vagy gesztenye- és diófalevél-főzetet fűjjál, illetve kenjél magadra;
- ha már megcsípett akkor ecet; hagyma; menta levelel kend be a viszkető területet;
- keress paradicsomot, citromot, szegfűszeget, hársfacserjét, rozmaringot, citromfűvet, zsályát, levendulát, körömvirágot, macskamentát, dohányvirágot, bárátcserejét vagy kakassarkantyút mert azoknak az anyagát sem szeretik;
- szúnyogcsípésre rakjál: burgonya, fokhagyma, vagy hagymaszeletet min. 10 percig. De csepegtethetsz a szűrés helyére gyertyaviaszt is, az enyhíti a fájdalmat és a fertőzés lehetőségét is csökkenti.

168. kép: Zika-vírust terjesztő szúnyog¹⁸ és délről érkező szúnyog.¹⁹

¹⁷ http://www.lorinci.hu/portal/pdf/cimlap/Amit_a_szunygokrol_tudni_kell.pdf (Letöltve: 2019.02.05.)

¹⁸ <https://24.hu/tudomany/2016/08/08/szunyoghaboru-indul-a-zika-virus-ellen/> (Letöltve: 2019.02.07.)

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

9.5.1.3. Méh, darázs:

Ha méh, darázs vagy lódarázs csipett meg, távolítsd el a fullánkot és a méregzsákot, ha még a bőrben van úgy, hogy egy kicsit kapard meg a körmöddel vagy a késseddel. Ne nyomj meg a méregzsákot: csak még több mérget fog pumpálni a sebbe. A csípést követően a bőr jellemzően piros és duzzadt. A csípés égető érzéssel párosul, nem sokkal később pedig erősen viszket. Azonnal mosd meg (fertőtlenítsd) az egész területet. Fontos tudnod a méh egyszer csíp meg a darázs több alkalommal is szúrhat.

„A méhek méregmirigye többek közt peptideket (mellitin), fehérjéket (apamin), aminosavat (histamin) és enzimeket (foszfolipáz, hialuronidáz) termel. Ezek általában lokális gyulladást okoznak, de idegbénító (neurotoxikus) és vérnyomáscsökkentő hatásuk is van. Allergiás egyénekre akár halálos is lehet. A darázsok mérgező anyagai aminosavakból és polipeptidekből állnak, szúrásuk igen fájdalmas, allergia esetén, vagy ha nagy mennyiségű mérget jut a szervezetbe, halálos is lehet.”²⁰

169. kép: Méh és darázs csípés.²¹

„A lódarázs csípése körüli terület vörös és duzzadt lesz, valamint hólyagok is megjelenhetnek a megcsípett terület körül. A csípést követően nagyobb fájdalomérzet léphet fel. A lódarázs mérge hisztamint és acetil-kolinot tartalmaz. Ha „hideget” érzel a végtagjaidban, a szád és a füled elkékül, vagy légzési problémáid adódnak, azonnal fordulj orvoshoz.”²²

¹⁹ <http://www.blikk.hu/aktualis/belfold/szuperszunyog-tamadia-az-embereket/n6y5pkx> (Letöltve: 2019.02.07.)

²⁰ <http://kerteszet.network.hu/blog/kerteszet-klub-cikkei/nem-art-ha-tudjuk> Abi Karam Samirné Marika. Letöltve: 2019.03.03.)

²¹ <http://www.borsonline.hu/aktualis/igy-nez-ki-10-kimeletlen-rovar-csipese-fotok/139186> (Letöltve: 2019.02.07.)

²² <http://www.haon.hu/10-kimeletlen-rovar-amelynek-csipeset-a-legtobben-nem-tudjak-azonosítani/3606529> (Letöltve: 2019.03.03.)

170. kép: Lódarázs csípése.²³

Kezelés:

A méh váladéka savas kémhatású, ezért a csípést lúgos folyadékkal érdemes bekenni, ehhez keverjünk össze 1 dl vízben egy kevés szóda-bikarbónát.

A darázscsípés lúgos méréganyagot juttat a bőrbe, így azt savas oldattal, pl. citromlével, ecetes vízzel érdemes kezelni. Emellett mindkét esetben használhatunk antihisztamin-, illetve lidokaintartalmú kenőcsöt és jeges borogatást is alkalmazhatunk.

9.5.1.4. Bolha, hangya.²⁴

A szúnyogokkal ellentétben a bolha csípése fájdalmas, és a viszketés is jóval erősebb. A bolhák legtöbbször alvó embert csípnek és a lábat támadják. Egy bolha egy alkalommal több helyen is csíp, melynek helyén akár egy-két centi átmérőjű piros folt is keletkezik. A csípés helyét nem szabad vakargatni, mert a bolhák a sebbe piszkítanak csípéskor, emiatt könnyűszerrel elfertőződhet, sebesedhet a csípés helye.

Sok hangyafajta nem veszélyes az emberre, a legtöbb problémát a tűzhangyák okozzák. Ez a hangya csípéskor toxinokat juttat a sebbe, a harapás helyén pedig hegek alakulnak ki. A rágó hangya csípése kevésbé ártalmas, a helyén rózsaszín folt jelenik meg, a tünetei pedig hasonlítanak a szúnyogéhoz azzal a különbséggel, hogy a hangya csípése égető fájdalommal jár.

²³ <http://www.borsonline.hu/aktualis/igy-nez-ki-10-kimeletlen-rovar-csipese-fotok/139186>
(Letöltve: 2019.02.07.)

²⁴ <http://www.borsonline.hu/aktualis/igy-nez-ki-10-kimeletlen-rovar-csipese-fotok/139186>
(Letöltve: 2019.02.07.)

171. kép: Bolha és hangyacsípés.²⁵**Kezelés:**

Bolha: A kellemetlen viszketést antihisztamin-tartalmú kenőccsel csillapíthatjuk, emellett hatásos lehet a hideg vizes borogatás és a jégelés is.

Hangya: A csípés közben kibocsátott hangyaszav ellen alkalmazzunk gyenge lúgot, például nátrium bikarbonát (szódabikarbóna)- pasztát, vagy kenjük be kortizontartalmú kenőccsel.

9.5.1.5. Bögöly, tetű:²⁶

A bögöly úgy néz ki, mint egy nagy légy, de attól eltérően a csípése nagy fájdalommal jár. A csípés először kicsi, majd egyre nagyobbá és duzzadtabbá válik. A bögöly vért szív és veszélyes betegségeket, nyúlpestist és lépfenét is terjeszthet, ugyanakkor emberre nem igazán támad, célpontjai leginkább a szarvasmarhák.

A tetűcsípés a szúnyogéhoz hasonló, kis piros foltok jelennek meg, de olyan területen, ahol szőr van – a fejen, a nyakon és a fül mögött –, a csípések pedig néhány centi távolságra vannak egymástól. A tetű olyan súlyos betegséget terjeszt, mint a tífusz.

172. kép: Bögöly és tetű csípése.²⁷

²⁵ <http://www.borsonline.hu/aktualis/igy-nez-ki-10-kimeletlen-rovar-csipese-fotok/139186>
(Letöltve: 2019.02.07.)

²⁶ <http://www.borsonline.hu/aktualis/igy-nez-ki-10-kimeletlen-rovar-csipese-fotok/139186>
(Letöltve: 2019.02.07.)

Kezelés:

Bölgőly: Enyhíti a kellemetlen, égető érzést a hideg vizes borogatás, illetve az antihisztamin-tartalmú krém. Ha egy-két napon belül nem múlnak a tünetek, akkor forduljunk orvoshoz!

Tetű: Kézzel történő eltávolítás. Hajmosás után vizes fésűvel történő kifésülés. Ecet és víz keverékével történő hajöblítés. Kopaszra borotválkozás. A ruházat forró vízben történő kimosása. A ruházat jeges vízbe, illetve jég közé helyezése hideg időben.

9.5.1.6. Pók, százlábú:²⁸

„A pókcsípés általában két kis piros, viszkető, szűrő, égő érzéssel járó duzzanatot okoz, amelynek a közepén szúrccsatorna található. Hazánkban a pókok közül a legveszélyesebb csípése a dajkapóknak van. A marás helye fájdalmasan bedagad, a méreganyag hatására végtagjaink zsibbadhatnak, időszakosan lebénulhatnak, és hányinger, valamint magas láz is jelentkezhet. Emellett a vizek környékén élő szegélyes vidrapókkal is vigyázzunk, amelynek csípése szintén megduzzadhat és erős fájdalommal járhat.”

Néhány nagyobb százlábú fájdalmas harapást képes ejteni, mely bevörösödik és megduzzad. A tünetek ritkán állnak fenn 48 óránál tovább. Kellemetlen viszketés, fejfájás, duzzadt nyirokcsomók, szédülés, hányinger, szapora szívverés, nyugtalanság, és megnövekedett vérnyomás, helyi bőrszövetkárosodás lehet a következménye a harapásnak. Leggyakrabban előfordulási helyük a sötét, nedves helyek, mint például egy halom lehullott falevél, a rothadó fatörzsek kérgei alatt, vagy a sziklák alatt, pincében és a sarkokban, cement földem alatt és üreges falak repedéseiben.

173. kép: Pók csípése és százlábú harapása.²⁹

²⁷ <http://www.borsonline.hu/aktualis/igy-nez-ki-10-kimeletlen-rovar-csipese-fotok/139186>
(Letöltve: 2019.02.07.)

²⁸ <http://www.blikk.hu/eletmod/egeszseg/milyen-rovar-csipett-meg-igy-azonosithatjuk/9iy32wg>
(Letöltve: 2019.02.07.)

Kezelés:

Pók: Enyhébb esetben a tüneteket csillapítja a hideg vizes borogatás és a hisztamintartalmú krémek. Pókok esetében alaposan tisztítsa meg a sebet, majd a szájjal próbálja kiszívni vagy kézzel kinyomni és eltávolítani a mérget. Ha azonban nem múlnak a panaszaink, illetve súlyosabb tüneteket tapasztalunk, akkor forduljunk orvoshoz!

Százalábú: Azonnal meg kell mosni az érintett területet bő vízzel és szappannal, hogy minimalizáld a fertőzés lehetőségét. Ne használj alkoholt, hogy fertőtlenítsd a harapás környékét. Hűvös, nedves kötést kell alkalmazni a helyi érzéstelenítéshez a harapás helyén, hogy enyhítsd a fájdalmat. esetlegesen a magharapott testrészt forró hőnek (45 C⁰) kell kitenni, avagy forró vízbe kell meríteni.

Százalábú és a hangya csípését úgy kezelj, mint a darázs csípését. A jól megrágott dohány, a seb kitisztítása után, arra ráhelyezve néha segít enyhíteni a fájdalmat.

Pár betartandó javaslat:

- a bőrödre szálló rovarot óvatosan zavard el;
- a menedék közvetlen közelében található darázsfészket távolítsd el (de inkább máshol keress menedéket magadnak);
- a szemégyűjtő helyet az étkezési helytől minél távolabb helyezd el és fedd be;
- a vízben vergődő rovar a fürdés előtt távolítsd el valamilyen tárgygal;
- az ételek és italok tálalására szolgáló edényeket gyakran tisztítsd ki, és az ételmaradékokat azonnal takarítsd el;
- gondoskodj az élelmiszerek és az ételmaradék zárt tárolásáról;
- lehetőleg ne járj mezítláb,
- ne bolygassd meg a korhadt ágakat, fadarabokat, ezek a darazsak gyakori fészkelő helyei;
- ne használj az erős parfümöt, dezodort, arcszeszt, szappant;
- ne ingereld a rovar gyors mozgással, viselkedj nyugodtan, ne hadonász, ne csapkodj magad és a rovar körül;
- a rovarcsípés utáni piros foltra tegyél vizes, vagy borecetes borogatást. A nyers, reszelt krumpliból készült pakolás is segít;
- mindenfajta rovarcsípésre kiváló hatású az ecetes víz, de a szódadikarbóna kevés vízzel keverve is eredményes fájdalom- és duzzadtságcsökkentő;
- bármilyen rovarcsípésre használható a hagymalé. Dörzsöld be a csípés helyét egy fél hagymával, így nem fog fájni, és nem is dagad be;
- darázs csípéskor először a csípés helyét fertőtlenítsd, majd tegyél rá ecetes borogatást. Az ecet a darázsmérget közömbösíti;
- a darázscsípésre jó hatású a vöröshagyma: segít a méreg feloldásában, eltávolításában. Alkalmazd felvágva és hagymaléként. A felvágott hagymát néhány percre szorítsd a sebre, a hagymalevet pedig a csípés helyén dörzsöld a bőrbe;

²⁹ <http://www.blikk.hu/eletmod/egeszseg/milyen-rovar-csipett-meg-igy-azonosithatjuk/9iy32wg> és <http://www.hogyan-kell.com/articles/szazlabu-harapas.html> (Letöltve: 2019.02.14)

- a csípésre nyomj rá azonnal egy széles pengéjű kést, és legalább öt percig tartsd leszorítva. Enyhíti a fájdalmat az is, ha a csípés helyét hideg víz alá tartod, majd hideg vizes borogatást alkalmazol;
- ha érzékenyek vagy a darázscsípésre, ajánlatos magaddal hordani az ellenszert, mert már egyetlen szúrás is életveszélyes lehet. Kerüld azokat a helyeket, ahol sok a darázs; ha közeledbe kerülnek, hadonászással ne próbáld elzavarni őket;³⁰
- használj gyenge lúgos oldatot, pl. szódadikarbónát vagy szalmiákszeszt, hogy a hangyamarással bőrbre került hangyasavat közömbösítsd;
- ha a kullancs makacsul belekapaszkodott a bőrbre, ne használj alkoholt, olajat, petróleumot, zselét, csak távolítsd el, a csípés helyét fertőtlenítsd.

Ha tudod, hogy milyen módszereket alkalmaznak a helybeliek a csípés és a harapás kezelésére, cselekedd ugyanazt, de legyél nagyon óvatos.

9.5.2. Nyílt sebek:

„A sebek a szervezet szöveteinek külső hatásra bekövetkező folytonossági hiányai. A mechanikus sebek az ép szöveteket érő fizikai ártalom hatására keletkeznek. Felosztásuk történhet eredetük vagy alakjuk szerint; alakilag nyílt és zárt sebeket különböztetünk meg. A nyílt sebek felületesek vagy mélyek lehetnek, ez utóbbiak a testüregek megnyílásának és a belső szervek sérülésének veszélyét hordozzák magukban. A nyílt sebzés következménye a vérvesztés, továbbá a kültakaró védekező működése is sérül, nem tudja ellátni feladatát.”³¹

A sebfajták a következők lehetnek:

1. fagyás okozta seb;
2. harapott seb;
3. hőhatás, égés okozta seb;
4. kémiai sav okozta seb;
5. lött seb;
6. lúg okozta seb;
7. mechanikus seb;
8. metszett, vágott seb;
9. sugárzás okozta seb;
10. szakított seb;
11. szúrt seb;
12. vágott seb;
13. zúzott seb.

174. kép: Sebfajták.³²

³⁰ <http://www.iotudni.hu/tippek/darazscsipes.html> (Letöltve: 2019.02.01)

³¹ https://www.hazipatika.com/betegsegek_a_z/nyilt_mechanikus_sebek/377 Dr. Szemerédy Viktória, (Letöltve: 2019.02.10)

³² <http://www.hogyan-kell.com/articles/lott-sebek-elsosegely-osztalyozasara-kezelesere.html>
<https://gyogyhirek.hu/horzsolasok-kezelese-otthon/> <https://www.nice.hu/egeszseg-hirek/honnan->

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A túlélőnek a megfelelő orvosi felszerelés hiányában a legnagyobb veszélyt a fertőzés okozza. Néhány fertőzést valószínűleg nem fogsz tudni elkerülni, de megakadályozhatod az elterjedésüket. A legfontosabb dolog: Minél előbb alaposan tisztítsd meg a sebet és annak környékét. Majd próbáld azt sterilen lefedni. (*hidrogénperoxid-oldat alkalmazása*).

A három legfontosabb teendő a sérülések kezelésekor: a vérzéscsillapítás, a fertőzésgátlás, és a fájdalomcsillapítás.

„A következő dolgokat kell tenned:

- ültess le, vagy fektess le a társadat (ha ő sebesült meg);
- távolíts el, illetve lazíts meg minden olyan ruhadarabot vagy tárgyat, amely a seb környékét szorítja, vagy ha szükséges vágd le a ruhát;
- távolíts el minden nyilvánvaló idegen testet a sebből és a környékéről;
 - *a sebben levő idegen testet csak akkor szabad eltávolítanod, ha a sebből kiáll, és anélkül, hogy a sebhez hozzá kellene nyúlnod, az könnyen kiemelhető. A testüregbe hatoló és onnan kiálló tárgyat csak szakértőnek szabad eltávolítania, mert a dilettáns eltávolítás súlyos, másodlagos sérüléseket okozhat, - de végszükség esetén neked kell megtenned;*
- tisztítsd meg a sebet és a környékét nagyon alaposan;
 - *vigyázz arra, hogy ne kerüljön a sebbe a fertőtlenítő folyadékból. Nem szabad vízzel sem kimosni a sebet. A seb környékét 3-4 centiméter szélességben tisztítsd meg, figyelj arra is, hogy a tisztogató mozgataid a sebszélektől kifelé irányuljanak. Ne tegyél a sebre hintőport vagy kenőcsöt, mert ez által nő az elfertőzés veszélye;*
- meg kell állapítanod a vérzés típusát, és a kötést ennek megfelelően kell elkészítened.
 - *hajszáleres vérzésnél a vér lassan szivárog. Ilyenkor fedőkötést kell alkalmaznod. A fedőkötés elkészítése: rögzíts steril gézlapot gézzel vagy ragtapasszal a sérült felületre.*
 - *gyűjtőeres vérzésnél a vér sötétebb színű, lassan csordogál a sebből. Nyomókötést kell elhelyezni. A nyomókötés elkészítése: steril gézlapok közé tett "gégzombóc", steril vatta vagy gézlapköteg rögzítése gézzel és/vagy ragtapasszal.*
 - *az ütőeres vérzésnél a vér élénkpiros, a szív működés ütemében fecskendezve tör elő. A jelentősebb vérvesztés elkerülésére a sérült eret csonthoz szorítva rögzítsd, ezt követően nyomókötést alkalmaz.*³³
- fedd le sterilen.

[tudhatod-elfertozodott-a-sebed](#) (Letöltve: 2019.02.10)

³³ <http://www.vital.hu/themes/sick/nyiltseb1.htm> felhasználásával. (Letöltve: 2019.02.10)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A leggyakrabban előforduló sérülések túléléskor:

Horzsolás: Felületi seb, amelynél a bőr felső rétege sérül, és nedvező sebfelület marad vissza. Leggyakrabban eséskor, csúszás után, súrlódáskor keletkezhet. A horzsolts sebeken fertőzést okozó szennyeződések maradhatnak: homok, föld, por. A sebből távolítsd el (hideg víz) a belekerült szennyeződéseket, majd fertőtlenítsd. A sebet, ha kis kiterjedésű, ragaszd le sebtapasszal, ha nagyobb, kötözd be olyan kötszerrel, ami nem ragad bele a sebbe. Amíg a sebet nem fedi pörk naponta cseréld ki a kötést. víz se érje a sebet. Ha a megjelenik a seben a pörk, további kötésre már nincs szükséged. Figyel a következőkre: Vérzéscsillapításra még szükséghelyzetben sem használj olyan anyagot -, ami beleragadhatnak a sebbe: vattát, papír zsebkendőt stb. A különböző sebhintőporokat sem ajánlom használni mert, ezek ugyanis olyan réteget, lepedéket képezhetnek a seben, melytől a seb nem tud tisztulni, így valószínűleg hamarosan a sebed be fog gyulladni. Ugyanezen ok miatt a különböző kenőcsök sem alkalmasak a nyitott sebek kezelésére. Ha a sebed körül pír, duzzanat, fokozódó fájdalom alakul ki, az a fertőzés jele.

Metszett, vágott seb: A metszett, vágott seb, az éles tárgyak, például késpenge vagy törött üveg által okozott sebek. A sebszélék egyenesek, roncsolásmentesek. Mivel a sérülés az erekre is kiterjedhet, bő véréssel is párosulhat. Csillapítsd a vérzést és fertőtlenítsd a sebet, majd kötözd be steril kötszerrel. Erős vérzésnél nyomókötésre van szükség. Minden esetben távolítsd el az esetleges ékszereket, mivel azok zavarhatják a vérellátást, ha az adott testrész megdagad. Elsődleges sebellátásra a sérülést követő 6 órán belül van lehetőség, ezt túllépve számolnod kell a fokozott fertőzésveszéllyel, illetve a gyógyulás időtartamának elhúzódásával.

Zúzott seb: „Tompá tárgy okozta ütés összezúzhatja a bőr alatti hajszálereket. A vér kiáramlik a szövetekbe, véraláfutást okozva. A bőr felhasadhat. Ha a zúzódás súlyos, mélyebben fekvő károsodás is lehet a háttérben - például csonttörés vagy belső sérülés”³⁴. Csillapítsd a vérzést és fertőtlenítsd a sebet, majd kötözd be steril kötszerrel. A nem nyitott, zúzott sérülés borogatása, jelzése enyhítheti a fájdalmas duzzanatot.

Szúrt seb: Valamilyen hegyes tárgy okozhat szúrt sebet, amely a felületen kis területet érint, de ha mélyre hatol, belső sérülést okoz. Ha szenny vagy kórokozó jut a sebbe, az fokozott fertőzésveszélyt jelent. A sebet fertőtlenítsd, kötözd be steril kötszerrel és a sérült testrészt helyezd nyugalomba. Érsérüléseknél (amikor a sebből spriccel a vér) nyomókötséssel kell alkalmaznod.

Harapott seb: A harapott seb hasonlít a zúzott sebhez, de itt a fertőzés veszélye jóval nagyobb, hiszen a harapást okozó állat szájából nagy mennyiségű kórokozó kerülhet a sebbe. Az ilyen sérülést ki kell tisztítanod, majd fertőtlenítened, ha szükséges néhány nap után szabad csak összevarnod.

A harapott sebekre minden esetben igaz – állat fajtától függetlenül -, hogy mindig fertőzöttnek kell tekintened, hiszen az állat szájüregében nagyon sok kórokozó található, így ennél

³⁴ <https://femina.hu/gyerek/6-veszjoslo-jel-hogy-elfertozodott-a-seb/> (Letöltve: 2019.02.12)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

a sérülésnél nem lesz elegendő az „önellátás”, a fertőzésveszély nagyon nagy, ezért orvosi ellátásra lenne szükséged.

Égési seb: Az égett sebet azonnal tartsd hideg víz alá legalább 15 percig, ezzel elkerülheted a további szövetkárosodást, így egyrészt az erek összehúzódása révén mérsékelheted a szervezet folyadékvesztését. Másrészt a hűtőhatás a fájdalomnyhításában is segít. Az égés, forrázás után savóval teli hólyagok jelenhetnek meg, melyek átszúrása szigorúan tilos! Elsőfokú égési sérülésnél alkalmazhatsz hűsítő kenőcsöt, szükség esetén fájdalomcsillapítót. Másod- és harmadfokú égésnél az égett terület mellett fertőtleníts, majd sterilén, nem szorosan kötözd be. Szükség esetén fájdalomcsillapítót kell alkalmazni. A folyadékvesztésedet folyamatosan pótolnod kell. Általános és legfontosabb szabály a következő: "Hűtés, hűtés, hűtés." Minden égési sérülést, teljesen mindegy, hogy enyhe vagy súlyos, felületes vagy mély, amilyen gyorsan csak lehet, hűtened kell. A hideg folyó vízzel történő hűtés mérsékli az égés kiterjedését, mélyülését. Égési sérülésnél nagyon fontos lesz számodra a fájdalomcsillapítás, mert ez a sérülésfajta nagyon nagy fájdalommal fog járni.

A sebek kezeléséhez felhasználható növények:³⁵

– árnika;	– körömvirág (calendula);	– összezúzott farkasalma-, cickafark- vagy fekete nadálytő levél;
– bíbor kasvirág;	– lizinka, csontfű;	– papsajtmályva;
– császárszakáll;	– méz;	– paradicsomszelet;
– ebfű, ebnyelvűfű, kutyanyelvűfű;	– mezei árvácska;	– pokolgaz (libatop)
– fűzfakéreg;	– nyers káposztalevél;	– tarlófű, tarlóvirág vagy tisztesfű;
– hamamelisz (varázsdíó, boszorkánymogyoró);	– nyírfakéreg (kivonat);	– útilapu, útifű;
– indásírfű, írfű;	– orbáncfűolaj;	– vadárvácska;
– íngyűjtő gaz;	– orvosi bakfű;	– vereshátú gaz;
– izsop;	– orvosi székfű (kamilla);	– <i>tiszta pókháló</i> .

A felsorolt növények, avagy olajai, kivonatai: fertőtlenítő, gyulladáscsökkentő és sebgyógyító tulajdonságokkal rendelkeznek.

9.5.2.1. „Honnan tudhatod: elfertőződött a sebed?”³⁶

³⁵ <http://borapolas.biogyogyulas.hu/gyogyitsa-a-sebeket-mellekhatasmentesen-gyogynovenyekkel/> (Letöltve: 2019.02.10)

³⁶ <https://www.nice.hu/egeszseg-hirek/honnan-tudhatod-elfertozodott-a-sebed> (Letöltve: 2019.02.10)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Rossz közérzet: az egyik, nem specifikus jele annak, ha elfertőződött a sebünk, lokalizált fertőzés jött létre, ha fáradtnak, energiátlanak érezzük magunkat. Az lehet az érzésünk, hogy a mindennapi feladatainkat, amelyek eddig könnyen mentek, sem tudjuk elvégezni.

Többet kell aludnunk, mint korábban. Ha kezdetben magunk is ezt tapasztaltuk, majd hirtelen kimerültség tör ránk, nagy az esélye, hogy a seb elfertőződött.

Láz: a lázas állapot fejfájást, az étvágy csökkenését eredményezi. Az alacsony láz általában normális, ám ha magas lázunk van, az a seb elfertőződés jele lehet. Ha a láz a nyílt és krónikus seb következménye, az antiszeptikus kötszerek is megoldást jelenthetnek, de ebben a medik³⁷ lehet segítségünkre.

Folyadék szivárgás: normális, hogy a területen, ahol a vágást végezték, némi szivárgást tapasztalunk. Ennek azonban sárgásnak vagy tiszta színűnek kell lennie. Ha a folyadék zavaros, zöldes, rossz szagú, az annak a jele lehet, hogy a seb elfertőződött. Az egészséges szivárgást fel lehet fogni nedvszívó, hidrokolloidos kötszerrel vagy negatív nyomás terápiával.

Folyamatos vagy növekvő fájdalom: miközben a fájdalom gyakori operációk után, a gyógyulás előrehaladásával fokozatosan alábbhagy. Kerüljük a megerőltető tevékenységeket is. Ha a fájdalom fokozódik vagy nem múlik, lehet, hogy a seb elfertőződött.

Duzzanat és pirosság: bizonyos fokig a kipirosodás normális a sérülés területén, de idővel csökkennie kell. Ám ha a vágás vagy seb helye továbbra is vörös, vagy ún. lymphangitis jelentkezik, azaz a terület csíkossá válik, az a seb elfertőződés figyelmeztető jele. A pirossággal együtt duzzanat is jelentkezik, de normális esetben ennek is csillapodnia kell.

Forróság a bemetszés helyén: amennyiben fertőzés alakul ki a sebben vagy a vágásban, a szervezet fertőzés-ellenes vérszöveteket küld a kérdéses helyre. Ennek hatására a sebet melegek érezhetjük tapintásra. Ha azt tapasztaljuk, hogy ez nem enyhül, a seb elfertőződése áll fenn, s más tünetek is jelentkezhetnek.”

Ha nincs túl sok friss vized akkor a friss vizeletedet is „alkalmazhatod” a seb kiöblítésére. Ne feledd: Csak a friss vizelet steril.

Hígítatlan jódot vagy higanykrómot a seb környező területének sterilizálására használhatsz fel.

Ha a seb nyílt és nagy, akkor csak végszükség esetén varrd össze, inkább a bőrszéléket a fertőtlenítés után próbáld a sebre hajtani, majd rögzítsd. De valószínűleg így is el fog fertőződni. Inkább hagyd nyitva, hogy a genny szabadon kiszivároghasson. Ha bezárod a seb és nem megnyugtató a látványa akkor, valamilyen steril eszközzel fel kell nyitnod. A tűzben sterilizáld a késed pengéjét, vagy egy éles konzervfedőt, üvegcserepet. Ne töröld le, ha kiveszed a tűzből. Hagyd a gennyet kiszivárogni és távolítsd el óvatosan minden gennyet. Azután hagyd száradni a sebet, majd kötözd be. Igyál annyi vizet, amennyit csak tudsz. Addig kell megismételned ezt a műveletet, amíg a seb el nem kezd begyógyulni.

³⁷ medik – egészségügyi altiszt

A filmekben is látható az a jelenet amikor a főhős puskaport önt a sebre, majd lángra lobbantja. legvégső esetben ez is egy drasztikus megoldás, ha már más nem segít, fájni fog, de jobb, mintha elüszkösödne a sebed.

9.5.2.2. A fertőzés megelőzésének lehetőségei:

Fertőzés akkor alakul ki, ha egy seb baktériumokkal szennyeződik, a baktériumok pedig aggasztó sebességgel tudnak szaporodni. Minden sebben megtelepedhetnek, ha nem steril kötszert használunk, vagy ha piszkos a kezünk. Nem egyszerű a szabadban sterilen tartani a tárgyainkat, de ha súlyos sebről van szó, az elsődleges szempont mindig a vérzés elállítása legyen. A fertőzés akkor jön létre, amikor a kórokozó a szervezetedbe eredményesen behatol, vagy ha már, addig is ott volt, akkor valamilyen okból agresszívvá válik. Ennek a következménye lesz a betegség, a védekező képességében komoly változásokat fogsz tapasztalni. A mikroorganizmusok számos módon be tudnak jutni a sebágyba. A fertőzés akár szepszist³⁸ is okozhat, ha a kórokozók szétterjednek a véráramban. Aktív kezelés nélkül a szepszis többszervi elégtelenséghez vezethet potenciálisan halálos kimenetellel. Elsődleges sebellátásra a sérülést követő 6 órán belül van lehetőséged, ezt túllépve számolnod kell a fokozott fertőzésveszéllyel, illetve a gyógyulás időtartamának elhúzódásával. Elterjedt hiedelem, hogy a kisebb sebeket hagyjuk szabadon, mert úgy jobban és hamarabb gyógyulnak. Ennek éppen az ellenkezője igaz: a fedett sebek gyorsabban meggyógyulnak, a nyílt sebek pedig elfertőződve sokáig regenerálódnak, és „csúnyább” heget is hagyhatnak maguk után.

9.5.2.3. Gyógyítás nyűvekkel:

A fertőzött terület hatásos és célszerű kezelésére a természetben segítségére lesznek a nyűvek. A nyílt sebfertőzés antibiotikumos kezelése teljesen kikerülhető légylárvák, nyűvek megfontolt és ellenőrzött alkalmazásával. Nem túl szép látvány lesz, ahogy a döghústra specializálódott nyűvek éppen az elhalt szöveteket fogyasztják, de számodra ez: a növekedésük, a fejlődésük, a további túlélésed kulcsa.

1. A nyű a légy lárvája. Ahhoz, hogy előállítsa őket, legyeket kell engedni a sebre, hogy belepetézzenek. Mivel a legyek is mindenféle fertőzést hurcolnak magukkal, azt a veszélyt vállalja, hogy a helyzetét még jobban súlyosbítja.
2. A nyűvek az egészséges szöveteket is éppen olyan vígan megeszik, mint a beteget. De még így is akadhat olyan helyzet, amikor súlyos fertőzést kap a seb, ha nem akar javulni magától és a nyűvekkel való gyógyítást választja. (Az orvostudomány is használja a nyűveket, olyan helyzetekben is amikor a gyógyszerek már nem hatnak).

A következőket kell tennie:

- Egy napig tegye ki a sebé a legyeknek, majd fedje be és rendszeresen ellenőrizze.

³⁸ szepszis - vérmérgezés

- Amikor a nyüvek megjelennek, tartsa fedve, de állandóan ellenőrizze a folyamatot.
- Amikor a nyüvek keresztülrágták magukat a fertőzött húson, távolítsa el őket. Növekvő fájdalom és friss élénkpiros vér a seben jelzi, hogy a nyüvek már egészséges húsba hatoltak.
 - Öblítse ki a sebet friss vizelettel,
 - Minden 4. órában ellenőrizze a sebet néhány napig és győződjön meg arról, nem maradt-e nyű a sebben.
 - Kötözze be és kezelje a sebet rendesen.

175. kép: Gyógyítás nyüvekkel³⁹

9.5.3. Bőrfertőzések:⁴⁰

A bőr legfontosabb bakteriális kórokozói a streptococcus és a staphylococcus törzsek. Ép hámon keresztül ritkán fertőznek, a bőr bakteriális fertőzésének előfeltétele többnyire a hámsérülés. A bőrgennyedés (pyoderma) számos betegség összefoglaló neve. Most csak a legfontosabbakat említem meg amelyekkel a túlélő találkozhat. (Természetesen a „polgári” életben ezeknek több változatával is találkozhatunk).

A bakteriális bőrfertőzések: A bőr felszíni sérülésein (például, ha megvágjuk magunkat) könnyen bejuthatnak baktériumok a szervezetünkbe. Ha ezek fertőzést is tudnak okozni, gyakran apró kis piros gumókkal kezdődik, amelyek aztán szép lassan egyre nagyobbra nőnek.

- ótvar;
- celulitisz (nem összetévesztendő a narancsbőrrel);
- furunkulus.

³⁹ https://mult-kor.hu/20100219_csucstechnologiaval_ter_vissza_a_larvaterapia (Letöltve: 2019.02.12.)

⁴⁰ https://www.hazipatika.com/napi_egeszseg/borgyogyaszat/cikkek/a_borfertozesek_tipusai/20180726125402 (Letöltve: 2019.02.12.)

Vírusos bőrfertőzések: Ahogy az elnevezésből is kiderül, ezeket a betegségeket vírusok okozzák, enyhébb és súlyosabb lefolyású is van köztük.

- kéz-, láb- és szájbetegség.

Gombás bőrfertőzések: A gombák által okozott fertőzések leggyakrabban a lábfejen, lábkörmökön vagy a hónalj területén alakulnak ki. Rendszerint nem életveszélyesek, és általában nem is fertőzők.

- atlétaláb (láb, lágyék, hajlatok);
- a test felszínes gombás fertőzése;
- ótvar;
- körömgomba;
- szájpenész.

Rovarok, élősködők okozta bőrbetegségek: Kellemetlen, de nem életveszélyes betegségekről van szó. Azért nem árt komolyan venni, mert ezek az élősködők a véráramba kerülve eljuthatnak a belső szervekhez is.

- tetvesség;
- poloska okozta bőrbetegség;
- rühesség;
- lárvajáratok okozta bőrkiütés.

Pár bőrbetegség leírása:

A **cellulitisz** egy gyorsan kialakuló gyulladási betegség, melyet baktériumok okoznak. A betegség bármely testtájon megjelenhet, de a leggyakoribb az alsó végtagokon. A gyulladás sokszor valamilyen elfertőződött seb, rovarcsípés, esetleg műtéti bemetszés helyén alakul ki, és onnan terjedhet tovább a bőr mélyebb rétegeibe is.

Az **ótvar** igen fertőző, felületes, gennyes bőrbetegség, mely elsődleges fertőzőként legtöbbször az arcbőrön fordul elő; másodlagos fertőzőként bármely életkorban kialakulhat. Jelentőségét az adja, hogy a szervezetet (veséket) érintő, súlyos szövődménye lehet. Ha a bőr megsérül, a mikroorganizmusok bejutnak a szövetekbe, és gyulladást okozhatnak. Bőrsérülést eredményezhet állatharapás, rovarcsípés vagy bármilyen a bőr felületét károsító tényező. Észrevehetetlenül kicsiny sérülés is vezethet ótvar kialakulásához.

A **furunkulus**, a gennyes gyulladást a szőrtüszőbe vagy az ahhoz kapcsolódó faggyúmirigybe hatoló gennykeltő baktérium, általában a Staphylococcus okozza. A kelés kialakulása több napig is eltart, eleinte a bőr körülírt, lencsényi, vörös elszíneződése figyelmeztet a gyulladásra. Később a bőr kiemelkedik, egyre vörösebbé, tömöttebbé és fájdalmasabbá válik. A furunkulus akkor érett, amikor közepe kúp alakban kiemelkedik, és közepén sárgás, gennyes folt jelenik meg. Az érett kelés többnyire magától kifakad, de ha nem, akkor meg kell nyitni. A furunkulus gyógyulását a genny kiürülése jelzi.

Az **atlétalábnak** nevezett tünetegyüttes egy meglehetősen gyakori gombás megbetegedés, mely könnyen továbbterjed, nemcsak a lábról más testrészeinkre, de másokra is.

Pár gombás megbetegedés leírása:

A **gombák** számára az emberi szervezet nem optimális élettér, de bizonyos anyagcse-retermékeik, enzimeik alkalmassá teszik őket a fertőzésre. Ez ellen a szervezet főként az

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

immunrendszer mozgósításával védekezik. Ritkán fertőzheti a bőrt még penészgomba, rendkívül ritkán úgynevezett dimorf gomba és sarjadzó gomba. A gombák általában a bőr felső rétegét fertőzik meg (szuperficiális fertőzés), de bizonyos körülmények esetén (immunhiány, legyengült szervezet) a mélyebb, bőr alatti szövetekbe is hatolhatnak.

Láb és körömgomba, fonalas, sarjadzó vagy penészgombák okozhatják. Legtöbbször a lábujjak között, a talpon jelentkezik hámló, viszkető, hólyagos kiütések formájában. Súlyosabb esetekben áttérjedhet a körmökre is, illetve feltűnhet a test egyéb hajlataiban, hónaljban, combtőnél is. Megelőzni egyszerűbb, a kezelése olykor igen hosszadalmas és a fertőzés hajlamos a kiújulásra.

Pár rovar, élősködő okozta bőrbetegségek leírása:

A *tetű*, pontosabban szolva fejtetűt (mielőtt összetévesztenénk közvetlen rokonával, a ruhatetűvel) bármikor észrevétlenül beszerezhetünk, megszabadulni tőle pedig nehezebb lehet, mint átkelni a sivatagon víz nélkül. A tetű - a rühvel ellentétben - kifejezetten a szép hajzatba eszi be magát. A tetű felfedezése nem is olyan egyszerű. A szürkés-kék, 1-4 milliméteres izeltlábú ugyanis hetekig eléldegélhet a hajban és a fejbőrön anélkül, hogy viszketést okozna, ráadásul a felületes szemlélő akár a korpával is könnyedén összetévesztheti a petéket. Bár vérszívó, mindenféle hiedelem ellenére nem terjeszt semmiféle betegséget - de csöppet sem kellemes lakótárs. Leginkább azért, mert rettentő szapora: naponta öt-tíz gyöngyházfényű, hosszúkás alakú petét, úgynevezett serkét tesz a fejbőrre, amelyek kicsivel több mint egy hét múlva kikelnek, és hét-tíz nap múlva felnőttként szaporodnak tovább, immáron ők is naponta. Vagyis mire észrevesszük a hivatlan vendégeket, már rengeteg fejtetű lesz a hajban, különböző fejlődési stádiumban.

A *rühesség* (scabies) erős viszketéssel járó ragályos bőrbetegség, amit az atkák családjába tartozó élősködő állat, a rühatka okoz. A hámparazita a bőr felületével párhuzamosan fúrja be magát a felső rétegébe, és az így létrejövő járatokba, úgynevezett atkametekbe petéket rak. Leginkább a kéztőizület felett, az ujjak között, a csukló, a könyök, a hónalj környékén, a mellbimbókon, a férfi nemi szerveken, az övonalban, és a farpofák alsó részén telepsznek meg és szaporodnak el. Főként olyan helyen, ahol igen vékony a szaruréteg, nincs sok szőrtüsző, így könnyen juthat levegőhöz és a táplálékául szolgáló hámsejtekhez. Az atkák a zsírosabb arc- és fejbőrt kerülik.

A fentiekben megemlítettem pár bőrfertőződési lehetőséget. Bármelyik fajtájával találkozhat a túlélő a fogolytáborban, vagy a saját csapatokhoz történő visszatérés ideje alatt.

Nem szabad elfelejtened a legegyszerűbb védekezési módot: A személyes higiénia fenntartása minden körülmények között!

176. kép: Ótvar, fejtetű.⁴¹

9.5.4. A gyomor élősködői és egyéb paraziták:

„A "belsőleg" támadó paraziták a bőrünkön vagy az elfogyasztott étellel, esetleg szennyezett vízzel a szájunkon át kerülhetnek a szervezetünkbe. A nem megfelelően előkészített ételek (például a sertéshús) is tartalmazhatnak parazitákat. Sok parazita a bélrendszerünkben telepszik meg, és vagy az elfogyasztott táplálékon élősködik, vagy pedig ott rakja le a tojásait. Ez gyulladásokat is okozhat, de emellett pedig a bélrendszer belső nyálkahártyáját is károsíthatja. Ennek a tünetei a súlyos, krónikus hasmenés. A paraziták által termelt salakanyagok is hasi panaszokat okozhatnak, például székrekedést, fokozott gázképződést és puffadást, hányingert, és hasi fájdalmakat. Ez utóbbiak különösen a has felső részét érinthetik. A végbéltájék viszketése is utalhat parazitafertőzésre, különösen például akkor, ha valamilyen féreg, giliszta támadta meg a szervezetünket. A viszketés idején, általában az esti órákban ugyanis a nőtények a végbél közeléhez mennek, hogy ott lerakják a tojásaikat. Ez járhat együtt a kellemetlen érzésekkel. Ha az érintett terület erőteljesen vakarjuk, akkor azzal a bőr sérüléseit is kockáztatjuk, ezzel pedig megnőhet a másodlagos bakteriális fertőzések esélye. Mivel a viszketés a leggyakrabban este vagy éjszaka jelentkezik, ez a pihentető alvást is megzavarhatja. A bélrendszerben élősködő parazitákra utalhat az is, ha valaki fáradékony, gyenge. Ebben az esetben ugyanis a paraziták felszívódási zavarokat okozhatnak, és a sejtjeinkhez nem jut elegendő vitamin, ásványi anyag vagy akár szénhidrát, zsíradék. Ennek súlyos következményei lehetnek, állandó fáradtság, kimerültség, depresszió, enerváltság vagy letargia. Néhány élősködő nemcsak a bélrendszerben támadja meg, de a vérben is megtalálhatjuk ezeket, sőt az izmok, illetve az ízületek lágy szöveteibe is bekerülhetnek, és szinte beágyazódhatnak azokba. Ennek a jelenségnek a következménye ízületi fájdalom, a mozgás beszűkülése, ízületi merevség, illetve izomgyengeség lehet.”⁴²

⁴¹ <http://blog.bauerbela.ro/2013/07/otvar-amit-sztafilokokkusz-bakterium.html> és <https://www.mtaki.hu/borbetegsegek/feitetu.html> (Letöltve: 2019.02.12.)

⁴² https://www.hazipatika.com/napi_egeszseg/fertozo_betegsegek/cikkek/parazitak_a_szervezetunkben_mikor_gyanakodjunk/20160321103023 (Letöltve: 2019.02.12.)

„A féregfertőzés lehet teljesen tünetmentes, máskor a féreg parazita életmódja miatt táplálékot, vitaminokat von el a gazdaszervezettől, és hiánybetegséget okoz, avagy tanyáinak közvetlen toxikus, vagy allergizáló hatásának köszönhetően, kóros szervi tünetek jelentkeznek. Egyes férgek lárvái bejuthatnak a szövetekbe, ahol idegentestként gyulladásozó góccokat hozhatnak létre.”⁴³

A horgasfejű galandféreg gyakran krónikus migrént, más bélféreg pedig hörghurutot, asztmát és egyéb légzőszervi megbetegedéseket okoznak. Féreg károsíthatják azonban a hasnyálmirigyet, a belekben tanyázó, óriásira megnövő férgek a belek, a máj, az agy és a tüdő súlyos megbetegedéseit okozhatják. Ne egyél nyers húst vagy halat, nyers májat, - mert ott gyűlik össze a testben a legtöbb élősködő. Ne egyél nyers zöldséget sem, mert az lehet, hogy trágyának használt fekáliával fertőződött.

Paraziták jelenlétére utaló tünetek:

– allergia;	– idegesség;
– alvászavarok és csikorgó fogak;	– immunrendszer zavarai;
– bélgulladás;	– krónikus kimerültség;
– bőrbetegségek;	– nehéz emésztés;
– fájó izmok és ízületek;	– szelek és hascsikarás;
– granulomák;	– vérszegénység.
– hasmenés;	–

„A helminthiasis - azaz a férgesség, mint betegség - olyan kórkép, amelyet a szervezetben parazita életmódot folytató férgek vagy azok lárvái idéznek elő.”⁴⁴

9.5.4.1. A leggyakoribb féregfertőzések:

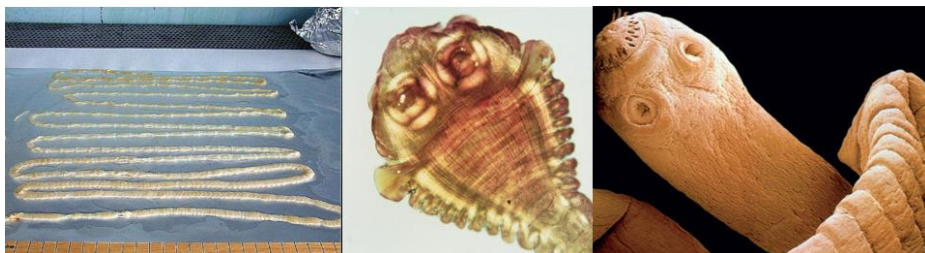
- galandféreg;
- cérnagiliszta;
- ostorférgesség;
- orsóférgesség;
- fonalóckór;
- hólyagférgesség.

⁴³ <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/10163/magyarorszagon-elofordulo-feregfertozesek>
(Letöltve: 2019.02.12.)

⁴⁴ <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/10163/magyarorszagon-elofordulo-feregfertozesek> Dr. Nagy László, infektológus. (Letöltve: 2019.03.03.)
Részletek: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/10163/magyarorszagon-elofordulo-feregfertozesek>

9.5.4.1.1. A galandféreg

A galandféreg világszerte előforduló élősködő. A galandférgesség kórokozója a simafejű galandféreg (*Taenia saginata*), és a horgasfejű galandféreg (*Taenia solium*). Előbbi akár 8-9 méter, míg utóbbi általában 2-4 méter hosszúságú kifejlett formában, petéi az izomba vagy az agyba tokozódva okozhatnak tüneteket. Az ember általában a galandféreg lárváit tartalmazó nyers, vagy nem megfelelően hőkezelt („borsókás”) marhahússal (simafejű galandféreg), illetve sertés-, vagy vaddisznóhússal (horgasfejű galandféreg) fertőződhet. A lárvák a vékonybélben a bélfalhoz tapadnak, majd kb. 3 hónap alatt fejlődik ki belőlük a felnőtt féreg. A kifejlett férgekben a test petéket tartalmazó hátsó részei (ún. proglottisok) folyamatosan leválnak, és a széklettel jutnak a külvilágba. A fertőződés történhet a horgasfejű galandféreg petéivel is. Ekkor a petékből a vékonybélben kikelnek a lárvák, majd ezek a bélfalon átjutva a véráramba kerülnek. A keringéssel általában az izmokba vagy az agyba jutnak, ahol betokozódnak, így kialakítva a „borsóka” (cysticercosis) emberi megfelelőjét.⁴⁵

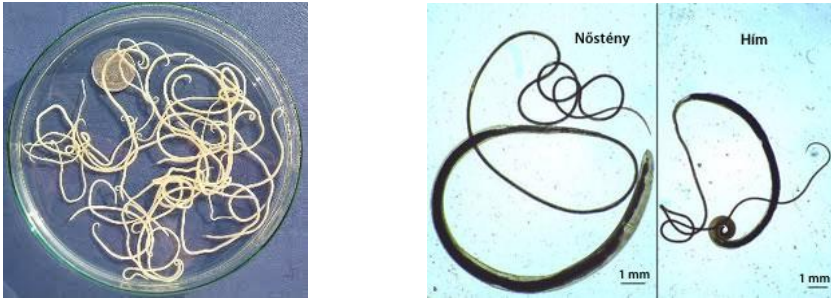
177. kép: Galandféreg.⁴⁶9.5.4.5.2. A cérnagilisza.⁴⁷

„Az egyedüli fertőzőforrás a féreggel fertőzött ember. Az újabb fertőzés, a környezetben, a körmökön, a ruházaton, az ágyneműn, vagy a házi porban található peték lenyelésével veszi kezdetét. A szájon át bejutott petékből a lárvák a gyomor- patkóbél területén kel ki, növekszik, majd a vastagbélbe vándorolva éri el teljes fejlettségét. A fehér színű féreg nősténye átlagosan 1 cm hosszú, a hím ennél kisebb. A petékkel teli megtermékenyített nőstény az éjszaka folyamán a végbélnyílás környékére vándorol, ahol petéket rak. Csak a fertőzöttek egyharmadában jelentkeznek kifejezett klinikai tünetek. A panaszok között a leggyakoribb az éjszakai végbéltáji viszketés. Tartós fertőzés esetén ez alvászavart idézhet elő, de előfordulhat nyugtalanság, ingerlékenység, fáradtság is, és az ezekből eredő koncentrálóképesség hiánya.”

⁴⁵ <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/64/galandfergesseg> Dr. Horváth Balázs, általános orvos. (Letöltve: 2019.02.12.)

⁴⁶ <http://www.termesztar.hu/anyagok/galand/galand.htm> (Letöltve: 2019.02.12.)

⁴⁷ <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/10163/magyarorszagon-elofordulo-fergefertozesek> Dr. Nagy László, infektológus, (Letöltve: 2019.02.12.)

178. kép: Cérnagiliszta és ostorféreg.⁴⁸

9.5.4.5.3. Ostorféreg:⁴⁹

„A fertőzés megtermékenyített féregpetéket tartalmazó talajszemcsékkel, vagy ezekkel szennyezett étellel, itallal történik. A gazdaszervezet vékonybelében kelnek ki a lárvák, melyek a vastagbélbe vándorolnak, és ott fejlődnek ki. A nőstény féreg petéket ürít, melyek a széklettel távoznak. A petékben meleg, nedves talajban 5-6 hét elteltével fejlődnek ki a lárvakezdemények (ekkor lesznek fertőzőképesek). A betegség leggyakrabban tünetmentes, esetleg hasfájást, hasmenést okozhat. A kórismét a székletből kimutatott féregpeték alapján állítják fel, kezelésére mebendazolt használnak.”

9.5.4.5.4. Orsóféreg:⁵⁰

„A fertőzést lárvakezdeményeket tartalmazó peték lenyelése okozza, melyek általában nem megfelelően megmosott zöldségek vagy gyümölcsök külső részére tapadnak. A lárvák a vékonybélben kelnek ki, a bélfalon keresztül a keringésbe jutnak, majd a tüdőbe vándorolnak. Innen köhögés, majd a köpet lenyelése révén ismét a tápcsatornába jutnak. Az orsóféreg lárváiból a vékonybélben keletkezik kifejlett féreg. A nőstény férgek petéi a gazdaszervezetből a széklet útján távoznak. A petékben meleg, nedves talajban kb. 2 hét alatt alakulnak ki a lárvakezdemények. Gyakori a tünetszegény fertőződés, amikor fáradékony-ság, köhögés lehetnek a tünetek. Ha a tüdőben sok lárvát van jelen, tüdőgyulladást okozhatnak lázzal, köhögéssel, köpetürítéssel. A kifejlett orsóféreg - különösen gyermekekben - kóros lesoványodást, illetve tápanyag-felszívódási zavart okozhatnak (ekkor vérszegénység, bányadtság, hasmenés léphet fel). Nagyszámú féreg jelenléte hasi fájdalommal, akár bélelzáródással is járhat.”

^{48, 43} <https://kisbabanaplo.com/cernagiliszta-maszo-babaknal-konnyen-elofordul/> és <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/61/ostorfergesseg> Dr. Horváth Balázs, általános orvos, (Letöltve: 2019.02.12.)

⁵⁰ <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/62/orsofergesseg> Dr. Horváth Balázs, általános orvos, (Letöltve: 2019.02.13.)

179. kép: Orsóféreg és fonalóckor féreg.⁵¹

9.5.4.5.5. Fonalóckór:⁵²

„A fertőző forrás elsősorban a házi sertés és a vaddisznó, de egyéb állatok (pl. ló, nutria). A hús emésztése során a húspanban levő, tokkal borított lárvák életképesé válnak, a nyirokerekbe, majd a véráramba, izomzatba jutnak és az emberben általános, illetve speciális panaszokat okoznak. fertőzött hús fogyasztása után az elfogyasztott lárvák mennyiségével arányos súlyosságú gyomor-bélrendszeri gyulladás alakul ki, mely hasmenés, hányinger, hányás, hasi fájdalom formájában jelentkezik a fogyasztást követő 2-28 napon (leggyakrabban 7-10 napon) belül. Amikor a lárvák a véráramba jutnak, gyakran akár 39-40 °C fokos láz, izom- és ízületi fájdalmak, nagyfokú szemhéjduzzanat, nehézlégzés, idegrendszeri tünetek, a szívizomkárosodás alakulhat ki. Ha a lárvák az emberi izomzatban nyugvó állapotba kerülnek, a láz megszűnik, az izompanaszok enyhülhetnek, többnyire csak izomgyengeség, fáradtságérzés marad fenn hosszú ideig. Emberről emberre a fertőzés nem terjed. A betegség súlyossága miatt időben történő felismerése és kezelése fontos.”

9.5.4.5.6. Hólyagférgesség:⁵³

„A bélféreg lenyelt petékkel terjedhet emberre. A petékből a vékonybélben kikelnek a lárvák, melyek a bélfalat átfúrva vándorolnak, és rendszerint a májban vagy a tüdőben (ritkábban csontokban és az agyban) telepednek meg.

Itt folyadékot tartalmazó, vastag falú tok (ciszta) képződik körülöttük. 3-6 mm hosszú. A ciszták ritkán nőnek akkorára, hogy önmagukban tüneteket okozzanak. A tüdőben levő ciszta tünete néha véres köpet, az agyi ciszta fejfájást, epilepsziát, idegbénulásokat okoz-

⁵¹ <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/62/orsofergesseg> és https://hu.iliveok.com/health/trihinella_103115i16220.html (Letöltve: 2019.02.13.)

⁵² <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/10301/trichinellozis-tunetek-fertozes> (Letöltve: 2019.02.13.)

^{53, 48} <https://www.webbeteg.hu/cikkek/eloskodok/65/holyagfergesseg> Dr. Horváth Balázs, általános orvos, (Letöltve: 2019.02.14.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

hat. Az igazi veszélyt az jelenti, ha a ciszta fala megreped, és így a hólyagféreg cisztájában található testidegen fehérjék hirtelen és nagy mennyiségben érintkezésbe kerülnek a gazdaszervezet immunrendszerével.

Ez egy életveszélyes, allergia-szerű reakciót (anafilaxiás sokkot) okozhat. Főként kutyákban él, illetve juhok játszhatnak még szerepet a férgek életciklusában.”

180. kép: Hólyagféreg.⁵⁴

Ha úgy érzed valamilyen élősdivel fertőződhetél meg (ellenőrizd, van-e valamilyen élőlény, például: kukac a széketekben és fíradtnak érzed-e magadat). Ha igen a válaszd, akkor köved az alábbi tanácsokat.

A gyomrodban lévő élősködők ellen az alábbiakat tedd:

1. egyél csípős paprikát, chilit, borsot minél többször;
2. rágj szét és egyél meg két cigarettányi dohányt majd, ha szükséges, 24 óra múlva ismételd meg;
3. eukaliptuszolajos víz esetén egy liter vízhez 10-15 csepp olajat keverj hozzá;
4. ha rendelkezel féreghajtó gyógyszerrel, akkor használd azt, előírás szerint;
5. gyógynövényekkel, elsősorban diólevél-tinktúrával, ürömfű-, porcsínfű- és szegfűszeg fogyasztásával;
6. egyél a fokhagymát, a tökmagot, a tormát, a fűgét, az áfonyát, a répát és a koriandert, hagymát, fokhagymát;
7. pár gerezd fokhagymát vágj apróra, önts rá vizet, hagyd állni, majd leszűrve fogyaszd;
8. igyál meg egy liter sós vizet (1x elég);
9. féregűző hatású a bergamott, a borsikafű, az eukaliptusz, a kömény, a levendula és a tuja;
10. igyál meg két evőkanálnyi petróleumot, 24 óra múlva ismételd meg;
11. igyál sósborszeszt;

12. külsőleg is használható a fokhagymát: dörzsöld be vele a talpapat, a tenyeredet, az orrod és a köldököd környékét.

Ne feledd, hogy ezek a gyógymódok kellemetlenek lehetnek és károsíthatják a beleidet.

Írnom kell még a túlélő életét nagyon sokszor megkeserítő dologról is ebben a fejezetben éspedig ez a hasmenés.

9.5.5. A hasmenés:

„Hasmenésről akkor beszélhetünk, ha valakinek naponta háromnál többször van széklete, és az a megszokottnál hígabb. Ha ezek közül csak az egyiket tapasztaljuk, az még nem számít hasmenésnek. A hasmenés jellemző velejárói a fokozott bélmozgások, valamint a bélüreg felé történő fokozott só- (elektrolit) és vízvesztés, mely akár életveszélyes állapotba is sodorhatja a beteget. A heveny (akut) hasmenés nem tart tovább 14 napnál. A heveny hasmenések a kiváltó okok szerint két nagy csoportra oszthatók: fertőzőes és nem fertőzőes eredetűre. A fertőzést egyaránt okozhatja vírus, baktérium vagy parazita. A nem fertőzőes eredetű hasmenés hátterében meghúzódhat (pl. antibiotikumok, kemoterápiás szerek), vegyi anyaggal történő érintkezés, gyulladásoos bélbetegségek, ételallergia, ételintolerancia, természetes toxinok (egyes tengeri halak, gombák) és számos egyéb ok, *mellyek közül kiemelendő a megterhelő pszichés állapot (stressz), egyes daganatos megbetegedések, utazás, bizonyos gyógynövények, teák stb.*”⁵⁵

9.5.5.1. Alkalmazható gyógymódok hasmenés ellen:

1. csak vizet fogyassz nagy mennyiségben, pihenj sokat és szedjél széntablettát, avagy faszenet;
2. egyenlő arányban keverd össze a következő növényeket: kamilla, közönséges párlófű, borsmenta, fahéj, szederlevél, palástfű, libapimpó vagy áfonyalevél - amelyiket megtalálod a túlélési helyeden. készít belőlük nem túl erős teát és naponta 3-szor igyál belőle kb. 90' -cel étkezés után.
3. ha nincs teafüved, akkor valamilyen kemény fa (széles levelű) belső kérgét legalább két óráig forrázd le, majd igyál belőle;
4. készíts és igyál csalánteát;
5. kettő óránként igyál meg egy csésze erős teát, amíg a hasmenésed el nem múlik, a teában lévő csersav hatásos a hasmenés ellen;
6. vérontófű- vagy tölgyfakéreg-tinktúra: naponta 3-szor 10 cseppet vegyünk be étkezés után körülbelül 1 órával.
7. vírusos fertőzés esetén diéta és folyadék-, valamint sópótlás szükséges.

Nem szabad megfélekedned róla: Fontos a higiénias szabályok betartása, a rendszeres kézmosás, az ismeretlen eredetű, nem megmosott vagy romlott ételek kerülése. A túlélési-rendszerabályok, fegyelemnek és a személyes tisztaságnak magas szinten kell maradnia

⁵⁵ <http://imorevin.hu/hasmenesrol-atalaban> (Letöltve: 2019.02.14.)

mindvégig. Az arcodat, a kezeidet és a lábaidat minden nap meg kell mosnod és a fogaidat meg kell tisztítanod. A zoknidat gyakran ki kell mosnod, de szárítani is lehet, az időjárás függvényében, a gyaloglás közben a hátizsákod külső részéhez is akaszthatod.

A vizedet tisztán kell tartanod, és az elhasználdott vizet (mosakodás, mosás) egy ásott lyukba kell öntened. Piszkos vagy zsíros vizet soha ne öntsd vissza patakba, folyóba, tóba, de ne is moss ott, ahonnan az ivóvizet szerzed be.

Ha már a higiénias szabályoknál tartunk, akkor fel kell hívnom a figyelmedet arra, hogy fontos, hogy a menedékedtől távolabb áss ki két helyet. Az egyikbe dobáld minden szemetedet, fel nem használt élelmet és egyéb hulladék anyagjaidat. A másik gödör pedig a WC-nek kell.

BEFEJEZÉS

Remélem ezekkel az ismeretekkel hasznos tanácsokat tudtam adni mindazoknak, akiket érdekelt ez a téma. Már írtam, sok problémával, módszerrel nem foglalkoztam, avagy csak felületesen megemlítettem, mert azokat bizonyosan megtalálod más túlélőkönyvekben.

A következő és egyben befejező részben a jelzésekkel, a kapcsolattartás eszközeivel, a mentési módszerekkel fogok foglalkozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Gerhard Buzek: A túlélés kézikönyve. A rendkívüli és katasztrófa helyzetek túlélésének technikái. Nyt. szám: 381/540. A Magyar Honvédség Szárazföldi és Kiképzési Főszemléltőség kiadványa. SubRosa Kiadó, Budapest, 1994.
2. Öhman, A. (2000). Fear and anxiety: Evolutionary, cognitive, and clinical perspectives. In M. Lewis & J. M. Haviland-Jones (Eds.). Handbook of emotions. (pp.573–593). New York: The Guilford Press.
3. Wa Police Academy Land Operations Training Unit. Aids To Survival. Nineteenth Edition. Australian National Library. ISBN: 0-646-36303-4. November 1999.
4. Hokey Bennett-Jones: Base Camp Hygiene And Health. Expedition Medicine. Edited By David Warrell, Sarah Anderson. New York. 27. eBook ISBN 9781135973421. January 2014. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315063621-17>
5. Comprehensive Guide for First Aid & CPR. https://www.redcross.ca/crc/documents/comprehensive_guide_for_firstaidcpr_en.pdf
6. Jon Dallimore: First Aid And Management Of Minor Injuries. Expedition Medicine. Edited By David Warrell, Sarah Anderson. New York. 27. eBook ISBN 9781135973421. January 2014. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315063621-20>
7. D wight R. Schuh: Modern Survival. David McKay Company, Inc. New York. ISBN 0-679-20805-4. 1979.
8. SERE Student Handbook. Brunswick ME 04011-5000.
9. Joseph Alton, Amy Alton: The Survival Medicine Handbook: A Guide for When Help is Not on the Way. Doom and Bloom. ISBN 0988872536. June 13th 2013.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.3>

2019. XII. évfolyam 1. szám

10. Don Mann, Ralph Pezzullo: The U.S. Navy Seal Survival Handbook. Skyhorse Publishing. ASIN: B0091SUNWW. 2012.
11. The_Scout_Notebook_2010. https://www.pssurvival.com/PS/Primitive_Skills/The_Scout_Notebook_2010.pdf
12. Joe Marshall: Survival Medicine Handbook: Critical Survival Medical Skills, Preparedness Plans and Treatments. ASIN: B01AYSPNWM. 2016.
13. Us Army Aviation Center: Aviation Survival. Part I-Survival Elements, Psychological Aspects, And Survival Medicine. Fort Rucker, Alabama. 1993.
14. Us Army Survival Evasion And Recovery. Fm-3-50.3. 2007.
15. US Navy SEAL Combat Manual. Delta Group Press. ISBN-13: 978-0879472856. 1974.
16. United States Marine Corps. Winter Survival Course Handbook. Bridgeport, California. 2002.
17. A cikkben található, jelzett internetes oldalak.

GERGELY GÖNCZI¹**Technologies and Methods for Mitigating the Ecological Footprint of the Forces²****Technológiák és módszerek a haderők ökológiai lábnyomának mérséklésére****Abstract**

There is no doubt about the negative impact of military forces on the environment. There have been several publications about the issue both domestic and international. By the 21st century countries that have more developed armed forces realized that they need to limit their impact on the environment, their ecological footprint and at the same time they need to emphasize sustainability. Luckily today we have those technological measures and with their help these aims are achievable even that they positively influence the activities of the armed forces.

The following article would want to demonstrate these technological measures firstly through the US armed forces than through examples from NATO and Hungary.

Keywords: green energy, renewable energy source, armed forces, sustainability, ecology

Absztrakt

A haderők környezetterhelő tevékenységéhez nem fér kétség, erről már számos kutatás és publikáció született mind nemzetközi mind hazai szinten. A XXI. századra a korszerűbb haderővel rendelkező országok felismerték, hogy valamilyen szinten csökkenteniük kell környezeti terhelésüket, ökológiai lábnyomukat ezzel együtt a fenntarthatóságra is hangsúlyt kell fektetniük. Szerencsére napjainkra

¹ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Tanszéki mérnök - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department Engineer, E-mail: gonczi.gergely@uni-nke.hu, ORCID: <http://www.orcid.org/0000-0003-2026-9237>

² The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Győző Concha Doctoral Program.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.4>

2019. XII. évfolyam 1. szám

rendelkezésre állnak azok a technológiai megoldások melyekkel ezek a célkitűzések megvalósíthatóak, ráadásul úgy, hogy az a haderők működésére is pozitív hatással lehetnek.

Jelen cikk tehát ezeket a technológiai megoldásokat szeretné bemutatni először az Egyesült Államok Hadseregén keresztül egészen a NATO illetve a Magyar Honvédség példáján át.

Kulcsszavak: zöld energia, megújuló energiaforrás, haderő, fenntarthatóság, ökológia

INTRODUCTION OF THE TOPIC

With the start of the Industrial Revolution and with the continuous rise of the population of the Earth the measure of the environmental burden grew extensively. Industries and agricultural production that satisfies the growing consumption needs as well as sustaining of our everyday life means an incredible amount of fossil fuel burning that emit greenhouse gases and other polluting materials. They greatly contribute to the most serious problem of today, the climate change. It is a fact that the climate of the Earth has changed in the previous decade, we experience the growth of heat³ (1) and extreme weather conditions due to the above-mentioned factors. Between 1970 and 2004, the emission of the greenhouse gases that are produced from energy supply, transportation and industry grew by 70%.³ (1)

Furthermore, if we speak about pollution or sources of pollution it is very important to mention the armed forces. We know that the activities of the armed forces pollute the environment which is a real problem. This problem exists not only at wartime but in peacetime, too. In the present case, besides other environment burdening activities it is important to emphasize that the use of fossil fuels, in other words, non-renewable energy sources, as well as the energy needs of the armed forces can be enormous.

By the 21st century we arrived, due to the above-mentioned, that the use of the alternative so-called "Green" energy sources that are used in the civilian sphere, are used more and more frequently in the military forces, too. These uses of these renewable energy sources help reduce the emission of pollutants, to limit the dependence on fossil fuel-based energy, which may lead to the decrease of dependency on other countries as well as the further development of similar „Green” technologies and the reduction of costs.

In the following chapters, in the first round, the renewable and non-renewable energies will be introduced, the methods of their use, technical background, both in the civilian and military spheres.

³ Sárvári Attila: Környezetegészségtan, Debreceni Egyetem, 2011
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0019_1A_Kornyezetegeszsegtan/ch03s03.html

THE RENEWABLE ENERGIES, METHODS OF THEIR USE

So, in the previous part it was mentioned that we differentiate between renewable and non-renewable energy sources. First it is necessary to clarify what exactly the non-renewable sources are since they will be introduced only briefly.

NON-RENEWABLE ENERGY SOURCES

These types of energy sources can be found in the crust of the Earth in a certain quantity. Their reformation is a very slow process or it may not even happen.⁴ (2)

These types of energy sources can be used by the exploitation of certain types of basic stones. Due to the lessening of reserves their exploitation is more and more expensive. Moreover, their exploitation can negatively influence several element of the environment, such as the soil, the water management, for the landscape or the wildlife.⁴ (2) The main types of these energy sources are the following:⁴ (2)

- fossil fuels (coal, oil, gas),
- non- metal minerals (pebbles, sand, clay),
- metal (iron, brass, aluminum) materials,
- radioactive (uranium ore) minerals.⁴ (2)

Due to the environment burdening nature of the fossil fuels it is important to use alternative renewable sources of energy.

RENEWABLE SOURCES OF ENERGY

Regenerative sources of energy are called renewable sources of energy.⁵ (3) They are in continuous supply or resupply during natural processes⁶ (4) although after being used they renew or can be renewed, it does not mean that they are infinite since the intensive use or a serious pollution affect them.⁴ (2)

The renewable sources are the following:

- solar energy
- energy of wind
- water energy
- biomasses
- geothermal energy

⁴ Tamás János: Agrárium és környezetgazdálkodás, Mezőgazda kiadó, 2008, pp.12-15, 176-198
ISBN: 978-963-286-455-6

⁵ Dr. Tóth Péter, Dr. Bulla Miklós, Dr. Nagy Géza: Energetika 2011

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0021_Energetika/index.html

⁶ Barthoy Judit, Breuer Hajnalka, Pieczka Ildikó, Pongrácz Rita, Radics Kornélia: Megújuló energiaforrások, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 2013

<http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/MegujuloEnergiaforrasok/book.pdf>

From the above-mentioned the solar and the wind energy are the ones that can be considered inexhaustible, the water energy, the biomass and the geothermic energy are available due to their geographic accessibility.⁶ (4) There are plenty of renewable energy sources on the Earth⁶ (4) so they are an alternative besides the fossil fuels.⁷ (5) Furthermore, their use can solve the redemption of fossil fuels⁶ (4) that have several positive effects. These are the following:

- their environment polluting impact is much lower,⁸ (6)
- reduction in the emission of greenhouse gases,⁸ (6)
- consequently, reduction of the air pollution,⁸ (6)
- reduction on the dependence on import,⁸ (6)
- due to investment into technology new workplace creation.⁸ (6)

The renewable energy sources can be used in the production of electric energy, as fuel and in cooling/warming technologies.⁸ (6)

Solar energy

There are two ways of solar energy known: passive and active utilization.⁶ (4) Passive utilization, for example is the drying of the different types of plants or the pasteurization of water [4] but it is important to mention another way of utilization, that is the shadowing of buildings or the choice of building materials (passive house).⁸ (6) The Main characteristics of the passive utilization is that it is not necessary to take care of the conversion or transportation of the produced energy.⁶ (4)

During the active utilization we apply active devices to change the solar energy into final energy.⁸ (6) There are two known methods of active use: photothermic and photoelectric.

During photothermic (thermic) utilization we collect sun rays⁶ (4) and with the help of a so-called solar collector we transform them into heat energy, then they are utilized by building engineering devices⁸ (6), for production of warm water and heating, for example.

During photoelectric (photovoltaic) utilization we apply so-called solar panels to convert solar energy into electricity.⁶ (4) We utilize them by electro technical devices.⁸ (6)

Water energy

„The renewable energy store of a water course can be established on the place of the swelling up of the water echelon with the help of a water plant”.⁴ (2) We can distinguish between three types of water power plants:

- power plants installed on rivers that generate electric power by exploiting the natural flow of the water,⁶ (4)

⁷ Dr. Barótfi István: Környezettechnika, Mezőgazda kiadó, 2000

<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kornyezettechnika-eloszo/index.html>

⁸ Dr. Horváth József: Megújuló energia, 2011

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0021_Megujulo_energia/index.html

- power plants connected to water storages that produce electric power by pouring down the accumulated water,⁶ (4)
- storage water power plants that „pump the water mass lowered into a lower placed storage into a higher placed storage and it is lowered again from there.”⁶ (4)

Wind energy

The modern form of the wind energy utilization is the application of wind turbines⁹ (7) that utilize the wind movement to convert it to mechanic energy.⁴ (2) The positive effects of wind energy utilization, among others, is that there is no pollution during the operation of wind turbines, they do not need fuel, the area can be used for agriculture like before the installation and the turbines can be installed quickly.⁵ (3)

Geothermic energy

Geothermic energy is the inner energy of the earth's crust⁴ (2) that can be utilized for the purpose of energy⁶ (4), which source is in the core. Geothermic energy sources are at least 30 degrees C.⁶ (4) They are present in the rock shell and they are liquid or gas physical condition. The method of utilization depends on the temperature of the energy carriers that arrive to the surface.⁶ (4) The fluids with the temperature of 100 degrees C are proper for energy production while the ones of lower temperature for heat use.⁶ (4)

Biomass

„Biomass is an indirect utilization of the solar energy by means of deliberate application of biological phenomena”.⁷ (5) By the notion of biomass we understand the mass of all living and dead fauna, the products of microbiological industries and all biological products and waste that appeared due to some kind of transformation.⁷ (5) Biomass that can be utilized for energy production can be grouped the following way:⁶ (4) raw timber products, agricultural products, energy plants and other organisms waste.⁶ (4) The following are the utilization of the biomass for energy: solid biomass is used for energy production, fluid biomass for fuel production, gas biomass is used for heating and production of fuel.⁷ (5)

PROGRAMS THAT SUPPORT RENEWABLE ENERGY WITHIN THE ARMED FORCES

In the 21st century, as it was mentioned earlier, sustainability and the use of renewable energy sources plays a more and more important role and that applies not only to the civilian sphere but to the military as well. Technologies that can be connected to renewable energy have reached a level these of which is being considered by the military as well.

⁹ Megújuló energiaforrások fajtái és magyarországi eloszlása
<https://www.napelemek-napkollektorok.hu/magazin/napenergia/megujulo-energiaforrasok/>

One of the reasons is that limitation of the environmental burdening is also an aim of the armed forces, on the other hand, the enormous energy need of the armed forces and consequently, the energy dependence can be reduced this way taking into consideration ecological points, too. Thirdly, the innovative technological, energetic solutions can support the success of an operation. This will be mentioned in more detail later.

First it is worth to look through some more significant international programs that deal with the utilization of renewable energy and they are definitely applicable to the military.

THE NET-ZERO/ TRIPLE NET-ZERO CONCEPT AND THEIR MILITARY RELATION

These programs were first applied in the USA and they still have been used. The implementation in NATO and other countries started from there.

The NET-ZERO energy concepts mean self-sufficiency with energy that is based on renewable energy sources.¹⁰ (8)

According to the first definition the NET-ZERO installation „is a kind of installation that produces as much energy on the installation or on its proximity as it is consumed in its buildings or facilities”.¹⁰ (8) Theoretically the NET-ZERO energy installations should reduce the energy needs by retaining and by energy efficiency than the appearing needs should be provided by the renewable energy on the site. In the definition the „NET-ZERO” means that the energy produced on the site is the same as the energy need of a given installation in a given period of a year.¹⁰ (8)

Later when referring to the military of the USA the term „NET-ZERO energy military installation produces as much energy from the renewable sources or from renewable fuel materials on the spot as is consumed in the buildings, facilities or by fleets of vehicles”.¹⁰ (8) The definition of the NET-ZERO military installation used for military purposes is not easy since it is necessary to take into consideration – besides certain buildings, public utilities and infrastructures – the issue of energy consumption connected with different methods of transportation and the specific energy needs of the mission such as needs for tactical fuel.¹⁰ (8) The program was first worked out in connection with civilian buildings where the challenge was that all necessary energy is provided by the renewable energy on site. During the previous years this concept was extended, for example to different civilian buildings or to military facilities.¹⁰ (8)

The NET-ZERO Energy Assessment and Planning Approach:¹⁰ (8)

- Start of the project:¹⁰ (8)

To provide the leadership support, to establish a group who represent the sides involved, to establish the borders of the project and a time frame.¹⁰ (8)

¹⁰ Samuel Booth, John Barnett, Kari Burman, Josh Hambrick, Robert Westby: Net Zero Energy Military Installations: A guide to Assessment and Planning, National Renewable Energy Laboratory, 2010 pp.5-9,28-29

- The establishment of the starting values of the energy and the greenhouse gases:¹⁰ (8) It is necessary to identify the procedure necessary for the establishment of the installation, the geographical constraints, important mandates in connection with the energy and any requirements connected to any special energy; it is necessary to summarize the yearly energy consumption together with all energy sources used for mission support, their types and the methods of distribution and to get acquainted with the energy projects that had already been planned in connection with the sight. The starting values of the gases that cause greenhouse effect have to be compared with the planned emissions of the future systems.¹⁰ (8)
- Reduction of the demand due to human activities:¹⁰ (8) It is necessary to establish approaches that minimize the wanted energy while we sustain or improve the quality of the mission execution with the involvement of the will, energy and creativity of the staff.¹⁰ (8)
- The evaluation of the energy efficiency:¹⁰ (8) It is necessary to establish the energy efficiency projects on the site and their impact on the energy consumption of the installation.¹⁰ (8)
- The evaluation of the renewable energy and reduction of the burden has to be performed:¹⁰ (8) Such projects have to be identified that utilize the renewable energy for electric energy or/and heat production or it is necessary to use renewable fuels.¹⁰ (8)
- Evaluation of transportation:¹⁰ (8) Projects have to be established that can help reduce or substitute the use of fossil fuels in vehicles.¹⁰ (8)
- Evaluation of electric systems:¹⁰ (8) The impact of projects that are connected to the renewable energy on the site on the electric system of the installation should be established. The installation needs its characteristics to be outlined to a smart micro grid; its purpose is to support dangerous operations in case of a fallout of a public net.¹⁰ (8)
- Proposals should be made in connection with the project:¹⁰ (8) It is necessary to summarize the results of the earlier efforts to be able to evaluate the energy projects and to examine their implementation possibilities. Then we can propose other projects with reference to wider installation and mission constraints. (8) We are able to calculate in what measure the installation is able to approach the zero energy state. We can demonstrate that the proposed projects by the installation in connection with the already planned projects how energy saving can be performed taking into consideration the timing of the project, the economic life span and the contract and financial possibilities.¹⁰ (8)

In the next part some figures will be shown that demonstrate technical development within the concept of NET-ZERO. They were carried out in the USA.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.4>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Figure 1: Solar pool heating system and solar photovoltaic system at Camp Pendleton, CA.¹⁰ (8)

Figure 2: Wind turbines at a U.S. Navy installation, San Clemente Island, CA.¹⁰ (8)

Figure 3: The large battery storage system at Fort Hunter Liggett. 11 (9)

Figure 4: Fort Carson solar array. 11 (9)

According to one formulation the NET-ZERO energy, water and waste is a long and sustainable holistic strategy that is based on the best practices that manages issues connected

¹¹ Colton Heaps: Army Net Zero, Lessons Learned in Net Zero Energy National Renewable Energy Laboratory, 2015 pp.31,39 <https://www.nrel.gov/docs/fy15osti/62946.pdf>

with energy, water and solid waste in the military establishments.¹² (10) Though this definition extended with the issues of water and waste, this definition applies to the TRIPLE NET-ZERO concept. The definition of the TRIPLE NET-ZERO expression means the combination of NET-ZERO Energy plus the NET-ZERO Water and NET-ZERO Waste.¹³ (11)

To express this more precisely:

- The NET-ZERO Installation is able to produce the amount of energy that is needed for the given year.¹³ (11)
- The NET-ZERO Water Installation, on the one hand, limits the consumption of the fresh water sources, on the other hand, it can rotate back the water into the same water container, this way it does not empty the underground and the ground water of the region.¹³ (11)
- the NET-ZERO Waste Installation reduces the amount of waste and then it recycles them as an energy source.¹³ (11)

Following the example of the US military, many NATO member countries consider the possibilities provided by the TRIPLER NET-ZERO. But why this can be important for NATO:

- The rising market price of the fossil fuels, the environmental burden of the fossil fuels, connected challenges and due to the dependence on other countries it is important to look for other alternatives.¹³ (11)
- It can be possible to prepare an armed force for sudden unexpected changes due to energy dependence.¹² (10)
- It can support NATO strategies of energy security.¹² (10)
- It provides an example to follow and supports the „European Building Performance Directive” that aimed to establish CO₂ neutral buildings by 2050.¹² (10)

Although it is important to say that the start of such a program has structural and doctrinal challenges, moreover, it is necessary to harmonize it with other NATO environmental programs, so it is a slow process.

NET-ZERO and the „Green Buildings”

In the Advancing Net Zero project, the World Green Building Council participated with the aim to establish the zero CO₂ neutral buildings until 2050. Figure 5 shows the draft of the program where the key strategies and aim to reach are demonstrated.¹⁴ (12)

¹² Advanced Net Zero Energy, Water and Waste Training Course 2016, Germany
<https://www.training-course.de/invitation/what-is-net-zero-energy-water-and-waste/>

¹³ Michael Evan Goodsite, Sirkku Juhola: Green Defense Technology, Triple Net Zero Energy, Water and Waste Models and Applications Springer, pp.1-24

¹⁴ World Green Building Council What is Net Zero, Green Building <http://www.worldgbc.org/advancing-net-zero/what-net-zero> <http://www.worldgbc.org/what-green-building>
<http://www.worldgbc.org/how-can-we-make-our-buildings-green>
<http://www.worldgbc.org/benefits-green-buildings>
<http://www.worldgbc.org/rating-tools>

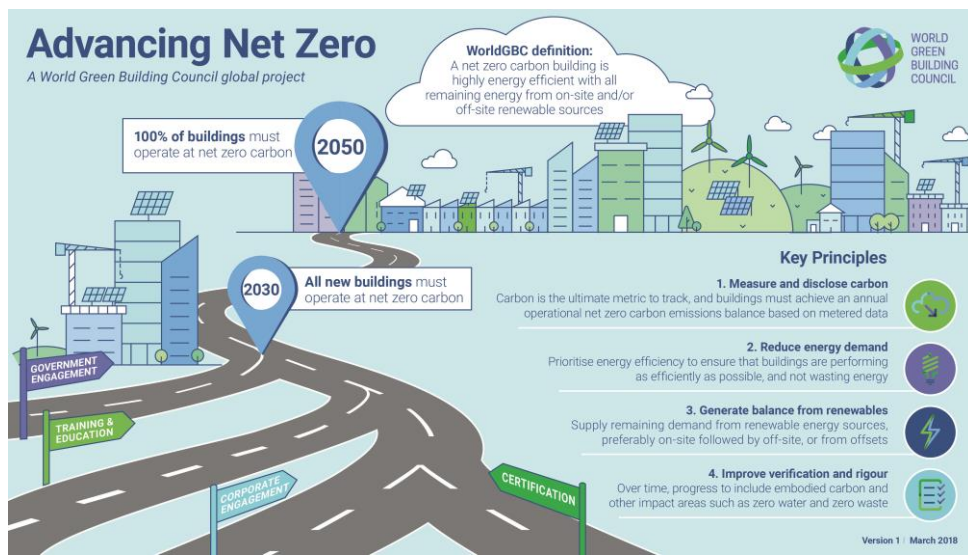

Figure 5: Strategies of the Advancing NET-ZERO. 14 (12)

This type of building is defined as „a building that is highly energy-efficient and fully maintained by on-site and / or off-site renewable energy sources”¹⁴ (12), and whose, as a result of the design, construction or operation can reduce or completely eliminate the negative impacts on climate and natural environment and improve quality of life.¹⁴ (12) In addition, they set out the criteria and elements that are needed to make a building „greener” for any purpose, so the criteria set out in the program will be discussed in the program as it is included in the program.

Intelligent approach to the energy:

- Minimizing energy consumption at all stages of the building's life cycle, making new and refurbished buildings more convenient and cost-effective, and helping users to learn the efficiency.¹⁴ (12)
- Integrating renewable and low carbon technologies to meet the energy needs of buildings after design has maximized the natural and (inbuilt) efficiency.¹⁴ (12)

Protection of water resources:

- Exploring ways to improve the efficiency and management of drinking water and waste water, provision of water in innovative ways for safe indoor use and, in general, minimization of water use in buildings.¹⁴ (12)
- Taking into account of the impact of buildings and their environment on rainwater and drainage infrastructures, it must be ensured that they do not become overused or do not have any interfering factor during their operation.¹⁴ (12)

Minimizing waste and maximizing reuse:

- The use of less and more durable materials and less waste production and taking into account the last stage of the life cycle of the building in order to exploit and reuse the demolition waste. ¹⁴ (12)
- Convince building users to use the recycling and reuse methods of waste. ¹⁴ (12)

Supporting health and well-being:

- Providing fresh air, good indoor air quality through ventilation, avoiding the release of chemicals that can cause harmful or toxic effects. ¹⁴ (12)
- Providing natural light and a view to the building user that serves comfort and the enjoyment of their surroundings and reducing the amount of energy usage intended for lighting. ¹⁴ (12)
- The ears and eyes are important aspects of the planning. Acoustics and sound-proofing play an important role for the concentration and the peaceful use of the buildings whether it be an educational, health or residential building. ¹⁴ (12)
- It is necessary to ensure that people are comfortable in their everyday environment, must create an appropriate indoor temperature condition through passive design and create a monitoring system. ¹⁴ (12)

We need to keep our environment „green”:

- We need to recognize that our urban environment must preserve nature and ensure the protection of the quality of different wildlife and lands by increasing the need to remediate contaminated sites or to create new green spaces. ¹⁴ (12)
- We should strive to utilize urban areas more efficiently and bring agriculture into cities. ¹⁴ (12)

Creating Resilient and Flexible Structures:

- In the context of climate change, a certain level of resistance should be provided against events such as flooding, earthquakes or fires, thus the buildings have to stand the test of time to keep the people and their belongings safe. ¹⁴ (12)
- Flexible and dynamic spaces need to be created, the timely changes in the life cycle of buildings need to be predicted. ¹⁴ (12)

Connections of people and communities:

- A diverse environment should be created to link and strengthen communities, ask them what kind of positive economic and social impact they may have in the context of the building and thus involve them in the planning process. ¹⁴ (12)
- It is necessary to ensure the comfort aspects of transport and distance during design, to reduce the impact of personal transport on the environment, and to encourage more environmentally friendly modes of transport such as walking or cycling. ¹⁴ (12)
- It is necessary to explore the potential of „smart” and information communication technologies for the better communication with the world around us, for example

through „smart” energy networks that understand when and where to transport energy when needed.¹⁴ (12)

All stages of the building's lifecycle must be taken into account:

- A solution must be sought to reduce environmental impacts and maximize social and economic values throughout the entire life cycle of the building (from design to implementation, operation and maintenance, up to renovation or final dismantling).¹⁴ (12)
- „Ensuring that embodied resources, such as the energy or water used to produce and transport the materials in the building are minimised so that buildings are truly low impact.”¹⁴ (12)

So, in short, making a building „Greener” as required by the program is:

- the efficient use of energy, water and other resources,¹⁴ (12)
- the use of renewable energy such as solar energy,¹⁴ (12)
- pollution and waste reduction measures, as well as the re-use and recycling,¹⁴ (12)
- good indoor air quality,¹⁴ (12)
- use of non-toxic, ethical and sustainable materials,¹⁴ (12)
- consideration of the environment in design, construction and operation,¹⁴ (12)
- taking into account the users' quality of life in design, construction and operation, a design that allows adaptation to a changing environment.¹⁴ (12)

At the global level, there are more and more signs that the green building program has many benefits. Thanks to the program, we are getting closer to reaching global goals such as managing climate change, creating sustainable and prosperous communities and boosting economic growth. The green building potential can be divided into three categories according to the content of the World Green Building Council: environmental, economic and social.¹⁴ (12) Based on the official material:

ENVIRONMENTAL

One of the biggest benefits of the green building project is the climate and the natural environment. Green buildings can reduce the negative impacts on the environment, for example by using less water, energy, and natural resources, as well as having a positive impact on the environment at both the city and the city level by producing their own energy or increasing biodiversity.¹⁴ (12)

At global level in the context of UNEP 2009 and UNEP 2016:

- Building sector has one of the greatest potential for reducing greenhouse gas emissions compared to other polluting sectors.¹⁴ (12)
- The emissions savings potential can reach 84 gigatonnes of carbon dioxide by 2050 through direct measures such as energy efficiency, fuel conversion and renewable energy utilization.¹⁴ (12)

- In the construction sector, there is the potential to save energy by 50% by 2050. ¹⁴ (12)

Examples at building level:

- In Australia, the Green Star certification buildings release 62% less greenhouse gas compared to other buildings, and 51% less drinking water is used. ¹⁴ (12)
- In India, buildings certified by the Indian Green Building Council (IGBC) have 40-50% energy savings and 20-30% can save on drinking water compared to traditional Indian buildings. ¹⁴ (12)
- In South Africa, Green Star certified buildings save on energy and carbon emissions by an average of 30-40% per year, while drinking water output is 20-30% less than other traditional buildings. ¹⁴ (12)
- In the United States and other countries, LEED certified buildings consume 25% less energy and 11% less water than other traditional buildings. ¹⁴ (12)

ECONOMIC

Green buildings have many economic and financial benefits. These include the cost reduction of tenants and households utility bills resulting from a decrease in water and energy use; lower construction costs and higher real estate values for building developers, rising rental rates and declining operating costs, and job creation. ¹⁴ (12)

Examples at global level:

- „Global energy efficiency measures could save an estimated €280 to €410 billion in savings on energy spending.” ¹⁴ (12)

Examples at country level:

- Canada's green building industry has produced \$23.45 billion and has created nearly 300,000 full-time jobs in 2014. ¹⁴ (12)
- Up to now, the industry that specialized in green buildings has created 3.3 million jobs in the United States. ¹⁴ (12)

Example at a building level:

- Building Owners have reported that the green buildings they live in - whether new or upgraded - have achieved a 7 percent increase in value. ¹⁴ (12)

SOCIAL

The potential of green buildings has surpassed the economic and environmental indicators and have proven to have a positive impact on society as well. These positive effects are reflected in the health and wellbeing of people working and living in these buildings, which are reflected in the increase in performance, in capacity and in the number of sleeping hours. ¹⁴ [12]

Green building rating tools:

Green building rating tools are designed to appreciate and recognize a particular building so that it meets the requirements they have to gain green building certification. Furthermore, they recognize and reward companies and organizations involved in the design, construction and operation of such buildings, thus encouraging them to achieve new results in the field of sustainability.

These tools are present in design and modeling, construction, operation and maintenance, refurbishment and any demolition phase. The rating may be different depending on the type of building (office premises, residential buildings).

From the above, we can conclude that such a program contributes significantly to sustainability and energy efficiency. Moreover, this is a well-functioning, global practice that is almost accessible to everyone who needs it. Its use is almost unlimited, so it can be applied to work environments beyond our living environment. This means that it could be used either in government buildings or in NATO buildings. Later on, such technologies can be further developed to provide opportunities to use them in a more complete form, even in battlefield.

THE „MILITARY GREEN” PROJECT

Building on various laws and European Union directives, the Military Green project utilizes the European Union military concept that focuses on Environment and Energy Efficiency.

(13) The project defines the principles and obligations that meet the environmental protection requirements of European Union-led military operations.¹⁵ (13) Its objectives are:

- „Aims at reducing through-life costs and environmental impact while saving lives and increasing operational effectiveness.”¹⁵ (13)
- In addition to optimizing energy management, water management and waste management, the development of more environmentally friendly materials and ammunition.¹⁵ (13)
- Reducing the dependence on fossil fuels¹⁵ (13), and focusing on renewable energy sources.
- Reducing the ecological footprint, managing crises, addressing climate change challenges, maintaining stability, and developing skills.¹⁵ (13)
- Development of defense technologies.¹⁵ (13)

In recent years, a number of projects have started in the context of the military application of environmentally conscious technologies and systems initiated by the European Defense Agency (EDA) and its predecessor at the Western European Armament Group.¹⁵ (13) According to this these are the following:

¹⁵ Military Green 2013: Climate, Environmental and Energy Security - From Strategy to Action pp.4, 19-20, 25

<https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/documents/military-green-2013-report.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.4>

2019. XII. évfolyam 1. szám

„Energy:

- All Electric Combat Vehicle.
- Diesel Fuel Processor for Fuel Cells.
- Electric Actuators – BE, F.
- Molted Carbonate Fuel Cell System.
- Naval Electric Distribution System Based Upon Innovative Solid State Switches.
- High Speed Generator.
- DC Hybrid Switch.
- Pulsed and Burst Power Supplies for Electric Weapons, Sensors and Armour.
- Survey of the Maturity of Diesel Compatible Fuel Cells.
- Electric Armour.
- Overall Platform Energy.
- Energy Supply for Unmanned Underwater Vehicles.
- Fuel Dependencies.
- UMS – Study of Hybrid fuel cells Energy Interoperable System.
- Go Green – ARM.
- High Energy Efficiency Container.”¹⁵ (13)

„Munitions:

- Insensitive Munitions and Ageing (IMA).
- Environmentally Responsible Munitions (ERM).
- Munition-Life Management.
- Sensor on Structural Health Monitoring.”¹⁵ (13)

„Materials:

- Corrosion Control on Navy Ships.
- Antifouling coatings for warships.
- Environmentally compliant coatings.
- Drag reducing antifouling coatings for navy ships.
- New paint systems for the protection of critical areas of a ship.
- Fouling control for sea water.
- Piping systems.
- REACH – harmonisation of defence exemptions.”¹⁵ (13)

„Climate and Ecology:

- Protection of Marine Mammals Against Sonar Emissions.
- Biological Effects of Radio Frequency Electromagnetic Fields.”¹⁵ (13)

Overall, Figure 6. will illustrate the future vision of the practical implementation of the „Military Green” project, where renewable energy sources are already a fully-fledged practice.

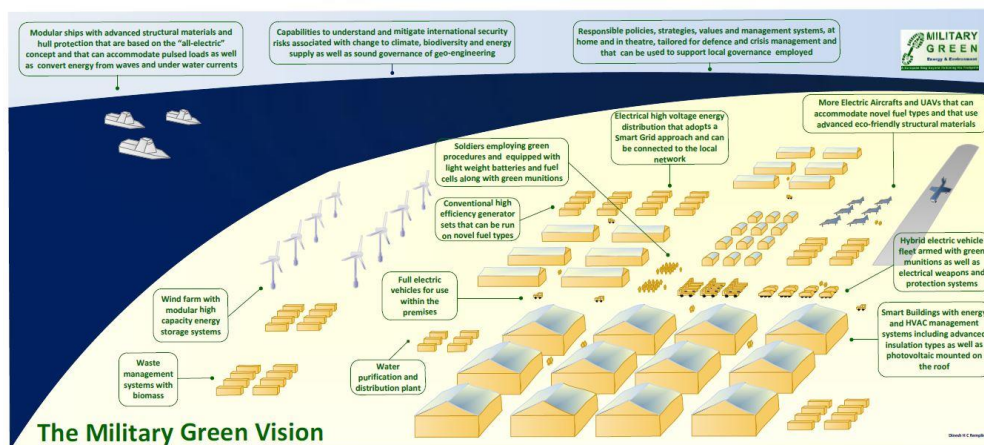

Figure 6: Practical implementation of the „Military Green” project. 15 (13)

RENEWABLE ENERGY IN U.S. MILITARY

While in the previous sections it was mostly about programs and concepts, now the practical application is being presented. The U.S. Military has already recognized the risks inherent in climate change and fossil fuels, and therefore the use of renewable energies is a key element in their energy strategy.¹⁶ (14) It should be added that the U.S. Military does not plan to eliminate fossil resources, but also supports the utilization of renewable energies and therefore aims to provide 25% of the energy needed to maintain their facility by renewable energy sources by 2025.¹⁶ (14)

It has significance not only in the domestic environment but also in the international environment and in combat zones. Solar panels can partially serve the energy requirements of the camp equipment and the personnel equipment. By using electric or hybrid vehicles, we can reduce the use of fuel consumptions. That means we can reduce the number of resupply convoys, so we can reduce the number of attacks.¹⁷ (15) On the battlefield there may be a problem with the use of wind power because the height of the wind turbine makes it easier to the enemy to measure the position of the camp and could be a target of later attacks.¹⁷ (15)

The Army

¹⁶ Saltanat Berdikееva: Energy Digital The US military: Winning the renewable war, 2017.sept 13.

<https://www.energydigital.com/renewable-energy/us-military-winning-renewable-war>

¹⁷ Alejandra Román Rodríguez, Barbarics Tamás: Foreign Military Bases With Renewable Energy Sources Hadmérnök, VII. Évf 1. szám, 2012 március, pp.287-288.

http://hadmernok.hu/2012_1_rodriguez_barbarics.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.4>

2019. XII. évfolyam 1. szám

The Army consumes less power than the Navy or the Air Force, as air and water transport is carried out through the other two sectors, so its energy consumption is mainly concentrated in its facilities.¹⁸ (16) From the Army's point of view the use of renewable energies are important, as reflected in the Army Energy Security Implementation Strategy, which requires that at least five installations has to meet the „NET-ZERO” program energy target by 2020. ¹⁸ (16) Energy initiatives have started in many locations. For example, in Fort Stewart, that one of the largest solar energy producers in Georgia, a solar power plant has been developed that can produce 30 megawatts (MW) of electricity. In addition, Fort Hood implements wind and solar energy projects that provide 230 gigawatt hours (GWh) of renewable energy.¹⁸ (16)

THE NAVY

In 2013, the Navy and Marine Corps could reduce the use of all energy by 19.3%. The Navy's overall goal is to produce 1GW of renewable energy by 2020. Its further goals include the practical application of the so-called „Great Green Fleet”, which includes energy-efficient water- and aircrafts, which are partly used in alternative, mainly nuclear energy. ¹⁸ (16) In 2012, the Navy has successfully accomplished its goal of demonstrating the capabilities of the „Great Green Fleet” on the world's largest naval exercise in the Rim of the Pacific Exercise. ¹⁸ (16) Before 2013, the navy has completed one of the largest solar energy projects in our days, a 14 MW photovoltaic power supply system at California's China Lake Naval Air Weapon Station. It is expected to save more than \$ 13 million to the Navy over the next 20 years and will produce clean enough energy to deliver one third of the electricity's annual electricity demand. ¹⁸ (16)

THE AIR FORCE

The Air Force is responsible for the use of 2.4 trillion gallons of kerosene per year, making it the largest fossil energy user. That is why it is important for him, alongside with the Navy and the Army, to move towards energy efficiency. That is why plans are to reach Zero-Net Energy by the year 2030. ¹⁸ (16) In 2013, the Air Force had around 261 renewable energy projects including solar energy recovery, waste to energy landfill gas and wind energy recovery. The Cape Cod Air Force Base is the first Net-Zero installation that uses wind turbines in the area. These turbines produce about 8,000MW of electricity, which means savings of 1 million dollar a year. ¹⁸ (16)

¹⁸ Armed With Science: The Official US Defense Department Science Blog Military's Shift Toward Renewable Energy, 2015. Aug 12. <http://science.dodlive.mil/2015/08/12/militarys-shift-toward-renewable-energy/>

RENEWABLE ENERGY AND THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES

In general, the defense sector as an energy market participant plays a very important role.¹⁹ (17) Through the example of the US. Military, we could see how much an army's energy needs could be. Of course during a war period, it is not recommended to reduce energy consumption without alternative sources of energy, as it would jeopardize proper operation and the priority is always the successful execution of tasks.¹⁹ (17) In the peacetime, however, efforts can be made to make energy consumption more efficient.¹⁹ (17)

„In peacetime, increasing energy efficiency is the most important. Efficient use of energy alone will result in a reduction in defense costs as a result of the unchanged military potential, with a direct consequence of a reduction in environmental impacts, which indirectly improves the overall perception of the defense sector.”¹⁹ (17)

In Hungary, electricity and natural gas are used for the operation of defense-related infrastructures¹⁹ (17), while the maintenance and operation of these properties is carried out by the Ministry of Defense, Electronics, Logistics and Property Management Ltd. (17) (Honvédelmi Minisztérium Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt.)

Regarding renewable energies, a total of eight locations of the Hungarian Defense Forces have been installed with solar panels since 2013¹⁹ (17), and this year additional thirteen military related location will be equipped with solar panels.²⁰ (18) In a view of this, the Hungarian Defense Forces and the Ministry of Defense are also doing everything to reduce the environmental impact.

SUMMARY

As has been said at the beginning, the use of renewable energies is increasingly widespread. Of course this has enabled by the technologies that developed in a rapid term which is not only of great importance in the civil sphere, but also in terms of forces. The international programs listed in the previous chapters provide a framework that can be integrated into different levels of operations of the forces or serve as a kind of objective. We have seen that this is a well-functioning system for the U.S. Military, since they already use such technologies in larger volumes that complement the operations of the forces. At the same time, there was an example of a country with a small army, such as Hungary, where there are similar objectives within the Hungarian Defense Forces. However, that use of renewable energy sources is a costly process and therefore each country needs to decide how much it wants to utilize. However, in the long term, these alternative sources will become increasingly important as the amount of fossil fuels in the future will not be able to meet the needs and in any case have to use some alternative solutions.

¹⁹ Király László, Végvári Zsolt: Energiahatékonyság a Magyar Honvédség béke időszaki működésében Hadtudomány XXVII. Évf, 2017/3-4., pp.56-63 http://real.mtak.hu/67470/1/Ht_201734_56_75_u.pdf

²⁰ Greenreport: Napelemeket telepít a Magyar Honvédség, 2018.01.24 <https://greenport.hu/cikk/862-napelemeket-telepit-a-magyar-honvedseg>

BIBLIOGRAPHY

1. Sárváry Attila: Környezetegészségtan Debreceni Egyetem, 2011
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0019_1A_Kornyezetegeszsegtan/ch03s03.html
2. Tamás János: Agrárium és környezetgazdálkodás Mezőgazda kiadó, 2008, pp.12-15, 176-198
ISBN: 978-963-286-455-6
3. Dr. Tóth Péter, Dr. Bulla Miklós, Dr. Nagy Géza: Energetika 2011
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0021_Energetika/index.html
4. Barthoy Judit, Breuer Hajnalka, Pieczka Ildikó, Pongrácz Rita, Radics Kornélia: Megújuló energiaforrások Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 2013
<http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/MegujuloEnergiaforrasok/book.pdf>
5. Dr. Barótfi István: Környezettechnika Mezőgazda kiadó, 2000
<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kornyezettechnika-eloszo/index.html>
6. Dr. Horváth József: Megújuló energia, 2011
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0021_Megujulo_energia/index.html
7. Megújuló energiaforrások fajtái és magyarországi eloszlása
<https://www.napelemek-napkollektorok.hu/magazin/napenergia/megujulo-energiaforrasok/>
8. Samuel Booth, John Barnett, Kari Burman, Josh Hambrick, Robert Westby: Net Zero Energy Military Installations: A guide to Assessment and Planning National Renewable Energy Laboratory, 2010 pp.5-9,28-29 <http://www.solaripedia.com/files/945.pdf>
DOI: <https://doi.org/10.2172/986668>
9. Colton Heaps: Army Net Zero, Lessons Learned in Net Zero Energy National Renewable Energy Laboratory, 2015 pp.31,39 <https://www.nrel.gov/docs/fy15osti/62946.pdf>
10. Advanced Net Zero Energy, Water and Waste Training Course 2016, Germany
<https://www.training-course.de/invitation/what-is-net-zero-energy-water-and-waste/>
11. Michael Evan Goodsite, Sirku Juhola: Green Defense Technology, Triple Net Zero Energy, Water and Waste Models and Applications Springer, pp.1-24
https://books.google.hu/books?id=b75ZDgAAQBAJ&pg=PR9&lpq=PR9&dq=%5B11%5D+Michael+Evan+Goodsite,+Sirku+Juhola:+Green+Defense+Technology&source=bl&ots=eotaAA-DG-&sig=glwjVqFMgvp-5_tRNHq7eMsGapU&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwir0cKChd3dAhULPVAKHh_oC8UQ6AEwA3oECAMQAQ#v=onepage&q=%5B11%5D%20Michael%20Evan%20Goodsite%2C%20Sirku%20Juhola%3A%20Green%20Defense%20Technology&f=false DOI:
<https://doi.org/10.2172/98666810.1007/978-94-017-7600-4>
12. World Green Building Council: What is Net Zero, Green Building
<http://www.worldgbc.org/advancing-net-zero/what-net-zero>
<http://www.worldgbc.org/what-green-building>
<http://www.worldgbc.org/how-can-we-make-our-buildings-green>
<http://www.worldgbc.org/benefits-green-buildings>
<http://www.worldgbc.org/rating-tools>
13. Military Green 2013: Climate, Environmental and Energy Security - From Strategy to Action pp.4, 19-20, 25

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.4>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/documents/military-green-2013-report.pdf>
14. Saltanat Berdikееva: Energy Digital The US military: Winning the renewable war, 2017.sept 13.
<https://www.energydigital.com/renewable-energy/us-military-winning-renewable-war>
 15. Alejandra Román Rodriguez, Barbarics Tamás: Foreign Military Bases With Renewable Energy Sources Hadmérnök, VII. Évf 1. szám, 2012 március, pp.287-288.
http://hadmernok.hu/2012_1_rodriguez_barbarics.pdf
 16. Armed With Science: The Official US Defense Department Science Blog Military's Shift Toward Renewable Energy, 2015. Aug 12.
<http://science.dodlive.mil/2015/08/12/militarys-shift-toward-renewable-energy/>
 17. Király László, Végvári Zsolt: Energiahatékonyság a Magyar Honvédség béke időszaki működésében Hadtudomány XXVII. Évf, 2017/3-4., pp.56-63
http://real.mtak.hu/67470/1/Ht_201734_56_75_u.pdf
DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2017.27.3-4.54>
 18. Greenreport: Napelemeket telepít a Magyar Honvédség, 2018.01.24
<https://greenport.hu/cikk/862-napelemeket-telepit-a-magyar-honvedseg>

JOBBÁGY ZOLTÁN¹**A felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben: Roger Trinquier és a modern hadviselés****French Theory and Practice of Counterinsurgency – Roger Trinquier and Modern Warfare****Absztrakt**

Jelen tanulmány egy francia katona – Roger Trinquier – tanulmányán keresztül mutatja be az aszimmetrikus, alacsony intenzitású és irreguláris hadviselés főbb sajátosságait. A szerző XX. századi francia történelmi példákon keresztül fogalmazza meg a katonai vezetőképzéssel szemben támasztott újszerű követelmények iránti igényt, indokolja új koncepciók, megoldások és módszerek bevezetésének szükségességét, valamint szorgalmazza a hadműveleti vezetés-irányítás és a haderő-alkalmazás filozófiájában bekövetkező változásokat lekövető további kutatások indítását.

Kulcsszavak: Trinquier, irreguláris, aszimmetria, felkelésellenes

Abstract

This study shows through the work of a French soldier – Roger Trinquier – the main characteristics of asymmetric, low intensity irregular warfare. The author delivers through French historic examples the need for novel approaches to professional military education of officers, the introduction of new concepts, solution and methods, and initiates further research on operational-level command-and-control, and employment of force.

Keywords: Trinquier, irregular, asymmetric, counterinsurgency

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Összhaderőnemi Műveleti Tanszék, egyetemi docens, National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Education, Department of Joint Operation, associate professor. E-mail: jobbagy.zoltan@uni-nke.hu ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4553-6397>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Lassan közhelyként hangzik, hogy a globalizált világ állandóvá vált társadalmi és gazdasági megrázkódtatásai, a növekvő biztonsági kockázatok és egyéb bizonytalanságok az államot, a kormányzatot és a haderőt rendkívüli feladatokkal szembesítik.² A NATO és ezáltal a Magyar Honvédség szemszögéből is meghatározó volt a 2001-14 között zajló afganisztáni háború, amelynek bemutatása során sokféle jelzőt használ a szakirodalom. A különböző tudományos folyóiratokban olyan kifejezésekkel találkozik az olvasó, mint *gerilla, irreguláris, kis, partizán, forradalmi, alacsony intenzitású, modern, nem hősiesség, kényelmetlen, nem Clausewitz-i, nem háromsági, primitív, törzsi* vagy éppen *bozót*. A 2012-ben elfogadott Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) kiemeli, hogy a Magyar Honvédség korszerűsítése során alapvető fontossággal bír a nemzetközi környezetben megszerzett tudás és tapasztalat hasznosítása. Ez azért fontos, mivel összetett katonai kihívásokra csak olyan haderő képes sikeres válaszokat adni, amelynek állománya magas színvonalú képzésben és kiképzésben részesült, így az Afganisztánban megszerzett gyakorlati tapasztalatok feldolgozása, szakirodalommal való összevetése és megosztása kiemelt fontosságú.³ Az NKS szerint a jövő katonai műveleteire jellemzően eltérő kultúrájú, megosztott társadalommal, visszamaradott infrastruktúrával és államszervezettel rendelkező országokban kerül sor. Mivel az ilyen műveleti környezetben kiemelt jelentőséggel bír a haderő megfelelő felkészítése és kiképzése a várható viszonyokra, különös figyelmet kell fordítani a föld különböző térségeiben, szintén eltérő kulturális és politikai viszonyok között korábban szolgált és esetenként kevésbé ismert klasszikusok írásainak bemutatására.⁴

HADTUDOMÁNYI KIHÍVÁSOK

Carl Schmitt német filozófus egyértelművé tette, hogy a véres és sokáig elhúzódó félszigeti háború során (1808-1814) a szemben álló erők harca az ellenségeskedését olyan dimenzióba helyezte, amelyben megjelent a terror és az ellenterror, benne az ellenség teljes megsemmisítése. A háborúnak eme sokjelzős megjelenési formájában az erőszak kilép az intézményi térből és átszivárog a társadalmi térbe és ott abszolút jelleget ölthet. Ez a hadviselés hagyományos, statikus alapjait kérdőjelezi meg, amelyben központi szerepet játszik a háború és a béke különválasztása, a katona és a civil megkülönböztetése, az ellenség és a bűnöző elhatárolása, valamint az államok közötti és az állam belüli háború szétválasztása. Megjelenik benne a tér-idő hagyományos hadviseléstől eltérő értelmezése, a meglévő társadalmi struktúrák szétzúzása, a bel- és a külpolitikai kontextus összemosódása, valamint a hadviselést támogató technikai-ipari háttér eltérő jelentősége.⁵

² Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás, *Hadtudományi Szemle*, VII. évfolyam 4. szám (2014), pp. 356-367.

³ Honvédelmi Minisztérium: *Nemzeti Katonai Stratégia*, 2012, pp. 16-20.

⁴ *Ibid.*, p. 14.

⁵ Schmitt, Carl: *The Theory of the Partisan, A Commentary/Remark on the Concept of the Political*, Duncker & Humblot, 1963; angol fordítás A. C. Goodson, Michigan State University, East Lansing, 2004, pp. 10-55. Internet, letöltve 2014. 11. 20, elérhető: <http://obinfonet.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschmitt-theory-of-the-partisan.pdf>.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Az ilyen jellegű hadviselés során az egyik fél a nagy katonai szervezetek helyett kisebb csoportokban harcol, ezért a küzdelem kimenetelét nem néhány nagyobb csata, hanem nagyszámú kisebb összecsapás eredménye határozza meg. Jellegétől függetlenül az ilyen háború valódi háború, de *nem korlátozott* és semmi esetre sem *hagyományos*. Nem korlátozott, mivel nem csak katonák vesznek részt benne és nem hagyományos, mivel megvívását nem feltétlenül szabályozzák konvenciók, törvények és normák. Nincs külön stratégiája, de megvívása során érvényesek a hadviselésre vonatkozó általános stratégiai elvek, amelyek azonban különleges körülmények között és *indirekt módon* kerülnek alkalmazásra. Mivel alapvetően nemcsak katonák vesznek részt benne, ezért nem lehet hagyományos értelemben vett frontokról sem beszélni. Az ilyen háborúnak sok esetben nincsen megállapítható kezdete, nem jár döntő csaták megvívásával és esetenként nincs egyértelmű győztese, de vesztese sem.⁶

Martin van Creveld neves izraeli történész szerint a hagyományos, államok által, hadseregek igénybevételével, politikai célokért megvívott háborúk kora lejárt. Clausewitzre hivatkozva Creveld ezeket a háborúkat *trinitárius*, azaz *háromsági* háborúnak (*trinitarian war*) nevezi.⁷ Véleménye szerint a II. világháború befejezésétől a hidegháború megszűnéséig tartó közel fél évszázad alatt lezajlott mintegy 160 fegyveres konfliktus háromnegyede nem háromsági volt. A konfliktusokat bemutatva kiemeli, hogy – az NKS által is említettekkel összhangban – ezek jellemzően a föld kevésbé fejlett részein robbantak ki, ritkán vettek részt benne hagyományos hadseregek mindkét oldalon, a szembenálló felek által használt fegyverek pedig egyszerűek, sok esetben elavultak voltak. Ezek a konfliktusok Creveld szerint jelentős áldozatokkal jártak, esetenként rendkívül véresek voltak és komoly politikai eredmények elérését tették lehetővé. Az ilyen konfliktusok közelítik meg leginkább a Hobbes által felvázolt apokaliptikus háború (*Warre* és nem *War*) képét. A bennük részt vett fejlett gyarmattartó országok a győzelem érdekében jelentős erőforrásokat mozgósítottak, a legjobb alakulataikat küldték harcba, a legfejlettebb haditechnikát alkalmazták, valamint sok esetben kifejezetten könyörtelenül bántak a helyi lakossággal. Ennek ellenére az ilyen háborúk nagy részét elvesztették, az évekig elhúzódó konfliktusok pedig jelentős erőforrásokat emésztettek fel. Történt ez annak ellenére, hogy a győztesek sokszor alig rendelkeztek formális katonai kiképzettséggel, csoportjaik gyakran képtelenek voltak egymással együttműködni, vezetőiknek pedig szinte alig volt lehetősége zászlóaljnál nagyobb kötelékek felett parancsnokolni.⁸

A bipoláris világrend megszűnését követő valamivel több, mint negyedszázad biztonságpolitikai eseményei következtében jelentős hangsúlyeltolódás következett be a háború megvívásában, amely megköveteli a vonatkozó ismeretek rendezését, kibővítését.⁹ A ko-

⁶ Heydte, Friedrich August Freiherr von der: *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon*, New Benjamin Franklin House, 1986, pp. 2-11, 67-104.

⁷ Creveld, Martin van: *The Transformation of War, The Most Radical Interpretation of Armed Conflict since Clausewitz*, The Free Press, 1991, pp. 18-20.

⁸ Ibid., pp. 21-24.

⁹ Ujházy, László: Felkészítés a NATO összhaderőnemi kötelékei parancsnokságain rendszeresített beosztásokra. *Honvédségi Szemle*, 62. évfolyam, 1. szám (2008), p. 30.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

rábbi magas intenzitású, szimmetrikus és reguláris megközelítés helyett – amelyben központi szerepet játszik a fejlett haditechnika által lehetővé tett tüzerő és a manőver ötvözése – előtérbe kerül az alacsony intenzitás, az aszimmetria és az irregularitás jelentette sajátosságok vizsgálata. Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje a tengerészgyalogsággal közösen 2006-ban kiadta az *FM 3-24 Counterinsurgency* táborigi kézikönyvet. Az FM 3-24-el összhangban a NATO is kiadta 2011-ben az *AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)* szövetséges összhaderőnemi doktrínát.¹⁰ Fontos megjegyezni, hogy ez a sokjelzős hadviselés mindig partikuláris jellegű, kontextus és korszak függő, megjelenési formáját és egyéb jegyeit nagyban meghatározza a szemben álló felek közötti konkrét társadalmi, gazdasági, kulturális és katonai különbség. Ezen sajátosságok miatt tudományos szempontból a felkelők ellen folytatott műveletek nehezebben kategorizálhatók, kevesebb lehetőséget biztosítanak az általánosításra, ezáltal sokkal szűkebb teret engednek a tudományos rendszerezésre.¹¹ Az ilyen hadviselés katonai szakmai szempontból nem attraktív, sok esetben nehezen megvívható és megnyerhető. A felkelők elleni hadviselés során a szűk értelemben vett katonai tényezők mellett – esetenként helyett – egyéb, nem katonai tényezők válnak fontossá, meghatározóvá. A szemben álló felek közötti alapvető aszimmetria miatt pedig a győzelem sem ad feltétlenül okot a büszkeségre, a vereség pedig kifejezetten kínos.¹² Jelen tanulmányában a szerző egy, a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt általa vezetett Ludovika Kutatócsoportja keretében korábban megjelent tanulmányában leírt gondolatokat fűzi tovább és mutatja be a felkelés ellenes műveletek egy Magyarországon kevésbé ismert klasszikusának, a francia Roger Trinquiernek az írását.¹³ Egyértelművé teszi, hogy a XXI. század elején a katonáknak egyre inkább a nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel is számolni kell, amely miatt a hagyományos értelemben vett hadtudomány és hadelmélet közelebb kerülhet a civil kutatásokhoz.¹⁴

¹⁰ Book TV interjú: Lt. Col. John Nagl "The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual", Internet, letöltve 2012. 10. 12, elérhető <http://www.youtube.com/watch?v=QuDlrrRDfUw>; Porkoláb Imre / Wagner Péter: Petraeus két háborúja, *Honvédségi Szemle*, 142 évfolyam, 1. szám (2014), pp. 13-27.

¹¹ Jobbágy, Zoltán: A felkelők elleni műveletekről: Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca, *Honvédségi Szemle*, 141. évfolyam, 2. szám (2013), p. 15.; a francia előzményeket (Jean Frederic Auguste Le Mière de Corvey és Antoine Henri Jomini) lásd Forgács Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek, *Felderítő Szemle*, 15. évfolyam, 1. szám (2016), pp. 27-29. és Forgács Balázs: Antoine Henri Jomini és a nemzeti háború, In: Koller Boglárka, Marsai Viktor (szerk.): Magyarország Európában, Európa a világban: Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2016. pp. 39-42.

¹² Ibid., p. 16.

¹³ Jobbágy Zoltán: David Galula és a felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben, *Hadtudományi Szemle*, 10. évfolyam, 4. szám (2017), pp. 82-97.

¹⁴ Porkoláb Imre: Az irreguláris hadviselés adaptációja és működési mechanizmusa, *Honvédségi Szemle*, 143. évfolyam, 3. szám (2015), p. 3; Bakos Csaba Attila: Hagományostól eltérő vezetés-szemlélet, *Társadalom és Honvédelem*, XIX. évfolyam, 3. szám (2015) pp. 44-45.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A MODERN HÁBORÚ

Trinquier véleménye szerint minden hadsereg alapvető kötelessége az ország területi egységének fegyveres védelme. Ennek ellenére a II. világháború befejezése óta Franciaország két ettől eltérő gyarmati háborúban vett részt. Az indokínait elvesztette, az algériait pedig nem nyerte meg. A sikertelenség oka szerinte abban rejlik, hogy a hadsereg nem készült fel olyan háborúk megvívására, amelyekben az ellenség a reguláris haderő által alapvetően ignorált fegyvereket használ és lenézett módszereket alkalmaz és ezért a reguláris haderőnek semmi esélye sincs a győzelemre. Az anyagi-technikai eszközökben, valamint élőlőrben meglévő fölény ellenére a francia katonai vezetésnek nem sikerült a Viet Minh-t nyílt csatára kényszerítenie. Amikor ez megtörtént, az ellenség minden szempontból fölényben volt a francia erőkkal szemben és az eredmény a Dien Bien Phu-i vereség volt 1954 májusában. Algériában hasonló volt a helyzet: a francia erők semmit sem tanulva az indokínai háborúból, egymást követő, összetett műveletek végrehajtásával próbálták az ellenséget legyőzni, azonban a befektetett energia semmilyen arányban nem állt az elért eredménnyel. Mindkét háború egyértelművé tette, hogy az ellenség különleges alkalmazkodó szervezatként (*specially adapted organization*), a megfelelő hadviselési mód alkalmazásával, valamint a lakosság felhasználásával képes az erősebb felet legyőzni.¹⁵ Trinquier szerint a II. világháború befejezése óta egy új hadviselési forma jelent meg, amelyet lehet akár felforgató hadviselésnek (*subversive warfare*), akár forradalmi hadviselésnek (*revolutionary warfare*) is nevezni. Ennek a hadviselésnek az a lényege, hogy a győzelem nem két reguláris haderő szabályos ütközetének, hanem különböző, politikai, gazdasági, pszichológiai és katonai szálakon futó, egymásba kapcsolódó cselekményeknek az eredménye. A háborús cél pedig a meglévő feszültségek felerősítésével a fennálló rendszer és kormány leváltása és új rendszer és kormány létrehozása. Ebben a háborúban a fegyveres erőknek nincs döntő szerepe, mivel a katonai műveletek jelentősége korlátozott és nem érvényesek a szembenállás teljességére. Felületesen ezt a fajta háborút sokan gerilla háborúnak vélik, azonban nem veszik figyelembe a lakosság ilyen háborúban játszott kiemelt szerepét, valamint a terrorizmus fontosságát. Szerinte a modern háború során néhány felfegyverzett egyén rejtett tevékenység keretében egy sajátos szervezet által manipulált lakosságot használ fel különböző célok elérése érdekében. A modern hadviselés központi célja ezért ennek a fegyveres titkos szervezetnek (*armed clandestine organization*) a teljes szétzúzása.¹⁶ Erre a szervezetre a legjobb példa a Nemzeti Felszabadítási Front (*National Liberation Front – NLF*) által létrehozott Algír Autonóm Zóna (*Autonomous Zone of Algiers – ZAA*), amely két egymástól elkülönült, politikai és katonai részből állt.

¹⁵ Trinquier, Roger: *Modern Warfare, A French View of Counterinsurgency*, Praeger Security International, 2006, pp. 3-4; Demares, Geoff: Let's Take The French Experience in Algeria Out of U.S. Counterinsurgency Doctrine, *Military Review*, July-August 2010, pp. 19-24.

¹⁶ *Ibid.*, pp. 5-7; Lásd még Galula, David: *Counterinsurgency, Theory and Practice*, Praeger Security International, 2006, pp. 1-3.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A 127 fős politikai rész, valamint a 35 fős katonai rész ugyan szorosan kapcsolódott egymáshoz, de eltérő feladatrendszerükből kifolyólag tevékenységüket folyamatosan egyeztették.¹⁷

A TERRORISTA, MINT ELLENSÉG

A modern hadviselés alapvető fegyvere a terrorizmus, amely Trinquier szerint az ellenséget – kevés erőforrása ellenére is – alkalmassá teszi a hatásos tevékenységre. A modern hadviselésben cél a lakosság ellenőrzése, amelyre a terrorizmus megfelelő fegyver, mivel a lakosságot közvetlen módon célozza meg. A terrorizmus miatt a lakosság az utcán, a munkahelyen, vagy otthon folyamatosan az erőszakos haláltól retteg, ezért az államban és annak intézményeiben csökken a bizalma. A lelki nyomás miatt egyre inkább a terrorista oldalára kerül és elhiszi, hogy csak a terrorista képes a biztonságát lehetővé tenni. A városokban lakók jobban védettek a terroristáktól, mivel a biztonsági erők nagyobb jelenléte képes a terroristák befolyásának növekedését lassítani, esetenként megállítani. A vidék a maga alacsonyabb népsűrűségével, valamint a rendelkezésre álló kisebb számú rendőri erővel könnyebb terep a terroristáknak, mivel nem kell nagyobb ellenállással számolniuk és emiatt hatásosabban tudnak működni. Trinquier fontosnak tartja kihangsúlyozni, hogy elfogása esetén a terroristát nem úgy kell kezelni, mint egy bűnözőt, vagy hadifoglyot. Az elfogott terroristát nem megbüntetni kell, hanem általa az őt támogató szervezetet gyengíteni, vagy elpusztítani. Nem saját magáról, vagy az általa elkövetett merénylet részleteiről kell kikérdeznit, hanem az őt támogató szervezettel kapcsolatos információkat kell belőle kicsikarni. Amennyiben erre nem hajlandó, a kihallgatás különleges szakemberek bevonásával folytatódik és a terroristában tudatosítani kell, hogy szenvedés és esetleg halál lesz a sorsa. Sikeres kihallgatás után a terroristát hadifogolyként kell kezelni a háború végéig.¹⁸ A modern háború sikeres megvívása és a győzelem kivívása nem képzelhető el az ellenség pontos meghatározása nélkül. Trinquier megjegyzi azonban, hogy a hagyományos háborúval ellentétben az ellenség meghatározása a modern háborúban sokkal nehezebb. A szembenálló feleket elválasztó vonal nem fizikai, hanem ideológiai és sokszor keresztülhalad városokon, falvakon, valamint családokon. A modern háború nem hagyományos módon kezdődik, sok esetben nem hirdetik ki és a háborús állapot nem kerül bevezetésre. Az ellenség ezért kihasználja a béke időszaki törvényhozást és ennek megfelelően folytatja mind nyílt, mind titkos tevékenységét.¹⁹

¹⁷ Trinquier, pp. 10-13; Lásd még Galula, David: *Counterinsurgency, Theory and Practice*, Praeger Security International, 2006, pp. 1-3.

¹⁸ Trinquier, pp. 10-13; Melnik, Konstantin: *The French Campaign Against the FLN, Memorandum RM-5449-ISA Prepared for the Office of the Assistant Secretary of Defence / International Security Affairs*, September 1967, pp. 40-47.

¹⁹ Trinquier, pp. 16-25; Galula, pp. 1-3.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

TERÜLETVÉDELEM ÉS MODERN HÁBORÚ

Tekintettel arra, hogy a modern háborúban a cél a lakosság ellenőrzése és irányítása, a reguláris haderőnek nemcsak képessé kell válni a lakosság megvédésére, hanem fel kell készítenie a lakosságot az önvédelemre is. A modern háborúban a csatatér korlátlan, amelyben a legstabilabb elemként a lakosság képezi a súlypontot. Mivel a szembenálló felek a lakosságért folytatnak küzdelmet, bizonyos értelemben a lakosság is küzdő félle válik. Ennek megfelelően a lakosságot fel kell készíteni arra, hogy ne elszigetelt célként élje életét, hanem legyen képes a saját védelmét megszervezni. A lakosság militarizálása, katonai és polgári vezetők kinevezése mind része ennek a feladatnak. Trinquier szerint ennek érdekében energikus és intelligens vezetőket kell kiválasztani a közösségekben, akik minimális külső támogatás mellett néhány segítővel képesek védelmi szervezetek létrehozására. A vezetők feladata, hogy felosszák a közösséget körzetekre és a közösségek élén alacsonyabb szintű vezetőket helyezzenek el saját segítőikkel. Az alacsonyabb szintű vezetők pedig felosztják a körzeteket alkörzetekre. Trinquier kihangsúlyozza, hogy ez a folyamat addig nem áll meg, amíg el nem éri a ház/épület szintet. Ezt követően minden szinten össze kell írni a lakosságot a családtól kezdve az alkörzeten át egészen a körzetig, legvégül pedig a közösségi szintig. A lakosság összeírása lehetővé teszi népszámlálási kártya (*census card*) kiállítását mind a lakosság, mind a biztonsági erők számára. Ennek eredményeként nemcsak a lakosságot lehet ellenőrizni, de a mindenkori vezetők munkáját is figyelemmel lehet kísérni. Egy külön erre a célra létrehozott intézmény vagy hivatal pedig folyamatosan figyelemmel kíséri a közösség tagjaiból létrehozott védelmi szervezet munkáját. A védelmi szervezet ilyen módon jegyzékbe vett tagjai információval szolgálhatnak az ellenség rejtett behatolási kísérleteiről, de esetenként segíthetnek azok felszámolásában is.²⁰

Átfogó és megbízható hírszerző rendszer működtetésével minden behatolási kísérlet felderíthető és megállapítható azon személyek identitása is, akik az ellenség támadó tevékenységét előkészítik. A védelmi szervezet létrehozása lehetővé teszi egy közösség életkörülményeinek megismerését, bizalmat ébreszthet bennük a biztonsági erők iránt és a különböző szinteken végrehajtott gyűlések erősíthetik a minden irányú kapcsolatokat. A védelmi szervezet létrehozásával Trinquier szerint lényegében az egymás megértéséhez szükséges alapok kerülnek lerakásra, amely a biztonság nélkülözhetetlen feltétele. Természetesen nem mindenki lesz szimpatizáns és nem mindenki válik ügynökké. Ezt kiküszöbölendő kell egy nagy, az egész országra kiterjedő hírszerző hálózatot létrehozni, amelyre minél előbb – lehetőleg még a szembenállás kirobbanása előtt – sort kell keríteni. Fontos annak biztosítása is, hogy a lakosság egy kisebb részének még a védelmi szervezetek létrehozása előtt is legyen lehetősége az információ biztonságos átadására. Ezek a személyek adatokkal szolgálhatnak a környezetükről, valamint az olyan beépülésre kész ügynökökről, akik az ellenség első vonalát képezik. Fontos az információ biztosította lehetősé-

²⁰ Trinquier, pp. 27-31; példaként említhető, hogy a vezetők munkájának értékelésére Afganisztánban *Joint Prioritized Shape and Influence List (JPSIL)*, valamint *Joint Prioritized Effects List (JPEL)* vezettek.

gek gyors kihasználása, amelynek érdekében Trinquier egy hírszerző akció szolgálatot (*intelligence-action service*) javasol felállítani. Azt is fegyelembé kell venni, hogy szakszerű kihallgatások során az egyének sok esetben hajlandók oldalt váltani. Sokukat az ellenség csak zsarolással tudja a saját oldalára kényszeríteni és amennyiben a rend erői garantálják biztonságukat, ezek a személyek a leghűségesebb közreműködőké válhatnak és a hírszerző akció szolgálat számára értékes információt szállíthatnak. Természetesen a leghatékonyabb módszer a saját ügynökök beépülése az ellenség soraiba, amelyre azonban csak nagyon kevés személy képes. Amennyiben a haderő már békeidőben felkészült a modern hadviselésre, irányítja a lakosság önvédelmének megszervezését, megtörténik a hírszerző hálózat kiépítése, valamint egy hírszerző akció szolgálat létrehozása, ez már önmagában elrettentheti az ellenséget. Ellenkező esetben az ellenség nyíltan megkérdőjelezheti a fennálló rendet és szembe szállhat a biztonsági erőkkel.²¹

A VÁROSI LAKOSSÁG BEVONÁSA

Egy országon belüli háború (*internal warfare*), különösen a városokban rendőrségi művelettel és propaganda tevékenységgel jár. Ezt követi egy széleskörű társadalmi program, amelynek célja a lakosság anyagi és morális támogatása a mindennapi életmenethez való gyors visszatérés érdekében. Trinquier kihangsúlyozza, hogy a rendőrségi műveleteket alapvetően rendőri erők hajtják végre. Amennyiben nem állnak rendelkezésre megfelelően kiképzett és felkészült rendőri erők, akkor ez a feladat a katonákra hárul. Ideális esetben a reguláris haderő a rendőri erők számára azonban csak egy biztonsági hálót biztosít. A rendőri erők feladata a lakosság mielőbbi megszervezése és irányítása, egy tág értelemben vett hírszerző szolgálat létrehozása, valamint a korábban említett hírszerző akció szolgálat megteremtése. A rendőri erők és a reguláris haderő sikeres tevékenysége esetén az együttműködők fizikai biztonságának garantálása lehetővé teszi, hogy számuk idővel növekedjen. Ez megköveteli a kihallgatást végző csoportok számának az emelését is. A fényképpel ellátott népszámlálási kártya pedig abban az esetben is hasznos, amikor az ellenség ügynökei több álnév alatt dolgoznak. Természetesen figyelembe kell venni, hogy a városokban végrehajtott rendőri műveletek számos problémával járnak. A modern hadviselés a városi lakosság nagy része számára új dolgot jelent, amelyben a rendszeres rajtaütések – amennyiben rosszul végrehajtottak – kontraproduktív eredményt hozhatnak. Az ellenség minden eszközzel megpróbálja a rendfenntartó erők tevékenységét lassítani és megállítani, az elfogott ügynököket pedig egyszerű bűnözőként beállítani. A modern hadviselés dinamikus része sűrűn lakott területen szinte nyilvánosan, de legalább is nagyobb nyilvánosság bevonása mellett történik, amely éles ellentétben áll a hagyományos háború elkülönülő jellegétől.²² Trinquier ezért fontosnak tartja, hogy a lakosság tisztában legyen a modern háború céljával és eszközeivel, valamint a biztonsági erők elkötelezettségével

²¹ Ibid., pp. 31-34.; Galula, pp. 1-3; Schmitt, p. 47.

²² Trinquier, pp. 37-40; lásd kiegészítő képességek (*complementary capabilities*), AJP-01(E) Allied Joint Doctrine, pp. 1-4 – 1-6; Pion-Berlin, David / Carreras Miguel: Armed Forces, Police and Crime-fighting in Latin America, *Journal of Politics in Latin America*, Volume 9, Issue 3 (2017), pp. 3-26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

megvédésüket illetően. A rendőri művelet befejezésével, egyre nagyobb szerepet kap a békés rendezést szolgáló propaganda.²³

A GERILLA, MINT ELLENSÉG

Amennyire a városokban meghatározó a terrorizmus, úgy Trinquier szerint vidéken a modern hadviselés egy másik formája, a gerilla hadviselés a jellemző. A gerilla célja a bizonytalanság érzésének keltése annak érdekében, hogy a reguláris erők visszavonuljanak megerődített és védhető községeikbe. A területek nagyrésze feladása következtében a gerillák átmennek azok ellenőrzésébe és onnan szervezik meg és hajtják végre korlátozott, de esetenként nagyon erőszakos tevékenységüket. Sokan azt hiszik, hogy a gerillákat a legjobban gerillaellenes műveletekkel lehet legyőzni. Sajnos azonban a gerilla és a reguláris hadsereg fegyverzete több szempontból különbözik. Ennek megfelelően a gerillát csak a lakosság saját oldalra állításával lehet meglepni és legyőzni. A hagyományos gerilla ellenes módszerek, úgymint előretolt állások létesítése, kommandó csoportok tevékenysége, járőrözések, rajtaütések és vállalkozások végrehajtása, területek átfésülése csak ritkán hoznak eredményeket és akkor is csak a szerencsés véletlenek miatt. A hagyományos hadviselés elveit szem előtt tartva a parancsnokok gyakran megpróbálnak a gerillákat reguláris erőként kezelve, különböző manőverek végrehajtásával a gyors és látványos győzelmet kicsikarni. Kevésbé érdekelték a lakossággal való együttműködés kiépítésében és rájuk támaszkodva a gerillákat támogató rejtett szervezet sikeres, de legkevésbé sem látványos felszámolásában. Ez utóbbi azért fontos, mert lényegében ez teszi lehetővé az ellenség hadviselését biztosító alap szétrombolását.²⁴

A gerillaellenes tevékenység másik sajátossága, hogy bármekkora fölényben is van a reguláris haderő a gerilla szervezetekkel szemben, sokszor nem képes legyőzni azokat. A hagyományok béklyójában vergődve a reguláris haderő képes a gerillákat akadályozni, terveik megvalósításában lassítani, de nem képes őket a céljaik elérésében meggátolni. A győzelem megkívánja a gerillák eljárásának megismerését, a saját eljárások tanulmányozását és bizonyos általános elvek felismerését. Trinquier szerint ezzel a módszerrel fel lehet deríteni a gerilla erők gyenge pontját és a főerőkifejtést (*main effort*) ide lehet összpontosítani. A gerilla erők és a reguláris haderő számos pontban eltér egymástól, amelyek Trinquier szerint a következők: a reguláris haderő nagylétszámú, jól kiképzett és felszerelt katonával rendelkezik, gyorsan tud kedvező terepen mozogni és jól szervezett híradóhálózattal rendelkezik. A gerilla csoportok rosszul kiképzett és felszerelt fegyverekkel rendelkeznek, zömében gyalog mozognak. Nem rendelkeznek híradó eszközökkel, ezért nem képesek tevékenységüket megfelelően összehangolni. Ezzel ellentétben a hagyományos erők nehezen mozognak a gerillák által ellenőrzött területeken, terepismeretük korlátozott és alapvetően még akkor sem bírják a lakosság támogatását, ha az nem ellenséges velük

²³ Trinquier, pp. 40-42; mai szóhasználattal információs tevékenység, bővebben lásd AJP-01(E) Allied Joint Doctrine, pp. 4-2 és 4-6.

²⁴ Trinquier, pp. 45-50; Schmitt, pp. 48-52; Liddell Hart, B. H.: *The Ratio of Troops to Space*, *Military Review*, April 1960, pp. 3-14; Gant, Jim: *One Tribe at a Time*, Nine Sisters Imports, 2009.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

szemben. Emellett nehezen tudnak a gerillák helyéről és szándékáról információt szerezni. A gerillák viszont ismerik a terepet és jól alkalmazkodnak hozzá, gyorsan tudnak mozogni és képesek könnyen eltűnni. Élvezik a lakosság spontán, vagy kikényszerített támogatását és folyamatosan rendelkeznek információval a reguláris haderő alegységei helyét és szándékát illetően. A gerillák ereje a terület tökéletes ismeretében, és a lakosság támogatásában rejlik. A hagyományos erők ereje pedig a számbeli, az anyagi-technikai és logisztikai fölényben, valamint a nagyobb erők vezetését lehetővé tevő híradó hálózatban van. Fontos felismerni, hogy a gerillák ereje egyben a gyenge pontjuk is. Ezekből az alapvető különbségekből Trinquier szerint három egyszerű elv következik: a gerillák elszakítása a lakosságtól, a gerillák által ellenőrzött területek tarthatatlanná tétele, valamint ezen tevékenységek nagy területen és hosszú időn át való összehangolása. Ritka kivételektől eltekintve azonban az elvek megvalósítása nem fog látványos eredményt hozni, viszont megköveteli politikai, gazdasági, pszichológiai adminisztratív és természetesen katonai eszközök összehangolt alkalmazását.²⁵

GERILLAELLENES MŰVELETEK

A modern hadviselés sajátossága, hogy a reguláris haderő nemcsak néhány fegyveres csoporttal áll szemben, hanem egy lakosságba beépült összetett szervezettel. Trinquier szerint az ellenség szempontjából a körzet felosztható politikai-adminisztratív vezető által irányított városokra és lakossági központokra, politikai-katonai vezető által vezetett vidéki területekre, valamint szintén politikai-katonai vezető által vezetett menekülési / visszavonulási területekre. Egy gerillaellenes stratégiának a legkívánatosabb célja szerinte mindig a közbülső területek politikai-katonai vezetésének a szétrombolása. Harcászati szinten a védelem megszervezése érdekében egyfajta rácsos módszert (*gridding*) javasol, amelyben a katonai szervezetek a civil közigazgatás mentén szervezik meg tevékenységüket annak érdekében, hogy a közigazgatás a lehető leghosszabb ideig legyen működőképes. A támadó tevékenység biztosítása érdekében szektor – zóna – hadszíntér felosztást tart jónak. Szektor szinten nemcsak a katonai őrhelyeket kell fizikailag megerősíteni, hanem az annak helyet adó falu lakosságát is meg kell szervezni, így képezve stratégiai falucskákat (*hamlet*). Szerinte a népszámlálási kártyákat ki kell terjeszteni a nagyobb háziállatokra is, így állítva meg az élelem és a haszonállatok ellenőrizetlen mozgását és gerillakézbe jutását. A lakosság megszervezése saját védelme érdekében azt eredményezi, hogy katonai erő szabadul fel. Ezek a katonák, négy századból álló könnyű és mozgékony zászlóaljakra szerveződve, egyfajta átmeneti erőt (*interval troops*) képezve alkalmasak a stratégiai falucskák közötti üres területek ellenőrzésére, újabb stratégiai falucskák létrehozására, valamint a gerillákkal kapcsolatos adatok gyűjtésére. Amennyiben a stratégiai falucskák biztonságos helyeknek számítanak és sikeresen működnek, egyre többen kívánnak oda költözni. A stratégiai falucskák lélekszámának növekedése eredményeként egyre több embert

²⁵ Trinquier, pp. 51-55; állítása alátámasztására Trinquier a következő cikket említi: Beebe, John E.: Beating the Guerilla, *The Military Review*, Volume XXXV, Issue 9 (1955), pp. 3-18.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

lehet ellenőrizni, egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy kik a gerillák, egyre nehezebbé válik élelmiszerhez jutásuk és egyre inkább kiszorulnak a menekülési/visszavonulási területekre. Sikeres szektorszintű tevékenység esetén a zóna parancsnoka támadásba mehet át a fontosabb városokban és a szektorparancsnokokkal közösen egyre jobban kiszoríthatja az ellenséget a zömében nehezen járható menekülési/visszavonulási területekről is. Ezzel lehetővé válik olyan projektek indítása, amelyek a normális életmenet kialakítását és a gazdasági fellendülést szolgálják. Ide tartozik az utak megjavítása, új utak építése, további stratégiai falucskák kialakítása, valamint iskolák létrehozása. Trinquier szerint zónaszinten a szektor szintű zászlóalj tevékenységének támogatására két-három beavatkozó ezred (*intervention regiment*) katonai jelenléte és tevékenysége szükséges. A tartalék erők vonatkozásában javasolja a helikopteres szállítást, míg repülőgép vonatkozásában a felderítő és támogató célra egyaránt használható könnyű típust. Fontosnak tartja a pszichológiai tevékenységet, valamint a hangszórók és a röplapok használatát. Hadszintér szinten javasolja jelentős tartalék képzését annak érdekében, hogy a reguláris haderő megfelelő helyen és időben tudjon csapást mérni az ellenségre. A gerillaellenes műveletek sikere szempontjából kulcsfontosságú, hogy annak vége ne határidőhöz, hanem meghatározott körülmények eléréséhez legyen kötve. Összességében a rácsozó erők (*gridding units*), az átmeneti erők (*interval units*), és a beavatkozó erők (*intervention units*) tevékenysége azt eredményezi, hogy a gerillaellenes műveletek alapvetően – különösen pedig a kezdetekben – a hadnagyok és a fiatal századosok háborúja. Ebben a háborúban a reguláris erők finom hálót vetve halásszák ki a gerillákat és az őket támogató szervezet aktivistáit egy adott terület lakossága soraiból. Ez magas szinten és részletesen kidolgozott tervező munkát igényel, amelyben a katonai szempontok mellett egyéb nem katonai szempontokat is figyelembe kell venni.²⁶

A HAGYOMÁNYOS HADVISELÉS KORLÁTAI

Sikeres gerillaellenes tevékenység eredményeként az ellenség vagy megszűnik, vagy kénytelen nyílt hadviselésbe átmenni. Ennek érdekében keresi néhány, a konfliktusban közvetlenül részt nem vevő baráti nemzet támogatását. Területükön létrehozhat kiképző bázisokat, különböző harcianyag ellátó központokat, összpontosítási körleteket létesíthet támadás megindítása előtt, vezetési pontokat üzemeltethet, valamint árnyékkormányt hozhat létre. Ameddig ez a jelentős háborús potenciál nem tűnik el, a gerillákat nem lehet teljesen legyőzni és továbbra is képesek bizonytalanságot okozva biztonsági kockázatot jelenteni. A legjobb védelem ilyen esetekben a harmadik féllel való diplomáciai meg-

²⁶ Trinquier, pp. 57-74; ismételten lásd kiegészítő képességek (*complementary capabilities*), AJP-01(E) Allied Joint Doctrine, pp. 1-4 – 1-6; Farkas, Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-Tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla hadviselési forma, *Honvédségi Szemle*, 145. évfolyam, 2. Szám (2017), p. 41; Lawrence, T. E.: *Seven Pillars of Wisdom*, Wordsworth Classics of World Literature, 1997, p. 363; A hal-halász hasonlat ellentétpárjaként lásd Mao hal-víz hasonlatát in: Department of the Navy: *FMFRP 12-18, Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare*, 1961, p. 93. Internet, letöltve 2019. 01. 22, elérhető: <https://www.marines.mil/Portals/59/Publications/FMFRP%2012-18%20Mao%20Tse-tung%20on%20Guerrilla%20Warfare.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

állapodás arról, hogy nem támogatják a területüket használó gerillákat, esetleg fellépnek ellenük. Amennyiben erre nincs lehetőség, le kell zárni az érintett határszakaszt ezzel is lassítva vagy gátolva emberek és különböző anyagok/eszközök mozgását. Tekintettel arra, hogy egy határszakasz nagyon hosszú, földrajzi adottságai pedig nagyon változatosak lehetnek, a határzár üzemeltetése akár nagyon bonyolult és nehezen megvalósítható feladatként is jelentkezhethet.²⁷ A gerillák ellen harcoló, de hagyományos hadviselést szem előtt tartó reguláris haderő az esetek többségében légüres térben találja magát. Trinquier szerint a parancsnokoknak tudomásul kell venni, hogy a hadviselés ebben a formájában minden erőfölény ellenére először védekezni kell, majd a háborút az ellenséghez kell vinni, és ott a saját területén, a saját módszerei alkalmazásával kell legyőzni. Ennek érdekében szorosan együtt kell működni a lakossággal még akkor is, ha nagyrésze esetleg nem szimpatizál a rend erőivel. Meg kell találni azokat az aktív támogatókat, akik sikerrel tudják a lakosságot a gerillaellenes erők oldalára átbillenteni. Természetesen ennek érdekében megfelelő ismerettel kell rendelkezni a terület fizikai/földrajzi, gazdasági, és emberi adottságairól, valamint a lakosság aktuális pszichológiai állapotáról. A zónák kialakítását mindig kontaktszoportok létrehozásával kell kezdeni, amelyeknek fele harcoló állomány, másik fele pedig egyenlő arányban kommunikációs szakember valamint politikai és hírszerző ügynök. Kiképzésük ne legyen három hónapnál hosszabb, alaprendeltetésük pedig a helyi gerilla befolyás megszüntetése.²⁸

ÖSSZEFOGLALÁS

Trinquier komoly háborús tapasztalatokkal rendelkező, gyakorlatias katonatiszt volt. Nyugállományba vonulását követően, rendszerezve tapasztalatait és rendezve gondolatait, írta meg klasszikusnak számító művét. Fontos azonban kiemelni, hogy minden hitelessége ellenére nem volt gyakorlott író, ezért a modern háborúról szóló gondolatai csaponganak, sok esetben szétesők és semmi esetre sem képeznek szerves egységet. Ennek ellenére hasznos támpontot ad az ilyen jellegű hadviselés – többek között a manapság olyan gyakran emlegetett hibrid háború – egyes sajátosságainak jobb megismerésére. A jelen tanulmány a 2012-ben elfogadott NKS-el összhangban igazolta, hogy a hadelmélet és hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve, a vonatkozó kutatások tematikájának változásaival, vizsgálati körének szélesedésével összhangban kiemelt figyelmet fordított a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok együttes tevékenysége vizsgálatára. Bizonyította, hogy a biztonság összetett és elemei szorosan összefüggnek egymással és egyértelművé tette, hogy az irreguláris, alacsony intenzitású és aszimmetrikus hadviselést nem lehet a biztonság más területeitől elválasztva, önmagában értelmezni. A biztonsági kihívások kezelése túlnyúlik az egyes – rendőri, katonai, államigazgatási – hivatásrendek hatáskörén, ezért összehangolt együttműködést kíván meg. Igazolta, hogy korunk összetett katonai kihívásaira csak olyan haderő képes sikeres

²⁷ Trinquier, pp. 77-81; Creveld, pp. 23-24; Hobbes, Thomas: *Leviathan*, Oxford University Press, 1996, p. 84; Gat, Azar: *War in Human Civilization*, Oxford University Press, 2006, pp. 622-657.

²⁸ Trinquier, pp. 83-90.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

választ adni, amelynek állománya magas színvonalú képzésben és kiképzésben részesült, megfelelő fizikai és pszichikai állóképességgel rendelkezik, képes nemzetközi környezetben történő magas színvonalú munkavégzésre, valamint feladatai végrehajtását illetően motivált és elkötelezett. Ehhez szükség van a feladatok sikeres végrehajtására felkészítő, a kor követelményeinek megfelelő – alap, közép- és felsőfokú – képzésekre, tanfolyamokra, kiképzésekre, gyakorlatokra, valamint a vezetők kiválasztása érdekében megfelelő kiválasztási rendszerre. A tanulmány azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a vezetői képesség központú tisztképzésnek támogatnia kell a közszolgálati pályák közötti átjárhatóságot.²⁹ Hasonlóan a korábban megjelent tanulmányához, a szerző ebben is bizonyította, hogy a nemzetközi kutatások főirányába illeszkedve lehetséges a háború ezen megjelenési formájának megtervezésére, megszervezésére és végrehajtására vonatkozó nemzetközi elméletek megismerése. Példán keresztül ismertette, hogy az átfogó megközelítés jegyében egyre inkább számolni kell különböző nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel, amely közelebb hozhatja a különböző hadelméleteket a civil kutatásokhoz. Ezt a cikkben bemutatott francia szerző megállapításai egyértelműen alátámasztják, így igazolva a képzés és a kiképzés terén új koncepciók, megoldások és módszerek bevezetésének a szükségességét.

IRODALOMJEGYZÉK

1. AJP-01(E) Allied Joint Doctrine, February 2017.
2. Bakos Csaba Attila: Hagyományostól eltérő vezetésszemlélet, *Társadalom és Honvédelem*, XIX. évfolyam, 3. szám (2015) pp. 41-52.
3. Beebe, John E.: Beating the Guerilla, *The Military Review*, Volume XXXV, Issue 9 (1955), pp. 3-18.
4. Book TV interjú: Lt. Col. John Nagl "The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual", Internet, letöltve 2012. 10. 12, elérhető <http://www.youtube.com/watch?v=QuDlrrRdUw>.
5. Creveld, Martin van: *The Transformation of War, The Most Radical Intepretation of Armed Conflict since Clausewitz*, The Free Press, 1991.
6. Demares, Geoff: Let's Take The French Experience in Algeria Out of U.S. Counterinsurgency Doctrine, *Military Review*, July-August 2010, pp. 19-24.
7. Department of the Navy: *FMFRP 12-18, Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare*, 1961, Internet, letöltve 2019. 01. 22, elérhető: <https://www.marines.mil/Portals/59/Publications/FMFRP%201218%20%20Mao%20Tse-tung%20on%20Guerrilla%20Warfare.pdf>
8. Farkas, Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-Tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla hadviselési forma, *Honvédségi Szemle*, 145. évfolyam, 2. Szám (2017), pp. 38-46.
9. Forgács Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek, *Felderítő Szemle*, 15. évfolyam, 1. szám (2016), pp. 21-57.

²⁹ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, Honvédelmi Minisztérium, 2012, pp. 5, 16.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.5>

2019. XII. évfolyam 1. szám

10. Forgács Balázs: Antoine Henri Jomini és a nemzeti háború, In: Koller Boglárka, Marsai Viktor (szerk.): Magyarország Európában, Európa a világban: Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2016. pp. 35-43.
11. Galula, David: *Counterinsurgency, Theory and Practice*, Praeger Security International, 2006.
12. Gant, Jim: *One Tribe at a Time*, Nine Sisters Imports, 2009.
13. Gat, Azar: *War in Human Civilization*, Oxford University Press, 2006.
14. Heydte, Friedrich August Freiherr von der: *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon*, New Benjamin Franklin House, 1986.
15. Hobbes, Thomas: *Leviathan*, Oxford University Press, 1996.
16. Honvédelmi Minisztérium: *Nemzeti Katonai Stratégia*, 2012.
17. Jobbágy, Zoltán: A felkelők elleni műveletekről: Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca, *Honvédségi Szemle*, 141. évfolyam, 2. szám (2013), pp. 15-18.
18. Jobbágy Zoltán: David Galula és a felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben, *Hadtudományi Szemle*, 10. évfolyam, 4. szám (2017), pp. 82-97.
19. Lawrence, T.E.: *Seven Pillars of Wisdom*, Wordsworth Classics of World Literature, 1997.
20. Liddell Hart, B. H.: The Ratio of Troops to Space, *Military Review*, April 1960, pp. 3-14.
DOI: <https://doi.org/10.1080/03071846009421103>
21. Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, Honvédelmi Minisztérium, 2012
22. Melnik, Konstantin: *The French Campaign Against the FLN*, Memorandum RM-5449-ISA Prepared for the Office of the Assistant Secretary of Defence / International Security Affairs, September 1967, pp. 40-47.
23. Pion-Berlin, David / Carreras Miguel: Armed Forces, Police and Crime-fighting in Latin America, *Journal of Politics in Latin America*, Volume 9, Issue 3 (2017), pp. 3–26.
DOI: <https://doi.org/10.1177/1866802X1700900301>
24. Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás, *Hadtudományi Szemle*, VII. évfolyam 4. szám (2014), pp. 356-367.
25. Porkoláb Imre / Wagner Péter: Petraeus két háborúja, *Honvédségi Szemle*, 142 évfolyam, 1. szám (2014), pp. 13-27.
26. Porkoláb Imre: Az irreguláris hadviselés adaptációja és működési mechanizmusa, *Honvédségi Szemle*, 143. évfolyam, 3. szám (2015), pp. 3-11.
27. Schmitt, Carl: *The Theory of the Partisan, A Commentary/Remark on the Concept of the Political*, Duncker & Humblot, 1963; angol fordítás A. C. Goodson, Michigan State University, East Lansing, 2004, Internet, letöltve 2014. 11. 20, elérhető: <http://obinfonet.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschmitt-theory-of-the-partisan.pdf>.
28. Trinquier, Roger: *Modern Warfare, A French View of Counterinsurgency*, Praeger Security International, 2006.
29. Ujházy, László: Felkészítés a NATO összhaderőnemi kötelékei parancsnokságain rendszeresített beosztásokra, *Honvédségi Szemle*, 62. évfolyam, 1. szám (2008), p. 30-31.

KOVÁCS MÁRK KÁROLY¹**Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszere napjainkban****The Relation between Terrorism and Guerrilla Warfare in Present-days****Absztrakt**

A gerilla-hadviselés már Carl von Clausewitz idejében is jelen volt a hadviselésben, azonban a XX. században a gerilla-hadviselés és a terrorizmus viszonyrendszere a teoretikusok közt megosztó tényezővé vált. Míg Carlos Marighella a várost preferálta és a terrorizmust alkalmazhatónak vélte, addig Che Guevara a vidéket részesítette előnyben és a terrorizmusnak negatív jelentést kölcsönzött. A terrorizmus megítélése vegyes volt, majd a XXI. század elejére majdnem teljesen összemosódott, az éles határok megszűntek és a gerilla-hadviselés helyett a felkelők és felkelés szó jelent meg szinonimaként. Napjainkra az Iszlám Állam került a két fogalom középpontjába és képezi a vita tárgyát.

Kulcsszavak: Carlos Marighella, gerilla-hadviselés, Iszlám Állam

Abstract

The guerrilla warfare was already known in the era of Carl von Clausewitz, however during the 20. century, the relation between terrorism and guerrilla warfare became a sharing factor among the theoreticians. While Carlos Marighella preferred the urban area and terrorism, Che Guevara went for the countryside and gave a negative meaning to terrorism. The judgement of the terrorism was divided and at the beginning of the 21. century the concept of terrorism and guerrilla warfare became almost the same after that the boundaries between the two nearly gone and the new world, insurgent, changed up the traditional guerrilla one. Nowadays, the Islamic State has the center of this two concept and forms a discussion.

Keywords: Carlos Marighella, guerrilla warfare, Islamic State

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kovacs.mark@uni-nke.hu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4102-5605>

„A háború a család útja”
Szun-Ce

BEVEZETÉS

A gerilla hadviselés a napóleoni háborúk során a XVIII. század végén került a köztudatba, hiába a hadviselés egy ősi változata. 1813. április 21-én III. Frigyes Vilmos porosz király népét partizánháborúra hívja fel. A porosz király azon 17 és 49 év közötti személyeket sorolt népfelkelőnek, akik nem teljesítettek katonai szolgálatot. A népfelkelők feladata az országot megszálló ellenség elleni harc, ez főként a falvak és a lakosság védelmét és az ellenség utánpótlási vonalainak elvágását jelentette. A III. Frigyes Vilmos által kiadott rendelet több helyen is hivatkozik a király iránti lojalításra, ami a legitimációs bázist biztosítja.² Carl Schmitt „*A partizán elmélete*” című tanulmányában az ediktumot a partizánság Magna Chartájának is nevezi.

Carl von Clausewitz, mint a modern hadtudományt is meghatározó személyiség szerint a népfelkelés jellemzője, hogy mindenhol megtalálható, ám az ellene való küzdelem során mégsem találjuk sehol. A népfelkelés hatékonyságához pedig a következő feltételeket szabja:

- „a háborúnak az ország belsejében kell folynia;
- ne egy katasztrófát követő döntés következménye legyen;
- a hadszíntér területe legyen nagy;
- a népnek támogatnia kell az intézkedéseket, valamint;
- az országnak erősen átszegedltnek és – hegyek, erdők, mocsarak vagy a földművelés jellege révén – nehezen járhatónak kell lennie.”³

Magyarországi vonatkozásban Kossuth Lajos 1848. december 18-ai rendeletében használja a „guerilla” kifejezést a saját népfelkelőire. Kossuth „hangya seregnek” titulálja, aminek erejét a nagy tömeg adta, valamint néha a nép és a táj együttes szerepe is megjelenik.⁴

XX. SZÁZAD

A XX. század gerilla-hadviselés elméleteinek képviselői közül meg kell említeni Ernesto Guevara de la Serna munkásságát Kubában, illetve Carlos Marighellát Brazíliában. A két személy földrajzi közelsége, valamint a későbbiekben kifejtett alapvető ellentét – város vagy a vidék élvezi a gerilla-hadviselés létrehozásának lehetőségét – kiváló összehasonlítást biztosít. Che Guevara Fidel Castro kubai hatalomra kerülését és a Disznó-öbölben történt partraszállást is ítélte, majd huszonöt hónapos tapasztalatait „*A gerillaharcos kézikönyvbe*” összegezte. Carlos Marighella viszont a társadalmi változásra – urbanizáció – reagálva és az egyre gyakrabban előforduló, a városokban kibontakozó gerillaharcokra

² Forgács Balázs – Szem Géza: A partizánság Magna Chartája. Társadalom és honvédelem, 19. (2015/3) 26-27.

³ Clausewitz, Carl von: A háborúról, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 523.

⁴ Forgács – Szem: i.m. 21.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

válaszként, mint gerillavezető írja meg 1969-ben „*A városi gerilla kis kézikönyve*” című művét.

Che Guevara kézikönyvéből a Mao Ce-tung által leírtak tükröződnek vissza, még pedig Che is a főszerepet a vidéki lakosságnak – parasztságnak – szánta. Munkássága mellett, hogy elismeri a gerilla kiegészítő szerepét a reguláris hadseregeknek, inkább a megszálló és gyarmatosító hatalmak elleni küzdelemről szól. Mao elméletét kiegészíti a „foco”⁵ fogalom létrehozásával. Che szerint mesterségesen a gerillákból létrejövő tűzfészek képesek megteremteni a felkeléshez szükséges – az objektíven kívül – szubjektív feltételeket is. Fontos a lecsapni és elfutni módszer – tehát lecsapni és elfutni, várni, lesben állni, megint lecsapni és elfutni és az ellenséget folyamatosan zaklatni, nem hagyni pihenni –, illetve a csapásmérések elv – katonákat nem szabad egy percre sem pihenni hagyni, mindig azt az érzetet kell kelteni, hogy körbe vannak véve, terepviszonyoktól függően ezt éjjel vagy éjjel-nappal fenn kell tartani.⁶ A terrorizmusról pedig úgy vélekedik Che, hogy alapvetően a terrorizmus elitélendő és alkalmatlan a győzelemre. A terrorizmus csak akkor lehet megfontolandó és értékes, ha például a szemben állók vezetőjének eltávolítására használják fel. De mint módszer a polgári lakosság vagy civilcsoportok elleni használata kerülendő.⁷

Marighella ezzel szemben alapvetően a városi lakosságot tartja a gerilla-hadviselés szereplőinek és megkülönböztetést tesz a bűnöző és a tényleges városi gerilla közt. A városi gerilla csak „*politikai célokért küzd a kormány, nagy kapitalista, külföldi imperialisták ellen.*”⁸ A terrorizmust eszközét sorolja, mint a városi gerilla által alkalmazható eljárás. Szerinte a terrorizmus egy „*tevékenység, ami általában magában foglalja robbanóanyag vagy nagy pusztító erejű gyújtóbomba elhelyezését, mely által nagymértékű veszteség okozható az ellenségnek. [...] A terrorizmus egy olyan fegyver, amit egy forradalmár sosem hagyhat el.*”⁹ De mégis két feltételhez köti, azaz csak fegyveres küzdelmek során alkalmazandó eljárás, illetve a külföldi vállalatok ellen – Brazília miatt Ő az Egyesült Államokban bejegyzett, nemzetközi cégeket említi. Alapvetően előnyben részesítette, mint fegyvert, a házi készítésű eszközöket, szerinte az otthoni, barkácsolt fegyverek is lehetnek ugyanolyan jók, mint a fegyvergyárakban készültek¹⁰ – a kornak megfelelően a Molotov-koktél és a bombákat nevezi meg (ide sorolnám a bármiféle robbanóanyaggal létrehozott szerkezeteket, csőbombákat).¹¹

⁵ Jelentése a tárgyalat témán belül forradalmi mag vagy tűzfészek.

⁶ Kőszegvári Tibor: Gerilla-hadviselés, ZMNE, Budapest, 2008. 37-38.

⁷ Guevara, Ernesto „Che”: Guerrilla Warfare, 9.

http://www.thefrontiersmen.org/pdf/Misc%20Handbooks/Che_Guevara_Guerrilla_Warfare.pdf (2018.05.02.)

⁸ Kőszegvári: i.m. 40-41.

⁹ Marighella, Carlos: The Mini-manual of the Urban guerrilla

<https://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/ch30.htm> (2018.05.02.)

¹⁰ Marighella, Carlos: The Mini-manual of the Urban guerrilla,

<https://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/ch05.htm> (2018.05.02.)

¹¹ Kőszegvári: i.m. 41.

Terrorizmus oldaláról David C. Rapoport hullámmélete¹² alapján a Vietnámi háború létrehozta az „új balloldali hullámot”, ami megközelítőleg az 1980-as évekig tartott. A pszichológiai hatások mellett a nyugati fiatalok körében felvetődött az akkor működő rendszerek, azok értékeivel szembeni ellenérzések. Rapoport ide sorolja Carlos Marighellát, de európai szervezetek közül például a Baszk Haza és Szabadságot (ETA). A támadások célpontjai általában hazai vagy hazai képvisellel bíró nemzetközi szervezetek, képviseltek – példaként említi a Fényes Ösvény 1996-os túszejtő akcióját a Perui Japán Nagykövetségen. Módszerek közt a repülőgépellátás, nagykövetségek elleni támadás és a túszejtés, váltságdíj kérése említhető.¹³

XXI. SZÁZAD

A XXI. századra az Egyesült Államok válik a gerilla-hadviselés egyik főszereplőjévé. Felülvizsgálták a vietnámi háborúban és az azóta eltelt időszakban alkalmazott szabályzatot, és 2006-ban Field Manual 3-24 néven kiadtak egy frissített változatot a felkelések és felkelés elleni műveletekről. A táborig kézikönyv a felkelést úgy határozza meg, mint „szervezett mozgalom, aminek célja az alkotmányos rend megdöntése fegyveres konfliktusok és felforgató műveletek alkalmazásával. Másképp megfogalmazva, a felkelés egy szervezett, elhúzódozó politikai-katonai küzdelem, célja, hogy a kormánynak, megszálló erőnek vagy más politikai hatalmak meggyengítse a terület feletti ellenőrzését, irányítását és legitimitását.”¹⁴ Központi kérdésnek a politikai hatalom birtoklását és a néppel való elfogadtatását nevezi meg. Jelzi továbbá, hogy felhasználható eszközként és alkalmazott taktikaként megjelenik a terrorizmus és a gerilla-hadviselés is. Indoklasként említi, hogy egyszerű, gyors, célratoró és véres eljárások.¹⁵ A felkelések fejlődése bekezdésben az 1-23 pont alatt, mint új nemzetközi forradalmi változásokra törekvő szervezetként említi az al-Kaidát. A mozgalom célja, hogy megreformálja az iszlám világot, valamint annak kapcsolatát más régiókkal. Ennek érdekében képes az öngyilkos merénylők eszközét is felhasználni.¹⁶ Ezzel szemben a (elhúzódozó városi) terrorizmust úgy határozza meg, mint kis, független sejtek által elkövetett cselekmény, aminek minimálisan vagy egyáltalán nincs szüksége a lakosság támogatására.¹⁷ A szabályzat hozzáteszi azonban, hogy a terrorizmus általános, a lakosság elleni használata negatívumként jelenik meg az emberek életében – a felkelők támogatottságát veszélyeztető cselekmény.¹⁸

¹² A terrorizmust az 1880-as évektől napjainkig négy nagy hullámra osztja fel, amely hullámokban az eltérő terrorista szervezetek jellemzőiből von le egy általánosítást. Bővebben lásd például David C. Rapoport: The four waves of rebel terror and september 11.

¹³ Rapoport, David C.: The four waves of rebel terror and september 11, <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/> (2018.06.05.)

¹⁴ FM 3-24. 1-1. <https://usacac.army.mil/cac2/Repository/Materials/COIN-FM3-24.pdf> (2018.09.06.)

¹⁵ Uo. 1-1-1-2.

¹⁶ Uo. 1-4.

¹⁷ Uo. 1-6.

¹⁸ Uo. 3-16.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A század kezdetén az Egyesült Államok szembesült az afganisztáni és az iraki háborúkkal. Ezt a két háborút nevezi meg a 2009-ben kiadott felkelés elleni műveletek útmutató (COIN) is. A dokumentum a felkelést elsődlegesen úgy értelmezi, mint „*politikai harc, ami-ben mindkét fél fegyveres erőt alkalmaz annak érdekében, hogy olyan teret hozzon létre, ahol képes hatékonyan érvényesíteni saját politikai, gazdasági és befolyásolási tevékenységeit.*”¹⁹ Konkrét definíció szerint azonban „*a felforgatás és az erőszak szervezett alkalmazása annak érdekében, hogy megragadják, megszüntessék vagy megkérdőjelezzék a térség politikai irányítását.*”²⁰ A felkelők, céljuk elérése érdekében gerilla taktikát használnak – főként a központi hatalom fegyveres erői ellen. Köztes célként a kormány kifárasztását, a társadalmi támogatottság megszerzését tűzik ki, miközben védelmezik ügyüket és harcukat, azaz a politikai kapitulációt.²¹ A gerilla hadviselés mellett használható mind a terrorizmus, mind a megfélemlítés eszköztárára.

Az afganisztáni NATO beavatkozás után tapasztalt, az afganisztáni gerillaosztagok által használt módszerek és az Iszlám Állam által alkalmazott módszerek hasonlóak – ország és terep ismerete, lakosság közti elvegyülés, meglepő csapdák, öngyilkos merénylek, gyalogsági és páncéltörő fegyverekkel végrehajtott rajtaütések, katonai járművek elleni támadások.²² Az iraki háború alkalmával csak megerősödött a feltevés, miszerint a terrorizmus elleni műveletek átváltak gerillaellenes műveletekbe – a helyi lakosság ellenállással reagált a külföldi erőkkel szemben.²³

GERILLA-HADVISELÉS MAGYAR KUTATÓI

Magyarországon a gerilla-hadviseléssel kapcsolatban említhető például Kovács Jenő, Kőszegvári Tibor, Porkoláb Imre vagy Forgács Balázs munkássága. Kovács Jenő a gerilla-hadviselést és a gerillát úgy határozta meg, mint: „*Gerillának /harcosnak/ az tekinthető, aki valamely irreguláris alakulat kötelékében önként vállalkozik a fegyveres harcra. A gerilla-háborúk az irreguláris csapatoknak idegen hatalom elleni, vagy hivatalban lévő kormány /politikai hatalmat gyakorló erő/ által előidézett vélt, vagy valós sérelem megszüntetésére /az ellene való határozott tiltakozásra/ irányuló, illetve a megszálló hadsereg elleni fegyveres küzdelem, romboló tevékenysége.*”²⁴ Míg a gerilla-hadviselésben résztvevőket védi a hágai és genfi jog, ezért fogsága esetén hadifogolyként számít, addig a terroristákat az adott ország büntető törvénykönyve szerint kell elítélni.

Kőszegvári Tibor a felkelést úgy határozta meg, mint „*olyan szervezett mozgalom, amelynek célja a kinevezett kormány megdöntése, felforgatás fegyveres konfliktus útján. A felkelés fegyveres politikai küzdelem, amelyre elsősorban olyan államokban kerülhet sor,*

¹⁹ Counterinsurgency guide, U.S. Government, 2009, 2., <https://www.state.gov/documents/organization/119629.pdf> (2018.05.03.)

²⁰ Uo. 6.

²¹ Uo. 2.

²² Kőszegvári: i.m. 45-46.

²³ Uo. 48-49.

²⁴ Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégia, [komplex kutatási téma] II. kötet, Budapest, 1995, 38.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

*amelyek társadalmát a faji, kulturális, vallási vagy ideológiai különbségek osztanak meg és hiányzik a nemzeti összetartás.*²⁵ A gerilla-hadviselést pedig a következőképpen definiálta: „*fő célkitűzése a politikai hatalom megszerzése a kormány megdöntése útján, vagy az idegen megszálló erők országából való kiűzésével.*”²⁶ A gerillának élvezni kell a lakosság támogatását, azonban azok biztos, hogy nem hajlandók fegyvert alkalmazni és harcolni. Bár a hadviselés által használt eszközöket nagymértékben befolyásolják olyan tényezők, mint például a vallás és kultúra, azonban a lesállítás, rajtaütés, robbantásos akciók, aknacsapdák alkalmazása általános gyakorlat.²⁷

Porkoláb Imre doktori értekezésében egyetért azzal, hogy a gerilla erőhiányban szenved, azonban információs fölényben van és rendelkezik a kezdeményezés előnyével. Mindemellett rendelkezik a visszavonulás lehetőségével is – ha a földrajzi tényezők és a terep kiterjedése ezt lehetővé teszik –, ami lehetővé teszi a fegyveres összeütközés ideiglenes szüneteltetését, mintegy időt nyerve az ellenséggel szembe.²⁸ A terrorizmus szerinte a félelemkeltésen keresztül kezdeményez változásokat, ami a kormányból egyfajta válaszreakciót vált ki. Ezzel szemben a gerilla-hadviselés a politikai legitimitás hiányából létrejövő helyzetből építkezik a cél eléréséhez.²⁹

Forgács Balázs doktori értekezésében Kovács Jenő fent hivatkozott munkáját vizsgálta. Az elemzés során kiemeli, hogy a gerilla-hadviselés egy irreguláris hadviselési fajta, de nem egyenlő a jellemvonások és szabályok nélküli fegyveres küzdelemmel. Kiegészítésként hozzáteszi, hogy bár nem olyan evidensek és észlelhetők ezen szabályok, de azért léteznek. Alapvető módszerként a kifárasztás fogalmazható meg, azonban a gerillaháború egy fejlettségi szint után, már közvetlen az ellenség megsemmisítésére is törekedhet. A megsemmisítés Forgács Balázs szerint csak akkor valósulhat meg, ha a gerillák mellett megtalálható egy, a konvencionális vonásokkal bíró csoport is.³⁰

JOGI ÉRTELMEZÉS

Az 1907. év október hó 28. napján Hágában aláírt egyezmény mellékletét, „*Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól*” 1. rész 1. fejezet 1. cikk, mint a hadviselő felekre vonatkozó – beleértve a gerillákat is – szabályok, ami alapján megkülönböztethető a bűnöző és a hadviselő fél. Az egyezmény melléklete szerint:

²⁵ Kőszegvári: i.m. 53.

²⁶ Uo. 54.

²⁷ Uo. 54-61.

²⁸ Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre, [Doktori (PhD) értekezés], ZMNE, Budapest, 2008, 12.

²⁹ Uo. 18-20.

³⁰ Forgács Balázs: Napjaink hadikulturái - A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban, [Doktori (PhD) értekezés], ZMNE, Budapest, 2009, 92-94.

„A háborúra vonatkozó törvények, jogok és kötelességek nem csupán a hadseregre, hanem a néphadra (milicziára) és az önkéntes csapattestekre is irányadók, ha ezek a következő feltételeknek megfelelnek:

1. *ha élükön oly személy áll, aki alárendeltjeiért felelős;*
2. *ha meghatározott megkülönböztető jelvényt viselnek, amely messziről felismerhető;*
3. *ha fegyvereiket nyíltan viselik, és*
4. *ha a hadműveleteikben a háboru törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.*

Azokban az országokban, ahol a hadsereg vagy annak egy része néphadból (milicziából) vagy önkéntes csapattestekből áll, a hadsereg elnevezés ezekre is vonatkozik.”³¹

A jelenleg hatályos magyar büntető törvénykönyv alapján (2012. évi C. törvény) terroristának minősül az „aki abból a célból, hogy:

a) *állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön,*

b) *a lakosságot megfélemlítse,*

c) *más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja.”* Továbbá büntetendő az a személy, aki terrorista csoportot szervez vagy terrorista csoporthoz való csatlakozás miatt utazik Magyarországra. A felsorolt cselekmények vagy a terrorcselekmény elkövetésére való felhívás, segédkezés, ajánlkozás 2-8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.³² A nemzetközi közösség tekintetében az államok nem tudtak megállapodni egységes terrorizmus meghatározásról. Az Európai Unió például a tagállamok hatáskörébe rendeli a terrorizmus elleni fellépést, addig a NATO ezzel szemben már 1999 óta foglalkozik a témával és rendelkezik is egységes meghatározással – „*egyének vagy javak elleni erő, vagy erőszak törvénytelen alkalmazása, illetve az azzal való fenyegetés, melynek célja a kormányok vagy a társadalmak kényszerítése, vagy megfélemlítése bizonyos politikai, vallási, vagy ideológiai célkitűzések elérése érdekében.*”³³

ISZLÁM ÁLLAM GERILLA ÉS TERRORISTA VONÁSAINAK AZONOSÍTÁSA

Az Iszlám Államot sokan egyszerű, radikális iszlamista terrorszervezetnek minősítik. A fent említett teoretikusok, gondolkodók munkássága alapján jelen van a gerilla-hadviselés jellemvonása is. Ezt alátámasztja a 2004-ben Abu Musab al-Zarkavi levele Ayman al-Zavahirinek, amiben jelzi az al-Kaida központi vezetésének, hogy célja nem a terrorizmus,

³¹ 1913. évi XLIII. törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.TV> (2019.01.25.)

³² 2012. évi C. törvény XXX. fejezet a közbiztonság elleni bűncselekmények, terrorcselekményekről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200100.TV> (2019.01.29.)

³³ Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei, [Doktori (PhD) értekezés], ZMNE, Budapest, 2008, 12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

öngyilkos merényletek és a gerilla-hadviselés, hanem egy reguláris erő mihamarabbi létrehozása.³⁴ A szervezet 2014-ig a társadalmi támogatottság hiánya miatt csak alacsony és közepes intenzitású tevékenységek végrehajtására volt képes. A műveleti tevékenységüket két kategóriába lehet besorolni, a kifárasztó – nikayah – és területszerző – tamkin – módszerekre. A kezdetekben az említett támogatottság hiánya miatt volt csak kénytelen a terrorizmust és gerilla-hadviselés kezdő fázisában résztvevő kisalegységeket alkalmazni.³⁵

Katonai eredményességüket nagymértékben elősegítette még a Nyugat is. Az Amerikai Egyesült Államok 2003-ban ismét Irak területére lépett katonai erő alkalmazásával és megbuktatta Szaddám Husszein kormányzását. A túlzott amerikai jelenlétet, később az amerikai támogatással hatalmon lévő kormányt az al-Kaida iraki ága, majd az Iszlám Állam sem fogadta el. 2006-2014 közt Núri al-Málíki miniszterelnök komoly hatalomkoncentrációt hajtott végre, kiszorítva ezzel a szunnita politikai érdekeket. Párhuzamosan, 2003-tól fokozatosan előtérbe került a szunnita identitástudat, azon belül is az áldozatérzet. „A többségi szunnita percepció szerint mind az amerikaiak, mind Irán, mind a síita vezetésű bagdadi kormány és az általuk támogatott milíciák közösségileg támadják, illetve negatívan diszkriminálják őket.”³⁶ Ezáltal az iraki politika válságba került, valamint az iraki haderőben is tapasztalhatóak voltak a vallási-etnikai konfliktusok. Ezt használta ki a szervezet által alkalmazott vallási-etnikai tisztogatások, aminek célja a megtorló intézkedések kiprovokálása volt a kormányzat részéről.³⁷ A 2004-es Zarkavi-Zavahiri levélből idézve: „...vallási, politikai és katonai téren történő támadásuk rákényszeríti őket [a síitákat], hogy kimutassák a méregfogukat a szunnita közösségek irányába [...] amennyiben sikeresen bevonjuk őket egy szektariánus alapú konfliktusba, abban az esetben a küszöbönálló veszély és a megsemmisülés érzete miatt lehetségessé válik a közömbös szunnita rétegek aktivizálása.”³⁸ A szervezet taktikája sikeresnek mondható, amit a CIA jelentése igazol. A külföldi támogatók, harcosok száma 2014-ben a CIA becslése szerint 31.500 fő volt – a teljes Iszlám Állam nevében harcoló csapatok létszámának 40%-át adta és közel 40 országból érkeztek.³⁹ A felduzzasztott szervezet már képessé vált komplex műveletek kivitelezésére, ami a terület-foglalásokban mutatkozott meg – például ilyen volt a moszuli csata, Falak Ledöntése művelet vagy a damaszkuszi katonai parancsnokság elleni támadás.⁴⁰

³⁴ Zarqawi Letter. Forrás: <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm> (2019.02.01.)

³⁵ Farkas Sándor: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. *Honvédségi Szemle*, 146. (2018/2.) 4.

³⁶ Etl Alex – Pénzváltó Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban. *Nemzet és Biztonság*, 9. (2016/5.) 82-83.

³⁷ Farkas: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája, i.m. 5.

³⁸ Kagan, Frederick W. – Kagan, Kimberly – Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – Zimmerman, Katherine: Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe. 23., <https://www.files.ethz.ch/isn/195759/PLANEX%20Report%201%20--%20FINALFINAL.pdf> (2018.02.05.) – Farkas Sándor fordítása

³⁹ Press briefing by press secretary Josh Earnest and special presidential envoy for the global coalition to counter ISIL, Brett McGurk.

Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/06/10/press-briefing-press-secretary-josh-earnest-and-special-presidential> (2018.02.06.)

⁴⁰ Farkas: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája, i.m. 5-7.

A 2004-ben al-Zarkavi által írt levélben jelzi, hogy prioritás az olyan alakulatok létrehozása, amik nagy szaktudással és tapasztalattal bírnak, képesek területeket foglalni és az összecsapások során az ellenséget elpusztítani.⁴¹ Alegységek tekintetében századokra, 100-150 főre és 30 járműre (Toyota Hilux és Land Cruiser terepjárókkal, illetve páncélozott szállítójárművekkel és gyalogsági harcjárművekkel – HUMVEE és BMP) oszthatók, de továbbra is preferált a kiscsoportok alkalmazása. A legkisebb egységek 10-15 főből álltak.⁴² A kötelékek nem felelnek meg egy az egyben a konvencionális alakulatokéval, de megfelelnek Kovács Jenő által írt osztagoknak. Ahogy Kovács írja: *„A mozgalom kibontakozásával, a sejtek 8-10 fős rajokká alakulnak át, amelyek – a harcászati alapegységnek számító – általában – 70 főtől, 150-200 főig terjedő osztagba tagozódnak be. Az osztagok /partizán osztagok/ néhány száztól, néhány ezer főig terjedő dandárban, ezredben egyesülnek. A dandárok, nagy kiterjedésű partizán háborúban tíz, vagy több dandárból álló magasabbegységei...”*⁴³

A terrorista módszerek (öngyilkos merénylők, improvizált robbanóeszközök) mellett jelen volt a reguláris katonai erők fegyverzete is (T-55, T-62 harckocsi; M1 ABRAMS nehéz harckocsik; M198 önjáró löveg).⁴⁴ Kézifegyverekből főként 1960 és 1989 között vagy a 2000 évek során gyártott AK gépkarabélyok találhatók meg.⁴⁵ Nagyobb, a katonai bázisokról származó, fegyverként említhető például a 2014 és 2016 közt gyártott RPG-7 és RPG-29 kézi páncéltörő fegyverek. A hadseregekben rendszeresített fegyverzet mellett a házilag barkácsolt fegyverekkel és öngyilkos merényletekhez szükséges eszközökkel is fel voltak szerelve. Folyamatosan kísérleteztek újabb fejlesztésekkel (utalva Marighella fentebb említett megállapítására) – számos Twitter video számolt be lefoglalt fegyverekről, házilag vaslemezekkel megerősített járművekről (főként tehergépjárművek) és azok távirányítási kísérletezésével.⁴⁶

A gerilla-hadviselés meghatározásaiból a politikai hatalom megszerzése kapcsán az Iszlám Állam konkrét, meghatározható politikai célokkal rendelkezett. Alapvetően két cél fogalmazódott meg, mégpedig a jelenlegi kormányok megdöntése és helyettük egy egységes kalifátus létrehozása, valamint a kalifátus világméretűvé – minden muszlim emberre – való kiterjesztése. Kovács Jenő alapján a gerilla-hadviselés stratégiája többek közt a nagyhatalmak erkölcsi-anyagi támogatásának megszerzésére irányul. A szervezet ellen létrehozott nemzetközi koalíció azonban pont ennek az ellentéte.⁴⁷

⁴¹ Uo. 4.

⁴² Mauer, Thomas: ISIS's warfare functions: A systemized review of a proto-state's conventional conduct of combat operations, *Small wars & insurgencies*, 29. (2018/8) 232.

⁴³ Kovács: i.m. 42.

⁴⁴ Taking stock: The arming of Islamic State, 11-20.,

<https://www.amnesty.org/download/Documents/MDE1428122015ENGLISH.PDF> (2018.03.10.)

⁴⁵ Weapons of the Islamic State, 13-14.,

http://www.conflictarm.com/download-file/?report_id=2568&file_id=2574 (2018.03.22.)

⁴⁶ Uo. 26-28.

⁴⁷ Kovács: i.m. 40.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Terrorszervezetként való kategorizálás alapján a szervezet továbbra is követi a már jól ismert forgatókönyvet – tervezz, elrettents, robbants, rombolj, okozz pánikot, reklámozz⁴⁸ – azzal a kitételrel, hogy a robbantást más eszközökkel próbálták meg kiegészíteni a rendvédelmi szervek és a közigazgatás adaptív képessége miatt. Európában köztudatba helyezték a gázolások⁴⁹ támadásokat, késeléseket, túszejtéseket – bár ez nem annyira jellemző – és a klasszikus öngyilkos robbantásokat. Irak és Szíria területén – az összetett támadások során is – fő elkövetési módszer a járműbe szerelt rögtönzött robbanószerkezet és az öngyilkos merénylő által vezetett járműbe szerelt rögtönzött robbanóeszköz. Farkas Sándor szerint a szervezet által alkalmazott terrorizmus azonban eltér a patológiai terrorizmustól, tevékenységük a politikai terrorizmus körébe tartozik, azon belül a vigilantizmushoz és a klasszikus terrorizmushoz sorolható.⁵⁰ Ezt bizonyítja, hogy a szíriai és iraki kormány ellen végrehajtott terrortámadásokkal egy irreális, aránytalan választ próbálnak kiprovokálni. A nem állami szereplők és a szervezet vetélytársai ellen elkövetett támadások – ilyen célpontok az al-Nuszra Front vagy az Iraki Kurdisztán hadsereg – már az önbíráskodás alá sorolható.⁵¹

⁴⁸ Kőszegvári Tibor – Resperger István: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatai – III. rész, ZMNE, Budapest, 2005. 10.

⁴⁹ Magyarra talán ez a legjobb és legtöbbet alkalmazott fordítása az angol „ramming” szó tartalmi jelentésének.

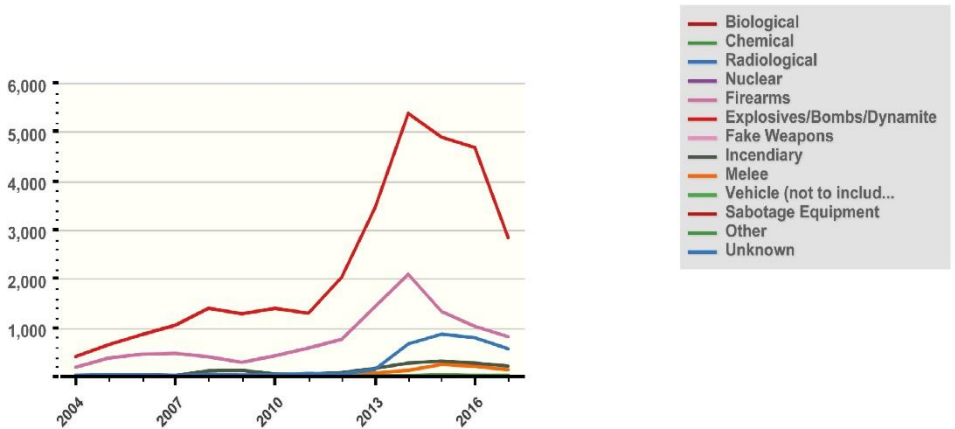
⁵⁰ Patológiai terrorizmusnak nevezhető, amikor a terrortámadások egy nem logikus célkitűzések érdekében követik el. Bővebben lásd: Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre, [Doktori (PhD) értekezés], ZMNE, Budapest, 2008, 28-31.

⁵¹ Farkas Sándor: ISIL – A legsikeresebb terrorista szervezet? (1.rész) *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/4) 27-31.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

1. sz. ábra: Az Iraki al-Kaida, majd az Iszlám Állam által elkövetett merényletek Európában és a Közel-Keleten [a felsorolás magyarul (fentről lefelé): biológiai-, vegyi-, radiológiai-, nukleáris támadás, lőfegyverrel-, robbanóanyaggal-, hamis fegyverekkel végrehajtott támadás, gyújtogatás, verekedés, járművel elkövetett támadás – autóba rejtett improvizált robbanóeszközök kivételével, szabotázs, egyéb, ismeretlen] (Forrás: Global terrorism database)

https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=weapon&casualties_type=b&casualties_m_ax=&start_yearonly=2004&end_yearonly=2017&ntp=all®ion=9.10.8

Azonban a fent említett meghatározások, tények miatt a szervezet több mint egy terror-szervezet – a terrorszervezetekre korábban nem volt jellemző a területszerzés és annak kisajátítása. Az al-Kaida stratégiájában bár szerepelt egy kalifátus létrehozásának terve, valamint 2011-ben az al-Kaida az Arab-félszigeten megpróbált nyilvános területi felügyeletet bevezetni, de egyik sem valósult meg. Az Iszlám Állam területi felosztás alapján vett tevékenysége három fajtára osztható: harci terület, ellenőrzés alatt álló terület és a támogatói terület. A harci terület azon földrajzi területet jelenti, ahol az Iszlám Állam aktívan támadó tevékenységet fejt ki. Támogatói területek, ahol nem történik jelentősebb támadás a szervezet ellen, valamint lehetővé teszi a logisztikai és adminisztratív szükségletek ellátását. Az ellenőrzött területen az Iszlám Állam fizikai és pszichológiai nyomást fejt ki az egyes személyeken vagy csoportokon, amik ezért engedelmessé válnak és végrehajtják a szervezet közvetlen követelését.⁵²

⁵² Wallace, Brandon – Cafarella, Jennifer: ISIS Threat Update – december 2018, <http://iswresearch.blogspot.com/2018/12/isis-threat-update-december-2018.html> (2019.01.31.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

ÖSSZEGRZÉS

A XX. században kezdődött országon belüli hatalomszerzésért folytatott gerilla-hadviselés a XX. század végére a XXI. század elejére kiszélesedett és több ország területén folynak párhuzamosan a megszálló hatalom elleni harcok és új néven, felkelésként emlegetik. (Ilyen tekintetben az al-Kaida a külföldi, főként nyugati országoktól követeli vissza egykori befolyásuktól mentes területeiket. Az Iszlám Állam esetében a területszerzési igény akár az 1469 előtti állapotra is visszavezethető – az iszlám kiterjedése egészen a mai Spanyolország területéig ért.) Afganisztánban a hatalmas külföldi katonai jelenlét már nem teszi lehetővé a gerilla-hadviselést és csak az alacsony intenzitású konfliktusként a terrorizmus jelentkezik – gazdaságilag jövedelmező a külföldi katonai jelenlét. Irakban és Szíriában az Iszlám Állam viszont tökéletes példa a modern gerilla- és terrorszervezet keveredésére. Terrorszervezetként kezdődött pályafutása során a sikerek elérését követően megjelent a gerilla-hadviselés is, mint szervezeti jellemvonás, ami egészen odáig jutott, hogy katonai bázisokat foglalt el, fosztott ki. Európában a csak terrorista módszerek alkalmazása még nagyobb ellenszenvet váltott ki és új szövetségeket emelt be a terrorizmus elleni harcba – ami végül a hatalmas területvesztésének és a megszűnés küszöbére is sodorta a szervezetet. A szervezet megítélését befolyásolja a szervezet ideológiája, ami szalafita dzsihadizmus, aminek céljai⁵³ miatt besorolandó a vallási ideológia alapján szerveződő csoportok közé.⁵⁴

Az összefoglalás végén szereplő táblázatok segítségével az Iszlám Állam szervezeti fejlődése pontosan demonstrálható. A kezdetekben terrorszervezetként kezdte, majd a tagok számának növekedésével egybekötött erősödés átsorolta az aszimmetrikus hadviselés oszlopába, valamint néha a konvencionális hadviselés vonásai is megtalálhatóak. A szervezet megítélése ettől még nem változott, továbbra is terrorszervezetként van nyilván tartva. Módszerekben viszont megpróbált adaptálódni – de továbbra is az öngyilkos merényletek és az autóröbbantások jelentik a merényletek többségét.⁵⁵

	<i>Konvencionális hadviselés</i>	<i>Aszimmetrikus hadviselés</i>	<i>Terrorizmus</i>
Stratégia	Hadműveletek és nem-harci tevékenységek összehangolása	Kifárasztás, katonai akciók az erősebb féllel szemben	Provokáció, felőrlés, szabotázs, megfélemlítés
	<i>Konvencionális</i>	<i>Aszimmetrikus</i>	<i>Terrorizmus</i>

⁵³ Ilyen célok a síták hitetlennek és ezért ellenségnek való tekintése, Kalifátus megalapítása, amiben elfogadott törvénykezés a saría.

⁵⁴ Farkas: ISIL – A legsikeresebb terrorista szervezet? i.m. 31.

⁵⁵ A politikailag megfelelő szervezeti besorolás talán a 2015 Military Balance jellemzése, ami szerint az Iszlám Állam egy hibrid szervezet, ami magában hordozza a gerilla- és konvencionális hadviselés jellemzőit, de a terrorista módszereket is felvonultatja. The Military Balance, The International Institute of Strategic Studies, London, 2015, 304.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

	<i>hadviselés</i>	<i>hadviselés</i>	
Taktika	Többnyire több haderőnem, fegyvernem, szakcsapat összehangolt, közös hadművelete	Öngyilkos merényletek, bombatámadások, gerilla és partizán jellegű rajtaütések, akciók leszállások	Emberrablás, gyilkosság, autóröbbantás, repülőgépeteltérítés, barikád, túszejtés
Fegyverzet	Könnyű és nehéz fegyverzet minden haderőnemből	Hagyományos gyalogsági könnyűfegyverzet, de olykor tűzéri fegyverek is, kiegészítve a terror és szabotázs eszközrendszerével	Kézifegyverek, kézi gránát, hagyományostól eltérő fegyverek – improvizált robbanóeszköz
Egység, alegység mérete	Raj, szakasz, század, zászlóalj, ezred, dandár, hadosztály, hadtest	Kisméretű erők	Kicsi, általában 10 főnél kisebb csoportok
Célpontok	Többnyire katonai egységek, ipari és szállítási infrastruktúra	Többnyire katonai, rendőri és közigazgatási létesítmények, akár csak politikai ellenfelek	Elsősorban puha célpontok – civilek, polgári objektumok
Jogi megítélés	Szabályokkal körülhatárolt, legális tevékenység	Szabályokkal körülhatárolt, legális tevékenység	Bűncselekmény

2. sz. ábra: A terrorizmus, az aszimmetrikus és konvencionális hadviselés összehasonlítása
(szerkesztette: Kovács Márk Károly)

	<i>Konvencionális hadviselés</i>	<i>Aszimmetrikus hadviselés</i>	<i>Terrorizmus</i>
Diplomácia	- A fegyverek alkalmazásának megakadályozása vagy annak tényleges használata esetén	- Cél a megszálló erő kivonása - Az emberáldozat politikai faktorként funkcionál	Nincs

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

	<i>Konvencionális hadviselés</i>	<i>Aszimmetrikus hadviselés</i>	<i>Terrorizmus</i>
Gazdaság	Befolyásolja az egész hadviselést, magas költségvetést és stabil gazdasági háttérrel követel	A szemben álló féllel szemben összehasonlíthatatlan a technikai és anyagi hátrány	Kihat az alkalmazandó módszerekre és eszközökre, de a költségvetés így is minimális
Információ	Meghatározó szerepe van a felderítésnek, majd az információs műveletek során szintén	Olyan támadások kivitelezése amire az ellenség nem készült fel – ide sorolható az információs művelet	- A tervezés során meghatározó szerepe van az elegendő információ megszerzésének - Az öngyilkos merénylőkkel az információs szükséglet minimalizálása - Az információ, mint a megfélemlítés eszköze a médián keresztül szintén jelen van
Katonai	- Katonai eszközök alkalmazása, különleges műveleti erők alkalmazása, „kemény célpontok” elleni műveletek - Cél a harcoló ellenfél ellenállásának megszüntetése	- Katonai és nem katonai eszközök alkalmazása, szabályok kötik, célpontjaik kormányzati és „kemény célpontok” - Óriási az erő-eszköz különbség - Felhasználja a gerilla, terror és szabotázs eszközt is, mert hagyományos eszközökkel a siker nem elérhető - Cél a megszálló erő felőrlése	- Nem kötik a szabályok, célpontjaik elsősorban „puha célpontok” - Az erőszak privatizálódása - Cél a politikai célok megvalósítása, de azok holisztikus léte miatt lehetetlen

3. sz. ábra: A konvencionális- és aszimmetrikus hadviselés, valamint a terrorizmus összetevői

Forrás: Resperger István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. *Hadtudomány*, 20. (2010/4) 72-77. (szerkesztette: Kovács Márk Károly)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei, [Doktori (PhD) értekezés], ZMNE, Budapest, 2008.
2. Clausewitz, Carl von: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
3. Etl Alex – Pénzváltó Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban. *Nemzet és Biztonság*, 9. (2016/5.) 79-103.
4. Farkas Sándor: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. *Honvédségi Szemle*, 146. (2018/2.) 3-15.
5. Farkas Sándor: ISIL – A legsikeresebb terrorista szervezet? (1. rész.) *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/4) 21-36.
6. Forgács Balázs – Szem Géza: A partizánság Magna Chartája. *Társadalom és honvédelem*, 19. (2015/3) 19-41.
7. Forgács Balázs: Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben? *Kommentár*, 52. (2008/1) 88-100.
8. Forgács Balázs: Napjaink hadikulturái - A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban, [Doktori (PhD) értekezés], ZMNE, Budapest, 2009.
9. Guevara, Ernesto „Che”: Guerrilla Warfare. [http://www.thefrontiersmen.org/pdf/Misc%20Handbooks/Che Guevara Guerrilla Warfare.pdf](http://www.thefrontiersmen.org/pdf/Misc%20Handbooks/Che%20Guevara%20Guerrilla%20Warfare.pdf) (2018.05.02.)
10. Kagan, Frederick W. – Kagan, Kimberly – Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – Zimmerman, Katherine: Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe. Forrás: <https://www.files.ethz.ch/isn/195759/PLANEX%20Report%201%20--%20FINALFINALFINAL.pdf> (2018.02.05.)
11. Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégia. [komplex kutatási téma] II. kötet, Budapest, 1995.
12. Kőszegvári Tibor – Resperger István: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatai – III. rész, ZMNE, Budapest, 2005.
13. Kőszegvári Tibor: Gerilla-hadviselés, ZMNE, Budapest, 2008.
14. Marighella, Carlos: The Mini-manual of the Urban guerrilla, <https://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm> (2018.05.02.)
15. Mauer, Thomas: ISIS's warfare functions: A systemized review of a proto-state's conventional conduct of combat operations. *Small wars& insurgencies*, 29. (2018/8) 229-244. DOI: <https://doi.org/10.1080/09592318.2018.1435238>
16. Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. [Doktori (PhD) értekezés] ZMNE, Budapest, 2008.
17. Rapoport, David C.: The four waves of rebel terror and september 11. <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/> (2018.06.05.)
18. Resperger István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. *Hadtudomány*, 20. (2010/4) 68-77.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>

2019. XII. évfolyam 1. szám

19. Sz.n.: 1913. évi XLIII. törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.TV> (2019.01.25.)
20. Sz.n.: 2012. évi C. törvény XXX. fejezet a közbiztonság elleni bűncselekmények, terrorcselekményekről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200100.TV> (2019.01.29.)
21. Sz.n.: Counterinsurgency guide. U.S. Government, 2009. <https://www.state.gov/documents/organization/119629.pdf> (2018.05.03.)
22. Sz.n.: FM 3-24. <https://usacac.army.mil/cac2/Repository/Materials/COIN-FM3-24.pdf> (2018.09.06.)
23. Sz.n.: Press briefing by press secretary Josh Earnest and special presidential envoy for the global coalition to counter ISIL, Brett McGurk. Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/06/10/press-briefing-press-secretary-josh-earnest-and-special-presidential> (2018.02.06.)
24. Sz.n.: Taking stock: The arming of Islamic State. <https://www.amnesty.org/download/Documents/MDE1428122015ENGLISH.PDF> (2018.03.10.)
25. Sz.n.: The Military Balance, The International Institute of Strategic Studies, London, 2015.
26. Sz.n.: Weapons of the Islamic State. http://www.conflictarm.com/download-file/?report_id=2568&file_id=2574 (2018.03.22.)
27. Sz.n.: Zaraqawi Letter. <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm> (2019.02.01.)
28. Wallace, Brandon – Cafarella, Jennifer: ISIS Threat Update – december 2018, <http://iswresearch.blogspot.com/2018/12/isis-threat-update-december-2018.html> (2019.01.31.)

MÁTYÁS BOTOND HUNOR¹**A 40/43M Zrínyi II rohamlöveg korszerűségének szempontjai****Aspects of Modernity of 40/43M Zrínyi II Assault Howitzer****Absztrakt**

A rohamtűzéréség megteremtésének elméleti alapja az európai hadtudományban az első világháborút követő időszakban született meg. A harctéri tapasztalatok alapján a tábori tűzéréség már nem bizonyult elégségesnek a gyalogság rohamának támogatásához, ezért szükség volt egy olyan tűzéréségi eszköz megalkotására, amely közvetlen irányzással tudja segíteni a roham sikerre jutását. A második világháború elején minden hadviselő ország megalkotta a maga rohamlövegét, melyek kezdetben a gyalogságot pusztító tűzfészek, páncélozott célpontok, bunkerek felszámolására voltak hivatottak, majd egyre inkább átalakult a harctéri felhasználásuk, és főleg páncélelhárító szerepkörben alkalmazták őket.

Kulcsszavak: rohamtűzéréség, rohamlöveg, Zrínyi-II, második világháború, tűzéréség

Abstract

The teoretical ground of assault artillery in European art of war was created after the first world war. Through experiences from the battlefield field-artillery was not satisfying to supporting of assault of infantry. So it was necessary to create an ordnance piece which can support the success of assault with direct laying. In the first years of second world war every warfaring country manufactured an own assault howitzer what's role was in the beginning to destroy dangerous objects for infantry as machine gun pits, armoured vehicles, bunkers. Than the usage of assault howitzers changed more and more and became mostly anti-tank devices.

Keywords: assault artillery, assault howitzer, Zrínyi-II, second world war, artillery

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudomány Doktori Iskola – National University of Public Service Doctoral School of Military Science, E-mail: matyas.botond@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7617-589X>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Jelen tanulmány során arra igyekszem kísérletet tenni, hogy bemutassam a második világháború során kifejlesztett, és a magyar rohamtüzérség által használt 40/43M Zrínyi II rohamlőveg harcászati jellemzőit. A rohamlőveg korszerűségének megállapítása érdekében összehasonlítom az egy időben gyártott, hasonló szerepkörben használt, és a magyar rohamtüzér osztályok által is használt német típusokkal, majd pedig megvizsgálom hasonló módon a szovjet SZU-76 rohamlőveggel való perspektívában is.

A második világháború harctéri tapasztalatai alapján érett meg az elhatározás a magyar hadvezetésben, hogy német mintára létrehozzanak egy új csapatnemet, a rohamtüzérséget, melynek szerepe a gyalogság hathatós és mobil tűztámogatása, a kísérőtüzérség feladatkörének betöltése volt. A rohamtüzérség feladatainak meghatározása szerint a rohamlőveg fedett tüzelőállásból vezet meglepetésszerű tüzet az ellenségre, akárcsak a tábori tüzérség, majd ezt követően állást változtat, és új célpontot küzd le.² A rohamtüzérség mobilitása révén hivatott kiküszöbölni a tábori tüzérség alkalmazásának hiányosságait, hiszen roham végrehajtásakor nem csak a saját erők veszélyeztetése miatt nem tud a tábori tüzérség hathatós tűztámogatást nyújtani, hanem a helyzet folyamatos változása, az összeköttetés hiányossága és az irányzáshoz szükséges idő elégtelensége miatt sem. Ekkor van szükség olyan támogató, kísérőtüzérségi eszközökre, melyek közvetlen irányzással képesek támogatni az előretörő csapatokat. A rohamlővegek feladata felszámolni azon – gyalogságot veszélyeztető – erődtűzcsoportokat, vagy páncélozott célokat, melyek az előkészítő tüzérségi tűzben nem pusztultak el.³

Az új csapatnem felállításához szükség volt megfelelő és korszerű haditechnikai eszköz rendszeresítésére. A Haditechnikai Intézet javaslatára a Honvédelmi Minisztérium a Weiss Manfréd óriás hadiipari konszernt bízta meg egy modern, a Honvédség igényeinek megfelelő önjáró lőveg tervezésével, majd gyártásával. A gyár mérnökei 1942 őszén láttak neki a rohamlőveg kialakításának, és 1942 decemberére elkészült az első Zrínyi-II rohamtarack.⁴ A prototípus a H-800-as rendszámmal (prototípus jelölése) került ki Hajmáskérre, a megalkuló 1. rohamtüzérosztály helyőrségébe.⁵

² Csanády György: A magyar rohamtüzérség története 1943. januártól 1945. február végéig (kézirat). 1/1. I. HL Rohamtüzér gyűjtemény

³ M. kir. pécsi IV. honvéd hadtest tüzérségi parancsnokának segédlete a rohamtüzérség megalakításához. 12491. szám/eln.l.-1943. 1. I. HL Rohamtüzér gyűjtemény; vö. Billnitzer Ernő: Feljegyzések a rohamtüzérségről. VII. A rohamtüzérség szükségyszerűségének indoklása (kézirat). 1-2. I. HL Rohamtüzér gyűjtemény; Kerekes András: The role and creation of the Royal Hungarian assault artillery, and the Zrínyi II assault howitzer. *Hadmérnök* 10. (2015/2) 76.

⁴ Kovács Vilmos: A magyar királyi Honvédség tüzérsége (1920-1945). In: Horváth Csaba (szerk.): A magyar tüzérség 100 éve. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014. 202.; Fári László Márton: A Magyar Királyi Honvédség Rohamtüzér Osztályainak létrejötte, és alkalmazásuknak elméleti kidolgozása. *Studia Caroliensia* (2006/3–4) 450.

⁵ Éder Miklós: A rohamtüzérség megalakulása (kézirat), 1. I. HL Rohamtüzér gyűjtemény A prototípus páncélteste nem acélból, hanem vasból készült, így sokkal kevésbé volt ellenálló az esetleges találatokkal szemben, ezért kizárólag kiképzési célokra lehetett használni, hadi felhasználásra alkalmatlan volt. Emiatt nevezték el a rohamtüzérek humorosan Szarvasnak; A magyar rohamlőveg leírása és fejlesztési trendje 1. I. HL Rohamtüzér gyűjtemény

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A Weiss Manfréd Gyár műszaki igazgatója, Korbuly János vezette a tárgyalásokat Denk-Doroszlaj Árpád vezérőrnaggyal, a Honvédelmi Minisztérium anyagi csoportfőnökével.⁶ A tárgyalások eredményeként a gyár 40 darab Zrínyi-II rohamlőveg legyártására kapott megbízást, melyet gyorsított eljárással, az 1943. év végére kellett volna átadni a rohamtűzéség számára. A gyártás azonban lassabban haladt, és 1945 januárjában kerültek az utolsóként elkészült rohamlővegek a csapatokhoz.⁷

A gyár, Kovácsházy Ernő vezető harckocsikonstruktőr vezetésével, idő- és anyagi takarékoság miatt az ekkor már gyártás alatt álló 40M Turán harckocsi alvázat, meghajtását, futóművét és erőátviteli rendszerét használta fel, annyi változtatással, hogy az alváz szélességét 40 cm-rel megnövelték.⁸ Az alváz alapja a csehszlovák licencből származó Skoda T-21 harckocsi volt, azonban ez a technika már 1939-ben sem számított korszerűnek, így a Weiss Manfréd Gyár mérnökei több módosítást hajtottak végre rajta. Főleg a függőleges, szegecselt páncéltest, és a bonyolult, kis görgős, külső rugózású futómű számított elavult technológiának.⁹ A futóművön a legszembeütőbb változtatás a lánckerék elé beépített plusz egy támasztógörgő és a rugózás felfüggesztésének finomítása. Korszerű részegységnek számított a T-21-ről átvett sűrített levegős tengelykapcsoló, valamint a pneumatikus kormánymű és fékrendszer.¹⁰ Az átalakítás eredményeként a Zrínyi-II rohamlőveghez használt alváz már a kor színvonalának és elvárásainak jobban megfelelt ugyan, mint a Škoda T-21-é, azonban továbbra is megmaradt komoly szervizigénye, ami miatt szükség volt jól képzett szerelőállományra, valamint a harcból való gyakori kivonásra.¹¹

A rohamlővegbe a Turánnál is használt 8 hengeres, 4 ütemű, vízhűtéses, 260 lóerős, benzin üzemű „V” motort építették be, mely a Zrínyi-II-nek 3 km/h minimális sebességet, és 43 km/h maximális sebességet biztosított.¹² A minimális sebességnek azért volt különleges fontossága, mivel a tervezéskor az volt a cél, hogy a rohamlőveg hathatósan legyen képes a gyalogság kísérésére, vagyis nem előzhette meg annak felvonulását. Billnitzer Ernő altábornagy szerint a rohamlőveg gyenge pontja a motor volt, hiszen nem volt elég a 260 lóerő a 21,5 tonnás rohamtarack meghajtására, így a motor gyengesége miatt nagy volt a

⁶ Kovács Vilmos: A Zrínyi rohamlőveg, a rohamtűzéség fegyvere. Az 1997. szeptember 16-án lezajlott rohamtűzér konferencián elhangzott előadás (kézirat). 1. I. HL Rohamtűzér gyűjtemény; Kovácsházy Miklós: A Zrínyi járműcsalád története I. rész. *Haditechnika* 47. (2013/6) 10.

⁷ Kerekes i. m. 81.; Bíró Ádám: A 40/43M Zrínyi-II rohamtarack fejlesztése és alkalmazása II. rész. *Haditechnika* 30. (1996/2) 44–45.

⁸ Kovács: A magyar királyi i. m. 202.; Bíró Ádám: A 40/43M Zrínyi-II rohamtarack fejlesztése és alkalmazása I. rész. *Haditechnika* 30. (1996/1) 67.; Bíró Ádám: Hungary's unknown warrior: Zrínyi assault howitzer. Development and application of the 40/43M Zrínyi-II assault howitzer. *Armour modelling* (1997/10) 102.

⁹ Bonhardt Attila: A magyar páncélos fegyvernem kiépítése 1920-1945. In: Hattyár István – Pánczél Máttyás (szerk.): A magyar páncélosalakulatok története. Harckocsik, páncélosok a magyar haderőben. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015. 73.

¹⁰ Bonhardt i. m. 73.

¹¹ Kovács: A Zrínyi rohamlőveg i. m. 2.

¹² Honv. min. 61241/eln.1/a-1944 I. HL, Rohamtűzér Gyűjtemény

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Zrínyi-II szervízigenye.¹³ A beépített váltó félautomata volt, vagyis az első „terep” fokozatba kuplunggal kellett váltani, majd második és harmadik sebességbe kuplung nélkül. Gyorsabb, országúti menet esetén a negyedik sebességbe újból kuplunggal, majd ötödik és hatodik sebességbe anélkül kellett váltani. Ugyanez volt az elv hátramenetben is, ahol szintén hat sebességfokozat volt.¹⁴

A rohamlőveg páncéltestének kialakításakor a tervezők levágták a Turán lövegtornyát, és a harcokcsitestbe építették be a löveget. Ugyanekkor megnövelték a homloklemez vastagságát a Turánnál gyártott 50 mm-hez képest 75 mm-re. A páncéltestet gyártó Ózdi Vasmű számára komoly kihívást jelentett a megrendelés teljesítése, ugyanis az országban korábban sosem gyártottak ilyen vastagságú homogén páncéllemezt, így a kivitelezéskor az eredeti 50 mm-es homlokpáncélhoz hozzászegecseltek egy 25 mm-es rátételmezt.¹⁵ Az oldalsó- és hátsó páncélvastagság maradt a Turánnál is használt 25 mm. Ennek köszönhetően szemből komoly kihívást jelentett bármely páncéltörő eszköz számára, melyben közrejátszott a felépítmény alacsonysága is, oldalról és hátulról azonban bármely harcokcsi-ágyú, vagy páncéltörő ágyú képes volt átütni.¹⁶ A rohamtüzérség általános alkalmazási követelményeinek ez azonban kiválóan megfelelt, hiszen a rohamlőveg kizárólagosan támadó hadműveletek során, gyalogságtámogatásra bevethető eszköz volt, így nem volt elvi szükség a komolyabb oldal-, vagy hátulsó irányú védelemre.¹⁷ Az oldalirányú védelmet tovább növelték 5 mm vastag köténylemezek felszerelésével, melyek főleg a kumulatív lövedékek ellen jelentettek védelmet, ugyanakkor a rohamlőveg meghibásodását is okozhatták, ha a rajtuk összetapadt sár a futóműbe került.¹⁸

A rohamlőveg fő fegyverét az 1940M 105 mm-es tábori tarack képezte, mely már sorozatgyártás alatt állt.¹⁹ A tarack rendszeresítését hosszas tárgyalások és tervezések előzték meg. Az első 105 mm-es tarackot a német 105 mm-es le. FH. 18 (leichte Feldhaubitze, vagyis könnyű tábori tarack) alapján állította hadrendbe a Honvédség, 37M 105 mm-es, a katonai köznyelvben „Göring” tarack néven. Mivel azonban a német fél elzárkózott a gyártási licenz átadásától, a svéd Bofors gyár 105 mm-es tarackjának tesztelése és átalakítása révén született meg a 40 M tarack. A tarack sorozatgyártását a MÁVAG diósgyőri lövegüzeme csak 1942-ben kezdte meg, és az első lövegek az év júliusában kerültek ki a gyárból, így a Zrínyi-II rohamlőveg tervezésekor a legmodernebb tüzérségi eszköz került beépítésre, melyből 41 darabot azonnali szállítással rendelt meg a Honvédség.²⁰ A beépítésre került tarack vertikálisan -5 és +25°, horizontálisan pedig 11-11° elmozdulásra volt

¹³ Billnitzer i. m. 65.; vö. A magyar rohamlőveg leírása i. m. 6.

¹⁴ A magyar rohamlőveg leírása i. m. 5.

¹⁵ Billnitzer Ernő a rohamlővegbe épített motor gyengeségével magyarázza, hogy nem kapott a Zrínyi vastagabb páncélzatot, azonban vastagabb páncéltest legyártása a korabeli magyar vasipar számára lehetetlen lett volna. Billnitzer i. m. 65.

¹⁶ Kovács: A magyar királyi i. m. 203.; Kovács: A Zrínyi rohamlőveg i. m. 2.

¹⁷ M. kir. pécsi i. m. 2.

¹⁸ Kerekes i. m. 81–82.; A magyar rohamlőveg leírása i. m. 6.

¹⁹ Kovács: A magyar királyi i. m. 202.

²⁰ Kovács: A magyar királyi i. m. 166-169.; Kerekes i. m. 82.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

képes, amely alkalmassá tette a rohamlőveg megmozdítása nélkül is célkövetésre. A 2148 mm hosszúságú lőveg kaliberhossza 20, amiből az következik, hogy viszonylag alacsony volt a csőtorkolati sebessége. A rohamlőveg tervezésekor csupán csak 15,04 kg tömegű repeszgránát (471 m/s) és 17 kg tömegű romboló gránát (444 m/s) volt rendszeresítve, melyek közül egyik sem volt alkalmas az ellenséges harckocsik homloklemezének átütésére.²¹ A gyártás kezdetére azonban már rendelkezésre állt az új, és kiváló harcászati adatokkal bíró 1942M páncélrobbantó gránát. A 105 mm-es páncélrobbantó gránát akár 80 mm vastagságú páncéllemez átütésére is képes volt, kumulatív hatáson alapuló rombolóerejének köszönhetően. Az új páncélrobbantó gránáttal főleg a rohamtüzérséget szerelték fel, a rohamlőveg által szállított 90 darab gránátból 48 darab páncélrobbantó volt.²² A lőveg a csuklós zárógömbbel a páncéltest horizontális középpontjától jobbra, 150 mm-rel eltolva került beépítésre, így egy kissé aszimmetrikus harcjármű jött létre.²³

A német hadvezetés – Mannstein tábornok javaslatára – már a világháború kitörése előtt dolgozott a rohamtűzér csapatnem felállításán.²⁴

Mivel szempont volt már gyártás alatt álló alkatrészek felhasználása, valamint a tervezett rohamlőveg tömegének 20 tonna alatt tartása, így a Panzer III könnyű harckocsi alvázat használták fel a Sturmgeschütz (rohamlőveg) III megalkotásához. Ahogy később a Zrínyi II-nél is, a német mérnökök elhagyták a lövegtornyot, és kezdetben 24 kaliberhosszú, 75 mm-es Sturmkanone 37 löveget építettek be a páncéltestbe, az alváz középvonalától kissé jobbra eltolva. Többszöri fejlesztés után született meg végül a Stug III G, mely típusból 1944 augusztusában 40 darabot a magyar királyi 7. rohamtűzér osztály vett át.²⁵ Így a továbbiakban eltekintünk a G változat előtti rohamlővegektől, és csak a magyar rohamtűzérég által használt eszközt vizsgáljuk.

A frontpáncélzatot a korábban 50 mm-ről egy újabb 30 mm-es páncéllemez felerősítésével erősítették meg, így összesen 80 mm-t tett ki. Fokozták a homlokpáncél védelmi képességét azzal is, hogy csökkentették a lemez dőlési szögét, így az esetleges találatok nagyobb valószínűséggel pattantak le a páncélzatról, valamint 1944 tavaszától 15 mm-es betonréteggel erősítették a frontlemez.²⁶ A rohamlőveg oldalsó és hátsó páncélja 30 mm

²¹Bíró Ádám: A 40/43M Zrínyi-II rohamtarack fejlesztése és alkalmazása I. i. m. 70.; Kovács: A Zrínyi rohamlőveg i. m. 2-3.

²² Kovács: A magyar királyi i. m. 182.; a rohamlőveg hivatalos lőszerkiszabata 52 gránát volt, vegyesen málházva, azonban szükség esetén – nem hivatalosan – az egyéni felszerelés rovására még 30 gránátot be lehetett málházni Honv. min. 61241/el.1/a-1944. I. HL Rohamtűzér gyűjtemény

²³ Bíró Ádám: A 40/43M Zrínyi-II rohamtarack fejlesztése és alkalmazása I. i. m. 68.

²⁴ A magyar rohamtűzéréről I. I. HL Rohamtűzér gyűjtemény; vö. Billnitzer i. m. 61., a rohamtűzérég volt parancsnoka memoárjában megemlíti, hogy a magyar katonai szaklapok is foglalkoztak a gyalogságot kísérő tüzérségi eszközök gondolatával, és elméleti szinten kialakult a rohamlőveg, vagyis olyan tüzérségi eszköz, mely motorral hajtott alváza szerelt, páncélvédettséggel rendelkező fegyver

²⁵ Hart, S.– Hart, R.: A II. világháború német páncélosai. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 1999. 61–62.; Kovács: A Zrínyi rohamlőveg i. m. 4.; Trehitt, Philip: Páncélozott harcjárművek. Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2000. 107.

²⁶Hart–Hart i. m. 64.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

vastag volt, melyhez további védelmet jelentett az 5-8 mm vastagságú köténylemezek felszerelése 1943-tól.²⁷

A Stug III G fő fegyvere a hosszú csövű, 75 mm-es Sturmkanone 40 harckocsiágyú, mely 48 kaliberhosszúságával és csőszájkékel 770 m/s csőtorkolati sebességet produkált és így páncéltörő lövedékkel képes volt átútni 1000 méter távolságból a 91 mm-es 30°-ban döntött, vagy a 109 mm-es függőleges páncéllemez. A löveg vertikálisan -5 és +20° közötti, horizontálisan 10-10°-os tartományban volt mozgatható a páncéltest mozdítása nélkül.²⁸ A korábbi változatok esetében probléma volt a gyalogság elleni géppuska hiánya, ezért a G változatra felszereltek egy páncéllemezzel védett, MG-34-es géppuskát.²⁹

A rohamlövembe a gyártó Daimler Benz a Panzer IV-hez is használt, 320 lóerős Maybach HL 120 TRM típusú, 12 hengeres, vízűtéses „V”-motort szerelte, mellyel közúton 45 km/h sebességet tudott elérni. A rohamlövég öt fokozatú váltóval rendelkezett.³⁰

A Stug III G-t 1942 decemberétől kezdték gyártani, és a háború végéig több mint 9000 darab készült el belőle, így a második világháború legnagyobb darabszámban gyártott német harckocsijának tekinthető.³¹ A gyártás ilyen mértékű gyorsasága annak köszönhető, hogy a rohamlövég alvázaként szolgáló Panzer III gyártását leállította a német hadvezetés, hiszen az már elavultnak számított, így a gyár kizárólag a Stug III G gyártására fordíthatta az erőforrásokat.³²

A másik német rohamlövég, mely jelen vizsgálatunk tárgyát képezi, a Jagdpantzer 38 (t), más néven Hetzer, hiszen a 16. és 20. rohamtüzér osztályokat ezzel a típussal szerelték fel 1944 decemberében.³³ A rohamlövegek családjába tartozó új páncélvadász az 1942-ben hadrendből kivont Panzerkampfwagen 38 (t) alvázára épült. A könnyű harckocsi alvázára 1944 tavaszától nagyobb teljesítményű, 160 lóerős motort helyeztek, a frontpáncélt pedig 60 mm-re növelték. A megszületett alacsony, döntött páncéllemezekkel gyártott harcjármű kiváló védelmi jellemzőkkel bírt a szovjet harckocsik és páncélelhárító fegyverek ellen.³⁴

A rohamlövég fő fegyverét a 75 mm-es, 48 kaliberhosszú páncéltörő ágyú jelentette, mely kifejezetten jó páncéltűrő képességgel rendelkezett. Ezt a páncéltest vízszintes

²⁷Kovács: A Zrínyi rohamlövég i. m. 4.

²⁸Hart–Hart i. m. 64.

²⁹Spielberger, Walter J.–Feist, Uwe: Sturmartillerie from Assault Guns to Hunting Panther. Aero Publishers, Fallbrook, 1967. 1.

³⁰Halberstadt, Hans: Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2003. 114.

³¹Hart–Hart i. m. 64–67.; vö. Halberstadt i. m. 114.

³²Hart–Hart i. m. 64.

³³Bár harcban nem igen tudták hasznukat venni, ugyanis Henkey-Hönig őrnagy, az osztályparancsnok visszaemlékezése szerint a frissen átvett 20 Hetzerhez üzemanyagot nem biztosítottak a szovjet csapatok megérkezéséig, így a kialakult közelharc alatt minden üzemanyagot betöltöttek két rohamlövembe, a többit felrobbantották I. Farkas Jenő, Dr: A Szent László Hadosztály Katonái írták (jegyzet). Gödöllő, 2005. 253.

³⁴ Kovács: A Zrínyi rohamlövég i. m. 4.; Hart–Hart i. m. 89.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

középvonalától 380 mm-rel jobbra helyezték el a 30 mm vastag lövegpajzs védelmében.³⁵ A függőleges -6° és $+10^\circ$ között, míg a vízszintes irányzás balra 11° , jobbra pedig 5° -os szögtartományban volt megvalósítható.³⁶ Ez a kis oldalirányú szögtartomány azzal járt, hogy mozgó célpont követése érdekében a löveg helyett a teljes páncéltestet kellett mozgatni, ami által kiszolgáltatottabbá vált az ellenséges páncéltörő fegyverek számára, hiszen a 20 mm-es oldalpáncél átütése jóval kisebb akadályt jelentett az ellenséges lövegek, vagy kézi páncéltörő eszközök számára.³⁷

A Hetzer futóművét a meghajtó és a feszítő görgőn kívül 4 nagy méretű futógörgő alkotta, mely viszonylag kis lehetőséget adott a meghibásodásra. A meghajtásról a cseh gyártmányú, 160 lóerős, Praga EPA R6 típusú, benzin üzemű motor gondoskodott. Bár a rohamlövég harczi tömege alacsony volt, a gyenge, 160 lóerős motor alacsony sebességet produkált, így országúton is csupán 26 km/h volt a harcjármű maximális sebessége.³⁸

A háború végéig a Hetzer páncélvadászból 2584 darab készült, a háború végére pedig a német hadseregben a Stug III után ez a típus volt a második legnagyobb darabszámban szolgáló harcjármű.³⁹

	<i>40/43M Zrínyi-II</i>	<i>Jagdpanzer 38 (t)</i> <i>„Hetzer”</i>	<i>Sturmgeschütz-III</i> <i>G</i>
Harci tömeg (kg)	21.500	16.000	23.900
Magasság (cm)	1.900	2.140	2.160
Szélesség (cm)	2.900	2.630	3.410
Hosszúság (cm)	5.450	6.270	6.770
Fajlagos talajnyomás (kPa/cm ²)	0,72	0,78	1,04
Motor űrtartalom (cm ³)	14.866	7.754	11.867
Motor teljesítmény (LE)	260	160	300
Maximális sebesség (km/h)	43	26	45
Üzemanyag fogyasztás (l/100 km) úton/terepen	180/240	123	200

35Hart–Hart i. m. 90–91.

36Hart–Hart i. m. 91.

37Hart–Hart i. m. 92.

38Hart–Hart i. m. 91.

39Hart–Hart i. m. 90–91.; vö. Trehitt i. m. 137.; Spielberger–Feist i. m. 2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

	<i>40/43M Zrínyi-II</i>	<i>Jagdpanzer 38 (t) „Hetzer”</i>	<i>Sturmgeschütz-III G</i>
Homlokpáncél vastagsága (mm)	75	60	80
Oldalpáncél vastagsága (mm)	25	20	30
Hátpáncél vastagsága (mm)	25	8	30
Lövege	40/43M 105 mm tarack	PAK-39 75mm páncéltörő ágyú	75 mm StuK 40 harcckocsiágyú
Löveg kaliberhossza	20	24	48
Páncélatütő képesség 1000 méterről (mm)	80	97	91/109
Szállított lőszer (db)	52+38	41	84
Géppuska	-	MG-34	MG-34
Személyzet létszáma (fő)	4	4	4

1. sz. táblázat: *Zrínyi II rohamlöveg összehasonlítása a magyar rohamtűzéség által használt német gyártmányú löveganyaggal⁴⁰*

A rohamlövegek tervezése során végig fontos szempont volt a jármű alacsony építése, hogy minél kisebb célfelületet nyújtson az ellenséges harcckocsi számára. Ebből a szempontból a Zrínyi-II szerepelt a legjobban, hiszen mintegy 250 mm-rel alacsonyabb volt a szövetséges rohamlövegeknél. A motor teljesítményének és a harcckocsi tömegének az aránya nagyjából megegyezett a Zrínyi-II és a Stug III G között, aminek köszönhetően a maximális sebességük és üzemanyag-fogyasztásuk is nagyságrendileg azonos volt. A Hetzer ebből a szempontból elmaradt a másik két lövegtől, ami az üzemanyagfogyasztás szempontjából igen előnyös volt, ha csak a háború végén jelentkezett üzemanyaghiányra gondolunk.

A páncélatütő képessége ugyanakkor hasonló volt a Zrínyi-II és a Stug III G esetében, míg a Hetzer ezen a téren is gyengébbnek bizonyult. A beépített lövegek páncélatütő képessége tekintetében azonban a Zrínyi-II volt a leggyengébb, ami azzal magyarázható, hogy az alkalmazott 105 mm-es tarack nem páncéltörő eszköznek lett elsősorban kifejlesztve. A beépített géppuska ugyanakkor hiányzik a magyar rohamtaracknál, ami a gyalogság ellen kiszolgáltatottabbá tette.

⁴⁰A táblázat alapját Kovács Vilmosnak az 1997-es rohamtűzés konferencián elhangzott előadásához készített táblázat jelentette, melyet a szerző egészített ki és módosított I. Kovács: A Zrínyi rohamlöveg i. m. 7.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Az 1940. évtől gyártott, és a második világháború során legnagyobb példányszámban elkészült T-34 harckocsi volt a tengelyhatalmak páncélelhárító eszközeinek legjellemzőbb célpontja.⁴¹ Ebből kifolyólag érdemes megvizsgálni, hogy vajon mennyire volt hatékony a Zrínyi-II, a Stug III G és a Hetzer ez ellen a harckocsi ellen. A T-34/76 páncélzata hegesztett hengerelt acéllemezekből készült, vastagsága pedig elől és oldalt 45, hátul 40 mm volt. A homlokpáncélt a tervezők 60°-ban döntötték, ami 75 mm vastagságú, függőleges lemeznek megfelelő páncélvédettséget jelentett.⁴² A három rohamlöveg közül, ahogy azt az 1. számú táblázat is mutatja, mindegyik képes volt akár 1000 méterről átütni a T-34/76 harckocsi páncéltését. A T-34/76 közepes harckocsiba épített 41,2 kaliberhosszúságú F-34 löveg 500 méterről képes volt 69 mm vastag páncél átütésére, így a Hetzer ki tudta lőni, a Zrínyi-II és a Stug III G ellen azonban csak 100 méterről volt veszélyes.⁴³

A Stug III G rohamlöveg, kiváló páncéltörő képessége és olcsó gyártási költsége okán, egyre inkább harckocsi feladatkört töltött be.⁴⁴ Erre azonban nem elégséges páncélvédettségéből fakadóan alkalmatlan volt, hiszen a rohamlöveggel szemben támasztott követelmények miatt a tervezésnél feltételezték az állandó gyalogsági biztosítást, így csak a homlokpáncélt kellett a páncélelhárító eszközök ellen ellenállóvá tenni.⁴⁵ Ebben hasonlóság mutatkozik a Zrínyi II rohamlöveggel, melyet szintén egyre inkább páncélosok elleni elhárító, páncélvadász feladatokra alkalmaztak, azonban a Magyar Királyi Honvédség esetében ezt inkább a harckocsik hiányának tudhatjuk be. A Hetzer páncélvadászt alapvetően páncélelhárításra tervezték, melynek fő oka ugyancsak a harckocsikkal szembeni olcsósága és könnyű gyárthatósága volt. A Hetzer a vele szemben támasztott követelményeknek kiválóan meg is felelt.⁴⁶

Az 1941-es év tapasztalatai alapján a szovjet hadvezetés belátta, hogy a könnyű harckocsik ideje lejárt, azok már nem alkalmazhatók sikerrel, így a T-70 könnyű harckocsi alvázára a hatékonyabb, 76 mm-es ZISZ-3 ágyút szerelve megalkották a SZU-76 rohamlöveget.⁴⁷

Az alváz szélességét és hosszúságát növelték, valamint a futóművet kibővítették egy futógörgővel. A páncéllemez homogén volt, a homlokpáncél vastagsága 35, az oldal- és hátpáncél vastagsága 15 mm. A rohamlöveg elejébe építették be a két, egyenként 70 lóerős GAZ-202 folyadékűtéses motort, ezek között foglalt helyet a vezető. A két motor összehangolása és az erőátviteli rendszer elhelyezése állandó vibrációhoz vezetett, ami

⁴¹Nádori Attila (szerk.): Harckocsik és páncélozott járművek 1900–1945. Ventus Libro Kiadó, Budapest, 2016. 139.; Trehitt i. m. 38.

⁴²Miller, David: The great book of tanks. The world's most important tanks from World War I to the present day. Salamander Book, London, 2002. 204–208.; Hughes, Dr. Matthew–Mann, Dr. Chris: A T-34-es közepes harckocsi. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2000. 39.

⁴³Hughes–Mann i. m. 44.

⁴⁴Halberstadt i. m. 114.; Haskew, Michael E.: A II. világháború fegyverei. Kossuth Kiadó, Budapest, 2014. 66.

⁴⁵Nádori i. m. 108.

⁴⁶Nádori i. m. 113.

⁴⁷Trehitt i. m. 109.; Nádori i. m. 103.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

miatt gyakran következett be a sebességváltó és az erőátviteli rendszer meghibásodása. A legénység többi tagja és a löveg a felépítményben került elhelyezésre.⁴⁸

A 42 kaliberhosszúságú, dupla csőszájfékkel ellátott, 1942M 76 mm-es ágyú beépítése függőlegesen $-2,5$ és $+25^\circ$, vízszintesen $15-15^\circ$ elmozdulást tett lehetővé a rohamlövég páncéltestének megmozdítása nélkül. A rohamlövéghez 6,2 kg tömegű repeszgránát (R-350A), romlóló gránát (F-354), repeszromboló gránát (PF-350A), és 6,3 kg tömegű páncéltörő gránát (BR-350, 662 m/s) volt rendszeresítve, melyek egyesített gránátok voltak, vagyis össze volt szerelve a töltet és a robbanótest. Az 1943 áprilisától rendszeresített BR-354P típusú, űrméret alatti lőszerrel a rohamlövég képes volt 500 méterről akár 90 mm-es páncéllemez átütésére is.⁴⁹

Bár a SZU-76 nem volt a legénység kedvence, főleg kényelmetlen belső elrendezése okán, mégis hatásos fegyvernek bizonyult, amit az is alátámaszt, hogy a legyártott mennyiség (több mint 12.000 darab) alapján a szovjet harcjárműgyártás második legnagyobb darabszámban készített terméke.⁵⁰

1943 közepére az eredetileg páncéelhárító harcjárműnek tervezett rohamlövég már nem volt alkalmas a modern német páncélosok leküzdésére, így új szerepkört kapott, a gyalogság támogatását, vagyis klasszikus rohamtűzér feladatot.⁵¹

	<i>40/43M Zrínyi-II</i>	<i>SZU-76</i>
Harci tömeg (kg)	21.500	10.500
Magasság (cm)	1.900	2.100
Szélesség (cm)	2.900	2.714
Hosszúság (cm)	5.450	4.965
Fajlagos talajnyomás (kPa/cm ²)	0,72	
Motor űrtartalom (cm ³)	14.866	3.480
Motor teljesítmény (LE)	260	Kétszer 70
Maximális sebesség (km/h)	43	45
Üzemanyag fogyasztás (l/100 km) úton/terepen	180/240	93/157
	<i>40/43M Zrínyi-II</i>	<i>SZU-76</i>

⁴⁸Stokes, Neil: SU-76 on the battlefield. PeKo Publishing, Budapest, 2016. 5.

⁴⁹Stokes i. m. 4–5.; A 76 mm-es rohamlövég (segédlet). Honvéd Sajtó és Lapkiadó Vállalat, Budapest, 1950. 12.

⁵⁰Halberstadt i. m. 87.; Stokes i. m. 4.

⁵¹Trewhitt i. m. 109.; Haskew i. m. 106.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Homlokpáncél vastagsága (mm)	75	35
Oldalpáncél vastagsága (mm)	25	15
Hátpáncél vastagsága (mm)	25	15
Lövege	40/43M 105 mm tarack	1942 M 76 mm-es ZISZ-3 ágyú
Löveg kaliberhossza	20	42
Páncélátütő képesség (mm)	80 (1000 méterről)	90 (500 méterről)
Szállított lőszer (db)	52+38	60
Géppuska	-	7,62 mm-es DT géppuska
Személyzet létszáma (fő)	4	4

2. sz. táblázat: Zrínyi II rohamlöveg összehasonlítása a szovjet SZU-76 rohamlöveggel⁵²

Bár a SZU-76 harci tömege csupán fele annyi volt, mint a Zrínyi-II-nek, a beépített kis teljesítményű motorok miatt a maximális sebessége alig múlta felül a magyar rohamlövegét. A szovjet rohamlöveg jóval gyengébben volt páncélozva, mint a magyar, ennek tudható be a SZU-76 alacsonyabb tömege. A beépített löveg páncélátütő képességének tekintetében a Zrínyi-II sokkal jobb adatokkal rendelkezett, hiszen a SZU-76 500 méterről tudott 90 mm-es páncéllemezt átütni, míg a magyar rohamtarack 1000 méterről 80 mm-est. Ennek köszönhető, hogy a szovjetek lecserélték a SZU-76-ost nagyobb űrméretű löveggel szerelt járművekre, és inkább gyalogságtámogatásra használták.

A vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy a magyar fejlesztésű és gyártmányú Zrínyi-II rohamlöveg nem maradt el a kifejlesztésekor hadrendben állt más rohamlövegektől sőt, azokkal sikeresen vette fel a versenyt. A harcok kimenetelére nagy hatást azonban mégsem gyakorolhatott, de ez nem a tervezők hibája, hanem annak köszönhető, hogy a magyar ipar nem volt képes nagy számban gyártani. A Zrínyi-II inkább csak érdekes mellékszereplője lett a hadtörténetnek, azonban kijelenthető, hogy kiváló rohamlöveg volt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A 76 mm-es rohamlöveg (segédlet). Honvéd Sajtó és Lapkiadó Vállalat, Budapest, 1950.
2. Bíró Ádám: A 40/43M Zrínyi-II rohamtarack fejlesztése és alkalmazása I. rész. *Haditechnika* 30. (1996/1) 66 – 71.
3. Bíró Ádám: A 40/43M Zrínyi-II rohamtarack fejlesztése és alkalmazása II. rész. *Haditechnika*, 30. (1996/2) 43 – 45.

⁵²Forrás: saját készítés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.7>

2019. XII. évfolyam 1. szám

4. Bíró Ádám: Hungary's unknown warrior: Zrínyi assault howitzer. Development and application of the 40/43M Zrínyi-II assault howitzer. *Armour modelling* (1997/10) 102.
5. Bonhardt Attila: A magyar páncélos fegyvernem kiépítése 1920-1945. In: Hattyár István–Pánczél Mátyás (szerk.): A magyar páncélosalakulatok története. Harckocsik, páncélosok a magyar haderőben. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
6. Fári László Márton: A Magyar Királyi Honvédség Rohamtüzér Osztályainak létrejötte, és alkalmazásuknak elméleti kidolgozása. *Studia Caroliensia* (2006/3–4) 447–454.
7. Farkas Jenő, Dr: A Szent László Hadosztály Katonái írták...(jegyzet). Gödöllő, 2005.
8. Hadtörténeti Levéltár Rohamtüzér gyűjtemény anyagai
9. Halberstadt, Hans: Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2003.
10. Hart, S.– Hart, R.: A II. világháború német páncélosai. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 1999.
11. Haskew, Michael E.: A II. világháború fegyverei. Kossuth Kiadó, Budapest, 2014.
12. Hughes, Dr. Matthew–Mann, Dr. Chris: A T-34-es közepes harckocsi. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2000.
13. Kerekes András: The role and creation of the Royal Hungarian assault artillery, and the Zrínyi II assault howitzer. *Hadmérnök* 10. (2015/2) 75–88.
14. Kovács Vilmos: A magyar királyi Honvédség tüzérsége (1920-1945). In: Horváth Csaba (szerk.): A magyar tüzérség 100 éve. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014.
15. Kovácsházy Miklós: A Zrínyi járműcsalád története I. rész. *Haditechnika* 47. (2013/6) 10 – 24.
16. Miller, David: The great book of tanks. The world's most important tanks from World War I to the present day. Salamander Book, London, 2002.
17. Nádori Attila (szerk.): Harckocsik és páncélozott járművek 1900–1945. Ventus Libro Kiadó, Budapest, 2016.
18. Spielberger, Walter J.–Feist, Uwe: Sturmartillerie from Assault Guns to Hunting Panther. Aero Publishers, Fallbrook, 1967.
19. Stokes, Neil: SU-76 on the battlefield. PeKo Publishing, Budapest, 2016.
20. Trewhitt, Philip: Páncélozott harcjárművek. Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2000.

MEZEY CSABA BENCE¹

**A maláj kommunista gerillák leverése
A felkelés elleni műveletek (Counter-Insurgency Strategies –
COIN) iskolapéldája**

**Defeating the Malay Guerrillas
The Most Successful Counter-insurgency (COIN) Operation**

Absztrakt

Az 1948-60-as maláj kommunista felkelés és annak brit leverése precedens nélküli példája annak, hogyan kell harcképtelenné tenni és felszámolni egy belső fegyveres lázadást politikai és katonai eszközök kombinálásával. Munkában a korabeli sajtó és a propaganda szerepét emelem ki, valamint felhívom a figyelmet a civil-katonai együttműködés fontosságára, mely nélkül mindez nem valósulhatott volna meg.

Kulcsszavak: Malajzia, gerillaharc, felkelés elleni műveletek

Abstract:

By defeating the communist insurrection in Malaya that occurred between 1957-60, the British have demonstrated the effectiveness of counter-insurgency tactics and strategies. In my paper, I'll attempt to illustrate how the British have managed to deal with an anti-governmental rebellion with the use of propaganda, and the media in general. I will also show the potential efficiency of civilian-military cooperation, with which this whole strategy could be executed.

Keywords: Malaya, guerrilla warfare, counter-insurgency strategies

A Maláj-félszigeten folytatott gerillaháború merőben más, mint az, amelyet a brit és nemzetközösségi csapatok az afrikai és európai hadszíntéren vívtak 1940-1945 között. Szükséges megmagyarázni, miért is olyan fontosak ezek a különbségek.

¹ Szegedi Tudományegyetem, Jelenkortörténeti Doktori Iskola, doktorandusz - Szeged University of Sciences Department of Contemporary History, PhD student, E-mail: mezeybence@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5168-7899>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A gerillák többnyire államilag nem támogatott, nem reguláris önszerveződő egységekbe tömörült katonák, akik felszerelés, fegyverzet és logisztika tekintetében gyengébbek, mint ellenfelük. Céljuk jellemzően az ellenségnek tekintett állami vagy idegen hatalom meghát-rálásra kényszerítése, vagy épp megdöntése, majd ezt követően átvenni a hatalmat.² A gerilla hadviselés jellemzője annak elhúzódó, rejtett és kiszámíthatatlan jellege, hiszen jellegéből adódóan kerüli a nyílt harcokat, melyekben képtelen lenne győzedelmeskedni, ehelyett többnyire ki akarják fárasztani az ellenfelet. Így viszont döntő csata sem vívható vele, és a mozgalom felszámolásáig – történjen az katonai vagy politikai eszközökkel – állandó veszélyt jelentenek az adott térségben. Fő erőforrása a helyi lakosság, amelynek támogatása elengedhetetlenül fontos a gerillaharc sikeréhez. Ezt nem lehet eléggé ki-hangsúlyozni: abban a pillanatban, hogy elveszik a helyiek támogatása, a mozgalom gya-korlatilag bukásra van ítélve. A gerilla hadikultúra harcászati védelmet folytat, miközben információs fölényét kihasználva harcászati támadó műveletekkel pusztítja a belbiztonsági erőket, vagy az állami létesítményeket.³

A gerillaharc, mint hadviselési módszer egyáltalán nem új jelenség. Története egyidős a háborúéval, s gyakran alkalmazott módszere a gyengébb hadviselő félnek. A nagy méretű, jól szervezett hadseregek általában lenézik a gerilla módszereket és a konvencionális – avagy reguláris – hadseregekre nem jellemző, hogy a gerilla hadviselés elvei szerint vívják meg a harcot. Természetesen itt is akadnak kivételek, pl. a Vietcong, vagy az 1860-65-ös amerikai polgárháború irreguláris portyázói.⁴ Igaz, hogy a gerillaharcot folytató fél gyakran szervezetlen szabadcsapat benyomását kelti, ugyanakkor tény, hogy a gerilla hadikultúra, a hadviselés egyik dominánsan jelen lévő, egyre több alakot öltő és sok esetben meglepő-en sikeres kultúrája.⁵

A gerillaharcot folytató hadviselő fél olyan módszereket alkalmaz, amelyekkel kiküsz-öbölheti, vagy ellensúlyozhatja saját gyengeségeit. Fontos azonban megemlíteni, hogy ez a hadviselési forma egy tudatos választás a hadviselő fél részéről, sőt nem is feltétlenül jelent hátrányt. Igaz az, hogy egy, az ortodox hadikultúra elvei szerint szervezett hadsereg erőfölényben van a gerillaharcot folytató féllel szemben (főleg a felszerelés és ellátottság tekintetében), de a gerillának van egy nagyon fontos segítsége: az idő. Ebből következő-en rendelkezik a kezdeményezés lehetőségével, ami komoly harcászati fölényt biztosít számára. Ez továbbá lehetővé teszi a döntő harcászati erőcsoportosítások létrehozását számára kedvező helyen és időben, valamint a kezdeményezés biztosíthatja számukra a

² A gerilla egy „felfegyverzett civil, akinek nem a karabély, vagy a machete az elsődleges fegyvere, hanem a közösséggel kialakított viszony, a nemzet, ahol és amiért küzd” – Tabor, Robert: *The War of the Flea. The Citadel Press, New York, 1969.* 21. o.

³ A szerző megj.: A „belbiztonsági erők” kifejezés arra utal, hogy a gerillák egyszerre harcolhatnak idegenek, de saját népük ellen is. Ez a kifejezés itt a gyűjtőfogalom szerepét tölti be, ők azok, akik szembeállnak a gerillákkal az államhatalom érdekében, lett légyen az a sajátjuk, vagy idegenek által fenntartott.

⁴ Boot, Max: *Invisible Armies. An Epic History of Guerrilla Warfare from Ancient Times to the Present.* Liveright Publishing Corporation, New York, 2013.

⁵ Greene, T. N.: *The Guerrilla - and How to Fight Him.* Praeger Publishers, New York, 1962.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

meglepést is. A gerillaharcot folytató fél gyakran azzal az előnnyel is rendelkezik, hogy jóval könnyebben el tud szakadni az ellenségtől, visszavonul és egy másik helyen és időben (számára sokkal kedvezőbb körülmények között) veszi fel a harcot.⁶

Összegzőként megfogalmazhatjuk, hogy a klasszikus gerilla hadviselést folytató fél harcászati szinten támadó jellegű műveletekkel igyekszik erőt gyűjteni a kívánt pszichológiai hatás és a végső politikai győzelem elérése érdekében. A maláj ellenállók a Mao Ce-tung által elképzelt 3 fázisú haditervet vették alapul:⁷

1. stratégiai védelem;
2. stratégiai egyensúly;
3. stratégiai ellentámadás.

A kezdeti erőforrás-hátrány következtében a gerilla hadsereg a hadviselés első és második fázisában nem képes nyílt harcot folytatni és legyőzni a hagyományos módon szervezett hadseregeket, éppen ezért választja leggyakrabban a kifárasztó jellegű stratégiát.⁸ Ennek lényege, hogy folyamatos fenyegetést jelentve, akár jelentéktelen akciókkal is állandó mozgásban és készültségben tartja az ellenfelet. Gyakorlatilag bármennyig fenntartható módszerről van szó, hiszen kevés ember és minimális felszerelés is elégséges hozzá, míg az ellenfélnek gyakran ötlete sincs, hogy tulajdonképpen mekkora erővel áll szemben. Így tehát nem kockáztat, és nagy válaszcsoporttal, vagy nagyarányú csapatmozgásokkal vág vissza. A gerilla hadviselés harmadik fázisában (a megfelelő erőegyensúly elérését követően) azonban az addig gerilla harcmodort folytató kötelékek hagyományos módszerekkel harcolnak.⁹

Az itt tárgyalt gerillák elsősorban a politikai legitimitás hiányában kialakult válságot igyekeztek kihasználni céljaik elérésére. Ennek meghatározásához pontosan tudnunk kell, hogy mi a gerilla mozgalom végső célja, és hogy ez a cél milyen viszonyban van a politikai összetevőkkel (a politikai közösség, a politikai rendszer, a hatóságok és az irányelvek).¹⁰

További rövid megjegyzés a civil lakossággal kapcsolatban, hogy ők – mint a háborús helyzetek többségének elszorítottjai – borzasztóan kiszolgáltatottak bármilyen fegyveres alakulattal szemben. Gerillaharcok és lázadások esetén ez különösen igaz, hisz itt nincs igazi, megbízható határvonal gerilla és civil között.¹¹ A polgári lakosságra két fő fenyegetettség borul: egyrészt a gerillák akciói (lopás, rablás, fosztogatás, zsarolás, gyilkosság), másrészt a kormányzati elvárások, miszerint valamilyen formában (legalább információval) segítsék a hatóságok és rendfenntartó erők munkáját. Így a gerillák ellen küzdők nem csak

⁶ <http://voiceseducation.org/node/351> - Viet Minh direktívák 1946-48. Jó példa a helyi lakossággal való együttműködési készségre a gerillák részéről. (Megtékitve: 2018. 11. 30.)

⁷ Balázs, Forgács: Mao Ce-tung. In: István, Gócze (szerk.): Állam és Katona. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.

⁸ Sullivan, M. P.: FMFRP 12-18; Mao Tse-tung: On Guerrilla Warfare. Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps, Washington, D.C., 1989. (a továbbiakban Sullivan)

⁹ Sullivan, 20-22. o.

¹⁰ <https://www.zmka.hu/dokisk/hadtud/Porkolab.pdf> Imre, Porkoláb: Aszimmetrikus hadviselés - az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai (letöltve)

¹¹ Sullivan, 86. o.

fegyveresekkel harcolnak, hanem olyan emberekkel és településekkel is, akik önszántukból vagy kényszer hatására, de csendben, feltűnésmentesen támogatják az inszurrekciós erőket.¹²

A FELKELÉS KITÖRÉSE

Az első nyílt kommunista akcióra 1948. június 16-a reggelén került sor, Perak tartományban. A kínai származású merénylők három ültetvénytulajdonost és egy irodai segédet öltek meg. Hivatalosan ezzel vette kezdetét a maláj válság, avagy a „vészhelyzet”. A továbbiakban egyre több fegyveres támadás és emberrablás történt; a kommunisták és aktivisták az általuk „futó kutyáknak” nevezett briteket és szimpatizánsaikat támadták.¹³

Pontos számadatokkal nem rendelkezünk, ami gyakori az ilyen és ehhez hasonló irreguláris katonai alakulatoknál. A brit, illetve maláj hatóságok megközelítőleg 8000 és 15 000 fő közé teszik az aktív katonai ellenállók létszámát. A problémát tovább bonyolítja a Min Yuen, avagy „Tömegek Mozgalma” (Masses Movement).¹⁴ Ez a szervezet felelt a kommunisták ellátásáért. Nem voltak az egyenruhás katonai ellenállás tagjai, és az egész félsziget területén szét voltak szórva, valamint minden társadalmi rétegbe beépültek, így hozva létre egy igen hatékony informátor-hálózatot, melyet a kommunista párt jól szervezett parancsnoki láncsal működtetett. Számuk 30 000 és 150 000 közé tehető, többségében a társadalmi periférián tengődő kínaiakból állt.

Az aktív katonai egységek ellátásnak másik forrása a helyi lakosságtól folyt be, akiktől megfélemlítéssel és ígéretekkel szereztek be pénzt (a katonák fizetését) és hadianyagot. A lenini alapelvet követték, mely szerint egy kicsi, de hatékony terrortaktikát alkalmazó szervezet is igába hajthat egész országokat (mint ahogy azt a bolsevik forradalom és a Szovjetunió létrejötte is bizonyította).¹⁵ Többségük az MPAJA (Malayan People's Anti-Japanese Army – A Maláj Nép Japán-ellenes Hadserege) tagja volt, mielőtt csatlakozott a mozgalomhoz, melynek új neve egyszerűen MPABA (Malayan People's Anti-British Army – A Maláj Nép Brit-ellenes Hadserege) lett. A lázadóknak tehát ütőképes erő állt rendelkezésére, melyet maguk a britek képeztek ki, és a japánok elleni gerillaháborúban lett veteránna. 8 ezredbe lettek osztva, melyek az ország területén szétszórtan tevékenykedtek, sőt további kisebb csoportokra bomolva maoista stílusú gerillaakciókat hajtottak végre a vidéki területeken, így fokozva a zűrzavart és biztosítva, hogy a meglepetés előnye mindig nekik kedvezzen.¹⁶ 1948-ra a kommunista felkelők készen álltak a háborúra.

¹² Christi, Silver: *The Other Forgotten War: Understanding Atrocities During the Malayan Emergency*. Paper for the Annual American Political Science Association, Washington D.C., 2009.

¹³ Kheng, Cheah Boon: *Red Star Over Malaya. Resistance and Social Conflict during and after the Japanese Occupation of Malaya, 1941-46*. NUS Press, Singapore, 2012.

¹⁴ *Chin, Peng: Alias Chin Peng: My Side of History. Media Masters, Singapore, 2003.*

¹⁵ Ryan, James: *Lenin's terror. The ideological origins of early Soviet state violence*, Routledge, New York, 2012.

¹⁶ Ralph A. Thaxton, Jr.: *Force and Contention in Contemporary China – Memory and Resistance in the Long Shadow of the Catastrophic Past*, Cambridge University Press, Cambridge, 2016.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Ezen kezdeti időszakban a kaotikus viszonyok és a kiforrott kormányzati rendszer hiánya nagyban akadályozta a briteket. Az akkor ott állomásozó katonák egyáltalán nem arra voltak felkészítve, hogy olyan ellenféllel harcoljanak, aki teljesen szabadon mozog az esőerdőkben, valamint a vidéki lakosság támogatását is élvezzi. A támadások elszenvedői becsapva érezték magukat, látva a döntéshozók és az elvileg őket védő hadvezetés tehetetlenségét. Ezért, hogy a kedélyeket csillapítsa, a kormány visszahívta a csapatokat, hogy a gazdasági területeket védjék, így viszont a gerillák gyakorlatilag szabad kezet kaptak a külső vidékeken. Mivel alig ütköztek ellenállásba, egyre merészebb akciókat indítottak, példának okáért 1948 júliusában Kajang városát próbálták meg „felszabadított körzetté” tenni (bár ez végül nem sikerült).¹⁷

A szükségállapot kihirdetését követően a britek, bízva nagy létszámú erőikben és alaposan alábecsülve a kommunistákat, egy kapkodva előkészített hadművelet keretében egy csapással akartak gyorsan pontot tenni a lázadás végére. Tervük szerint ezredszintű erőkkel fésülték át az esőerdők szélső területeit és a partvidéket. Azonban ez a lassú és egyáltalán nem hatékony eljárás nagy mozgási szabadságot biztosított a gerilláknak, akik szinte bárhol és bármikor lecsaphattak a védelem nélkül maradt, gazdaságilag fontos üzemekre, gyárakra és bányákra, ahol nem voltak jelen brit egységek. Jól tudták, hogy ellenfelük képtelen lesz elég gyorsan reagálni a megváltozott körülményekhez.¹⁸

Ennek ellenére a briteknek sikerült néhány ellenállási gócot felszámolni, tovább fokozva a reményt, hogy a felkelésnek gyorsan sikerül véget vetni. Ez részben a gerillák viszonylagos szervezetlenségének is köszönhető volt. A britek nagy létszámú csapatokat vontak el Indiából és Burmából, újra osztva erőiket Ázsiában, valamint így erősítve meg malajziai pozíciójukat. Korai sikereik egyik legjobb példája az 1948 júliusában végrehajtott sikeres merénylet Lau Yew, az egyik fontos kommunista katonai vezető ellen, valamint kb. egy tucat gerillatábor felszámolása ugyanazon év szeptemberében.¹⁹

Mindezen intézkedések és sikerek dacára a mozgalmat nem sikerült megfékezni. Egy rövid, az ültetvényeken, illetve ipari létesítményekben dolgozó európaiak és malájok elleni terrorhadjárat (szabotázs, robbantások, merényletek) után a gerillák visszahúzódtak az esőerdőkbe, hogy rendezzék soraikat. Mire 1949 végére újrakezdték a támadásokat, sokkal kiforrottabb taktikai megoldást alkalmaztak: kis, hatékonyan szervezett és jól felszerelt egységekkel hajtottak végre gyors rajtaütéseket. Eleinte Phanang tartomány területén zajlottak jelentősebb összecsapások, az 1950-es évre azonban országszerte támadások érték a gumiültetvényeket, gyárakat, vasútvonalakat, ónbányákat. A merészebb kommunis-ták még konvojokra, rendőrökre és hivatalnokokra is lecsaptak. A kormányerők továbbra is

¹⁷ Silver 16. o.

¹⁸ Woon, Walter: *The Devil's Circle*. Fabulous Printers Pte Ltd, Singapore, 2011.

¹⁹ McGrath, John J.: *Boots on the Ground: Troop Density in Contingency Operations*. Army Combined Arms Center, Combat Studies Institute, Fort Leavenworth, KS, 66027, 2006. (a továbbiakban *Boots on the Ground*)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

képtelenek voltak gyorsan reagálni ezekre az akciókra, így a fő célkitűzés a gerillák mozgásterének korlátozása lett: vissza akarták szorítani őket a dzsungelbe.²⁰

Mivel ekkorra nyilvánvalóvá vált, hogy a helyi vezetés és katonaság nem képes megfelelően felvenni a küzdelmet a gerillákkal, minden területen alapos és kimerítő változtatásokra volt szükség. Olybá tűnt, hogy a lázadóknak sikerült minden brit sikert semmissé tenniük, hiszen csak 1950 februárjában 80%-kal nőtt a támadások és merényletek száma. Ez abból a szempontból is jelzésértékkel bírt, hogy a kommunisták újabb szervezeti változtatásokat hajtottak végre, módszereik és eszközeik pedig egyre kifinomultabbak lettek. A támadásokat, rajtaütéseket is jóval hatékonyabban koordinálták, végképp megakadályozva, hogy az akkori brit taktika és stratégia akárcsak kismértékben is eredményes lehessen.²¹

Bár a brit csapatok és a maláj hatóságok sikeres nyomásgyakorlásának és nagy létszámának köszönhetően a gerillák nem tudtak nagyarányú műveleteket végrehajtani, az összecsapások pedig viszonylag kis létszámú egységek között zajlottak, a veszteségek mindkét oldalon hasonló nagyságúak voltak. A brit vezetés ezt elfogadhatatlannak ítélte, így az akkori brit helytartó, bizonyos Sir Henry Gurney,²² áprilisban létrehozott egy új vezetői pozíciót: Director of Operations, vagyis műveleti igazgató. Erre a posztra az akkor már nyugdíjba vonult Sir Harold Briggs tábornokot jelölték ki, aki nagy tapasztalattal rendelkezett az ázsiai térséggel kapcsolatban. A róla elnevezett „Briggs-terv” volt az a sorsfordító akciósorozat, melynek segítségével a brit, nemzetközösségi és maláj erők képesek voltak győzelmet aratni a kommunista lázadók felett.

1950 – A FORDULAT ÉVE

Az 1950 tavaszán életbe léptetett Briggs-tervnek²³ az volt a központi eleme, hogy a gerillák és a civil lakosság közti kapcsolati rendszert felszámolja – vagyis, hogy állandó direkt konfrontáció helyett megfossa az ellenállókat mindennemű támogatástól. A terv kialakításakor figyelembe vették a maláj dzsungel nyújtotta lehetőségeket is, hogy „hazai terepen” lehetetlenítsék el a mozgalmat. Erre azért volt szükség, mert el akarták vágni a lázadókat az élelmiszerforrásaiktól (mint ahogy már utaltam rá, utánpótlás és megfelelő ellátmány nélkül egyetlen haderő sem lehet ütőképes, ez a gerillákra ugyanúgy érvényes, mint a reguláris csapatokra). A britek három olyan forrást azonosítottak, melyek nélkül a mozgalom biztos veresége elkerülhetetlenné vált:

- A maláj esőerdőkben lévő megtisztított, és/vagy földművelésre is alkalmas területeket, ahol a gerillák és az őket támogatók dolgoztak.

²⁰ Nagl, John A.: „Learning to Eat Soup With a Knife”. University of Chicago Press, Chicago, 2005

²¹ Boots on the Ground 34. o.

²² 1948-51 között volt Malajzia helytartója. 1951. október 6-án merényletben veszítette életét. Chen Peng kommunista vezető később azt nyilatkozta, hogy a merénylet „rutinszerű rajtaütés” volt: a hírekből tudták meg, ki is volt áldozatuk valójában. http://askari_mb.tripod.com/id6.htm - telegráfós üzenet-váltás a merényletről. (Megtekintve: 2018.11.21.)

²³ Sunderland, Riley: Army Operations in Malaya, 1947-60. RAND Corporation, California, 1964.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- A helyi őslakosságot, akik a dzsungelben gyűjtött gyümölcsökkel, leölt állatokkal és egyéb étellel támogatták a kommunista mozgalmat, emellett informátor-ként és kettős ügynökként megszelleztették a brit delegációkkal folytatott tárgyalások eredményeit.
- A gerillákat támogató hajléktalanokat és földfoglalókat (ezek többsége kínai bevándorló volt),²⁴ akik a civilizáció szélén tengődve élnek cserekereskedelmi és feketepiaci kapcsolataikat kihasználva a nagyobb városokból szereztek be szinte mindent, amire a lázadóknak szüksége volt, továbbá újoncokat is biztosítottak a mozgalomnak.

A terv legismertebb része azonban kétségkívül a lakhatási problémák megoldása volt. Mintegy félmillió embert, döntő többségükben kínaiakat költöztettek erővel úgynevezett „új falvakba”. Ezzel el akarták érni a hajléktalanság megszűnését, de természetesen így nagyban meg is nehezítették a felkelők dolgát, hiszen a potenciális gerillák és támogatók egy helyen tartásával, megfigyelésével és biztosításával nagyban korlátozták a kommunisták erőforrásait és mozgásterét. Ezek az „új falvak” többnyire valóban teljesen újak voltak: a britek és a maláj kormány számtalan települést hozott létre a program keretében, mely csak 1952-ben fejeződött be. Már Gurney is hozzákezdett a megvalósításához, de csak a Briggs-terv bevezetésekor kapott igazi lendületet. A falvakat szögesdróttal, rendőrségi ellenőrző pontokkal és nagyteljesítményű reflektorokkal biztosították. Egyesek ebből azt a következtetést vonhatnák le, hogy ezek tulajdonképpen koncentrációs táborok voltak, és valóban volt hasonlóság a kettő között. Itt viszont a (gyakran kényszer hatására) betelepülőket új lakóházak, iskolák, kórházak, üzletek és hatékony közműhálózat várta, valamint természetesen új munkahelyek. Továbbá a védelmi rendszerek az ott élők biztonságát szavatolták a gerillákkal szemben. A britek mindenképpen el akarták kerülni az 1948-49-es fiaskót, mikor gyakorlatilag átengedték a kommunistáknak a nagyvárosokon kívüli területeket. Az így vonzóvá tett falvakban és városokban szinte minden hontalant sikerült elszállásolni. Sokak véleménye szerint ez volt a brit délkelet-ázsiai politika egyik legsikeresebb húzása.²⁵

A felkelés kezdetén nagyszámú, de elégtelenül kiképzett, felszerelt és vezetett gyalogság állt a britek rendelkezésére. A Burmából és Indiából átirányított csapatokkal javult valamelyest a helyzet, de az igazi áttörést a Különleges Légi Szolgálat (Special Air Service – SAS) jelentette. Habár az egységet a második világháború végén feloszlatták, 1950-ben újra aktiválták és átszervezték felderítési és különleges műveleti egységgé. Ebben a folyamatban nagy szerepet játszott Sir Robert Grainger Ker Thompson, aki a burmai had-

²⁴ Lucian W. Pye: *Asian Power and Politics. The Cultural Dimensions of Authority.* Harvard University Press, Cambridge, 1985.

²⁵ Tay, Frances: *Making Malaysian Chinese: War Memory, Histories and Identities.* A thesis submitted to the University of Manchester for the degree of Doctor of Philosophy in the Faculty of Humanities, 2015.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

színtéren a csinditekkal²⁶ teljesített szolgálatot, és igen nagy tapasztalattal bírt a dzsungel-háború terén. Ezen ismereteit kamatoztatva volt képes olyan civil-katonai együttműködési rendszer felállítására, mely nagyban hozzájárult a konfliktus eredményes lezárásához.

1951 decemberében Briggs egészségügyi okokból végleg visszavonult. Hivatalát Gerald Templer tábornok kapta meg a következő év januárjában, aki egyesítette a nemrég létrehozott operatív igazgatói posztot a helytartóéval. Winston Churchill miniszterelnök személyes felkérésére vállalta el a feladatot, hogy folytatja Briggs munkáját és stabilizálja a Maláj-félszigetet. Őt tartják annak a személynek, aki a Briggs-terv továbbfejlesztése és teljes végrehajtása révén végérvényesen a kormányzati erők oldalára billentette a mérleg nyelvét. Példának okáért több brit katonai egység élelmet szállított a gerillák által kifosztott településekre, és gyógyszerrel, orvosi ellátással is támogatta azokat.²⁷ Az ellenállókat az is megviselte, hogy a brit csapatok egyre aktívabban járőröztek a dzsungel mélyebb részén, egyre inkább visszaszorítva őket. Ami pedig szintén fontos különbség volt a harcoló felek között: míg a brit fogságba esett gerilláknak felajánlották, hogy átállhatnak a kormány és a nép oldalára, addig a kommunisták – akik ekkor már a Maláj Fajfelszabadítási Hadsereg (Malay Race Liberation Army – MRLA) nevet viselték – egyetlen foglyot sem engedtek át élve.²⁸

Templer kétéves parancsnoksága alatt a lázadók mintegy kétharmadát sikerült felszámolni, és havi 500-ról 100-ra csökkent az incidensek száma. A brit és civil áldozatok száma 200 helyett már csak 40 volt havi szinten. A hagyományos történetírás mindezt Templer sikeres működésének tudja be, vannak azonban, akik szerint a munkát megkezdő elődök nélkül ő is bukásra lett volna ítélve.²⁹

A BRIGGS-TERV KIFEJTÉSE

Lényegét tekintve a Briggs-terv egy szisztematikus akcióorozat volt, melynek fő célkitűzése a kommunisták ellehetetlenítése és a civil lakosság védelmezése volt. A katonai és rendészeti erők, ahelyett, hogy az egész félsziget területén egyszerre akarták volna felszámolni az ellenállást, kisebb, gyorsabban bevethető és jobban koordinálható bevetési csoportokra lettek bontva, melyek egyes jól behatárolt földrajzi egységeket ellenőriztek és tisztítottak meg, majd tovább nyomultak a következő területre. Briggs kérésére Gurney szervezői tanácsokat is felállított, melyek minden olyan polgári és katonai ügynökségi tagokból álltak, akik valamilyen formában részt vettek a lázadás elleni harcban. Így lehetővé

²⁶ Az indiai származású csindit (chindit) katonák adták a legnagyobb létszámú különleges haderőt, mely a második világháború idején a szövetségesek rendelkezésére. Főleg Burmában és a Távol-Keleten teljesítettek szolgálatot. A dzsungelharc szakértőinek számítottak, akár hónapokon keresztül is képesek voltak az esőerdőkben élni és harcolni, korlátozott ellátmánnyal és utánpótlással.

²⁷ Clutterbuck, Richard: *Conflict and violence in Singapore and Malaysia 1945–83*. Graham Brash, Singapore, 1985.

²⁸ Silver 17. o.

²⁹ Ramakrishna, Kumar: 'Transmogrifying' Malaya: The Impact of Sir Gerald Templer (1952–54). *Journal of Southeast Asian Studies*. Cambridge University Press 2001.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

vált egy sokkal összeszedettebb és hatékonyabb válaszcsoportosítási és megelőző stratégia kidolgozása. A teljeskörű civil-katonai együttműködésnek hála a rendszer valóban működőképes volt. A hírszerzést is hasonlóképp reformálták meg; a polgári rendőrség és a katonai hírszerző szolgálatok egyre szorosabban kezdtek együttműködni.

A már említett „új falvak” program keretében átköltöztetett közel félmillió ember sok erőforrástól megfosztotta az ellenállókat, de ez csak a kezdet volt. A projekttel párhuzamosan megkezdődött a STARVATION (éhezés) hadművelet, melynek célja az élelmiszer- és árucsempészet csökkentése, majd lehető legteljesebb felszámolása volt. Az ellenőrzések eleinte szervezetlenül, ad hoc módon mentek végbe, de később az egész ország területére kiterjedt rendszerré váltak.³⁰

Szervezeti és operációs szinten is jelentős változások mentek végbe. 1950 júliusától Briggs az eddigi „mindent egyszerre” módszer helyett egy államok közötti, délről északra (vagyis Szingapúrtól Thaiföld határáig) tartó tisztogatóakciót tervezett, utóbbi határszakaszon kordont állítva fel, melynek célja a gerillák és szimpatizánsaik szökésének, illetve a thaiföldi (és azon keresztül a szovjet) kommunisták és ellátmány beáramlásának megakadályozása.³¹ Ez a lassú, módszeres előrenyomulás a gyakorlatban azt jelentette, hogy mihelyt egy területet biztonságossá, vagyis „fehér zónává” nyilvánítottak, tovább mentek a következő térségbe. Az adott hadműveleti terület mindig „prioritási zóna” volt, vagyis a rendelkezésre álló katonai csapatokat koncentráltan, több hullámban vetették be. Amint egy zóna meg lett tisztítva, ott feloldották a szükségállapotot, és a maláj kormánynak adták a területet, újjászervezés céljából. Így többek között elkerülhetővé vált a polgári és katonai célkitűzések nemkívánatos ütközése, és csökkentette a kettő közti feszültséget is.³²

Templer minden energiáját a Briggs-terv megvalósításának szentelte. Ő volt az első, aki valóban teljesen egységesítette a katonai és civil szervezeteket, hogy a maláj állam és a Brit Birodalom minden erejével leverje a kommunista felkelést. Ő is azon a véleményen volt, hogy a kisebbségek és etnikai csoportok odaadó támogatása nélkül ez lehetetlen vállalkozás, így még inkább törekedett a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolására, mely egybeesett azzal az elképzeléssel is, hogy a Birodalom lemond Malajziáról, mint gyarmatról,³³ emellett továbbvitte a Briggs-féle elképzelést a zónánkénti tisztogatásokról, viszont kénytelen volt megváltoztatni annak irányát. Johore-ban ugyanis rendkívül heves ellenállásba ütköztek, mert az volt a gerillák egyik fő támaszpontja. Olyannyira erősen védték, hogy csak 1958-ra sikerült teljesen kifüstölni őket onnan. Ennek fényében újítottak az általános stratégián is: ettől kezdve minden prioritási zónát megfeleltek, így kettévágva az ott állomásozó gerillákat. Ezt követően a haderő két részre bontva, a terület északi és déli

³⁰ Boots on the Ground, 36. o.

³¹Comber, Leon: *Malaya's Secret Police 1945-60: The Role of the Special Branch in the Malayan Emergency*. ISEAS Publishing, Singapore, 2008.

³²„The History of the British Army: Malaya 1950-1957,” National Army Museum website, <http://www.national-army-museum.ac.uk/pages/malaya.html> (megtekintve: 2018.03.05.) Templernek tulajdonítják a népszerű kifejezést: „winning the hearts and minds” (megnyerni a szíveket és elméket)

³³Ismail, Sah-Hadiyatan: ‘Second Colonial Occupation’: The United States and British Malaya 1945-1949. Published by Canadian Center of Science and Education, 2012

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

végétől kiindulva középre nyomul, felőrölve a részekre szakadt ellenállást és megsemmisítve annak támaszpontjait. Az első „fehér zóna” Malacca lett 1953 szeptemberében, majd további négy területet tisztítottak meg. Ez olyannyira sikeresnek bizonyult, hogy 1955 áprilisára a lázadókat két, egyre kisebb méretű területre szorították be. 1957 augusztusára már Selangort is sikerült biztonságossá tenni.³⁴

1955 júliusában megtartották az első, egész nemzetre kiterjedő választásokat. Az újdonsült főminiszter,³⁵ Tunk Abdul Rahman, hamar béketárgyalásokat kezdeményezett az MRLA-val, azonban decemberre nyilvánvalóvá vált, hogy a tárgyalások nem vezettek eredményre. A felkelés folytatódott. Mire azonban Malajzia elnyerte függetlenségét 1957. augusztus 31-én, és Rahman miniszterelnök lett, a félsziget több mint 60%-át sikerült megtisztítani az ellenállóktól. A függetlenségnek azonban más, sokkal meghatározóbb következménye is volt. A lázadók eredetileg a maláj nép felszabadításáért küzdöttek, így a britek gyakorlatilag kihúzták a lábuk alól a legitimációs talajt. A maláj népnek immáron semmilyen érdeke nem fűződött a mozgalom győzelméhez. Ez a lépés önmagában többet tett a mozgalom bukásáért, mint a brit és nemzetközösségi haderő, mert lelki és ideológiai vereséget mért rájuk. A gerillák hivatalos, a szélesebb tömegek által is elfogadhatónak ítélt cél és támogatók nélkül maradtak.³⁶

A felkelés végső szakaszában, 1957 és 1960 között, a brit, nemzetközösségi és maláj erők a még megmaradt ellenállók tűzfészkeit is módszeresen felszámolták, előbb Johoreban, majd a thai határ közelében. Az ellenállók tömegesen dezertáltak, vagy adták meg magukat, 1959-ben már alig történt említésre méltó terrorcselekmény. Az utolsó nagyobb offenzíva Johore és Perak tartományok területén 1958 nyarán ért véget, minek következtében az eddigi 6-10 000 fős gerillasereg mintegy 1000 főre apadt, akik a thai határhoz húzódtak vissza. A thai és brit csapatok együttműködésének köszönhetően ez a szám – 1960-ra - mintegy a felére csökkent. 1961 július 31-én pedig az új maláj kormány hivatalosan is bejelentette a szükségállapot végét. Mindössze Thaiföld közelében maradt meg pár ellenállási góc, az utolsó, legelvhűbb néhány száz ember, akik kivárára rendezkedtek be; abban bíztak, hogy amint csillapodnak a kedélyek és a brit és nemzetközösségi csapatokat kivonják, visszatérnek és befejezik, amit elkezdtek. Így ért véget a maláj kommunista felkelés első időszaka.³⁷

³⁴ Boots on the Ground, 38. o.

³⁵ A szerző megj.: Nem egyenlő a miniszterelnöki pozícióval, mely hatalommal akkoriban a helytartó volt felruházva. A főminiszter (chief minister), mint a maláj kormány feje, a brit birodalmi hatóságok alá volt beosztva.

³⁶ Comber 126. o.

³⁷ Boots on the Ground, 38.o.

BIBLIOGRÁFIA

1. Boot, Max: *Invisible Armies. An Epic History of Guerrilla Warfare from Ancient Times to the Present*. Liveright Publishing Corporation, New York, 2013.
2. Chin, Peng: *Alias Chin Peng: My Side of History*. Media Masters, Singapore, 2003.
3. Christi, Silver: *The Other Forgotten War: Understanding Atrocities During the Malayan Emergency*. Paper for the Annual American Political Science Association, Washington D.C., 2009.
4. Clutterbuck, Richard: *Conflict and violence in Singapore and Malaysia 1945–83*. Graham Brash, Singapore, 1985.
Comber, Leon: *Malaya's Secret Police 1945-60: The Role of the Special Branch in the Malayan Emergency*. ISEAS Publishing, Singapore, 2008. DOI: <https://doi.org/10.1355/9789812308306>
5. Greene, T. N.: *The Guerrilla - and How to Fight Him*. Praeger Publishers, New York, 1962.
Ismail, Sah-Hadiyatan: 'Second Colonial Occupation': The United States and British Malaya 1945-1949. Published by Canadian Center of Science and Education, 2012 DOI: <https://doi.org/10.5539/ach.v4n1p29>
6. István, Gőcze (szerk.): *Állam és Katona. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.*
Kheng, Cheah Boon: *Red Star Over Malaya. Resistance and Social Conflict during and after the Japanese Occupation of Malaya, 1941-46*. NUS Press, Singapore, 2012. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1ntgx1>
7. McGrath, John J.: *Boots on the Ground: Troop Density in Contingency Operations*. Army Combined Arms Center, Combat Studies Institute, Fort Leavenworth, KS, 66027, 2006.
8. Ramakrishna, Kumar: 'Transmogrifying' Malaya: The Impact of Sir Gerald Templer (1952–54). *Journal of Southeast Asian Studies*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
9. Ryan, James: *Lenin's terror. The ideological origins of early Soviet state violence*, Routledge, New York, 2012.
10. Sullivan, M. P.: *FMFRP 12-18; Mao Tse-tung: On Guerrilla Warfare*. Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps, Washington, D.C., 1989.
11. Sunderland, Riley: *Army Operations in Malaya, 1947-60*. RAND Corporation, California, 1964.
12. Tabor, Robert: *The War of the Flea*. The Citadel Press, New York, 1969.
13. Tay, Frances: *Making Malaysian Chinese: War Memory, Histories and Identities*. A thesis submitted to the University of Manchester for the degree of Doctor of Philosophy in the Faculty of Humanities, 2015.
14. W. Pye, Lucian: *Asian Power and Politics. The Cultural Dimensions of Authority*. Harvard University Press, Cambridge, 1985.
15. Woon, Walter: *The Devil's Circle*. Fabulous Printers Pte Ltd, Singapore, 2011.

INTERNETES FORRÁSOK

1. <http://voiceseducation.org/node/351> Viet Minh direktívák 1946-48. (Megtekintve: 2018.11.30.)
2. <https://www.zmka.hu/dokisk/hadtud/Porkolab.pdf> Porkoláb Imre: *Aszimmetrikus hadviselés - az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai* (Megtekintve: 2018.11.28)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.8>

2019. XII. évfolyam 1. szám

3. http://askari_mb.tripod.com/id6.htm - telegráfós üzenetváltás a Gurney helytartó elleni merényletről. (Megtekintve: 2018.11.21)
4. "The History of the British Army: Malaya 1950-1957," National Army Museum website, <http://www.national-army-museum.ac.uk/pages/malaya.html> (Megtekintve: 2018.11.29.)

SÜLI ATTILA¹**Székely huszárok a délvidéki hadszíntéren 1848-ban****Székely/Székler Hussards on the Southern Field
of Operations in 1848****Absztrakt**

Jelen dolgozat a 11. (székely) határőrezred 1848. évi délvidéki hadszíntéren harcoló osztályának tevékenységét mutatja be. A szerző felvázolja azon politikai döntés hátterét, mely a székely határőrség egy részének a szerb felkelés ellenében való bevetéséhez vezetett, a mozgósítás nehézségeit, a két század menetútját, harctéri tevékenységét és visszatérését az erdélyi hadsereg alárendeltségébe. A dolgozat elsősorban levéltári forrásokra és korabeli sajtótudósításokra támaszkodik.

Kulcsszavak: 1848, Erdély, Székelyföld, Délvidék, 11. (székely) huszárezred

Abstract

The study treats the operations of the Hussard Battalion of the 11th Székely/Székler Border Regiment on the Southern field of operations in 1848. The author sketches out the background of the political decision what resulted in the deployment of a part of the Székely/Székler border forces against the Serbian uprising, treats the difficulties of the mobilization as well as the march of the two squadrons, their activity on the battlefield and their return to the subordination of the Army of Transylvania. The study is based mainly on archival sources and contemporary newspaper reports.

Keywords: 1848, Transylvania, Székely land/Széklerland, the 11th Hussards, the South(ern country)

¹ HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, történész – Ministry of Defence Military History Institute and Museum, historian; E-mail: suli.attila@mail.militaria.hu; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1628-2976>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

BEVEZETÉS

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc erdélyi kiegészítésű alakulatairól a 19. században számos visszaemlékezés, feldolgozás született, azonban a modern történettudomány elvárásainak megfelelő, levéltári kutatásokra épülő monográfia a témában a mai napig sem készült.

Az erdélyi kiegészítésű soralakulatok többsége – tekintettel a zömében román és szász állományukra – a császári királyi oldalon harcolt. Így a 19. század második felében készült ezredtörténetek, amelyek szakmai színvonala igen széles skálán mozog, elsősorban ebből a szempontból tárgyalják az eseményeket.

Azonban két székely határőrezredről (14. és 15.) külön regimenttörténet nem jelent meg, mivel ezek a magyar oldalon küzdöttek. Emellett az alakulatokat a szabadságharc leverése után újjászervezték, majd 1851-ben sorgyalogezreddé alakították át. Ugyanez történt a két román határőrezreddel (16. és 17.) is. Míg azonban az utóbbiak esetében a későbbi ezredtörténetek bőszégesen írnak az 1848–49. évi történésekről, a székely ezredek esetében ugyanezt néhány mondattal elintézik.²

Valamivel jobb a helyzet a 11. (székely) huszárezred esetében. Az utóbbinak Háromszéken (ezredesi és alezredesi osztályok), Csíkszéken (1. őrnagyi osztály) kívül Aranyosszéken és a megyékben voltak román kiegészítésű szakaszai, ezekből 1848-ban egy osztályt szerveztek, amely végig osztrák oldalon küzdött. Az alakulat krónikása pedig csak az utóbbi történetét írta meg, tudatosan elfeledkezve arról, hogy az ezred zöme a honvéddhad-sereg alárendeltségében harcolt.³

A három székely határőrezred 1848. évi működését és harcait mutatja be a „Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren” című kötetben Kedves Gyula és Csikány Tamás.⁴ Ez a munka azért is fontos, mert a 11. huszárezred alezredesi osztálya 1848 augusztusától októberi a délvidéki hadszíntéren harcolt.⁵

A székely huszárezred tagjai sajnos csak néhány esetben vetették papírra 1848–49-es élményeiket. Ezek közül kiemelkedik Püskösti Gergely őrnagy és Zathureczky István huszárszázados emlékirata. Utóbbi az 1849. júniusi beszercei harcok leírásával indul, s a

² Wellenreiter, Julius: Geschichte des k. und k. Infanterieregiments Karl I., König von Rumänien Nr. 6. 1851–1907. Budapest, 1908.; Wittinghausen, Heinrich Filek von und Szatmárvár; Geschichte des k. und k. Infanterie-Regiments No. 5., von seiner Errichtung bis zur Ernennung des Theodor Braumüller von Tannbruck zum Oberst-Inhaber des Regiments 1851–1889. Wien, 1890.; Treuenfest, Gustav Ritter Amon von: Geschichte des k. k. Infanterie Regimentes Nr. 50. Friedrich Wilhelm Ludwig Grossherzog von Baden. 1762 bis 1850 zweites Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment Nr. 17. Wien, 1882.; Treuenfest, Gustav Ritter Amon von: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 46. Feldzeugmeister Géza Frh. Fejérváry de Komlós-Keresztes 1762 bis 1850 erstes Siebenbürger Romanen-Grenz-Regiment Nr. 16. Wien, 1890.

³ Treuenfest, Gustav Ritter Amon von: Geschichte des k. k. 11. Huszaren-Regimentes Herzog Alexander v. Württemberg 1762 bis 1850 Székler Grenz-Huszaren. Wien, 1878.

⁴ Csikány Tamás – Demeter Lajos – Egyed Ákos – Kedves Gyula – Urbán Aladár: Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren 1848-ban. Timp Kiadó, Budapest, 2008.

⁵ Az osztály harcait bemutató fejezet Kedves Gyula munkája.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

szerző kufsteini raboskodásáig mondja el az eseményeket. Ugyanebben az ezredben szolgált a fogságát és Josefstadtba szállítását naplószerűen feldolgozó Zonda Lajos százados (1825–1852 után). Először a 15., majd a 11. huszárezred tiszti állományába tartozott Székely Gergely (1822–1896) főhadnagy, ő azonban többnyire segédtiszként vett részt a szabadságharcban. Munkája különösen az 1848. őszi, illetve az 1849. nyári harcokra nézve becses forrás. Györke Sándor közhuszár Bemnek az 1849. július 31-i segesvári ütközetben történt menekülését írta meg egy kötethez írott kéziratos bejegyzésben.⁶

A 11. (székely) huszárezred ezredesi és alezredesi osztályai háromszéki, az 1. őrnagy csíkszéki, míg a 2. őrnagy – amint fentebb már említettük – aranyosszéki és Alsó-Fehér, Hunyad és Torda megyei kiegészítésű volt. Az alezredesi osztály 1848. november közepéig a Délvidéken, a többi osztály pedig Erdélyben harcolt. 1849 áprilisában pedig egy újabb osztályuk, az ezredesi került a délvidéki hadszíntérre, a többi pedig Erdélyben maradt, és kivette részét a betörő orosz és osztrák csapatok elleni küzdelemből.⁷

A SZÉKELY HUSZÁREZRED OSZTÁLYÁNAK A DÉLVIDÉKI HADSZÍNTÉRRE VEZÉNYLÉSE

Magyarország és Erdély uniójának uralkodói szentesítése után (1848. július 6.) már nem volt olyan gát, amely a határőrök egy részének a délvidéki hadszíntérre vezénylését akadályozta volna. Ugyanakkor számos gyakorlati akadály is felmerült ezzel kapcsolatban. Egyrészt az erdélyi arisztokrácia ellenezte a székely katonaság kivételét az országrészből, mivel attól tartott, hogy a parasztmozgalmak ellenében nem marad elegendő megbízható fegyveres erő. Sombori ezredes már május 28-án jelezte a Sepsiszentgyörgyre érkező miniszterelnöki megbízottaknak, Gál Sándornak és Klapka Györgynek, hogy ezredéből mindössze egy osztályt képes kiindítani a lovak hiánya miatt. Mivel a határőröknek maguknak kellett gondoskodniuk a lovaikról és azok felszereléséről, ez nagyon vegyes állományt eredményezett.⁸ Itt elég arra utalnunk, hogy az 1848. augusztus végén a délvidéki magyar csapatok felett szemlét tartó Mészáros Lázár vezérőrnagy, hadügyminiszter így jellemezte a székely huszárok két századát: „Székely huszárok érkeztek oly túrós lovakkal, hogy csak 96 szolgálatra való...”⁹

Ez a helyzet 1848 nyarára sem volt másképp, így az ezrednek csak a háromszéki kiegészítésű alezredesi osztályát mozgósították. Az osztály tiszti és altiszti kara ugyan teljes volt, azonban az első század hadi létszáma például az előírt 150 fő helyett 86 főt számlált.

⁶ Az alakulathoz köthető visszaemlékezések többségét ismerteti: Hermann Róbert: Műfajok és tendenciák az 1848–1849-es erdélyi napló- és emlékirat-irodalomban. In: Ágyúba öntött harangok. Tanulmányok Gábor Áron születésének 200. évfordulójára. Szerk. Hermann Róbert és Benkő Levente. Barót-Sepsiszentgyörgy, 2014, 221–269. A hivatkozott rész: 251–253.

⁷ Kedves Gyula: A szabadságharc huszárai. Hadimúzeum Alapítvány, Budapest, 1992, 60.

⁸ Urbán Aladár: A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 27 (1980/3). 405–420.; Székely határőrök, 2008. 65.

⁹ Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Argumentum Kiadó, Budapest, 1999, II., 1158.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Az 1848. július 7-én kelt indulási parancs szerint 12 tiszt, 4 őrmester, 24 káplár, 2-2 századkóvács és trombitás és 174 közhuszár alkotta az osztályt, a teljes létszám 221 fő volt. Tekintettel arra, hogy egy osztály előírt hadilétszáma 369 fő volt, Sombori ezredes ennek mindössze csak 2/3-át tudta elindítani.¹⁰

Az osztály parancsnoka baron Franz Marcant von Blankenschwerdt első kapitány volt, aki szeptember 7-én lépett elő őrnaggyá. Az első század parancsnoka Litsken Lajos első kapitány, beosztott tiszték pedig Daczó Zsigmond, Bernád Bors Károly és Gyárfás Samu hadnagyok voltak. A második század élén Forró Elek első kapitány állt, beosztott tisztjei pedig Keresztes Imre és Fejér József főhadnagyok, Pünkösti Gergely és Gábriányi József hadnagyok voltak.¹¹

Az alakulat tehát július végén indult el a hadszíntérre. Útvonalukat a sajtóban megjelent tudósításokból próbáljuk meg meghatározni. Az osztály felett Sombori ezredes július 26-án szemlét tartott, amelyet a *Kolozsvári Híradó* tudósítója így örökített meg: „Sepsiszentgyörgy, ma júl[ius]. 26kán érkezett meg ide egy osztály székely huszár. Ábrázataikon az erő és dac, vonásain a' lelkesedés tüze nyargal. Ezredes Zsombori lelkes, komoly buzdító beszédet tartott a' piac terén felállított vitézekben. Jellemző beszédének azon része, hol ígéré, miként rongyollott öltönyeik helyett újat nyereendek, kivéve a csákókat, mert azok az ellenség kezében vannak; de reménylem – így szól elveszik önök – »Elvesszük«, lőn a' harsány felelet. Ne higgye senki, hogy a' székely vér vízzé vált volna, főleg a' katonai osztályban; szép példáját adta ennek jelenleg is egy ügyvédségre megvizsgált székely fin, 'ki bár elkerülhette volna a kimenetelt, anélkül, hogy valaha kardot .forगतott volna , gyakorlatlanul a' dicsőség mezejére lépett. Mikor követitek e' példát, primorok atyánkíiai vérben, jogban és kötelességen.”¹²

Az osztály egyik százada a következő napon Hídvégen vonult keresztül. A huszárokat gróf Nemes Ábrahám megvendégelte, ezen felül pedig az őrmestereknek 60, a tizedeseknek 40, közhuszároknak 20 ezüst krajcárt adott. A „víg lakomázás” után néhány huszár fürödni ment az Oltba, egyikük azonban megfulladt.¹³ A fenti század tehát Eresztevény, Hídvég, Persány (éjszakai szállásolás) útvonalon érkezett Fogarasra, ahol bevárta a másik századot.

Kisapoldon az osztály felett szemlét tartott Josef Schurttter vezérőrnagy, a brassói cs. kir. helyőrség parancsnoka. Az alakulat tagjai itt tették le a hűségesküt V. Ferdinánd magyar királyra és a magyar alkotmány védelmére.¹⁴

A következő állomásuk Szászváros volt, ahová augusztus 7-én érkeztek meg: Erről Brúz Lajos így tudósított: „Szászvároson augusztus 7-kén mentek át Aradra a bajnok székely huszárok. Számuk igaz nem nagy, csak 224, de mindenike merő tűz, merő láng, mely

¹⁰ Csikány – Demeter – Egyed – Kedves – Urbán: Székely határőrök. i. m. 241–243.

¹¹ Uo. 244.

¹² *Kolozsvári Híradó*, 1 (1848). 41. sz. 163.

¹³ Uo.

¹⁴ Lehoczky Tivadar: Szabadságharcunk történetéhez. Pünkösti Gergely volt honvédőrnagy emlékiratából. *Hazánk* (Szerk. Abafi Lajos), X (1888). 162.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

magából megdöbbenő erőt fog a harcon kifejteni. A közelebbi állomáson a gyógyi őrsereg, itt pedig a mi őrseregünk ment elejökbe üdvözleni őket. Meleg kebel tisztelgése és őszinte szó volt közlő részéről az őrsereg nevében az üdvözlés, a város piacon és kaszinó terében szerény reggeli várta a fáradt harcosokat. A százszok azzal tisztelgtek a székelyeknek, hogy egy sem volt látható, mint nemzetőr, de az eddig tornyukon rongyolott »schwarzge1b« lobogót a beérkező vitézek előtt levették. Ha holnap ismét kiteszik, mi vesszük le. Szóljatok a szabadság mellett ti Olt és Margita fia! mint apáitok vívtanak, akkor a Duna és Tisza partjain, palotákban és kunyhókban, minden ép kebel kiáltni fogja: »Éljen a székely nemzet!«¹⁵

A székely huszárok algyógyi fogadtatásáról pedig így írt a sajtó: „Hunyad megye szélén, Bentzentz nevű helységben, e Szegedre indult székely-huszárok, folyó hó 6-kán lelke, üdvözlésekkel s magyar vendégszeretettel fogadtattak az algyógyi nemzet őrsereg által. Ezen őrsereg nagy haladását tanúsított a gyakorlatokban, mit százados Frits Lajos hazafi-as áldozatának s dicséretes kintartásának köszönhetünk. Másnap jó darabig elkísérő az őrsereg a kedves utazókat, s az elválás pontján minden szív minden kebel istentől áldást és szerencsés jó utat kívánt nekik. – B. J.»¹⁶

A székely huszárok Hunyad megyén történt átvonulásáról egy augusztus 9-én kelt tudósításból nyerhetünk összefoglaló képet. E szerint: „Egész ünnepélyességgel fogadtattak. Az itteni őrsereg zenével kísérte ki őket a városból. Midőn Szászsebesre értek, s a piacon sorba állottak, észrevevén egy ottan kitűzve volt szász nemzeti zászlót, bár az indulóra jel adatott, kinyilatkoztatták, hogy addig egy lépést sem mozdulnak, míg azon zászló le nem vétetik. A helybeli circumspectus urak jónak látták e követelést teljesíteni. Hasonló történt Szászvároson is, hova ez iránt előre beizentek. Szászváros magyar lakóitól magyar szíveséggel fogadtattak. – Innen jó kedvvel egy Basd nevű szélbeli oláh katona-helységbe érkezvén, midőn itt a kútnál inni akartak, egy székely vigyázatlanságból az ott levő törpe ház ablakát benyomta. Erre a ház gazdája őt rútul szidalmazni kezdte, annyira, hogy vele a székelyek is hasonló humanitással bánni kezdtek. Erre lőn lárma s utoljára tette- kelés, minek véressé fajulhatását alig tudák néhányan közbevetésükkel gátolhatni. Tovább folytatva ionén ismét útjokat, egy pocsolyán levő hidat szénás szekerekkel egy oláh annyira elállott, hogy rajta keresztül nem mehettek. Az oláh katona, a szekér tulajdonosa, utat nyitni vonakodván, a kocsit székelyeink szépén felborították s a szitkozódó oláhot is mellé a pocsolyába fektették, s aztán útjokat tovább folytatták. Azonban utócsapatukat az oláh falujabeliek megtámadták, rálövöldöztek. Erre 2 tizedes allja visszaküldetett. Nem volt azonban rá szükség, mert a 8 emberből álló utócsapat, a megtámadó oláh katonákat visszaverte, s csupán egy ló sebesített meg. – Székelyeinkre Kossuth-miniszternek, ezen lapból a telepítés tárgyában olvasott javaslata, igen jó hatással van, midőn olvasták, a nemzet s haza irántoki ezen gondoskodása, hála-könnyekeket facsart ki sokak szeméből – kíváncsian tudakozták azonban: hogy ama kincstári pusztákon van-e erdő s jó ivóvíz? mert

¹⁵ Kossuth Hírlapja, 1 (1848). 41. sz. 185.

¹⁶ Kossuth Hírlapja, 1 (1848). 43. sz. 195.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

mostani állandó egészségeket és erejüket is csak egészséges levegőjű vidékeknek köszönhetik. – Innen, hallván, hogy sík föld az, hová őket telepíteni akarják, azt mondák: »telepítsék oda a jász-kunokat, nekik pedig adják azon földet, hol a szászok laknak, hiszen majd el fogják ők azt a szászoktól foglalni, kik különben sem igen jól érzik magokat a magyarok közt. (Csakhogy ez székely atyafiak! sehogy sem megy). Csupa nevükkel is, mondák, vissza tudják ők a szászokat utasítani Szászországba, honnan kijöttek Erdélybe.« – Továbbá székely katonáink most sem tudják magokkal elhithetni, hogy a magyar minisztérium alatt állanak; mert ha úgy volna, így szólnak, nem hordanák még most is tarsolyaikon 1ső Frariczot – Ferenczet értik – nemzeti zászlójuk s magyar tiszteik volnának, s nem kormányoznák őket németül; ennél fogva hajlandók hinni, mit tiszteik mondanak, hogy még most is a sas körmei közt vannak stb.»¹⁷

A továbbiakban a Maros völgyben vonulva értek Magyarországra. Augusztus 8-án már Máriaföldén (Marienfeld) voltak, innen jelentett Marcant a temesvári főhadparancsnokságnak. Ebből kiderül, hogy az osztályt Óbecsére, Friedrich Edler vezérőrnagy parancsnoksága alá osztották be. Ide az Arad–Pécska–Zenta útvonalon fognak megérkezni.¹⁸

A következő állomásuk Arad volt, ahova augusztus 22-én érkeztek meg. Erről a *Kossuth Hírlapja* az alábbiak szerint tudósított: „Folyó hó 22-kén a várva várt székelyek közül is megérkezett közénk mintegy 210 egyénből álló két huszárszázad. Mind egy szálig lelkes vitézek, a magyar szabadságért élni-halni készek. Két napig voltak nálunk, f. hó 24-kén folytatták tovább útjokat Szeged felé. Ugyanezen nap indult ki közölünk újra 16 jól készült tüzér N. Becskerek alá. A magyarok istene hordozza mindnyájokat győzelemről győzelemre! – Orbán Pető.»¹⁹

A délvideki hadszíntéren már tavasz óta folytak a harci cselekmények. A 18. században az ország déli és keleti végein létrehozott Katonai Határőrvidék lakosságát többségében horvátok, szerbek és románok alkották, s az 1848 áprilisában hivatalba lépő Batthyány-kormányának ígéretet kellett tennie, hogy egyelőre nem változtatja meg a Határőrvidék katonai beszerkezetét. E határőr lakosság olyan fegyveres erőt jelentett, amely nyomaték-kal képviselhette a nemzetiségek követeléseit. A határőrezredek vezetői az uralkodó személye és a birodalom egysége iránt elkötelezett személyek voltak, akik kitűnően ki tudták használni a paraszti lakosságnak a „jó császárhoz” fűződő illúzióit.

A szerb nemzeti mozgalomnak 1848 tavaszán még több központja volt. Mind a pesti, mind az újvidéki szerb gyűlés követelte a szerbek nemzetként történő elismerését, ám az előbbi ezt megtoldotta azzal a kéréssel is, hogy a szerbek évenkénti nemzeti kongresszusaikról sérelmeiket a magyar hatóságok mellőzésével egyenesen az uralkodóhoz terjeshessék fel. Az újvidéki gyűlés résztvevői e pontot nem vették fel kérelmükbe, határozottan követelték viszont a határőrvidéki feudális viszonyok felszámolását. Amikor azonban ez utóbbi gyűlés küldöttjei megjelentek Pozsonyban, Kossuth egyértelműen értésükre adta,

¹⁷ *Pesti Hírlap*, 8 (1848). 138. sz. 777.

¹⁸ Marcant őrnagy levele a temesvári főhadparancsnoksághoz. Máriafölde, 1848. augusztus 8. Hadtörténelmi Levéltár (HL), Az 1848-49-es szabadságharc iratai (1848–49), 1/551.

¹⁹ *Kossuth Hírlapja*, 1 (1848). 56. sz. 258.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

hogy nemzetként történő elismertetésükre nem számíthatnak, mert Magyarországon csak egy (politikai) nemzet van, a magyar.

Az a földrajzi terület, ahol 1848–49-ben a délvidéki hadiesemények zajlottak, északon a Maros folyó (Szeged, Szabadka, Baja városokat összekötő vonal), nyugaton és délen a Duna folyam, keleten az erdélyi hegység által van határolva. Ez a terület a Száva és Boszút folyók által ölelt területekkel kiegészítve alkotja a délvidéki hadszínteret. A terület jellemzői: tavak, vadvizek, lomha folyású magas partú erek, lápok, mocsarak, nagyterjedésű nádasok. A vizek levezetésére csatornák szolgáltak, melyeket közlekedésre is használtak. Állandó hajóhid csak Szegeden volt, a hadműveletek során ideiglenesen is épültek hajóhidak. A hadszíntér nyugati részén volt a Titeli fennsík, melyet csak töltésvonalakon keresztül lehetett megközelíteni. A mocsarak, lápok – még a nyári kiszáradás alatt is – nagyban megnehezítették a gyalogság és tüzérség mozgását. Nagyon fontos védvonalat képeztek a római sáncok. Ez egy bástyaszerű magas védvonalat alkotott, mely háromszög alakban vette körül Goszpodince községet. Ez volt a római sánc, a háromszög átfogója 10 km (nagy római), két befogója 6 és 8 km hosszú volt (kis római). A sánc jobbszárnya Csurog, balszárnya Káty, közepe Goszpodince. Méretei alapján csak a nagy római sáncnak ismerjük: mellvéd magassága 5,7 m, vastagsága 11,4 m volt. Ez volt a szerbek hadműveleteinek alapbázisa. A szerbek a terep minden természetes akadályát felhasználták biztonságuk érdekében. A szerb felkelés központja Karlocza volt. Bázisaik pedig a római sáncok, a Titeli fennsík, Szenttamás a Ferenc csatorna mellett, Perlasz (Alibunár), Tomasevác a Temes folyó mellett és mögötte Pancsova.

A szerémségi Határőrvidek területén, így a 9. péterváradi határőrezrednél, illetve a titeli sajkás (hadihajós) zászlóaljnál már korábban meglehetősen magyarellenes hangulat uralkodott, s az ottani népgyűlések résztvevői a horvát–szlavón–dalmát Hárommegy Királysághoz való csatlakozást követelték. Az április 14-i karlócai gyűlésen – a pozsonyi küldöttség visszaérkezése előtt – a délvidéki szerbek már önálló Szerb Vajdaság létrehozását követelték, s a május 13–15-i karlócai szerb nemzeti gyűlésen immár fegyverkezésre szólították fel a szerb lakosságot, majd június elején a határőrezredek katonaságát. A követeléseket, nem is annyira titkon, a belgrádi szerb kormány is támogatta, amelynek ügynökei Dél-Magyarországon és Boszniában egyszerre próbálták meg felkelést szítani az egységes délszláv állam létrehozása érdekében.

A magyar kormány június 8-án utasította Hrabovszky János báró altábornagyot, a péterváradi székhelyű szlavóniai és szerémségi főhadparancsnokság vezetőjét, hogy vessen véget a mozgalomnak, és akár fegyverrel is oszlassa szét a szerb felkelőket irányító főodbor (főbizottságot). Hrabovszky június 12-én Stein Miksa százados vezetésével 1100 főnyi különítményt küldött Karlócára hat ágyúval. A szerbek a városba és a környező magaslatokra vonultak vissza. A katonaság elfoglalta a várost, a tüzérségi tűz több épületet felgyújtott. A környékbeli szerb lakosság a karlócaiak segítségére sietett, ezért Stein az est folyamán, anélkül hogy a szerbek üldözték volna, visszavonult Pétervárad felé. A nem megfelelő erővel végrehajtott akció csak olaj volt a tűzre.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A konfliktus elmérgesedésébe az is belejátszott, hogy a török protektorátus alatt álló, félfüggetlen Szerbiából ezrével érkeztek a szerviánus önkéntesek magyarországi testvéreik megsegítésére. Részvételük döntő befolyással volt a karlócai gyűlés hangulatára, s arra is, hogy a június közepétől megkezdődött fegyveres küzdelem szokatlan kegyetlenséggel folyt. A szerviánusok és határőrök erődített táborokat hoztak létre, s azokból kicsapva támadták a Bácska és a Bánság védtelen német, román és magyar településeit; részben elűzték, részben kiirtották, részben meghódoltatták lakosságukat. A legfontosabb táborok a Szerémségben Kamenicnél, Bukovecnél, Cserevicnél és Illoknál, a Bácskában Szenttamásnál, a Bánságban Perlasznál, Alibunáron, Vracsevgájnál és Ördöghídjánál voltak. Július elején e táborok összlétszáma 29–30 000 embert számlált, legalább 100, többnyire kis kaliberű (3-6 fontos) löveggel. A szerbeknek nem volt lovasságuk, ezért könnyű szeke-reken csaptak le a környékbeli magyar, román és német településekre.

Az így felállított, nemzetőrökből, honvédekből és császári-királyi sorgyalog- és lovas alakulatokból álló haderő létszáma ugyan jelentős volt, de a sor- és lovas alakulatok közül a nem magyar legénységűek hűségére nem igen lehetett számítani, a többnyire magyar nemzetiségű nemzetőrség pedig nem volt alkalmas tényleges hadműveletekre, csupán helyőrségi és más biztosító szolgálatra. Nem csodálható tehát, hogy ez az – egyébként is széttagolt – sorkatonaság képtelen volt felszámolni a szerb táborokat. Ereje csupán arra volt elég, hogy megakadályozza a felkelők további térnyerését.²⁰

A székely huszárok alezredesi osztályát a hadszíntér déli részén fekvő Futakra rendelték, amely a térség egyik legfontosabb stratégiai pontja volt. Emellett fontos feladatuk közé tartozott az Újvidék és a péterváradai erőd felé vezető útvonalak biztosítása.

Ebben az időszakban a magyar hadvezetés fő célkitűzése a délvidéki szerb felkelés központjának számító szenttamási tábor bevétele volt. A hadműveletekbe azonban a székely huszárokat nem vonták be. Ennek oka feltehetőleg a bevetetőségük állapota volt. Mészáros Lázár vezérőrnagy, hadügyminiszter, a délvidéki magyar csapatok parancsnoka így jellemezte őket: „általában a harc kezdetén [a székely huszár – S. A.] sem katonásan, sem vitézül nem viselte magát.”²¹

Kétségtelen tény, hogy a fenti vélemény egy huszár ezredes tollából nagyon szigorú volt. Nem szabad azonban arról elfeledkeznünk, hogy a gyengén felszerelt és harci tapasztalattal és helyi terepismerettel nem rendelkező huszárok számára a helytállás a délvidéki hadszíntéren nem bizonyult könnyű feladatnak. A Futakon állomásozó székely huszárok ellátták a hagyományos huszár feladatokat (felderítés, rajtaütés, biztosítás), ettől többet azonban nem lehetett elvárni tőlük. Ráadásul harcértékük még így is meghaladta a mozgósított nemzetőrökét.²²

²⁰ Hermann Róbert: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Korona Kiadó, Budapest, 2001. 104–113.

²¹ Mészáros Lázár emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsájta: Szokoly Viktor. I. Pest, 1867, 160.

²² Csikány – Demeter – Egyed Kedves – Urbán: Székely határőrök. i. m. 249–250.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Pünkösti Gergely visszaemlékezése szerint az óbecsei tartózkodásuk alatt Barabás Mihály közhuszár a császárhű érzelmei miatt gyanúba esett Friedrich Eder vezérőrnagyot a szállása előtt szidalmazta.

A másik probléma az alakulat hiányos élmezése volt. Emiatt a honvédek és huszárok többször is sertést rekviráltak a polgári lakosságtól. Ráadásul a huszárok Törökbecséről néhány lovat is elhoztak engedély nélkül, mire Mészáros hadügyminiszter az osztály tisztjeit főhadiszállására, Verbászra rendelte, és szigorú feddésben részesítette. Pünkösti hadnagy megjegyezte, hogy a rossz ellátás miatt attól lehet tartani, hogy a huszárok elhagyják a tisztjeiket és hazamennek.²³

Ebben az időszakban a székely huszárok osztálya a Feketehegyet biztosító helyőrség részét képezte, ahol a Jászkun kerület lovas osztályát váltották fel. Ekkor kerültek olyan helyzetbe, hogy a képességüket, bátorságukat bizonyítaniuk kellett.

Egy alkalommal a járőröző huszárok a 3. Ferdinánd huszárezred lovasaival találkoztak, kiket a szenttamási szerb tábor egységei megrohantak és állomáshelyüket báró Jovich István tábornok birtokával együtt felégették és kirabolták.²⁴

Szeptember 21-én a 14. (1. székely) határezred zászlóaljával együtt részt vettek Szenttamás sikertelen ostromában. A cikkíró csak annyit jegyzett meg róluk, hogy közülük senki sem esett el.²⁵

Október 9-én a szerbek átfogó támadást hajtottak végre Feketehegy irányába. A támadás célja a Tisza vonalának Szegedig történő elfoglalása volt, a harcok Feketehegy térségében kezdődtek.

A székely huszárok járőrei azonban időben észlelték a támadó hadoszlopot, így a feketehegyi helyőrséget időben sikerült riadóztatni. Az ütközetben a huszárokon kívül a 14. (1. székely) határezred zászlóaljának 5. százada és a helyi nemzetőrség vett részt. Az utóbbiak célzott lövésekkel kötötték le a szerbeket, majd a huszárok rohamra indultak. A szerbek meghátráltak, a visszavonulókat pedig a huszárok üldözték, akiknek birtokába jelentős zsákmány jutott.

A harcokról a sajtó így tudósított: „oct. 10-kén írják a Közlönynek: Tegnap néhány ágyú szállítottatott Verbászról Becskerekre; Sz. Tamáson ezt megtudták, mert 70 kocsival a rablók útját állták a 10 huszár, s néhány gyalogság kíserte ágyúknak; de embereink is előre észrevevék a cselét, s huszár ment Feketehegyre az ottani székely huszárokat segítségre hívandó; épen kezdődött a csata, midőn a székely vitézek megérkeztek; a rácokat bekeríttek, a lovak istrángjait elvagdálák, a rácság egy része egy tanyára bevonult, s a házból puskázott embereinkre; ezek a házat felgyújták, s lőn mészárlás iszonyú, 25—30 ráz a helyszínén halva maradt, 4 elfogatván rútol megsebesítve Verbászra hozatott, sok sebesült a rablók kocsijain menekült; 6 szervián addig küzdött a csatatéren, míg mindannyi halva rogyott össze; a mieink közül még sebesült sincs, csupán egy ló veszett el; 28 lovat, és

²³ Lehoczky Tivadar: Szabadságharcunk történetéhez. Pünkösti Gergely volt honvédőrnagy emlékiratából. i. m. 162.

²⁴ Uo. 162–163.

²⁵ *Kolozsvári Híradó*, I (1848). 71. sz. 287.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

több kocsit foglaltak el vitézeink. Ez eseménynél egy érdekes jelenet is fordult elő, t. i. néhány nap előtt egy örálló huszárt a szervianok lelőttek, fejét, ruháit, és lovát elvitték Sz. Tamásra, a tegnapi csatán a most említett lovon ült a szervian, lelövetett, s a ló megsza- badulván a többi huszár lovak közé szokott mód szerint oda állt, s onnét nem távozott. Tegnap a verbásziak kukoricát szedvén, őrizetükre huszárság volt kirendelve; a szentta- másiak ingerkedve itt-ott mutatkoztak; a csaknem régiben Karloviczról megszabadult Vep- ler főhadnagy parancsnoksága alatti vitézek három ilyen rácot lelőttek. Egyik ezek közül egy kepéről illetlenül bosszantotta a huszárokat, de ezek egyike nem késett karabinjával a vakmerőt lelőni magas helyéről. Mindezekre este 10 óra táján zaj támadt, hogy a rácság mozog, jött a hír, s többen készültek a rablók elfogadására; de az egész mozgalmat csak azon néhány sz.-tamásiak okozták, kik a meggyújtott, és folyvást égő kukorica földeken a tűz világnál magukat mutatták, s így az éj csendesen folyt le.²⁶

A szerb haderő október 12-én ismét támadást indított. A cél Nagykikinda, Óbecse és Törökbecse elfoglalása, ezáltal a temesvári várórséggel a kapcsolat felvétele, s a bácskai és bánági magyar csapatok kettévágása volt. A bal hadoszlop Szenttamás felől Óbecse, a középső a római sáncokból Törökbecse, a jobb hadoszlop Tomasevácról Nagykikinda felé támadott. Egy, a tomaseváci táborból kiküldött különítménynek Zsigmondfalva felé kellett tüntetnie.

A szerb offenzíva kudarccal végződött. A szerbek október 12–14-i támadása után a Délvidéken hetekig nem folytak komolyabb hadműveletek. Jellačić magyarországi kudarca, az udvarhú irányzatot képviselő Rajačić érsek egyre kíméletlenebb fellépése, valamint a magyar csapatok egyre komolyabb ellenállása elgondolkodtatta a szerb fölkelők egy ré- szét. Október végén béketárgyalásokat kezdeményeztek Beöthy Ödönnel, a Bácska kor- mánybiztosával. A Bánágban Knićanin tábornok, a szerbiai önkéntesek vezére tárgyalt Vetter Antal vezérőrnaggyal, azonban megegyezésre sehol sem került sor. Az önálló vaj- daság elismertetésén minden tárgyalási kísérlet megbukott, így maradt a fegyverek szava.

A fegyvernagyítás lényegében mindkét félnek előnyére szolgált. A magyarok számára ez tette lehetővé, hogy a Bácskában lévő csapatok egy részét a Felső-Dunához csoporto- sítsák át, illetve hogy az újonnan felállított alakulatok egy részét a leginkább veszélyeztetett erdélyi hadszíntérre irányítsák. A szerbek pedig megerősíthették állásaikat, abban a re- ményben, hogy rövidesen úgysis eldől, érdemes-e egyáltalán megegyezni a magyarokkal.

1848 októberétől a szerbek és a császári-királyi katonaság együttműködése immáron szervezetszerű kereteket nyert. Stevan Supljikać vezérőrnagy, szerb vajda vezetésével megalakult az osztrák–szerb hadtest, amelynek állományát nagyobb részt a szerb fölkelők, szerb és román határőrök és a szerbiai önkéntesek alkották, s amely természetszerűleg szorosán együtt akart működni a temesvári és aradi várórségekkel. A hadtest teljes lét- száma 21 074 fő volt, s összesen 104,80%-ában kis űrméretű löveggel rendelkezett. Eh- hez járult a temesvári várórség kb. 5000 s az aradi várórség kb. 1400 főnyi állománya, többnyire nagy űrméretű várvédő lövegekkel. A szerb fölkelőknek nem volt lovasságuk, ezt

²⁶ Kossuth Hírlapja, 1 (1848). 93. sz. 419.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.9>

2019. XII. évfolyam 1. szám

a temesvári várórség dzsidásai csak részben tudták pótolni. A mozgékonyabb magyar sereg ellen továbbra is újabb és újabb erődített táborok létrehozásával védekeztek.

A november végéig tartó nyugalmi időszakban a székely huszárok Verbászt és környékét biztosították, szakaszokra bontva állomásoztak az Óbecse–Törökbecse vonalon. Rövidesen azonban ismét Feketehegyen vonták össze őket. Ekkor azonban már Erdélyből nyugtalanító hírek érkeztek, amely az állomány körében feszültséget szült. Az Országos Honvédelmi Bizottmány már október végén döntést hozott az osztály hazavezényléséről a szülőföld védelmére. Így november közepén útnak indultak Nagyvárad felé, ahova 25-én érkeztek meg. Ekkor már értesültek Kolozsvár feladásáról, valamint Erdély elvesztéséről.

Az Erdélybe vonulást megelőzően Keresztes Imre első kapitány, megbízott osztályparancsnok november 6-án levelet intézett a hadügyminisztériumhoz, melyben őrnagyi előléptetést kért maga számára, első kapitányit Fejér József és Pünkösti Gergely főhadnagyoknak, Bors Károly és Gabriányi József hadnagyoknak másodkapitányit, Reznek Károly, Gidófalvi Elek hadnagyoknak, Győrbíró Lázár őrmesternek főhadnagyit, Bánffy Farkas, Antal László kadétoknak, Vitályos Lajos és Moján Dániel őrmestereknek hadnagyit. Kérését az alábbiakkal indokolta: „Kétségkívül tudva van a honvédelmi bizottmány előtt, miszerint a fenn érintett osztály folyó év július hó 26-án egy rendeletnél fogva kiindítatt a szegedi táborba, mely osztály ki is jött s állítatt a rabló rác nép ellen Feketehegyre, innen tette ezen osztály nap s éji szolgálatját egész elszántsággal, tiszta hazafi lelkesedéssel, nem siker nélkül, ellenségeink kárára, de édes hazánk némű boldogítására, megtarthatására. Jelenleg ismét rendelete van ezen osztálynak itinere szerint Feketehegy irányába, Erdélybe vonulni, hol tudomás szerint nem kevésbé ellenségekkel, a szászok által fellázított oláh csoportokkal kell kétségkívül harcolni, s ennél fogva hihető a szászokkal is, s minthogy huzamos időig ezen osztály az ellenség előtt csakis 5 tiszték hiányával, csak helyettes kormányzókkal volt s van ellátva, hallgatva jó reménnyel várván ezen osztálynak tisztikara az illendő előléptetést, valamint minden más osztályoknál előléptetések történtek, sőt honunkba is maradt tiszték, kik minek előtte ellenség eleibe léptek volna, promtióval tétettek a Mátyás lovas ezredhez, az itteni tisztikart egészen elfeledve, ily körülmények közt annál is inkább élek azon édes reménnyel, bátor lehetni s joggal kérhetni alázatossággal, miszerint méltat a honvédelmi bizottmány, a már elő tett és közel jövőndő terhes szolgálatát ezen osztálynak tekintetbe venni s az üresen lévő tisztii helyeket, mint az hírlapilag ország-szerte tudatott, az alább megnevezett egyénnel betölteni, kegyesen rendelni...”²⁷

A hadügyminisztérium azonban nem támogatta a kérést. Kifejtették, hogy a regiment többi osztálya is az ellenség előtt harcol, így itt indokoltak lehetnek előléptetések. A minisztérium katonai osztályának vezetője, Balázs Konrád alezredes, aki maga is háromszéki határőr-tiszt volt, felkérte az ezredparancsnokságot, hogy vizsgálja meg a kérdést az üresedésben lévő tisztii helyek függvényében, majd ezután tegyék meg a javaslatukat a minisztérium felé. Kiss Sándor másodkapitányt október elsejei hatállyal első kapitánynak

²⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL). Hadügyminisztérium. Általános iratok. H 75.1848:9543.

léptették elő, és kinevezték az osztály 2. századának parancsnokává. Meghagyták neki, hogy vonuljon új állomáshelyére Nagyváradra, és amennyiben az ideiglenes osztályparancsnok, Licsken Lajos első kapitány még beteg, akkor mindkét század parancsnokságát vegye át.²⁸

Így végül az osztály parancsnokságát az időközben őrnaggyá előléptetett Kiss vette át, az osztály ettől kezdve az erdélyi hadsereg alárendeltségébe került.²⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Csikány Tamás – Demeter Lajos – Egyed Ákos – Kedves Gyula – Urbán Aladár: Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren 1848-ban. Timp Kiadó, Budapest, 2008.
2. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. A dokumentumokat válogatta, jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. I–II. k. Argumentum Kiadó, Budapest, 1999.
3. Hermann Róbert: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Korona Kiadó, Budapest, 2001.
4. Hermann Róbert: Műfajok és tendenciák az 1848–1849-es erdélyi napló- és emlékiratirodalomban. In: Ágyúba öntött harangok. Tanulmányok Gábor Áron születésének 200. évfordulójára. Szerk. Hermann Róbert és Benkő Levente. Barót–Sepsiszentgyörgy, 2014, 221–269.
5. Kedves Gyula: A szabadságharc huszárai. Hadimúzeum Alapítvány, Budapest, 1992.
6. *Kolozsvári Híradó* (Szerk. Ocsvai Ferenc), Kolozsvár, 1848.
7. *Kossuth Hírlapja* (Szerk. Bajza József), Pest, 1848.
8. Lehoczky Tivadar: Szabadságharcunk történetéhez. Pünkösti Gergely volt honvédőrnagy emlékiratából. *Hazánk* (Szerk. Abafi Lajos), X (1888). 161–169.
9. Mészáros Lázár emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsájta: Szokoly Viktor. Pest, 1867.
10. Treuenfest, Gustav Ritter Amon von: Geschichte des k. k. 11. Huszaren-Regimentes Herzog Alexander v. Württemberg 1762 bis 1850 Székler Grenz-Huszaren. Wien, 1878.
11. Treuenfest, Gustav Ritter Amon von: Geschichte des k. k. Infanterie Regimentes Nr. 50. Friedrich Wilhelm Ludwig Grossherzog von Baden. 1762 bis 1850 zweites Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment Nr. 17. Wien, 1882.
12. Treuenfest, Gustav Ritter Amon von: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 46. Feldzeugmeister Géza Frh. Fejérváry de Komlós-Keresztes 1762 bis 1850 erstes Siebenbürger Romanen-Grenz-Regiment Nr. 16. Wien, 1890.
13. Urbán Aladár: A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 27 (1980/3). 405–420.
14. Wellenreiter, Julius: Geschichte des k. und k. Infanterieregiments Karl I., König von Rumänien Nr. 6. 1851–1907. Budapest, 1908.
15. Wittinghausen, Heinrich Filek von und Szatmárvár; Geschichte des k. und k. Infanterie-Regiments No. 5., von seiner Errichtung bis zur Ernennung des Theodor Braumüller von Tannbruck zum Oberst-Inhaber des Regiments 1851–1889. Wien, 1890.

²⁸ MNL OL H 75. 1848:9543. Budapest, 1848. november 12.

²⁹ Csikány – Demeter – Egyed – Kedves – Urbán: Székely határőrök. i. m. 253–258.

GIBÁRTI SÁRA¹**Az élelmiszerbiztonság értelmezése válságövezetekben****Possible Interpretations of Food Security in Crisis-affected Areas****Absztrakt**

Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy az élelmiszerbiztonság milyen értelmezési kereteket nyújthat a háborús konfliktus által sújtott térségekben, különös tekintettel napjaink válságövezeteire. Az alapfogalmak tisztázása mellett a vizsgálódás során kiemelt figyelmet kapott a háborús konfliktusok és az élelmiszerbiztonság kapcsolatának körül járása. Hangsúlyos ezeken felül annak vizsgálata, hogy az élelmiszerbiztonság különböző szegmensei hogyan jelennek meg napjaink háborús övezeteiben. A tárgyalt problémakör vizsgálata a releváns szakirodalom elemzésén túl a kérdéskörrel foglalkozó nemzetközi szervezetek jelentéseinek, adatainak elemzésére épül.²

Kulcsszavak: élelmiszerbiztonság, háborús övezetek, alultápláltság

Abstract

The purpose of this paper is to introduce the possible interpretations of food security in crisis-affected areas with a particular focus on nowadays' warzones. Beyond the basic concepts of food security the correlation between hunger and conflict are discussed. Furthermore the paper reviews the appearance of the different segments of food security in today's conflict zones. The examination of this issue is mainly based on the analysis of relevant reports of international organizations dealing with the concerned issue.

Keywords: food security, war zones, undernutrition

¹ Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program, doktorandusz - University of Pécs, Interdisciplinary Doctoral School, Doctoral Program of Political Science, PhD student, E-mail: gibarti.sara@pte.hu ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6180-7559>

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

BEVEZETÉS

Az ENSZ az ezredfordulón újtára indított Millenniumi Fejlesztési Céljaiban, valamint a 2015-ben azokat felülvizsgáló Fenntartható Fejlesztési Célokban elsődleges helyen szerepel – különös tekintettel a fejlődő térségekben – a mélyszegénység és az azzal szoros korrelációban álló éhezés különböző formáinak radikális csökkentése.³ Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezetének (*Food and Agriculture Organization of the United Nations – továbbiakban: FAO*) jelenleg elérhető, legfrissebb adatai szerint világszerte 815 millióan nem jutnak megfelelő mennyiségű és minőségű ételhez, amelyből 498 millió ember él háborús konfliktus sújtotta térségben. Ebből csaknem 124 millió embert fenyegetnek az „élelmiszer-bizonytalanság”⁴ azon formái (súlyos akut és krónikus élelmiszerválság, éhínség), amelyek azonnali beavatkozást, nemzetközi segítségnyújtást igényelnek.⁵ Ez a szám több az elmúlt évekhez képest, amely elsősorban a klímaváltozással, valamint a válságövezetek számának megnövekedésével, az évek óta tartó, megoldatlan és eszkalálódó fegyveres konfliktusokkal, polgárháborúkkal magyarázható.⁶

ÉLELMISZERBIZTONSÁG: DIMENZIÓK, MEGHATÁROZÁSOK

Mielőtt kitérnénk az „élelmiszer-bizonytalanság” (*food insecurity*) különböző szegmenseire, célszerű röviden tisztázni, mit értünk élelmiszerbiztonság (*food security*) kifejezés alatt. Tekintettel arra, hogy az „élelmiszer-bizonytalanság” napjaink egyik legjelentősebb globális kihívásai közé tartozik, az elmúlt néhány évtizedben a fejlődő térségek kihívásaival és fejlesztési segélyezéssel foglalkozó nemzetközi szervezetek (pl. Világbank, ENSZ szakosított szervei) rendszeresen definiálták az élelmiszerbiztonság fogalmát.⁷ Az 1996 novemberében megrendezésre került Világélelmezési Találkozón (*World Food Summit*) elfogadott cselekvéstervezetében található az első olyan komplex megfogalmazás, amely – a korábbi meghatározásokkal ellentétben – nem csupán az elegendő élelmiszer fontosságát veszi figyelembe, de hangsúlyozza az egyéni preferenciákat, igényeket; a biztonságos és tápanyagdús étel jelentőségét is, valamint az élelmiszerek eléréshez szükséges gazdasági és fizikai feltételeket. Az akcióterv kiemeli emellett, hogy az élelmiszerbiztonság egyéni,

³ United Nations: UN Millennium Campaign

⁴ A tanulmány további fejezeteiben gyakran használt „élelmiszer-bizonytalanság” kifejezés az élelmiszerbiztonság, az élelmiszerhez való hozzáférés, az élelmiszerrel való ellátottság megszűnésére, megszűnésének veszélyeire vonatkozik. A vonatkozó angol nyelvű szakirodalomban a *food insecurity* kifejezés használatos.

⁵ FAO – IFAD – UNICEF – WFP – WHO: The State of Food Security and Nutrition in the World 2017 – Building Resilience for Peace and Food Security, FAO, Rome, 2017, 29.

⁶ Uo.

⁷ Food and Agricultural Organization of the United Nations: Trade Reforms and Food Security, Chapter 2., FAO, Rome, 2003.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

háztartási, nemzeti, regionális és globális szinten egyaránt értelmezendő és vizsgálandó.⁸ A FAO a globális „élelmiszer-bizonytalanságról” készült 2001. évi jelentésében a Világ-élelmészeti Találkozó cselekvéstervezetében említett élelmiszerbiztonságra vonatkozó feltételrendszer kiegészült a szociális vonatkozással.⁹ A fenti meghatározással (meghatározásokkal) összhangban négy pillér szolgálhat az élelmiszerbiztonság elemzésére:

- elérhetőség (*availability*): az élelem fizikai elérhetősége az adott térségben, amely magába foglalja mind a háztáji termelést, mind az élelmiszerimportot, az élelmiszerkészleteket, valamint az élelmiszersegélyeket;
- hozzáférhetőség (*access*): a háztartások képessége az élelmiszer hozzájutásához, beszerzéséhez, amely történhet háztáji termelés, vadászat, halászat, megvásárlás, csere vagy élelmiszersegélyek/adományok által;
- hasznosítás (*utilization*): az elérhető és hozzáférhető élelmiszer hasznosításának elosztása, módja és mértéke egy adott háztartásban (felhasználás, tárolás, higiénés körülmények stb.);
- stabilitás, kiszámíthatóság (*stability*): élelmiszerbiztonság; az első három pillér fenntartása az élelmiszerválsághoz vezető rizikófaktorok minimalizálásával (gazdasági és politikai instabilitásra, háborús konfliktusokra, kedvezőtlen időjárási viszonyokra való reagálás képességének fejlesztésével).¹⁰

1. ábra: Az élelmiszerbiztonság négy pillére (Forrás: World Food Programme, 2009. [7] alapján szerkesztette a szerző)

⁸ Food and Agricultural Organization of the United Nations: Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action, World Food Summit, Rome, 1996.

⁹ Food and Agricultural Organization of the United Nations: The State of Food Security in the World 2001. FAO, Rome, 2002.

¹⁰ World Food Programme: Emergency Food Security Assessment Handbook, Rome, 2009, 22-24.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A fentiekből következik, hogy egy vagy több pillér hiánya „élelmiszer-bizonytalansághoz”, élelmiszerválságokhoz, súlyosabb esetben éhínséghez vezet.¹¹ Különbséget kell tennünk ugyanakkor az „élelmiszer-bizonytalanságok” között tartamuk és intenzitásuk alapján, hiszen mindegyik különböző okokra vezethető vissza, emellett az eltérő időtartamú és mértékű „élelmiszer-bizonytalanságok” differenciált válaszlépéseket, segítségnyújtási módszereket igényelnek.¹²

A hosszú távú vagy *krónikus* „élelmiszer-bizonytalanság” (*chronic food insecurity*) leginkább a hosszan tartó szegénység, elszegényedés, a bevételszerzési lehetőségek hiányából eredeztethető.¹³ A krónikus „élelmiszer-bizonytalanság” ideje alatt az érintett lakosság hosszan fennálló élelmiszerhiánytól sújtott, amely legfőképpen a megnövekedett csesemőhalandóság, valamint a rosszul- és alultápláltság magas arányából figyelhető meg.¹⁴

A rövid távú, átmeneti élelmiszerhiány (*transitory food insecurity*) főként a rövid távú sokkhatások (gazdasági válságok, politikai instabilitás, fegyveres erőszak, háborús konfliktusok, szélsőséges időjárási körülmények stb.), az élelmiszerek elérhetőségének és hozzáférhetőségének fluktuációja, valamint az élelmiszerárak, az élelmiszertermelés és a bevételek időről-időre történő ingadozása mentén alakulhat ki.¹⁵

A hirtelen fellépő, időszakos élelmiszerhiányra a nemzetközi szakirodalomban és az élelmezés problémakörével foglalkozó nemzetközi szervezetek által használatos az „akut élelmiszer-bizonytalanság” (*acute food insecurity*) megnevezés, amely érzékelteti a lakosság egy bizonyos részét érintő probléma súlyosságát. Az akut élelmiszerhiány különböző szintjeinek meghatározására jött létre az az ötfokozatú skála (*Integrated Food Security Phase Classification – továbbiakban: IPC*¹⁶), amely segítségével a vizsgált területeken mérhető mind az akut, mind a krónikus „élelmiszer-bizonytalanság” intenzitása.¹⁷ Emellett az IPC elősegíti az élelmiszerszegélyezéssel kapcsolatos hatékonyabb döntéshozatalt, valamint a célzottabb segélyallokációt. Az akut élelmiszerhiány ötfokozatú skálájának alábbi részletes ismertetéséből jól megfigyelhető, hogy mely tulajdonságok jellemzik az egyes szinteket. Valamint az is látható, hogy a különböző fokozatok esetében különböző válaszlépésekre van szükség: az akut „élelmiszer-bizonytalanság” 1-es és 2-es szintjénél az

¹¹ Food Security Information Network: Global Report on Food Crises, FSIN, 2018, 11.

¹² Devereux, Stephen: Chronic or transitory hunger: how do you tell the difference? SENAC Brief, No. 3, World Food Programme, July 2006.

¹³ Uo.

¹⁴ Crow, Ben: Understanding famine and hunger, In: Allen, Tim – Thomas, Alan (eds.): Poverty and Development into the 21st Century, Oxford University Press, 2000, 51-53.

¹⁵ Sen, Amartya K.: A fejlődés mint szabadság, Európa Könyvkiadó, 2003, 252.

¹⁶ Az IPC kivitelezését és végrehajtását tizenhárom, a kérdéskörrel foglalkozó nemzetközi kormányközi és civil szervezet végzi, amelyek közé tartozik többek között az UNICEF, a FAO, World Food Programme, a Food Security Cluster, az Oxfam, a CARE International, és a Save the Children.

¹⁷ A krónikus élelmiszerhiány mérésére egy négyfokozatú skála szolgál, amely a *minimális* (1), az *enyhe* (2), a *mérsékelt* (3), valamint a *súlyos* (4) szinteket különbözteti meg. Forrás: IPC Online, Analysis Portal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

élelmiszerhiány eszkalálódásának megelőzésén, valamint az élelmiszerhiánnyal sújtott lakosság számának és arányának növekedésének megakadályozásán van a legnagyobb hangsúly. Ezzel szemben a 3-as, vagy az annál magasabb szintű akut élelmiszerválságok esetében a humanitárius segítségnyújtási feladatoknak, így lakosságot érintő éhezés enyhítésének és az éhezést előidéző okok megakadályozásának jut az elsődleges szerep.

<i>Fokozat</i>	<i>Leírás/Meghatározás</i>	<i>Válaszlépések, célok</i>
1 - Minimális	A vizsgált területeken öt háztartásból legalább négy hozzájut megfelelő mennyiségű élelmiszerhez és nem élelmiszer termékekhez anélkül, hogy atipikus, nem fenntartható élelmiszer- és bevételszerzési módokat kellene igénybe venniük (pl. humanitárius segélyek).	<ul style="list-style-type: none"> – reziliencia kiépítése, – katasztrófa-kockázat csökkentése
2 - Aggasztó	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: a megfelelő élelmiszerfogyasztás minimális szintű; az alapvető nem élelmiszertermékekhez való hozzájutás akadályozott külső segítség nélkül.	<ul style="list-style-type: none"> – reziliencia kiépítése, – katasztrófa kockázat csökkentése, – megélhetési lehetőségek védelme
3 - Válság	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: rendszertelen élelmiszerfogyasztás, amely akut alultápláltsággal párosul; VAGY minimális élelmiszerhez való hozzájutás a vagyontárgyak és a tartalékok felélésével.	<p>azonnali cselekvés szükséges:</p> <ul style="list-style-type: none"> – az élelmiszer-fogyasztási szakadékok és az akut alultápláltság csökkentésére; – a megélhetési lehetőségek védelmére

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Fokozat	Leírás/Meghatározás	Válaszlépések, célok
4 - Vészhelyzet	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: rendszertelen élelmiszerfogyasztás, amely alultápláltságot és haláleseteket eredményez; VAGY vagyontárgyak, tartalékok szélsőséges mértékű felélése, elvesztése.	azonnali cselekvés szükséges: – a megélhetési lehetőségek védelmére és az alultápláltságból fakadó halálesetek megakadályozására
5 -Katasztrófa/Éhínség	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: élelmiszert és más alapvető szükségletek tartós és szélsőséges hiánya, amelynek következtében az éhezés, a halálesetek és a szegénység nyilvánvalóvá és szemmel láthatóvá válnak.	azonnali cselekvés szükséges: – magas halálozási arány megelőzésére – a megélhetések teljes eróziójának megakadályozására

1. táblázat: Az akut élelmiszerbizonytalanság fokozatai Forrás: Food Security Information Network: *Global Report on Food Crises 2018, Rome, 2018.*

Az akut „élelmiszer-bizonytalanság” – ahogy az a fenti táblázatból is látszik – legsúlyosabb formája az éhínség, amelyet sok esetben az elhúzódó háborús konfliktusok idéznek elő. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy bizonyos „feltételeknek” teljesülniük kell ahhoz, hogy egy adott térséget éhínséggel sújtottnak lehessen kinyilvánítani: A Food Security Information Network jelentése szerint éhínségről abban az esetben beszélhetünk, ha a vizsgált térség lakosságának minimum 20%-a érintett súlyos élelmiszerhiányban; ha az öt év alatti gyermekek 30%-a szenved akut alultápláltságtól; valamint, ha a napi elhalálozások megduplázódnak.¹⁸

ÉLELMISZERVÁLSÁGOK, MINT A FEGYVERES KONFLIKTUSOK KÖVETKEZMÉNYEI

A nagymértékű élelmiszerhiány és a súlyos élelmiszerválságok, éhínségek a fegyveres konfliktusok egyértelmű és legtöbb esetben szemmel látható velejárói. Egy háborús konfliktus felszámolja az élelmiszertermeléshez és élelmiszerellátáshoz szükséges biológiai,

¹⁸ Food Security Information Network, 2018, 17.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

gazdasági feltételeket, a szociális és humán infrastruktúrát.¹⁹ Gátat szab ezáltal az élelmiszerek elérhetőségének, csökkenti azok felhasználásának lehetőségét, valamint jelentős mértékben akadályozza az élelmiszerekhez való hozzáférést.²⁰ Egy háborús konfliktus rövid és hosszú távra nézve is jelentős negatív következménnyel jár az érintett ország/térség lakosságának élelmiszerellátására és az élelmiszerbiztonságra nézve.

AKUT „ÉLELMISZER-BIZONYTALANSÁG”

A különböző hadviselési módok természetüknél fogva közvetlenül idéznek elő „élelmiszerbizonytalanságot”, kiváltva ezzel az érintett lakosság körében élelemtől való megfosztottságot, éhezést, valamint az ezekből fakadó megbetegedéseket, haláleseteket. A fegyveres konfliktusok egyik legnyilvánvalóbb rövid távú hatása az élelmiszerbiztonságra vonatkozólag a harci eljárásként alkalmazott éheztetés, az az ellenség megadását elérni kívánó eszköz, amelynek leggyakoribb formája a civil lakosságtól való élelmiszersegély-megvonás, valamint az élelmiszerimport útjainak elvágása.²¹ A civil lakosságtól való élelmiszer megvonás klasszikus történelmi példája az ostrom, ezen hadviselési forma jellemzői közé ugyanakkor nem csupán az imént említett éheztetés sorolható, hiszen számos esetben az ostrom az érintett terület élelmiszertermelő mezőgazdasági térségeinek (állatállományok, haszonnövénytermő területek, élelmiszertermeléshez szükséges egyéb eszközök) elpusztítását is eredményezi.²²

A háborús konfliktusok ezen felül az érintett térség lakosságának elmenekülését vonják maguk után, kitevé ezzel a menekülteket az akut (és krónikus) élelmiszerhiány veszélyének.²³ Az elvándorlás eredményeképpen mind az országhatáron belül lakóhelyüket elhagyni kényszerülők, mind az országhatáron túlra menekülők átmeneti élelmiszersegélyekre szorulnak legalább addig, amíg új otthonra nem találnak, hiszen a zsúfolt menekülttáborokban sem az élelmiszertermelés, sem a bevételszerzés feltételei nem adóttak.²⁴ Egy háborús konfliktus következtében nem csupán a termőterületek megsemmisülésével csökkenhet radikálisan a mezőgazdasági termelés és az élelmiszerellátás: a termőföldeken dolgozó, gazdálkodó népesség száma is jelentősen visszaeshet besorozáshoz és egyéb, a konfliktushoz szorosan kapcsolódó (közvetlen fegyveres támadások és összecsapások,

¹⁹ de Waal, Alex: Armed Conflict and the Challenge of Hunger: Is An End in Sight? In: International Food Policy Research Institute-Concern Worldwide-Welthungerhilfe-World Peace Foundation: Global Hunger Index 2015, Bonn/Washington D.C./Dublin, 2015, 23-25.

²⁰ Bora, Saswati – Ceccacci, Iride – Delgado, Christopher – Townsend, Robert: Food Security and Conflict – World Development Report 2011 Background Paper, World Bank: Agriculture and Rural Development Department, 2010, 7-8.

²¹ de Waal, 2015.

²² Messer, Ellen – Cohen, Marc J. – D’Costa, Jashinta: Food from Peace: Breaking the Links between Conflict and Hunger, *Food, Agriculture and the Environment Discussion Paper 24*, International Food Policy Research Institute, Washington D.C., 1998, 6.

²³ FAO – IFAD – UNICEF – WFP – WHO, 2017, 30.

²⁴ Messer et al, 1998, 7.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

alultápláltság, fertőzések stb.) halálesetek, valamint a tömeges elvándorlás által. Mindezen kívül élelmiszerhiányt idézhet elő a mezőgazdasági területek elaknásítása, az ivóvíz kutak megmérgezése, ami szintén jelentős mértékben visszaveti a mezőgazdasági termelést, veszélybe sodorva ezzel az biztonságos és kiszámítható élelmiszerellátást.²⁵

KRÓNIKUS, HOSSZÚ TÁVÚ „ÉLELMISZER-BIZONYTALANSÁG”

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a mezőgazdasági termőterületek megsemmisülése nem csupán akut, de krónikus, hosszú távú élelmiszerhiányt is előidézhet, hiszen jelentősen csökkennek a mezőgazdasági termelési és egyéb gazdasági tevékenységek.

Kevésbé látványosak, azonban sokkal átfogóbbak és áthatóbbak a fegyveres konfliktusok hosszú távú következményei, amelyek még a harcok beszüntetése után is éreztethetik hatásukat.

Mind a háború eredményezte gazdasági visszaesés, mind a piaci folyamatok megszakadása a forrásokhoz való korlátozott hozzáférést jelenti.²⁶ A szegénység vagy az elszegényedés, és az abból fakadó „élelmiszer-bizonytalanság” (*poverty-related hunger*) az ipari és mezőgazdasági termelést végző területek – pl. bombatámadások általi – megsemmisülésével, valamint a lerombolt infrastruktúrával szorosan összekapcsolódik. Egy fegyveres konfliktus ilyesfajta következményei hozzájárulnak a nagy arányú munkanélküliséghez, felszámolják a munkavállalási célú migrációt, amelyek a konfliktusban érintett állam számos térségében a civil lakosság számára jelentős mértékben visszavetik a bevételszerzési lehetőségeket. Egy-egy, évtizedekig elhúzódó fegyveres konfliktus, polgárháború a többgenerációs képzetlenség, munkanélküliség és szegénység jelenségét vonja maga után. A háborús konfliktus időszakára megfosztja a fiatal korosztályt a formális oktatásban és szakképzésben való részvételtől, valamint a szokásos szocializációs lehetőségektől. Mindezek eredményeképpen egy elhúzódó konfliktus időszaka alatt a munkaképes korú generáció nem képes elsajátítani olyan megfelelő, hasznosítható szaktudást, amely a segítségével a háborús konfliktus befejeztével elkezdődhetne a munkanélküliség és az abból fakadó mélyszegénység és „élelmiszer-bizonytalanság” felszámolása.²⁷ Mindezeneken felül súlyosbítja a szociális bizonytalanságot a védelmi kiadások jelentős megnövelése, amely a szociális kiadások nagymértékű leredukálását eredményezi.²⁸

ÉLELMISZARBIZONYTALANSÁG NAPJAINK VÁLSÁGÖVEZETEIBEN

²⁵ Uo.

²⁶ Food Security Information Network, 2018. 32.

²⁷ Messer, Ellen: Rising Food Prices, Social Mobilizations and Violence: Conceptual Issues in Understanding and Responding to the Connections Linking Hunger and Conflict, NAPA Bulletin 32/Issues in Hunger and Conflict, 2009, 15-16.

²⁸ Uo.

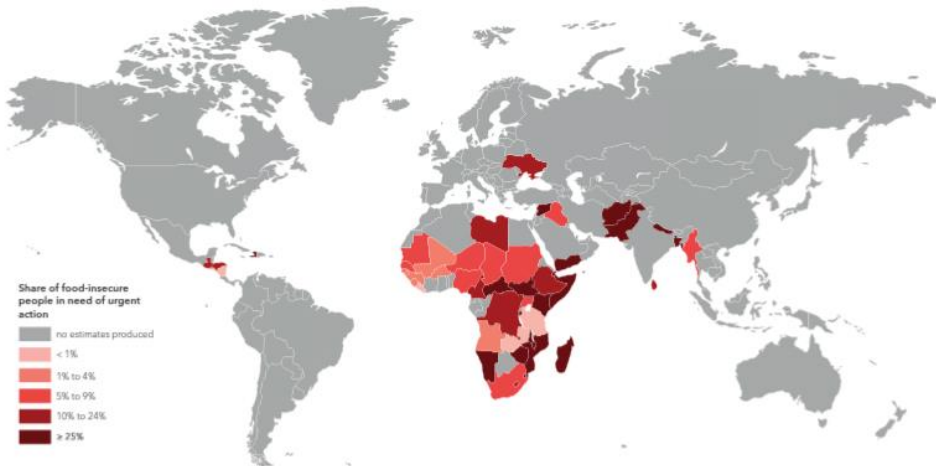
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

2017-ben 51 ország volt érintett élelmiszerválságban, ebből 18 országban a lakosságot érintő „élelmiszer-bizonytalanság” fő okozói fegyveres konfliktusok, polgárháborúk.²⁹ Ebben a 18 országban csaknem 74 millió ember érintett olyan mértékű „élelmiszer-bizonytalanságban”, amely az IPC meghatározása szerint a 3-as vagy annál magasabb kategóriába esik. Az alábbi térképen (1. sz. térképvázlat) látható, hogy mely országok esetében beszélhetünk akut élelmiszerválságokról. Fontos megjegyezni azonban, hogy a térkép nem csak a fegyveres konfliktusok következtében kialakult élelmiszerválságokat ábrázolja, de jelöli azokat az országokat is, amelyek valamilyen egyéb társadalmi, gazdasági, környezeti okokból küzdenek akut „élelmiszer-bizonytalansággal”. A leginkább érintett országok közé tartoznak (háborús konfliktusból vagy egyéb okból kifolyólag) Kelet-és Dél-Afrika országai, Jemen, Szíria, Afganisztán, Pakisztán, Nepál, Banglades és Sri Lanka, valamint Haiti: ezekben az országokban a lakosság több mint 25%-a érintett súlyos akut „élelmiszer-bizonytalanságban” és szorul azonnali élelmiszersegélyekre.

Fontos azonban rámutatni, hogy annak ellenére, hogy a válságövezetekben (2. táblázat) a háborús konfliktus tekinthető a jelentős mértékű akut élelmiszer-bizonytalanság első számú kiváltójának, az élelmiszerhiányt olyan jelenségek is súlyosbítják, mint a klímaváltozás; a szélsőséges időjárási körülmények (áradások, szárazság); a magas élelmiszerárak és/vagy a mélyszegénységben élő rurális népesség magas aránya.³⁰

1. térképvázlat: A 3-as vagy annál magasabb fokozatú akut élelmiszer-bizonytalanságban érintett országok (Forrás: Food Security Information Network: Global Report on Food Crises, Rome, 2018.)

Az alábbi táblázatban ismertetett adatok alapján elmondható, hogy – az össznépességhez viszonyított arányt tekintve – az „élelmiszer-bizonytalansággal” leginkább sújtott

²⁹ Food Security Information Network, 2018, 31.

³⁰ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

térségek közé tartozik az afrikai kontinensen Dél-Szudán, a Csád-medence, a Közép-afrikai Köztársaság és Szomália; a Közel-Keleten Jemen, Szíria, a Palesztin Autonóm Területek, valamint Afganisztán. Kelet-Ukrajna az egyetlen olyan térség az európai kontinensen, amelynek lakossága a négy éve tartó konfliktus eredményeképpen élelmiszerváltságban érintett (2. táblázat).

A táblázatból az is látható, hogy a válságövezetek közül Jemenben a legmagasabb az akut élelmiszerváltságtól szenvedő lakosság száma és aránya. A negyedik éve tartó polgárháború folyamán zajló légitámadások, fegyveres összecsapások, valamint a civil infrastruktúrát érő támadások a világ jelenlegi egyik legsúlyosabb élelmiszerváltságát és kolera-járványát eredményezték.³¹ Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – továbbiakban: UN OCHA*) szerint a jemeni lakosság fele él az ország azon térségeiben, ahol a harcoló felek rendszeresen követnek el civilek elleni támadásokat, valamint módszeresen sértik meg a nemzetközi humanitárius jog számos pontját (különösen Jemen nyugati kormányzóságai: Ta'izz, Al Bayda', Al Hudaydah, Sana'a, Shabwah, Al Mahwit stb.).³² A humanitárius segítségnyújtási műveletek keretében nyújtott élelmiszersegélyek ellenére a lakosság 53%-a, tehát kb. 15,9 millió ember érintett 3-as vagy annál magasabb fokozatú akut élelmiszerváltságban: ebből 10,8 millióan élelmiszerváltságban; 4,9 millióan vészhelyzetben; az „élelmiszer-bizonytalanság” legsúlyosabb formájában, tehát az éhínségben 63.500-an érintettek.³³

Az élelmiszerváltságokkal sújtott térségeket vizsgáló, az éhínségek korai felismerő és figyelmeztető rendszerének (*Famine Early Warning System – továbbiakban: FEWS*) beszámlója alapján Jemen mellett Dél-Szudánt, és Nigéria északkeleti részét fenyegeti éhínség, amelynek valószínűsége elsősorban az akadálymentesen eljuttatott és a megfelelően célzott humanitárius élelmiszersegélyektől függ.³⁴ Dél-Szudánban az ötödik éve tartó polgárháború következményeképpen kialakult humanitárius válságban 2018 végén csaknem 7 millió ember szorult segítségnyújtásra, valamint a konfliktus eredményeképpen több mint 2 millió embernek kellett elhagynia az otthonát és menedéket keresnie a szomszédos országokban.³⁵ A FAO, a Világélelmiszerbiztonsági Program és az UNICEF 2017 februárjában a Dél-Szudán Bahr el Ghazal régiójában található Unity nevű tartományt éhínséggel sújtott területnek nyilvánította, amelyet még azon év májusában visszavontak.³⁶ Az elhúzódó konfliktus, a magas élelmiszerárak, a rendkívül gyenge gazdasági teljesítmény és a bevé-

³¹ UN OCHA Yemen: Humanitarian Needs Overview 2018 – Yemen, UNOCHA, 2017, 5-6.

³² Uo.

³³ Integrated Food Security Phase Classification: Acute Food Security Analysis – Yemen (December 2018 – January 2019), IPC, 2018.

³⁴ Famine Early Warning System Network: Food Assistance Peak Needs 2019, FEWS NET/USAID, 2018.

³⁵ UN OCHA: Humanitarian Needs Overview – South Sudan, UNOCHA, 2018, 2-10.

³⁶ UNICEF: Famine hits parts of South Sudan, UNICEF Press Releases, 20 February 2017; Integrated Food Security Classification: The Republic of South Sudan – May 2017 – Communication Summary, IPC, 2017.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

telszerző lehetőségek hiányának következtében akut élelmiszerválsággal leginkább sújtott és éhínséggel fenyegetett területek közé tartoznak – az imént említett Unity tartomány mellett – Dél-Szudán keleti tartományai közül Joglei és Kelet-Equatoria, valamint az ország nyugati részében Nyugat-Bahr el Ghazal tartomány.³⁷ Jóllehet, az országban jelenleg hivatalosan nincs éhínséggel sújtott térség, a humanitárius segélyek ellenére mégis csaknem 40 ezer ember érintett 5-ös fokozatú akut „élelmiszer-bizonytalanságban”.³⁸

Fontos megemlíteni, hogy a konfliktus által sújtott térségekben a súlyos „élelmiszer-bizonytalanság” kockázatát tovább növeli a rurális területeken élő, mezőgazdaságtól egzisztenciálisan is függő népesség magas aránya, amely különösen igaz Burundira, Dél-Szudánra, Szudánra, Szomáliára, a Közép-afrikai Köztársaságra, valamint Jemenre és Afganisztánra (2. táblázat). Súlyosbíthatják az élelmiszerválságot ezen felül a humanitárius segélykonvojok és a segélyszervezetek munkatársai ellen irányuló fegyveres támadások, hiszen a katonai, félkatonai és terrorszervezetek az elkövetett támadásokkal szándékosan akadályozzák a humanitárius segélyek (köztük az élelmiszersegélyek) célba érését és a rászoruló lakossághoz való eljutását. 2016-ban a legtöbb ilyen jellegű támadás Afganisztánban, Dél-Szudánban, Szíriában és Jemenben fordult elő, tehát pont azokban a konfliktuszónákban, ahol a humanitárius válság és az élelmiszerhiánnyal sújtott lakosság aránya a legjelentősebb méreteket ölti.³⁹

Ország/Térség	Érintett lakosság száma (millió)	Teljes lakossághoz viszonyított arány	Rurális (1.) és urbánus (2.) népesség megoszlása (%)	
Afganisztán	7,6	26%	73	27
Burundi	2,6	26%	88	12
Csád-medence (Északkelet-Nigéria)	7 (5,2)	33% (34%)	-	-
Dél-Szudán	6,1	50%	81	19
Irak	2	5%	30	70
Jemen	17	60%	65	35

³⁷ Famine Early Warning System Network, 2018.

³⁸ Food Security Information Network, 2018.

³⁹ Stoddard, Abby – Harmer, Adele – Czwarno, Monica: Aid Workers Security Report 2017 – Behind the attacks: A look at the perpetrators of violence against aid workers, USAID, 2018.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Ország/Térség	Érintett lakosság száma (millió)	Teljes lakossághoz viszonyított arány	Rurális (1.) és urbánus (2.) népesség megoszlása (%)	
Kongói Demokratikus Köztársaság	7,7	11%	57	43
Közép-afrikai Köztársaság	1,1	30%	60	40
Palesztin Autonóm Területek	1,6	32%	25	75
Szíria	6,5	33%	42	58
Szomália	3,3	27%	60	40
Szudán	3,8	9%	66	34
Ukrajna (Donyecki és Luhanszki területek)	1,2	20%	30	70

2. táblázat: A válságövezetekben a 3-as vagy annál magasabb fokozatú akut élelmiszerbizonytalanságban érintett lakosság száma és aránya (Forrás: Food Security Information Network, 2018. alapján szerkesztette a szerző)

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban összefoglaltam az élelmiszerbiztonság és a háborús konfliktusok közötti korrelációt, bemutatásra került emellett, hogy napjaink háborús konfliktusai milyen hatást gyakorolnak az érintett államok, térségek élelmiszerbiztonsági helyzetére. Annak ellenére, hogy az ismertett válságövezetekben az egyik legnagyobb kihívást a súlyos mértékű akut élelmiszerválságok jelentik, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az elhúzódó, megoldatlan konfliktusok, polgárháborúk hosszan tartó, krónikus „élelmiszer-bizonytalansághoz” vezetnek. Ennek legfőbb oka, hogy a háborús konfliktusok nem csupán nagy számú emberáldozatot követelnek, de a jelentősen visszavetik a gazdasági termelést, a piaci mechanizmusokat; a gazdasági és társadalmi fejlődés érdekében addig tett erőfeszítéseket. Emellett lakóhelyeket, közintézményeket, élelmiszertermeléshez szükséges területeket semmisítenek meg, kitéve ezzel a konfliktus túlélőit többek között a mélyszegénység, a tartós munkanélküliség, és az ezekből eredő rövid és hosszú távú „élelmiszer-bizonytalanság” különböző formáinak. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a háborús konfliktussal sújtott, gyengülő államok a külső segítségük ellenére (humanitárius segítségnyújtás, nemzetközi fejlesztési segélyezés) sem rendelkeznek azokkal a feltételekkel, amelyekkel biztosított lenne a konfliktus által leginkább sújtott sérülékeny civil lakosság védel-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

me;⁴⁰ a megfelelő oktatás és egészségügyi ellátás; a kiskorúakat besorozó, felfegyverző militáns csoportok felszámolása, felelősségre vonása; amelyekkel kezelhető lenne az országhatárokon belüli menekültáradat; a járványok visszaszorítása; valamint a háború okozta elszegényedés és éhezés mérséklése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bora, Saswati – Ceccacci, Irde – Delgado, Christopher – Townsend, Robert: Food Security and Conflict – World Development Report 2011 Background paper, World Bank: Agriculture and Rural Development Department, 2010.
2. Crow, Ben: Understanding famine and hunger, In: Allen, Tim – Thomas, Alan (eds.): Poverty and Development into the 21st Century, Oxford University Press, 2000.
3. de Waal, Alex: Armed Conflict and the Challenge of Hunger: Is An End in Sight? In: International Food Policy Research Institute–Concern Worldwide–Welthungerhilfe–World Peace Foundation: Global Hunger Index 2015, Bonn/Washington D.C./Dublin, 2015., Forrás: <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/129685/filename/129896.pdf>, (2018. 12. 09.) DOI: <https://doi.org/10.2499/9780896299641>
4. Devereux, Stephen: Chronic or transitory hunger: how do you tell the difference? SENAC Brief, No. 3, World Food Programme, July 2006., Forrás: <https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/ena/wfp100603.pdf>, (2018. 10. 06.)
5. Famine Early Warning System Network: Food Assistance Peak Needs 2019, FEWS NET/USAID, 2018. Forrás: https://fewsn.net/sites/default/files/Food_assistance_peak_needs_2019.pdf, (2018. 12. 12.)
6. Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO in the 2017 humanitarian appeals, FAO, Rome, 2016. Forrás: <http://www.fao.org/3/a-i6642e.pdf>, (2018. 12. 10.)
7. Food and Agricultural Organization of the United Nations: Trade Reforms and Food Security, Chapter 2., FAO, Rome, 2003. Forrás: http://www.fao.org/docrep/005/y4671e/y4671e06.htm#bm06_2, (2018. 12. 08.)
8. Food and Agriculture Organization of the United Nations: Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action, World Food Summit, Rome, 1996.
9. Food and Agriculture Organization of the United Nations: The State of Food Security in the World 2001. FAO, Rome, 2002. Forrás: http://www.fao.org/docrep/003/y1500e/y1500e03.htm#P2_33, (2018. 12. 10)
10. FAO – IFAD – UNICEF – WFP – WHO: The State of Food Security and Nutrition in the World 2017 – Building Resilience for Peace and Food Security, FAO, Rome, 2017. Forrás: <http://www.fao.org/3/a-i7695e.pdf>, (2018. 12. 07.)
11. Food Security Information Network: Global Report on Food Crises 2018, Rome, 2018. Forrás: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP->

⁴⁰ Ide tartozik a lakott területek, iskolák, kórházak és egyéb közintézmények elleni fegyveres támadások, valamint a népirtások, etnikai tisztogatások megakadályozása.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- [0000069227/download/? ga=2.239458890.855938745.1544538519-1462386049.1534924447](https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10), (2018. 12. 05.)
12. Integrated Food Security Phase Classification Online: Analysis Portal, <http://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/>
 13. Integrated Food Security Phase Classification: Acute Food Security Analysis – Yemen (December 2018 – January 2019)., IPC, 2018. Forrás: http://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/1_IPC_Yemen_AFI_Situation_2018Dec_2019Jan.pdf, (2018. 12. 11.)
 14. Integrated Food Security Classification: The Republic of South Sudan – May 2017 – Communication Summary, IPC, 2017. Forrás: http://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_South_Sudan_AcuteFI_May2017_June-July2017.pdf, (2018. 12. 12.)
 15. Messer, Ellen-Cohen, Marc J.-D'Costa, Jashinta: Food from Peace: Breaking the Links between Conflict and Hunger, *Food, Agriculture and the Environment Discussion Paper 24*, International Food Policy Research Institute, Washington D.C., 1998.
 16. Messer, Ellen: Rising Food Prices, Social Mobilizations and Violence: Conceptual Issues in Understanding and Responding to the Connections Linking Hunger and Conflict, NAPA Bulletin 32/Issues in Hunger and Conflict, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1556-4797.2009.01025.x>
 17. Sen, Amartya K.: A fejlődés mint szabadság, Európa Könyvkiadó, 2003.
 18. UNICEF: Famine hits parts of South Sudan, UNICEF Press Releases, 20 February 2017. Forrás: <https://www.unicef.org/press-releases/famine-hits-parts-south-sudan>, (2018. 12. 12.)
 19. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: Humanitarian Needs Overview – South Sudan, 2018. Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/South_Sudan_2018_Humanitarian_Needs_Overview.pdf, (2018. 12. 12.)
 20. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: Humanitarian Needs Overview – Yemen, 2018. Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/yemen_humanitarian_needs_overview_hno_2018_20171204_0.pdf, (2018. 12. 10.)
 21. United Nations: UN Millennium Campaign, United Nations Online,
 22. <http://www.un.org/millenniumgoals/>
 23. World Food Programme: Emergency Food Security Assessment Handbook, Rome, 2009. Forrás: https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/manual_guide_proced/wfp203246.pdf, (2018. 12. 05.)
 24. World Food Programme: Fact sheet – Hunger and conflict, WFP, Rome, 2018.

NÉMETH JÓZSEF LAJOS¹**A stratégiai kommunikáció interdiszciplináris megközelítésben²****The Interdisciplinary Approach to Strategic Communication****Absztrakt**

A 2001-es terrortámadások után egyre többet használják a "stratégiai kommunikáció" kifejezést politikai és katonai vezetők egyaránt. Ennek eredményeként napjainkban sok definíció használatos annak leírására, ennek ellenére még mindig jelentős kihívásokkal nézünk szembe akkor, ha azt annak mélységében kívánjuk megérteni. A szerző cikkében bemutatja a különböző megközelítési lehetőségeket és kifejti azt a meggyőződését, amely szerint a leghatékonyabb módszert/értelmezési keretet az interdiszciplináris megközelítés biztosítja.

Kulcsszavak: stratégiai kommunikáció; módszertan; interdiszciplináris megközelítés; kutatás

Abstract

After the 9/11 terror attacks the term „strategic communication” became widely used by political and military leaders as well. As a result, for today there are many definitions in usage to describe it, however we are still facing lots of challenges if we would deeply understand the real meaning of this term. The author describes different approaches to help understand this term and explaining his conviction that the interdisciplinary approach provides the most effective methodology/framework for the best understanding and further research as well.

Keywords: strategic communication; methodology; interdisciplinary approach; research

¹ Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, associate professor; E-mail: nemeth.jozsef@uni-nke.hu ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2819-7362>

² „Ez a publikáció az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-4-nke-107 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának és az MTA Bolyai János kutatói ösztöndíj támogatásával készült.”

„This article is Supported BY the ÚNKP-18-4-NKE-107 New National Excellence Program of the Ministry of Human Capacities and Supported by the Janos Bolyai Scholarship of the Hungarian Academy of sciences.”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.11>

2019. XII. évfolyam 1. szám

BEVEZETÉS

Jelen cikk tárgya az üzleti életből eredeztethető stratégiai kommunikáció, amelynek – mint komplex elgondolásnak és eljárási rendszernek – megjelenése a biztonságpolitikában (így a hadtudományokban is) a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően vált markánsá oly módon, hogy annak rendkívüli jelentőségét az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization – NATO) és az Európai Unió (European Union – EU) is felismerte és hangsúlyozza, mind szervezeti, mind eljárási értelemben.³ A téma szomorú, de fontos időszerűségét adják ugyanakkor a hidegháború vége (1989–1991) óta lezajlott ún. „kis háborúk” tapasztalatai, valamint a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben – különösen 2001. szeptember 11-e óta megjelent – hadviselési módok és formák, amelyekben kiemelt szerephez jutottak a szembenálló felek célkitűzéseinek erősítésére és/vagy gyengítésére törekvő kommunikációs stratégiák. A 2001. szeptember 11-i, az Amerikai Egyesült Államokban történt összehangolt terrortámadások környékeltensége nem csak a felderítés és hírszerzés egyes területein meglévő hiányosságokra mutattak rá, hanem arra is, hogy a korábbi időszakban alkalmazott kommunikációs-befolyásolási eljárások és technológiák már nem vagy alig működtek.⁴ Ennek egyik látványos példája a Szabad Európa Rádió, amely 1989-től kezdve jelentősen csökkentette közép-európai jelenlétét, s ez igaz volt a más geopolitikai régiókban működő „testvér rádiókra” is.⁵ Ugyanakkor az említett események kapcsán Kiss J. László a „terrorizmus és a média szimbiózisára” mutat rá az események újragondolását taglaló publikációjában.⁶

A MEGKÖZELÍTÉS PROBLEMATIKÁJA

Bár az elmúlt években számos kísérlet történt a stratégiai kommunikáció definiálására, azonban ezek tartalmát illetően kevés egyetértés mutatkozik a szakértők között; pontosabban *abban értenek egyet, hogy miben nem értenek egyet* az egyes tartalmi kérdéseket illetően. A vonatkozó szakirodalom tüzetes áttanulmányozása után és a különböző megha-

³ Lásd: a NATO Stratégiai Kommunikáció kiválósági Központját (NATO Strategic Communications Centre of Excellence), amit 2014-ben hoztak létre a lettországi Rigában.

<https://www.stratcomcoe.org/report-period-1-october-2014-31-december-2014> (A letöltés dátuma: 2019. február 01.) vagy az EU által 2015-ben létrehozott ún. Kelet Stratégiai Kommunikáció Munacsoportot (EU East StratCom Task Force). https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/questions-and-answers-about-east-stratcom-task-force_en (A letöltés dátuma: 2019. február 01.)

⁴ Lásd: Németh József: 2001. szeptember 11. – Egy vizsgálat anatómiája. *Hadtudomány*, 2006/3. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2006/3/2006_3_9.html (A letöltés dátuma: 2016. április 14.)

⁵ Vajda Barnabás: Egy szabad hang Kelet-Európában: A Szabad Európa Rádió tevékenységéről a hidegháború alatt. Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2011, 277–281.

⁶ Kiss J. László: 9/11 újragondolása – a változás percepciója vagy a percepció megváltozása? *Nemzet és biztonság*, 2011. szeptember http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kiss_j_laszlo-9_11_ujragondolasa_a_valtozas_percepcioja_vagy_a_percepcio_megvaltozasa.pdf (A letöltés dátuma: 2016. április 14.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.11>

2019. XII. évfolyam 1. szám

tározási kísérleteket összevetve, érdemes kiemelni Peter O'Malley megközelítését, aki üzleti szempontok alapján közelítette meg a fogalmat: a stratégiai kommunikáció „olyan vállalati és intézményi kommunikációs elemeket és/vagy eszközöket használ, amelyek a »cél- vagy kulcshallgatóság« (célcsoport) körében kedvező véleményt alakít(hat)nak ki a vállalati és intézményi célkitűzések lehető leghatékonyabb elérése érdekében”.⁷ Christopher Paul a „Strategic communications: origins, concepts and current debates” című könyvében arra hívja fel a figyelmet, hogy olyan fogalmi megközelítésre kell törekedni, amely „működik”. Szerinte a kifejezés olyan „koordinált akciók (tettek), üzenetek, ábrázolások vagy jelzések más formáit jelentik, amelyek arra irányulnak, hogy informálják, befolyásolják, vagy meggyőzzék a kiválasztott (meghatározott) hallgatóságot a nemzeti célkitűzések támogatása érdekében”.⁸ Carl Botan, aki a stratégiai kommunikáció és az etika összefüggéseit vizsgálta egy 1997-ben megjelent tanulmányában, a következőket állapította meg: „A stratégiai kommunikáció egyre gyakrabban használt szakkifejezés, amit gyakran a tervezett kommunikációs kampányok esetében használnak. Jól lehet modelljei változatosak, attól függően, hogy üzleti vagy azon kívüli használatáról van szó, mégis a lényege abban keresendő, hogyan határozható meg egy probléma vagy téma, az érintett közönség és a mérhető célok és célkitűzések”.⁹ A Routledge brit akadémiai könyvkiadó által 2015-ben először megjelentetett „Stratégiai Kommunikáció kézikönyve” bevezetőjében az áll, hogy a kiadó a bemutatott tanulmányokat a téma multi- és interdiszciplináris megközelítése alapján adja közre.¹⁰ A 2007-ben újtára indított, a stratégiai kommunikáció témáját tárgyaló nemzetközi folyóirat (*International Journal of Strategic Communication*) útmutatójában is az egyes tudományterületek közötti összefüggésre és azok közötti együttműködésre hívják fel a figyelmet annak szerkesztői.¹¹ A folyóirat eddig megjelent számain tanulmányozva kijelenthető az, hogy az eddig megjelent publikációk valóban kimerítik a tárgyalt téma interdiszciplináris megközelítését.

A Metropolitan Egyetem Könyvtárában elérhető EBSCO adatbázisban 2019. január 29-én elvégzett angol nyelvű források tudományometriai vizsgálata, a „strategic communication” kulcsszóra, valamint teljes szövegre történő, minden forrást figyelembe vevő keresés alapján mintegy 95 találatot eredményezett.

⁷ O'Malley, Peter: Strategic Communications Planning. <http://www.omalco.com/iabc.htm> (A letöltés dátuma: 2013. január 15.), idézi: Németh József Lajos: A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban. *Hadtudomány*, 2013/1–2. 134.

⁸ Uo.

⁹ Botan, Carl: Ethics in Strategic Communication Campaigns: The Case for a New Approach to Public Relations. *Journal of Business Communication*, 1997/04. 188.

https://www.researchgate.net/publication/247762001_Ethics_in_Strategic_Communication_Campaigns_The_Case_for_a_New_Approach_to_Public_Relations (A letöltés dátuma: 2016. március 20.)

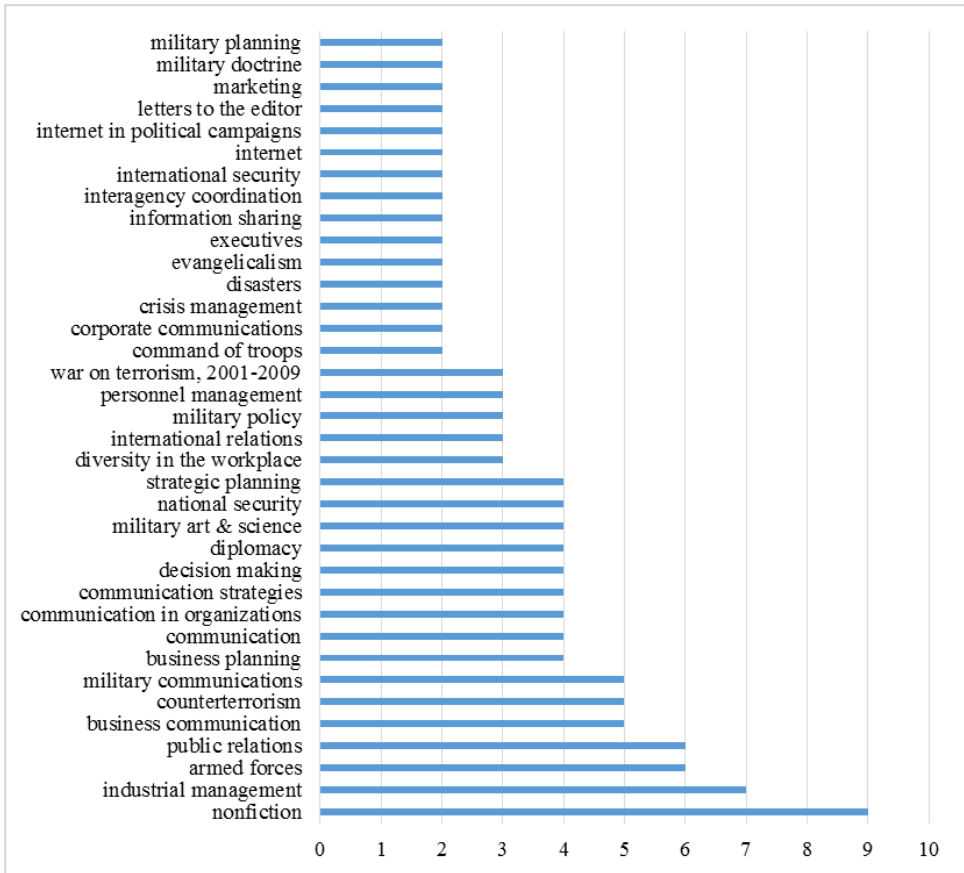
¹⁰ The Routledge Handbook of Strategic Communication. Szerk. Derina Holtzhausen és Ansgar Zerfass. Routledge, Newn és Ansgar Zerfass, Routledge, New York és London, 2015. 20.

¹¹ Derina R. Holtzhausen & Kirk Hallahan Strategic Directions for New Journal. *International Journal of Strategic Communication*, 1 (2007/1-2). DOI: 10.1080/15531180701285087, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15531180701285087> (A letöltés dátuma: 2019. február 01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.11>

2019. XII. évfolyam 1. szám

1. diagram: A tudománymetriai vizsgálat eredményei¹²

Az 1. diagramon jól látható, hogy azok számos témakört ölelnek fel, ugyanakkor a biztonságpolitikai és katonai jellegű megközelítések dominálnak. Fontos hangsúlyoznunk, hogy az adatbázis az 1998–2015 közötti időszakra mutatott találatokat, így arra következtethetünk, hogy 1998 előtt nem jelentek meg a stratégiai kommunikációt közvetlenül vagy jelentős mértékben tárgyaló publikációk.

A fentiek alapján jól érzékelhető és kimutatható, hogy a *stratégiai kommunikáció értelmezése és alkalmazása során számos tudományterület és tudományág érintkezése és*

¹² Forrás: Metropolitan Egyetem Könyvtára által biztosított EBSCO adatbázis, az adatfelvétel dátuma: 2019. január 29.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.11>

2019. XII. évfolyam 1. szám

kapcsolódása áll fent (a teljesség igénye nélkül ide sorolhatók a bölcsészettudományok, valamint a társadalomtudományok is), így *célszerű és előremutató, hogy a témát így, azaz interdiszciplináris módon közelítsük meg.*

RÖVID KITEKINTÉS: AZ INTERDISZCIPLINÁRIS ÉS AZ INTERDISZCIPLINARITÁS, FELMERÜLŐ PROBLÉMÁK

Az „interdiszciplináris” latin eredetű szó, amely kifejezés az on-line Idegen Szavak Gyűjteménye szerint: „Több tudományt, szakterületet érintő (a tudományterületek közötti kapcsolatra értendő)” kifejezés.¹³ A Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA) 2008. évi torontói konferenciájának témája és az ezzel kapcsolatban kiadott tanulmánykötet a *diszciplinaritást* olyan „tudományterületi alapegységként értelmezte, amit széles körben használnak a tudományszervezés folyamatában, továbbá ezek segítségével azonosítják a kutatói közösségeket, szervezik meg a finanszírozást. A diszciplínák meghatározzák az egyetemek szervezeti felépítését és a képzéseket.”¹⁴ Az előbbiekhöz kapcsolódva megállapították, hogy az „interdiszciplinaritásra irányuló kutatások a hagyományos diszciplínákon kívül megjelenő tudástartalmak létrejöttét és szerveződését vizsgálják”.¹⁵

Veress Károly egyetemi tanár „Az interdiszciplinaritás problémája” című publikációjában azonban rámutat arra, hogy a kifejezés használata (pontosabban annak egyre inkább elterjedt gyakorlata) napjainkban sajátos szokássá vált, amely „előidézti a kifejezés erodálását és a minősítés devalválódását”.¹⁶ Veress kijelenti azt is, hogy a „A diszciplinaritás történeti kategória”.¹⁷

AZ INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉS A BIZTONSÁGPOLITIKA KOMPLEX ÉRTELMEZÉSE SZEMPONTJÁBÓL

Számos, biztonságpolitikával foglalkozó cikk, tanulmány és kutató szervezet, illetve képzési forma indul ki a biztonságpolitika ún. „komplex” megközelítéséből, amely elvezet minket a biztonságértelmezés szövevényes és számos vitára okot adó tartalmi kérdéseire, de különösen az ún. „biztonságosítás – securitization” témaköréhez.¹⁸ Úgy vélem, hogy

¹³ Idegen Szavak Gyűjteménye <https://idegen-szavak.hu/interdiszciplin%C3%A1ris> (A letöltés dátuma: 2019. február 01.)

¹⁴ Dudás Anikó: [Az interdiszciplinaritás vonzásában: a társadalom-tudományi könyvtárak tudományterületi határainak alakzatai](http://ki2.oszk.hu/kf/2013/04/az-interdiszciplinaritas-vonzasaban-a-tarsadalom-tudomanyi-konyvtarak-tudomanyteruleti-hatarainak-alakzatai). *Könyvtári Figyelő*, 2013/1. <http://ki2.oszk.hu/kf/2013/04/az-interdiszciplinaritas-vonzasaban-a-tarsadalom-tudomanyi-konyvtarak-tudomanyteruleti-hatarainak-alakzatai/> (A letöltés dátuma: 2019. február 01.)

¹⁵ Uo.

¹⁶ Veress Károly: Az interdiszciplinaritás problémája.

https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/29502/EME_EM_2015-1_013_VeressKaroly_InterdiszciplinaritasProblemaja.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erdélyi Múzeum Egyesület (eMe) (A letöltés dátuma: 2019. február 01.) 198.

¹⁷ Uo. 199.

¹⁸ Dudás Attila: Biztonságosítás – Securitisation.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.11>

2019. XII. évfolyam 1. szám

ennek említése azért különösen indokolt, mert a stratégiai kommunikációhoz kapcsolódó események és eljárások robbanásszerű növekedése szorosan összefügg a hidegháború lezárása (?) után bekövetkezett biztonságpolitikai történésekkel, és jelenléte kimutatható az egyes: a – katonai, gazdasági, politikai, társadalmi, környezeti – biztonsági szektorokban (dimenziókban). Ennek ellenére nem kívánom gyarapítani azok táborát, akik a „biztonság” jelentésének partalanná tételéhez asszisztálnak, így hangsúlyozom, hogy véleményem szerint a fentiek említése a stratégiai kommunikáció széles alapokon történő és hatékony értelmezését segítheti elő.

AZ INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉS A KOMMUNIKÁCIÓ SZEMPONTJÁBÓL

Elkerülve a kommunikáció, mint kifejezés definiálásában rejlő csapdákat, úgy vélem, hogy a tárgyalt témakört illetően számunkra a *tudatos közlés* olyan formái és módjai lehetnek a legfontosabb kiindulási pontok, amelyek – kevéssé sem titkolt módon – a *meggyőzésre és befolyásolásra* irányulnak. Lindsay Hand, az American Public University oktatója szerint a kommunikációs tanulmányok és így a kommunikáció tanulmányozásában is meghatározó más diszciplínák vizsgálata.¹⁹ Publikációjának az igencsak beszédes „A kommunikációs tanulmányok interdiszciplináris természete” címet adta, amelyben kifejti, hogy a bölcsészettudományokon kívül a természettudományok is jelentős szerepet játszanak a kommunikáció értelmezésében csakúgy, mint annak oktatásában is. Sőt, kifejti azt is, hogy a műszaki tudományokról, és a művészetekről sem szabad elfeledkeznünk. De a szerző említést tesz az orvostudományokról; és szót ejt a biztonsági, valamint üzleti tanulmányokról is.²⁰

AZ INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉS A STRATÉGIA SZEMPONTJÁBÓL

Úgy vélem, hogy a stratégia unalmas és parttalan fogalmi meghatározásait elkerülendő, érdemes inkább arra a tényre ráirányítunk figyelmünket, hogy kevés olyan tudományterülettel találkozunk, ahol napjainkban, vagy a történelem során korábban ne találkoztunk volna annak (vagy valamiféle válfajának) alkalmazásával vagy jelenlétével. Ha pedig hasonlóan a korábban tárgyalt kommunikáció megközelítéséhez említett sajátos gondolkodásmódból indulunk ki, akkor e területen is ki kell hangsúlyoznunk a *tudatosságot* csakúgy, mint a *valamiféle cél elérésére irányuló törekvést*. Szinte lehetetlen vállalkozás lenne az összes létező vagy létezett stratégia felsorolása, azonban a kommunikációnál maradván érdemes Bill Kovarik könyvére utalnunk, aki a kommunikáció történetében bekövetkezett stratégiai változásokat olyan „forradalmaknak” tekinti, amelyek hatása az emberiség törté-

<http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1039&title=biztonsagiasitas-securitisation> (A letöltés dátuma: 2019. február 01.)

¹⁹ Lindsay Hand: The Interdisciplinary Nature of Communication Studies.

<https://onlinelearningtips.com/2015/05/the-interdisciplinary-nature-of-communication-studies/>

(A letöltés dátuma: 2019. február 01.)

²⁰ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.11>

2019. XII. évfolyam 1. szám

nelmében a lőpor; a nyomtatás vagy a navigáció (iránytű) felfedezésével vethető össze.²¹ Megközelítésében a nyomtatás; a vizuális forradalom; az elektronikus (elektromosság általi) forradalom; valamint a digitális forradalom stratégiai jellemzői és hatásai jelennek meg.

Ennél a pontnál érdemes feltennünk a kérdést: Vajon létezik-e stratégiája a stratégiai kommunikációnak? A feltett kérdésre egyértelmű választ sajnos nem adhatunk, azonban a feltett kérdés megmozgatta a témával foglalkozó szakembereket és szakértőket, akik például 2017-ben a kaliforniai San Diegóban rendezett konferencián próbáltak átfogó válaszokat keresni és adni a kérdésre.²² Megállapítható tehát, hogy ez a téma is foglalkoztatja az érintetteket. Sőt, a NATO vonatkozó tevékenységét megvizsgálva kijelenthető, hogy a szervezet számos dokumentuma foglalkozik a stratégiai kommunikációval, amelynek egyik állomásaként egy 2009-ben kiadott nyilatkozatban kimondták, hogy a stratégiai kommunikációk (sic!) integráns részét képezik (jelentik) a Szövetség katonai és politikai céljai elérésének.²³

ÖSSZEZÉS

Zárásként elmondható, hogy a stratégiai kommunikáció értelmezésében – talán épp a sokrétű és bonyolult magyarázatok okán – az interdiszciplináris megközelítés sokféle támogatást adhat, azonban érdemes ezzel óvatosan élnünk, hogy elkerüljük a fogalom tartalmának és kereteinek túlzott kiterjesztését; így végső soron annak tudományos devalválódását. Ugyanakkor ez a megközelítési mód új irányokat is kijelölhet számunkra; s így új kutatási lehetőségeket biztosít, amelyeket a szerző további három irányba lát előremutatónak; ezek pedig nem mások, mint a stratégiai kommunikáció emberi (egyéni) szereplőiben; a lezajlott és kapcsolódó eseményekben rejlő (történelmi); valamint a kijelölt célok érdekében felhasznált eljárásokban (eszközökben) találhatóak és kutatandók.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Az EU által 2015-ben létrehozott ún” Kelet Stratégiai Kommunikáció Munacsoport honlapja (EU East StratCom Task Force).in: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/2116/questions-and-answers-about-east-stratcom-task-force_en, a letöltés dátuma: 2019. február 01.
2. NÉMETH, JÓZSEF: 2001. szeptember 11. - Egy vizsgálat anatómiája, Hadtudomány, 2006, 3. szám, in: http://mhtt.eu/hadtudomany/2006/3/2006_3_9.html, a letöltés dátuma: 2016. április 14.
3. VAJDA, BARNABÁS: Egy szabad hang Kelet-Európában: A Szabad Európa Rádió tevékenységéről a hidegháború alatt, Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2011, p.277-281.

²¹ Bill Kovarik: Revolutions in Communication. Bloomsbury Publishing Inc., 2017.

²² Lásd: az említett konferencia programját:

<https://cdn.ymaws.com/www.icaahdq.org/resource/resmgr/Conference/2017/PC29-program.pdf>

(A letöltés dátuma: 2019. február 01.)

²³ Mark Laity: NATO and Strategic Communications.

http://www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/NATO_STRATCOM_2018.pdf (A letöltés dátuma: 2019. február 01.) 66.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.11>

2019. XII. évfolyam 1. szám

4. KISS, J. LÁSZLÓ: 9/11 újragondolása – a változás percepciója vagy a percepció megváltozása?, Nemzet és biztonság, 2011. szeptember, in: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kiss_j_laszlo_9_11_ujragondolasa_a_valtozas_percepcioja_vagy_a_percepcio_megvaltozasa_.pdf, a letöltés dátuma: 2019. február 01
5. O'MALLEY, PETER: Strategic Communications Planning, in: <http://www.omalco.com/iabc.htm>, a letöltés dátuma: 2013. január 15., idézi: NÉMETH József Lajos: A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban, Hadtudomány, 2013, 1-2. szám, In: (http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_Nemeth_Jozsef.pdf), a letöltés dátuma: 2019. február 01. p.134.
6. NÉMETH József Lajos: A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban, Hadtudomány, 2013/1-2. In: (http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_Nemeth_Jozsef.pdf), a letöltés dátuma: 2019. február 01. p.134.
7. NÉMETH József Lajos: Stratégiai kommunikáció napjaink kisháborúi tükrében Szakdolgozat, Budapesti Metropolitan Egyetem, 2016.
8. BOTAN, CARL: Ethics in Strategic Communication Campaigns: The Case for a New Approach to Public Relations, Journal of Business Communication, 1997/04, p.188., in: https://www.researchgate.net/publication/247762001_Ethics_in_Strategic_Communication_Campaigns_The_Case_for_a_New_Approach_to_Public_Relations., a letöltés dátuma: 2019. február 01. DOI: <https://doi.org/10.1177/002194369703400205>
9. The Routledge Handbook of Strategic Communication; Szerkesztette: Derina Holtzhausen és Ansgar Zerfass, Routledge, Newn és Ansgar Zerfass, Routledge, New York és London, 2015.p.20. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203094440>
10. Derina R. Holtzhausen & Kirk Hallahan (2007) Strategic Directions for New Journal, INTERNATIONAL JOURNAL OF STRATEGIC COMMUNICATION, 1:1, 1-2, in: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15531180701285087>, a letöltés dátuma: 2019. február 01. DOI: <https://doi.org/10.1080/15531180701285087>
11. Metropolitan Egyetem Könyvtára által biztosított EBSCO adatbázis, az adatfelvétel dátuma: 2019. január 29.
12. Idegen Szavak Gyűjteménye In: <https://idegen-szavak.hu/interdiszciplina%C3%A1ris>, a letöltés dátuma: 2019. február 01.
13. Dudás Anikó: Az interdiszciplinaritás vonzásában: a társadalom-tudományi könyvtárak tudományterületi határainak alakzatai, Könyvtári Figyelő, 2013/1.szám, In: <http://ki2.oszk.hu/ki/2013/04/az-interdiszciplinaritas-vonzasaban-a-tarsadalom-tudomanyi-konyvtarak-tudomanyteruleti-hatarainak-alakzatai/>, a letöltés dátuma: 2019. február 01.
14. Veress Károly: Az interdiszciplinaritás problémája; in: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/29502/EME_EM_2015-1_013_VeressKaroly_InterdiszciplinaritasProblemaja.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erdélyi Múzeum Egyesület(eMe), a letöltés dátuma: 2019. február 01.p.198.
15. Dudás Attila: Biztonságiasítás – Securitisation, in: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1039&title=biztonsagiasitas-securitisation>, a letöltés dátuma: 2019. február 01.
16. Lindsay Hand: The Interdisciplinary Nature of Communication Studies, in: <https://onlinelearningtips.com/2015/05/the-interdisciplinary-nature-of-communication-studies/>, a letöltés dátuma: 2019. február 01.
17. Bill Kovarik: Revolutions in Communication, Bloomsbury Publishing Inc., 2017
18. lásd: az említett konferencia programja, in: <https://cdn.ymaws.com/www.icaahdq.org/resource/resmgr/Conference/2017/PC29-program.pdf>, a letöltés dátuma: 2019. február 01.
19. Mark Laity: NATO and Strategic Communications, in: http://www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/NATO_STRATCOM_2018.pdf, a letöltés dátuma: 2019. február 01.p.66.

SZEGŐ LÁSZLÓ¹**Politikaelemzés – egy módszer a stratégiai dokumentumok értékelésére****Policy Analysis – A Method for Strategic Evaluation****Absztrakt**

A stratégia fogalma ma már nem kötődik szorosan a katonai és védelmi tevékenységhez. A piacon versengő cégek jól kidolgozott stratégia szerint tevékenykednek. Mivel a sikeresség egyik kulcsa a stratégia végrehajtása, folyamatosan értékelik, felülvizsgálják azokat. A nemzeti biztonság területén kidolgozott stratégiák felülvizsgálatára, értékelésére ezek a módszerek csak részben alkalmasak. A Richard L. Kugler által kidolgozott politikaelemzés egy három elemből álló értékelési módszer stratégiák és politikák elemzésére. A stratégiai értékelés, a rendszerelemzés és az operációanalízis három különböző vizsgálati módszer a stratégiai dokumentumok értékelésére, a különböző opciók összehasonlítására és a vezetői döntések megkönnyítésére. A szerző a cikkben e vizsgálati módszer általános jellemzését mutatja be.

Kulcsszavak: stratégia, stratégiai dokumentumok, politikaelemzés, stratégia, értékelés,

Abstract

The term of strategy is no longer exclusively linked to defence and military activities. Firms competing on the market act along well-developed strategies. It is well known that one of the keys to success is the implementation of strategies, therefore they are evaluated and reviewed regularly. These methods are only partially suitable for reviewing and evaluating the national security studies. The policy analysis developed by Richard L. Kugler a three-way assessment method for analysing strategies and policies. Strategic evaluation, systems analysis and operations research are the three different methods for evaluating strategic documents, comparing different options, in order to ease decision-making for senior

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: szegolaszlo@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8950-4031>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

officials. In this article the author presents a general description of this research method.

Keywords: strategy, strategic documents, policy analysis, strategic evaluation

A STRATÉGIÁK VIZSGÁLATA

Az Amerikai Egyesült Államokban, de a világ más országaiban is széles módszertani eszköztárral rendelkező, jól kialakult rendszere van a stratégiák megalkotásának. A stratégiaalkotási folyamat ugyanakkor nem ad választ arra a kérdésre, hogy a stratégia tartalma, és annak végrehajtása mennyire felel meg az eredeti célkitűzéseknek, illetve teljesíti-e az elvárásokat. A stratégiák megvalósításának forrásigénye megköveteli, hogy folyamatosan értékeljék, felülvizsgálják a stratégiai eszköztárat és a kitűzött célok megvalósításához vezető „utat”. Felgyorsult világunkban, a stratégiai környezet változása, a technológia fejlődése miatt, egyre nagyobb jelentősége van annak, hogy rövid idő alatt hozzanak meg olyan nagy horderejű döntéseket, amik hosszú távú következményekkel járnak. A stratégiák kidolgozásakor a legnagyobb mértékben igyekeznek figyelembe venni valamennyi tényezőt, azonban folyamatosan fennmarad egy bizonytalansági faktor, ami a kidolgozásra rendelkezésre álló idővel, és a geopolitikai adottságokból is adódó, releváns információk rendelkezésre állásával, és minőségével fordítottan arányos. Ez azért különösen veszélyes, mert ha egy stratégia vagy politika a megvalósítási szakaszba lép, már korlátozottak a lehetőségek annak megváltoztatására. Ennek fő oka a stratégiában meghatározott erőforrások, illetve a stratégia egyes elemeinek interdependenciája. A gazdasági életben, számos stratégiai értékelő és elemző módszer létezik, és az egyes ágazati stratégiák, szakpolitikák értékeléséhez is tartoznak értékelési kritériumok, de a stratégiai tanulmányok területén átfogóan alkalmazható értékelési rendszer, beleértve a részletes módszertani leírásokat, kevéssé kidolgozott. Richard L. Kugler amerikai stratégiai gondolkodó, a stratégiaalkotás és a védelmi tervezés területén szerzett tapasztalataira alapozva a nemzeti biztonság területén, az egyes politikák és stratégiák – beleértve a katonai stratégiákat is – értékelésére alkalmazható komplex elemzési módszert dolgozott ki, *politikaelemzés* címen². Az elemzési módszer három különböző összetevőből áll, amelyek külön-külön és kombináltan is alkalmasak az említett dokumentumok értékelésére. A három értékelési módszer: *a stratégiai értékelés, a rendszerelemzés és az operációanalízis*.³

A politikaelemzés az Egyesült Államok stratégiai gondolkodását és stratégiaalkotási gyakorlatát veszi alapul, az ott felvetődő problémákra keres válaszokat, de a módszer bármely ország hasonló jellegű stratégiájára alkalmazható. Jelen cikkben a kidolgozott

² Kugler, R., 2006. *Policy Analysis in National Security Affairs*. 1st. ed. Washington, D.C.: Published for the Center For Technology and Security Policy by National Defense University Press.

³ Az elméleti vizsgálati módszert korábban Balogh István „A 2012-es magyar nemzeti katonai stratégia értékelése” című munkájában már részben vizsgálta, ezért az általa megfogalmazott elnevezéseket használok.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

értékelési módszer általános jellemzőit és elemeit kívánom röviden bemutatni. Az egyes összetevők részletes ismertetése meghaladná a cikk kereteit.

A POLITIKAELEMZÉS JELLEMZŐI

A politikaelemzés gyakorlati célja – hasonlóan a gazdasági életben alkalmazott értékelési és elemzési módszerekhez, mint például a Gap⁴, SWOT⁵ vagy PEST⁶ elemzések – nem más, mint segítséget nyújtani a döntéshozóknak, jelen esetben a kormányzatnak, az aktuális politika hatékony végrehajtásában. A speciális területből adódóan azonban jelentős eltérések is mutatkoznak. A stratégiai tanulmányok területén az Egyesült Államokban rendkívül komoly tapasztalat halmozódott fel, és az ország különös hangsúlyt fektet a stratégiaalkotási és elemzőképesség fenntartására⁷, ugyanakkor az e területen felhalmozott tudás és eszköztudás, nem garanciája annak, hogy jó stratégia vagy politika születik, illetve végrehajtásuk sikeres lesz, bár határozottan növeli annak esélyét. Biztosíthatja például, hogy egy ország alapos indokkal, jó kilátásokkal vágjon bele egy fegyveres konfliktusba. Az sem zárható ki azonban, hogy a stratégiai elemzés elvégzése ellenére egy rossz politika kerül végrehajtásra. Erre rendszerint az Egyesült Államok vietnámi beavatkozását hozzák fel példaként, ahol az USA rossz stratégiával, hosszú évekig viselt háborút és ezt a szerepvállalást számtalan elemzés támasztotta alá. Jól mutatja ez azt, hogy mind a politikai elemzők, mind a kormányzati tisztviselők a szemellenzős csoportgondolkodás áldozatai lettek.⁸ Ennek elkerülése érdekében hasznos lehet megfontolni egy előítéletektől mentes, külső szervezet bevonását az elemzési folyamatba, mint például a 2015-ös kongresszusi felülvizsgálat esetében történt.

Kugler szerint ahhoz, hogy egy politikaelemzés betöltse funkcióját innovatív természetűnek kell lenni, ugyanakkor nem szabad csak a változtatás kedvéért törekedni a fennálló status quo megváltoztatására. Fontos jellemzője az őszinteség és az objektivitás, lényege nem csak az ajánlásokban áll, hanem az ajánlások által megvilágított új szemléletmódban.

⁴ Rés elemzés: összehasonlítja a kitűzött célokat és a várható teljesítményt és az eltérést jelentő „rés” megszüntetését célozza meg.

⁵ Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats; Környezetelemzés: erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek elemzése.

⁶ Political, Economic, Social, Technology; Politikai, gazdasági, szociális, technikai faktorok vizsgálata.

⁷ Az Egyesült Államok Kongresszusa 2015-ben elrendelte védelmi stratégia-alkotás folyamatának felülvizsgálatát. A tanulmány esettanulmányok felhasználásával elemezte a Védelmi Minisztérium stratégia-alkotásban betöltött szerepét, módszereit, felmérte annak korlátait, illetve ajánlásokat fogalmazott meg az alkalmazandó eljárásokra, valamint a stratégia-alkotásban részt vevők továbbképzésére a hatékonyabb munka érdekében. A tanulmányt és jelentést, a hidegháború alatt alapított, Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központja (CSIS: Center for Strategic and International Studies) végezte el és jelentette meg „*Formulating National Security Strategy, Past Experience and Future Choices címmel*”.

https://csisprod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/171006_CSIS_NationalSecurityStrategyFormulation_FINAL.pdf?42zeMDWbvXQ1xJs9OTe64dWZwVMXT.gZ, letöltve: 2019. január 10.

⁸ Kugler, R., 2006. *Policy Analysis in National Security Affairs*. 1st. ed. Washington, D.C.: Published for the Center For Technology and Security Policy by National Defense University Press. 16. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A politikaelemzés nem helyettesítheti a megérzéseket, illetve a logikus, érvekkel alátámasztott döntéseket. Nem ragaszkodhat részrehajlóan, vagy a körülményekre tekintet nélkül a saját megállapításaihoz, és el kell ismernie más opciók értékeit.⁹

A politikaelemzés módszere, a védelmi kérdések jellegénél fogva – alkalmazott modern technológiák, speciális célkitűzések, mérhető eredmények – alkalmasak a katonai stratégiai és védelmi kérdések vizsgálatára, de alkalmazható a politika más területein is. Az elemzés vizsgálhat egyetlen opciót, részleteiben áttekintve annak tevékenységsorozatát és egyéb jellemzőit, de lehet összehasonlító jellegű is, több opciót versenyztetve egymással. Áttekintheti, hogy a különböző opciók milyen hatékonysággal vezetnek egyetlen célkitűzés eléréséhez, illetve hogyan segíthetik elő több célkitűzés megvalósulását. Több opció együttes vizsgálata esetén természetesen vizsgálni kell azok koordinációját is.¹⁰

Az USA már említett vietnami beavatkozásának példáját alapul véve, a politikaelemzés rosszindulatú eszköz is lehet egyes döntéshozók kezében, arra használva azt, hogy elrejtse a valódi tényeket,¹¹ illetve megakadályozzák olyan stratégiák megvalósulását, amelyek nagyobb sikerrel kecsegtetnek.¹² Jól működő demokráciákban, ahol a politikai döntéshozók lehetőséget kapnak arra, hogy a valós tények alapján döntsenek jó és rossz között, a politikaelemzés jobb döntéseket eredményezhet. Ez egyben azt is jelzi, hogy a politikaelemzés csak akkor hasznosulhat, ha megfelelőek a körülmények és van fogadó-készség annak eredményeire.

A módszer kidolgozója a politikaelemzés komplex szemléletmódjának szükségességét az Egyesült Államok átalakuló nemzetközi környezetével indokolja, ami a nemzetközi rendszer valamennyi résztvevőjére igaz. A globalizáció az információ, a kereskedelem és a technológia áramlásának felgyorsulásával átalakította az Egyesült Államok nemzeti biztonsági felfogását is. A világban megnövekedett a kölcsönhatás és az USA érdekei új helyszíneken is megjelentek. Biztonságfelfogásának kizárólag regionális szemlélete megváltozott, globálissá vált, és a világra egy egységként tekint, nem feledkezve meg annak összetevőiről. Ugyanakkor ahhoz, hogy választ tudjon adni a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedése, illetve a régiókon átívelő geopolitikai és ideológiai szövetségek jelentette transznacionális fenyegetésekre, funkcionális értelemben is globális gondolkodásra van szüksége. Napjainkban a diplomáciai, katonai, illetve a gazdasági politikák nem vezetnek eredményre és nem érik el céljaikat önmagukban, kizárólag saját területükön, egymástól függetlenül végrehajtva. Ahogy az afganisztáni és iraki beavatkozások kapcsán is látható, a katonai beavatkozásokra készített stratégiák, tervek készítésekor és azok végrehajtásakor, figyelembe kell venni a beavatkozás politikai hatásait is. A diplomáciának biztonsági és gazdasági kérdésekkel egyaránt foglalkoznia kell. Ezek a hatások még összetettebbé teszik a nemzeti biztonság területét. Kugler ezek alapján jelenti ki, hogy a politikaelemzés

⁹ Ibid 14. o.

¹⁰ Ibid 15. o.

¹¹ Ibid 16. o.

¹² Bright, M. James, 2001. *A failure in strategy: America and the Vietnam War 1965-1968*, Quantico, Virginia, 47. o. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a401184.pdf>, letöltve: 2019. január 12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

végrehajtásához a változásokat figyelembe vevő, rendszerszinten gondolkodó, a stratégiai célkitűzések és a megvalósításukhoz szükséges eszközök közötti viszonyrendszer felismerésére képes szakértőkre, elemzőkre van szükség.¹³ Ezt megerősítette a fentebb említett kongresszusi felülvizsgálat, melynek kifejezett célja volt, hogy a tanulmány tegyen javaslatot olyan képzési formákra, amelyek növelik a szakértők stratégiai-alkotási képességeit.

A POLITIKAELEMZÉS MÓDSZEREI

A politikai elemzés módszertana szerint egyaránt szükség van az egyes alkotórészek specifikus vizsgálatára, és az alkotórészek integrált működésének feltárására. Függetlenül attól, hogy egy elemzés átfogó szemlélettel az adott politika stratégiai hatásait vizsgálja, vagy az egyes alkotórészek részleteiben merül el, szisztematikus vizsgálatot feltételez. Kugler felhívja a figyelmet arra, hogy a politikaelemzés több annál, mint információorzák összerakása annak reményében, hogy a végén valamilyen következtetésre jutunk. A természettudományokkal párhuzamot vonva megállapítja, hogy a politikaelemzés, mint intellektuális folyamat, túlmutat a tapasztalati kutatáson és nélkülözhetetlen összetevője a koncepcionális gondolkodás. Kugler, hivatkozással Thomas S. Kuhn megállapításaira, azzal hangsúlyozza a koncepcionális gondolkodás fontosságát, hogy egy adott probléma megoldása, illetve az áttörést jelentő tudományos elméletek soha nem egy hirtelen jött ötlet eredményei, hanem mindig már ismert elméletekkel induló folyamat. Ha azonban a már ismert kereteken belül a probléma nem oldható meg, akkor szükségszerűen új elmélet születik, ami csak logikus gondolkodás eredménye lehet¹⁴. Az elemzés a logikus gondolkodásra és nem az adatok pusztá összegyűjtésére és értékelésére épít. A logikus gondolkodás hangsúlyozása jelentősen megkülönbözteti a politika analízist a gazdasági életben alkalmazott, rendszerint mennyiségi és minőségi mutatókat vizsgáló stratégia értékelési módszerektől.

Az elemzési folyamat három módon hoz létre releváns tudásanyagot:

- Fenomenológiai gondolkodással, amely képes felismerni az új dolgokat¹⁵ és megerősíti az elemzők azon képességét, hogy felismerjék a kihívásokat. A világban megjelenő demográfiai trendek, gazdasági súlyponteltolódások, technológiai fejlődés, vagy a globális környezeti változások okozta víz, erőforrás és élelmiszer szűkösség mind olyan jelenségek melyek hatással vannak a nemzetek biztonságára. Az elemzőknek fel kell ismerniük magát a jelenséget, rendelkezniük kell azokkal az információkkal, amelyek leírják annak jellegét, fel kell tárniuk a kapcsolatát a stratégia, illetve politika elemeivel.

¹³ Ibid 17. o.

¹⁴ Kuhn S. Thomas, 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*, 2d ed. Chicago: University of Chicago Press

¹⁵ Turay Alfréd, 1984. *Ismeretelmélet*, Budapest. MEK <http://mek.oszk.hu/07900/07967/html/#8> letöltve: 2019. 01. 12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- Ismeretelméleti alapon, következtetésekkel és szigorú analitikus eljárásokkal értékelve. Ez jelenti a vizsgált dokumentum elemei sajátosságainak, tulajdonságainak elemző módszerekkel történő megismerését, azok összehasonlítását, összefüggéseik feltárását. Az elemzések végrehajtásához mennyiségi és minőségi mutatókat, valamint matematikai módszereket alkalmaznak.
- Teleológiai szemlélettel vizsgálva azt, hogy hogyan hasznosul az adott tevékenység a végső cél érdekében. Feltárja az adott stratégia, politika szereplőinek, összetevőinek és tevékenységsorozatának, valamint a célkitűzések közötti közvetlen, és közvetett ok-okozati összefüggéseket.

Az elemzés a körülöttünk lévő világot leíró empirikus tudásanyagot, valamint olyan direktív tudásanyagot hoz létre, amely alapján megítélhető, hogy az egyes szituációkra hogyan kell reagálni. A politikaelemzés szempontjából az empirikus tudásanyag bemenetként, a direktív tudásanyag pedig kimenetként értelmezhető¹⁶.

Maga az elemzési folyamat új absztrakt koncepciók és általános teóriák megalkotásával, kérdésfeltevással, különböző válaszlehetőségek megfogalmazásával és a vizsgálati területek kiválasztásával kezdődik. Amikor ezeknek az elemeknek az elvi keretrendszere kidolgozásra került, a vizsgálat olyan hagyományos dedukción, indukción és következtetésekben alapuló általános feltevésekhez vezető előzetes értékelés alapján működik, amelyik megállapítja, hogy a politika egyes elemei milyen stratégiai következményekkel járnak. Az előzetes feltevések megalkotása után, az értékelési kritériumok, a teljesítménymutatók, a konkrét adatelemzési eljárások, ellenőrzési szabványok leírása következik, majd formális modellekkel és matematikai egyenletekkel hajtják végre a vizsgálatot, ami szilárd következtetéseket és ajánlásokat eredményeznek. Az elemzési folyamat végén fontos lépés az átfogó elemzési eredmények közérthető megfogalmazása és kommunikációja¹⁷.

A politikaelemzést alkotó, – korábban már említett – három elemzési módszer mindegyike hasonló elemeket tartalmaz, viszont jelentősen eltérnek abban, hogy milyen szemléletmóddal vizsgálják az egyes politikákat, s ez meghatározza alkalmazhatóságukat is.

- A stratégiai értékelés módszere rendszerint széles látókörű, a tágabb összefüggéseket is szem előtt tartó vizsgálatra szolgál. Ezt a módszert a logikai alapelvek betartásával meghozott következtetések és az egyes opciók érvekkel történő alátámasztása jellemzi. Ezt az egyébként szigorú vizsgálati módszert a politikatudomány kutatói alkalmazzák, melynek jellemzője, hogy kvalitatív, kevésbé formális, nyelvezete közérthető.
- A főleg közgazdászok által használt rendszerelemzés sokkal formálisabb és kvantitatív szemléletű. A folyamat során gyakran használnak grafikai ábrákat és számításokat, amelyek főként a költséghatékonyságra és a megtérülése fókuszálnak. Különösen igaz ez azokra a politikákra, amelyek költségigényesek. Ilyen politika a

¹⁶ Kugler, R., 2006. *Policy Analysis in National Security Affairs*. 1st. ed. Washington, D.C.: Published for the Center For Technology and Security Policy by National Defense University Press. 20. o.

¹⁷ Ibid 20. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

védelmi politika melynek összetevői a modern fegyverrendszerek. Ezek költségeibe az adott rendszer valamennyi elemét be kell számítani a teljes életcikluson keresztül. Az F-35-ös, ötödik generációs vadászpülögép fegyverrendszer összköltségébe beletartozik a tervezés, a kapcsolódó kutatás és fejlesztés, a prototípus és sorozatgyártás, az üzemeltetéshez kapcsolódó kiszolgáló és infrastrukturális eszközök, a hajózó és kiszolgáló személyzet oktatása és képzése, az üzemeltetési, valamint a rendszerből történő kivonás költségei is¹⁸. A módszer lényege hogy nagyságrendileg kimutassa a költségvetési és hatékonysági mutatókat.

- Az operációanalízis általában matematikusok által alkalmazott eljárás, a stratégiai tanulmányokban olyan speciális területeken alkalmazzák, ahol a stratégiai értékelés és a rendszerelemzés módszerei nem használhatók. A három eljárás közül ez a legformálisabb, ez kötődik leginkább a matematikához és a közgazdaságtanhoz. Az operációanalízis számtani és számítógépes modelleket, egyenleteket, minőségi és mennyiségi mutatókat alkalmaz ahhoz, hogy részletes számításokat hajtson végre a különböző tervek és programok eredményességéről. Célja az alkalmazott matematikai mutatók legpontosabb meghatározása¹⁹.

A leírt három elemzési módszer meglehetősen elterjedt, ugyanakkor egyik sem kötődik a biztonsági tanulmányok egy speciális területéhez, nincs meghatározva, hogy egy adott területen melyik módszert kell alkalmazni. Mindhárom alkalmas arra, hogy egy stratégiáról, politikáról vagy programról minőségi vitát eredményezzen, elősegítve ezzel a legideálisabb megoldás megtalálását. A stratégiai értékelés a legáltalánosabb, ugyanakkor a legkönnyebb vizsgálati módszer, míg a rendszerelemzés és operációanalízis a számítások miatt bonyolultabb, de nagyobb pontosságú. A három módszer, a gazdasági életben alkalmazott értékelési módszerekhez hasonlóan, egy vizsgálaton belül, kombináltan is alkalmazható. A stratégiai értékelés elsőként alkalmazva különböző opciókat jeleníthet meg, a rendszerelemzéssel a megjelenített opciók terveinek és programjainak megvalósítása értékelhető, az operációanalízis pedig az egyes programok hatékonyságát vizsgálhatja meg a matematika módszereivel²⁰.

Kugler, az alkalmazandó módszer kiválasztásához és az elemzés tartalmi összetevőinek konkrét meghatározásához az értékelési folyamat megkezdése előtt az alábbi kérdéseket javasolja feltenni: Milyen lesz az értékelő tanulmány szerkezete? Mi a tanulmány elméleti keretrendszere? Mennyire hivatalos lesz a tanulmány nyelvezete, illetőleg az eredményről készült jelentés?²¹ Szerinte a politikaelemzés nemcsak tudomány, hanem kis mértékben művészet is, mely profitálhat a művészetben alkalmazott módszerek használa-

¹⁸ Mccarthy, niall, 2018. The evolution of the f-35's unit cost, <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/09/14/the-evolution-of-the-f-35s-unit-cost-infographic/#759cc7307501>, letöltve: 2019. Február 18.

¹⁹ Kugler, R., 2006. *Policy Analysis in National Security Affairs*. 1st. ed. Washington, D.C.: Published for the Center For Technology and Security Policy by National Defense University Press. 21. o.

²⁰ Ibid 22. o.

²¹ Ibid 22. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

tábol. A tájképfestők először meghatározzák a festmény struktúráját, ami kritikus a vég-eredmény szempontjából. Mielőtt megtennék az első ecsetvonásokat, megalkotják a műalkotás koncepcióját, tárgyát és üzenetét. Meghatározzák a kompozíciót, hogyan használják az alakokat, a színeket, a látószöveget és a fényt, hogy az üzenetet megfelelően közvetítsék. Csak ezek után a kezdeti lépések után kezdik használni az ecsetet.

A politikaelemzés legnagyobb kihívása olyan szemléletmódot biztosítani, amelyek megkönnyítik a döntéshozatalt. Ennek kulcsát Kugler egy erős elméleti keretrendszerben és a jól megválasztott vizsgálati módszerben látja. A keretrendszernek meg kell határozni a hatékonyság mérésére szolgáló mérőszámokat, a forrásallokációt, a költségeket pénzügyi és egyéb tekintetben egyaránt, valamint a kulcsfontosságú bizonytalansági tényezőket, érzékeny pontokat és a másodlagos következményeket²².

Az elemzés nyelvezetéről szólva Kugler megállapítja, hogy az lehet általánosabb, közérthető, hivatalos vagy matematikai nyelvezet. Egy általános nyelven megfogalmazott megállapítás felállíthat ok-okozati összefüggést két tényező között, ugyanakkor nem tartalmaz pontos információt a kapcsolatuk természetére vonatkozóan. Például: A demokrácia terjedése – régióként különböző sikerrel – elősegítheti a békefolyamatot a turbulens régióban. Egy hivatalos nyelvezetű megállapítás sokkal pontosabban leírja ezt a viszonyt: A demokrácia terjedése növeli a béke esélyét a vagyonos és kiegyensúlyozott erőviszonyokkal rendelkező régióban, ugyanakkor szerény hatást fejt ki a szegény és destabilizált területeken. Egy matematikai állítás konkrét számokkal írja le ugyanezt a viszonyrendszert: A demokrácia terjedése 75 % eséllyel teremhet tartós békét az először leírt régióban ugyanakkor csak 40 % az esélye a békének a második esetben²³. Nyelvezet tekintetében a stratégiai értékelés jellemzően közérthető, hétköznapi nyelvezetet, a rendszerelemzés főként hivatalos, olykor matematikai, az operációanalízis pedig egyértelműen matematikai nyelvezetet használ.

A tisztánlátás érdekében fontos azonban megjegyezni, hogy hasonlóan az alkalmazott módszerek bonyolultságához, a stratégiai elemzések nyelvezetének egyik végletét az úgynevezett hétköznapi, közérthető nyelvezet, a másik végletét pedig a számokkal operáló matematikai nyelvezet jelenti. Az elemzés készítője határozza meg milyen elemeket illetve nyelvezetet használ. Az általános megfogalmazás jobban alkalmas érzelmek és benyomások generálására, a pontos számokkal megfogalmazott hivatalos nyelvezetű mondatok ellenben könnyebben összehasonlíthatóvá tesznek különböző opciókat. A helyzet függvényében azokon a területeken, amelyeken nagyobb pontosságra van szükség a folyamatok és összefüggések megértéséhez, hivatalos matematikai nyelvezet is használható.

ÖSSZEGZÉS

A stratégiák elemzésének, értékelésének szükségessége nem kérdőjelezhető meg. Bizonyítja ezt a gazdasági életben kidolgozott és alkalmazott stratégiai szemléletű elemzési

²² Ibid 23. o.

²³ Ibid 23. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.12>

2019. XII. évfolyam 1. szám

módszer. Így van ez a legfelsőbb szintű nemzeti biztonsági stratégiák, az alacsonyabb szintű, ágazati stratégiák, és az azokat alkotó politikák esetében is, bár jellegükből adódóan más elemzési módszereket követelnek. A Kugler által leírt módszertan – beleértve a most részletesen nem ismertetett három összetevőt: a stratégiai értékelést, a rendszer-elemzést és az operációanalízist – sajátossága abban rejlik, hogy a nemzeti biztonság területére ülteti át azokat a vizsgálati módszereket, illetve egyes elemeiket, amelyek más területeken, például a gazdaságban már bizonyították hasznosságukat. Az általánostól a specifikus felé haladva jut el a logikus gondolkodás alapján feltett kérdések, ok-okozati összefüggések vizsgálatán keresztül, a stratégiai gondolkodásban és a kapcsolódó politikákban értelmezhető mennyiségi és minőségi mutatószámok meghatározásáig és összehasonlító módszerek kidolgozásáig. A szemben álló erők stratégiai értékelésénél ugyanis, nem csak a katonák és a haditechnikai eszközök számának van jelentősége, de azok technikai mutatóinak is. A módszer elemenként, vagy kombinálva jól alkalmazható stratégiai dokumentumok és azok összetevőinek – politikák, védelmi tervek, haderőfejlesztési programok – vizsgálatára a stratégia-alkotás folyamatában az egyes opciók megítélésére, és a döntéshozatal segítésére, valamint már elkészült stratégiák felülvizsgálatára és utólagos értékelésére. Természetesen, a legalaposabb értékelés sem ítélt meg egy stratégiát teljes bizonyossággal, annak valós értékéről a végrehajtás eredményessége dönt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Balogh István, 2013. *A 2012-es magyar nemzeti katonai stratégia értékelése*. MKI-tanulmányok, Magyar Külügyi Intézet.
2. Bright, M. James, 2001. *A failure in strategy: America and the Vietnam War 1965-1968*, Quantico, Virginia, 47. o. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a401184.pdf>, letöltve: 2019. január 12.
3. Cancian, Mark F. (et. al.) 2017. *Formulating National Security Strategy, Past Experience and Future Choices*, CSIS: Center for Strategic and International Studies. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/171006_CSIS_NationalSecurityStrategyFormulation_FINAL.pdf?42zeMDWbvXQ1xJs9OTe64dWZwVMXT.gZ letöltve: 2019. január 10.
4. Kugler, R., 2006. *Policy Analysis in National Security Affairs*. 1st. ed. Washington, D.C.: Published for the Center For Technology and Security Policy by National Defense University Press
5. McCarthy, Niall, 2018. The evolution of the F-35's unit cost, <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/09/14/the-evolution-of-the-f-35s-unit-cost-infographic/#759cc7307501>, letöltve: 2019. február 18.
6. Kuhn S. Thomas, 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*, 2d ed. Chicago: University of Chicago Press
7. Turay Alfréd, 1984. *Ismeretelmélet*, Budapest. MEK <http://mek.oszk.hu/07900/07967/html/#8> letöltve: 2019. január. 12.

TAKÁCS LILI¹**Az olasz haderő fejlesztésének főbb irányai 2017-2019****The Main Directions of the Development of Italian Armed Forces between 2017-2019****Absztrakt**

Az önmagát középhatalomként definiáló Olaszország többéves programok meghatározásával és teljesítésével próbálja kezelni a védelmi költségvetés gazdasági válság okozta csökkenését. A többéves programok célja, hogy a stratégiai irányok kijelölésével meghatározza a fegyveres erők operatív szükségleteit, beleértve a képességfejlesztés irányait, a fegyverkezési programokat, mellérendelve a tervezett pénzügyi kiadásokat. Az Olaszország által geostratégiai prioritásként kezelt euro-atlanti, az euro-mediterrán, és a közel-keleti térségekben jelentkező kihívásokra elsősorban a NATO-ENSZ-EU jelentette biztonsági triád keretében folytatott nemzetközi szerepvállalás részeként kell választ adni, a többéves terv fejlesztési irányai és programjai alapján azonban az olasz hadsereg az államhatárokon belül és a válságövezetekben is megfelelő képességekkel kell, hogy rendelkezzen, hogy a nem hagyományos kihívásokat kezelni tudja.

Kulcsszavak: Olaszország, haderő-fejlesztés, védelmi kiadások, F-35

Abstract

Italy - defining itself as a 'middle power'- is trying to handle the post-economic crisis decrease of defence expenditures by creating and carrying out multiannual programs. The aim of these multiannual programs is to define the operational needs of Italian Armed Forces, including the directions of capacity development, the armament programs and their assigned financial resources, after defining the country's strategic directions. The challenges emerging in Italy's strategic regions – Euro-Atlantic region, Euro-Mediterranean region, Middle-East – need to be addressed by active participation in the NATO-UN-EU's actions. However, by follo-

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: takacs.lili@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9085-6168>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

wing the directions and programs of the multiannual programs, Italy should be able to possess adequate capabilities to handle non-conventional challenges emerging either within the state's borders or in crisis zones.

Keywords: *Italy, development of military power, military expenditures, F-35*

BEVEZETÉS

Olaszország a NATO és az Európai Közösség alapító tagja, az IMF 2018-as adatai szerint a világ nyolcadik legnagyobb gazdasága, gazdasági potenciáljától azonban hadereje némi-képp elmarad. A nemzeti hadseregeket sorrendbe állító különböző rangsorokban Olaszország évek óta a nyolc-tizenegyedik hely valamelyikét foglalja el, ezeken a rangsorokon az európai országok közül csupán a franciák, a britek és a németek előzik meg, mindazonáltal a NATO keretein belül Nagy-Britannia és Franciaország mindig is jelentősebb és láthatóbb szerepet töltött be. Mindezzel együtt Olaszország hagyományosan fontos szerepet játszik a mediterrán régió biztonságában. A térségben az amerikai 6. flotta után az olasz haditengerészet képviseli a legjelentősebb erőt; az olasz fegyveres erők az ezredforduló óta stabilan 6000 fő feletti létszámban számos ENSZ, EU, NATO misszióban teljesítenek szolgálatot; az olasz védelmi ipar többek között páncélozott gépjárműveket, tüzérségi eszközöket, harci repülőgépeket, és közepes méretű repülőgéphordozókat gyárt. A NATO fennhatóság alá tartozó amerikai taktikai nukleáris töltetek tovább erősítik az ország nemzetközi súlyát: a becslések szerint az avianói légibázison 25-35, a ghedi torrei légibázison pedig kb. 20 db B-61-es gravitációs-bombát állomásoztatnak.²

Ennek háttérében egyebek mellett az áll, hogy az évtizedek óta gyengélkedő olasz gazdasági szféra, és az ezáltal meggyengült társadalmi szféra erősítésére fordított források a védelmi kiadások csökkenéséhez vezettek, míg ez a briteknél és a franciáknál kevésbé ment az ütőképes haderő fenntartásának kárára.³ A források csökkenése mellett a bipoláris rendszer vége, a délszláv válság, a szeptember 11-i terrortámadások következtében megváltozott nemzetközi környezet, és megváltozott feladatrendszer is a reformok szükségességét indokolta. Az évek során számos reformmal próbálkozott az olasz vezetés – lásd például a professzionális haderő-modellre való áttérés 2006-ban –, ezek a reformok azonban általában nem illeszkedtek tágabb koncepcióba.

² Bár maguk a töltetek az olasz állam területén vannak, de nem az olasz haderő kezelésében. Az ún. kétkulcsos rendszert alkalmazandó, amely alapján az olasz bázisokon állomásoztatott nukleáris fegyverek az Egyesült Államok birtokában, és szoros ellenőrzése alatt állnak, bevetésükről csak az USA dönt, a bevetésükhöz azonban a területi államnak, azaz jelen esetben Olaszországnak is hozzá kell járulnia. Így formálisan Olaszország semmilyen ellenőrzést nem gyakorol az amerikai nukleáris robbanófejek felett.

³ Marsai Viktor (2013): Mérégen a NATO tagállamok - Olaszország

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Reformok – a Többéves Tervezési Dokumentum (Documento Programmatico Pluriennale, DPP) háttere

A fent említettekhez képest jelentős változás volt a 2012. évi 244. törvényként elhíresült Di Paola-reform, amely tíz év alatt a hivatásosok számát 33 000 fővel, a hadseregben foglalkoztatott civilek számát pedig 10 000 fővel kívánja csökkenteni a költségcsökkentés jegyében, célként tűzve ki azt, hogy 2024-re 150 000 fős legyen az olasz haderő.⁴ Jelen tanulmány szempontjából azért is ki kell emelni a 2012. évi 244. törvényt, mert ez határoz a többéves programok megalkotásáról, amelyek célja, hogy a stratégiai irányok kijelölésével meghatározza a fegyveres erők operatív szükségleteit, beleértve a képességfejlesztés irányait, a fegyverkezési programokat, mellérendelve a tervezett pénzügyi kiadásokat. A többéves programot a védelmi miniszternek kell benyújtania a Parlamentnek minden év április 30-ig a következő évi védelmi költségvetéssel együtt, amiről utána a Képviselőház Védelmi Bizottsága szavaz. A program kapcsán a védelmi miniszternek minden év január 31-éig be kell számolni az fegyveres erők átalakításának eredményeiről, javaslatot téve az esetleges korrekciókra, pénzügyi átcsoportosításokra.

A Di Paola-reform után az olasz haderő-reform következő mérföldkövének tekinthető a 2015 áprilisában elfogadott Fehér Könyv, amely rövid- és középtávú védelempolitikai stratégiaként szolgálva négy kulcsfontosságú területen – a haderő felépítése, irányítása, személyzeti struktúrája és az erőforrás-termelékenység – ajánl intézkedéseket, megtartva a Di Paola-reform által előírányzott létszámcsökkentési célokat.⁵ A korábbi reformokhoz képest a Fehér Könyv jelentősége abban rejlik, hogy közel másfél évtizede nem született olyan stratégiai dokumentum az olasz védelmi politikában, amely a célokat és a forrásokat egymás mellé rendelte volna (az utolsó Fehér Könyvet 2002-ben fogadták el⁶), és amelyet a haderő vonatkozásában az alkotmány által legmagasabb szintű intézményként meghatározott, Legfelsőbb Védelmi Tanács (*Consiglio supremo di Difesa*) fogadott el. A 2012-es reform rendelkezései mellett ez az a dokumentum, amellyel a többével programoknak összhangban kell lenniük.

„A NEMZETKÖZI KÖRNYEZET JELLEMZÉSE” (IMPEGNO NAZIONALE NEL CONTESTO DI RIFERIMENTO)

A DPP első része az Olaszországot körbevevő nemzetközi környezetet jellemzi, és a fő stratégiai irányok alapján meghatározza a nemzeti kötelezettségvállalásokat, hogy a konkrét haderőfejlesztési programok keretbe illeszthetők legyenek. A tág értelemben vett nem-

⁴ Molnár Anna (2018): Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai, Felderítő Szemle, XVII: évfolyam 4. szám

⁵ Molnár Anna (2018): i.m, és Libro Bianco per la sicurezza internazionale e la difesa. Ministero della Difesa. 2015. https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf

⁶ Olaszországban korábban három Fehér Könyvet fogadtak el védelmi területen, 1977-ben, 1985-ben és 2002-ben, amely már a 9/11-es terrortámadások következtében megváltozott geopolitikai környezetet veszi alapul.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

zetközi környezet legfőbb jellemzőit a komplex, konfliktusos, összefüggő jelzők hármásával foglalják össze, felhívva a figyelmet arra, hogy a napjainkat jellemző mély gazdasági és szociális válságok olyan országokban is a belső stabilitás meggyengüléséhez vezethetnek, amelyek mindeddig nem szembesültek ezzel a jelenséggel. A hagyományos állami struktúrák gyengülése és fragmentálódása olyan nem állami, transznacionális, és/vagy terrorista entitások létrejöttéhez vezethet, amelyek erőszakossága és terjedési sebessége azonnali hatást gyakorol a regionális és globális biztonságra. A haderőfejlesztés során is figyelembe kell venni az egyre nyilvánvalóbb gazdasági, szociális és biztonsági következményekkel járó demográfiai változásokat; a társadalmi feszültségeket (szegénység, migráció), a természeti erőforrásokért folytatott növekvő harcot; a klímaváltozást; az új technológiák elterjedését, amik egyre kevésbé ellenőrizhető módon válnak elérhetővé a nem állami szereplők számára is; a terrorizmust; valamint a hibrid konfliktusokká váló hagyományos konfliktusokat. A nemzetközi kapcsolatokat egyszerre jellemzi a globalizáció és a fragmentálódás, a dokumentum azonban csak a kibertér és a pénzügyi rendszerek globalizációjában rejlő kihívásokat említi.

A Fehér Könyvben, és az előző, 2016-2018-as hároméves programban foglaltakhoz hasonlóan Olaszország geostratégiai prioritásként kezeli az euro-atlanti, az euro-mediterrán, és a közel-keleti térségeket, amelyek közül az első a NATO-ENSZ-EU jelentette biztonsági triád keretében folytatott nemzetközi szerepvállalásként és biztonsági hálóként, a második kettő inkább kihívásként jelenik meg, amelyek kezelése érdekében az olasz hadsereg az államhatárokon belül és a válságövezetekben is megfelelő kapacitásokkal kell, hogy rendelkezzen.

A stratégiai irányok első helyén az euro-mediterrán térség található, ami egy olyan nyílt geopolitikai térséggként értelmezendő, ahol a Száhel-térségben, az Afrika-szarván és a Perzsa-Öböl országaiban lejátszódó folyamatok, és válságok hatása kumulálódik, a Földközi-tenger déli partjáról pedig közvetlenül érinti Olaszországot is, ahogy ez a közép-mediterrán útvonalon érkező migráción keresztül egyértelműen megmutatkozik. A DPP külön kiemeli Líbiát, mint a térség olasz szempontból legfontosabb államát, amely a történelmi okok mellett biztonsági és energiabiztonsági okokból is stratégiai prioritás az olasz kormány számára. A mediterrán térség stabilitásának növelése Olaszország nemzetbiztonsági érdeke, ez az a térség, ahol olyan képességekkel kell rendelkeznie az olasz hadseregnek, hogy akár többnemzeti, koalíciós erők vezetését is fel tudja vállalni. A Földközi-tengeren át Olaszországba áramló illegális migráció okozta társadalmi feszültség enyhítése miatt az olasz külpolitika számára döntő lesz, hogyan képes a gazdasági erejéhez és méretéhez képest korlátozottnak mondható védelmi költségvetéssel és fegyveres képességekkel rendelkező középhatalomként meghatározó külpolitikát folytatni mediterrán térségben⁷.

⁷ Molnár Anna (2009): Olaszország hozzájárulása a közös biztonsághoz. pp. 1-25. Grotius. A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok intézetének tudományos folyóirata http://www.grotius.hu/doc/pub/MOJMFS/2009_18_moln%C3%A1r%20anna.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A közel-keleti térségben Szíria és Irak a legfontosabb konfliktus-gócok, ahol a dzsihadista fenyegetés mellett a regionális és globális hatalmak által vívott proxy-háborúk is fokozzák az instabilitást, amelynek csökkentésére a politikai és diplomáciai fellépés mellett katonai erőre is szükség van. A régió instabilitása kiterjedhet Libanonra, ami közvetlenül érinti az UNIFIL misszióban szolgáló olasz katonákat. Az olasz védelmi politikai szempontjából a DPP az iraki és a libanoni feszültségek enyhítését kezeli nemzeti prioritásként, ahol az autonóm védelmi és biztonsági erők megerősítését nem csak multilaterális, hanem bilaterális szinten is célként tűzi ki.

Az euro-mediterrán és a közel-keleti térségen kívül a dokumentum röviden említi még a nyugat-balkáni térséget, és Afganisztánt, ahol a KFOR és a NATO-RSM missziók keretein belül folyamatos az olasz fegyveres erők jelenléte. A nyugat-balkáni olasz katonai jelenlét célja a terrorista fenyegetések kialakulásának megakadályozásán, illetve a régió országainak euro-atlanti integrációjának elősegítésén keresztül az európai stabilitás biztosítása. Afganisztánt a globális stabilitás szempontjából kulcsfontosságú országnak tartja az olasz védelmi stratégia.

Az euro-atlanti térség biztonsági triádjában való részvétel jelenti Olaszország számára a nemzetközi biztonság megteremtéséhez való hozzájárulást, egyben az ország biztonságát garantáló ernyőt. Ennek alapja a NATO-ban való részvétel, ahol Olaszország a műveletek második legnagyobb hozzájárulója, költségvetési szempontból pedig a Szövetség ötödik legnagyobb befizetője, bár védelmi költségvetése így is jelentősen elmarad a 2%-os vállalástól (lásd később). A NATO-ban felvállalt kezdeményező szerep is összhangban van a stratégiai irányokkal, hiszen a Déli keretprogram (*Framework for the South*) megvalósításában kulcsszerepet játszik a nápolyi Összhaderőnemi Kötelékparancsnokság, amelynek eredményes irányításán keresztül Olaszország a mediterrán térségbeli válságok kezelésében felvállalt vezető szerepét kívánja erősíteni. Az EU vonatkozásában, az euro-atlanti térségben való felelős részvétel a valódi, működő közös biztonság és védelempolitika megvalósítását, az Európai Védelmi Ügynökség (*European Defence Agency*) és az európai védelmi cselekvési terv (*European Defence Action Plan*) működőképessé tételét jelenti.

Az olasz biztonság- és védelempolitika stratégiai irányai jól tükröződnek a multilaterális (ENSZ, NATO, EU) és bilaterális alapon működő katonai missziókban. Ahogy a lenti térkép is mutatja, a missziók döntő többsége a Földközi-tenger medencéje körül fekvő országokban, illetve a Földközi-tengeri migráció szempontjából fontos szerepet játszó afrikai országokban fut.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

1. sz. kép: Multi-, és bilaterális olasz katonai missziók, a 2017-2019-es DPP alapján
(Forrás: Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019, 12. o.)

A nemzetközi környezetben játszó, fent említett folyamatok az olasz kül- és biztonságpolitika felfogása szerint meghaladják a „biztonság” és a „védelem” hagyományos fogalmait, a haderőnek pedig megfelelő képességekkel kell rendelkeznie az új típusú fenyegetések kezelésére, beleértve a gazdaság- és energiabiztonság garantálása mellett a migráció kezelését is.

A nemzetközi környezet és a stratégiai irányok kijelölése kapcsán meg kell említeni, hogy az olasz védelmi stratégiaként kezelendő dokumentum nem tesz említést Oroszországról. Az a Lega és Movimento 5 Stelle közötti szerződés azonban, amely az alapján képezi Giuseppe Conte kormányának, a kül- és védelempolitika terén három fő területet jelöl meg, amelyet az olasz kormánynak prioritásként kell kezelnie: NATO, Oroszország, és a mediterrán térség.⁸ A szerződés Oroszország irányába nyitást irányoz elő, a gazdasági

⁸ Contratto per il Governo di Cambiamento,
https://www.quotidiano.net/polopoly_fs/1.3919629.1526651257!/menu/standard/file/contratto_governo.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

és kereskedelmi kapcsolatok erősítésével. Bár Olaszország továbbra is a NATO-t tekinti biztonságá elsődleges garantálójának, a regionális válságok kezelése kapcsán fontosnak tartja az orosz féllel való párbeszédet, amelyet azonban gyengébb pozícióból nem lehet megtenni. A két politikai párt nézeti alapján az „orosz vonal” megjelenése nem meglepő, kérdéses azonban, hogy a következő, 2018-2020-as többéves haderőfejlesztési terv stratégiai irányai közé bekerül-e.

„A HADERŐ FEJLESZTÉSE” (SVILUPPO DELLO STRUMENTO MILITARE)

A dokumentum második része foglalja össze az olasz haderő stratégiai iránymutatásait, az operatív igényeket és a képességek közép- és hosszú távú fejlesztési irányait, különös hangsúlyt fektetve a folyamatban levő beruházási programok elemzésére és értékelésére.

A konkrét haderőfejlesztési projekteket csoportokra bontja az ún. alapvető műveleti képességek alapján (*Capacità Operative Fondamentali*), ezek közül a cikk során csak néhány, nagyobb horderejű program jelenik meg.⁹ A dokumentum külön elemzi a már korábban elindított programokat, megjelenítve azok 2017-2019 közötti költségeit, és a 2017-2019 közti periódusban induló új fejlesztéseket. Figyelmet érdemel a finanszírozásra váró programok kifejezetten hosszú listája, ezek megvalósításához a számítások szerint kb. 13.451 millió euróra lenne szükség.

A „erők felkészítése” (*Preparazione delle Forze*) csoport alá tartozó programok 322.1 millió euró értékben nemzeti és NATO környezetben megvalósítandó infrastrukturális fejlesztések, ezekhez tartozik a haderő részére a T-345 (Aermacchi M-345) kiképző repülőgépek rendszerének fejlesztése és 18 darab T-346 (Aermacchi M-346) harci-kiképző repülőgép megvásárlása.

Az „erőkivetítés” (*Proiezione delle Forze*) területén összhaderőnemi szinten kiemelendő az NH-90 közepes szállító helikopterek beszerzése 422.4 millió euró értékben, a korábban elindított programok közül pedig a Cavour repülőgép-hordozó megvásárlásának további finanszírozása a haditengerészet részére, a légierő részére pedig a C-130J szállító repülőgépek modernizálása és C27J flotta hadrafoghatóságának fenntartása.

Az erők védelme és harcképesség (*Protezione delle Forze e Capacità d'ingaggio*) részben foglalt fejlesztési programok jelentik a legnagyobb kiadást, több, mint 2.8 milliárd euró értékben. Ezek közül gazdasági-pénzügyi, és stratégiai szempontból is különös fontossággal bír a teljes védelmi terület legdrágább beruházás, az új F-35-ösök beszerzése.¹⁰ Az F-

⁹ A futó fejlesztési projektektől bővebben: Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019, 59-76. o.

¹⁰ A projekt amerikai-brit-kanadai-dán-norvég-holland-ausztrál-török-olasz együttműködésben fut 1996 óta. Eredetileg 2012-re kellett volna elkészülni, de különböző okokból ezt 2035-ig elhalasztották, a költségek a 2001-ben becsült 147 milliárd euróról már 240 milliárd euróra nőttek. A projektben való részvétel először az első Prodi-kormány idején merült fel 1996-ban, majd 1998-ban a D'Alema kormány aláírta a megállapodásról szóló jegyzőkönyvet, 10 millió dollárt fektetve a projekt tervezési szakaszába. 2002-ben a második Berlusconi-kormány megerősítette Itália részvételi szándékát, a parlament a második Berlusconi, és a második Prodi-kormány alatt is támogatta a beruházást. 2009-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

35-ös vadászbombázók beszerzésének jelentősége a technikai ugrás, valamint harcászati képesség és generációváltás mellett abban áll, hogy az eszközök olyan fejlett rendszerrel fognak rendelkezni, amik lehetővé teszik a B61-12-es nukleáris taktikai töltetek integrálását a fegyverrendszerbe. Az F-35-ösökkel szeretnék pótolni a légierő azon eszközeit (mintegy 240 AM-X, Tornado, és AV8B), amelyek hamarosan élettartamuk végére érnek. A tervek szerint a konvencionális F-35ösöket (F-35A) a légierő fogja használni, a STOVL verziójú gépeket (F-35B) pedig a légierő mellett a haditengerészet is használni fogja mind szárazföldi üzemeléssel, mind a Cavour repülőgép hordozó fedélzetéről. Mindennek költségei 2017-2019 között kb. 2.2 milliárd eurót tesznek ki, a 2021-ben induló második szakasz becsült költségei pedig jelenleg kicsivel több, mint további 2.2 milliárd eurót tesznek ki.

Az F-35-ösök beszerzésének ügyével az olasz sajtó folyamatosan foglalkozik, hiszen a projekt több alkalommal politikai felülvizsgálat alá esett: az eredeti 131-ről 90-re csökkentették a megvenni kívánt repülőgépek számát, 2018 szeptemberében Elisabetta Trenta védelmi miniszter azonban konkrét számok nélküli további csökkentést jelentett be. A csökkentést az aktuális olasz kormány mindig költségcsökkentési okokkal indokolta/indokolja, azonban kérdéses, hogy milyen reakciót vált ki az amerikaiakból az újabb csökkentés bejelentése pont abban az időszakban, amikor a Leonardo az amerikai légierőnek próbál Leonardo T-100-as kiképző gépeket eladni, a Fincantieri pedig a haditengerészetnek FREMM fregattokat.

A szárazföldi erők részére többek közt a VTLM2 páncélozott jármű legfrissebb verziójának beszerzését, a 630 darab VBM Freccia páncélozott harcjármű, valamint a Freccia-kal azonos képességekkel rendelkező Centauro II harcjárművek beszerzését és a FSAF-B1INT ballisztikus rakéta elhárítási képességek fejlesztését is a gazdaságfejlesztési minisztérium forrásaiból finanszírozzák.

A haditengerészet legfontosabb futó fejlesztési projektjei közé tartozik az Orizzonte osztályú torpedóromboló légvédelmi képességeinek növelését célzó programjának Franciaországgal közös kifejlesztése, megépítése és a szükséges támogatás beszerzésének folytatása; az első és második szériás U212 tengeralattjárók beszerzése, valamint a Gaeta osztályú aknaszedő hajók korszerűsítése. Míg az előbbi programokat a védelmi minisztérium finanszírozza, a FREMM fregattokra, a PPA járőrhajókra és az UNPAV nagysebességű járőrhajókra fordított összegek a gazdaságfejlesztési minisztérium költségvetéséből származnak.

A jelenleg futó programok alapján a légierőnél a felhasználható eszközök palettájának szélesítése az egyik prioritás (például a Meteor levegő-levegő rakéták, AARGM radarelhárító rakéták beszerzésén, és az SDB bombáknak a Tornado fegyverrendszerébe való integrálásán keresztül), de az EF-2000-vadászbombázók és a HH-101 harci kutató-mentő helikopterek beszerzése is folytatódik, a Tornádók modernizálásán túl.

ben a Szenátus és a Képviselőház védelmi bizottságai jóváhagyták a kormány 131 F35-ös vadászbombázó vásárlására vonatkozó terveit, 12,9 milliárd euró értékben, 2026-ig. (Camera dei Deputati: Programma del Joint Strike Fighter F-35, 2015)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A „harctámogatás” (*Sostegno delle Forze*) rész alatt 616,5 millió euró értékben található programok, amelyek összhaderőnemi szinten a készletek és ellátmányok karbantartását és kisebb modernizációs programokat fedeznek. A szárazföldi erőknél a CG-47C-k helyettesítésére 16 darab CH-47 F típusú helikopter vásárlása; a haditengerészetnél az EH-101 és AV-8B repülőgépek beszerzésének további finanszírozása, valamint az LSS (A5335 Vulcano) ellátóhajó kifejlesztése; a légierőnél pedig a Kutató-Mentő (*Search and Rescue, SAR*) műveleteknél használt helikopterek HH-139-es helikopterekkel való ideiglenes helyettesítése jelenti a leglényegesebb kiadásokat.

A „vezetés és irányítás” (*Comando e Controllo*) 148,7 millió euró értékű kiadásainak legnagyobb részét a „Forza NEC” program fejlesztése kapja. A területen a különböző kommunikációs, rejttelezési és azonosítási rendszerek fejlesztése egyre nagyobb hangsúlyt kap, hiszen a kibertér jelentette veszélyek és kihívások a vizsgált többéves programban hangsúlyosan jelennek meg.

A „döntéshozatali fölény” (*Superiorità Conoscitiva/Decisionale*) rész 90 millió euró értékben határoz fejlesztésekről, amelyeket főként különböző műholdrendszerekre (Helios2, második generációs COSMO-SkyMed fejlesztése, OPSTAT-3000 megfigyelő műholdak Izraellel közös fejlesztése), a P-72A tengeri járőröző repülőgépek beszerzésére, és a francia-német-spanyol együttműködésben folytatott UAV fejlesztések támogatására fordítanak.

„VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉS” (BILANCIO DELLA DIFESA)

A harmadik részben található a védelmi költségvetések részleteivel kapcsolatos információk, szektorokra, programokra lebontva A költségvetési tételeket a védelempolitikai prioritások három fő célkitűzése alapján osztották fel. Ide tartozik egyrészt a haderő nemzetközi kötelezettségvállalásokkal összhangban való fenntartása és működtetése, megfelelő a képzési normáknak, valamint az erők és eszközök szövetséges országokkal való interoperabilitásának. Másrészt a haderő modernizálása, harmadrészt pedig az irányítás felülvizsgálata, a szervezet racionalizálása, az emberi erőforrások jobb felhasználása jelenti azt a deklarált célt, amelyek alapján döntenek az egyes költségvetési tételekről. Az előirányzatok elemzésekor figyelembe kell venni, hogy a 2016 decemberében elfogadott, 2017-es költségvetési törvényben foglalt előrejelzésekkel kalkuláltak a 2018-2019-es költségvetés esetében is, így az előrejelzésben foglaltak eltérhetnek a tényleges kiadásoktól¹¹.

A védelmi szektor fenti tényezők alapján tervezett GDP-arányos költségvetése folyamatosan csökken: a hároméves terv szerint a védelmi kiadások 2017-ben a várható

¹¹ A költségvetés elemzésekor amellet, hogy a 2018-2019-es előrejelzéseket a 2017-es költségvetésben foglalt kilátások alapján számolták, figyelembe kell venni néhány egyéb tényezőt is. Ezek közé tartozik, hogy egy 2016-os törvény rendelkezései alapján az állami erdőigazgatást (*Corpo Forestale dello Stato*) beolvasztották a csendőrségbe (*Arma dei Carabinieri*), így az a mintegy 430 millió euró, amelyet korábban a mezőgazdasági minisztérium biztosított, 2017-től kezdve a védelmi büdzsét terheli; az állami költségvetés kiegészítése további 75 millió eurót vont el a védelemtől, valamint a bűnözés visszaszorítására indított Strade Sicure művelet refinanszírozása 120,5 millió eurót emészt el.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

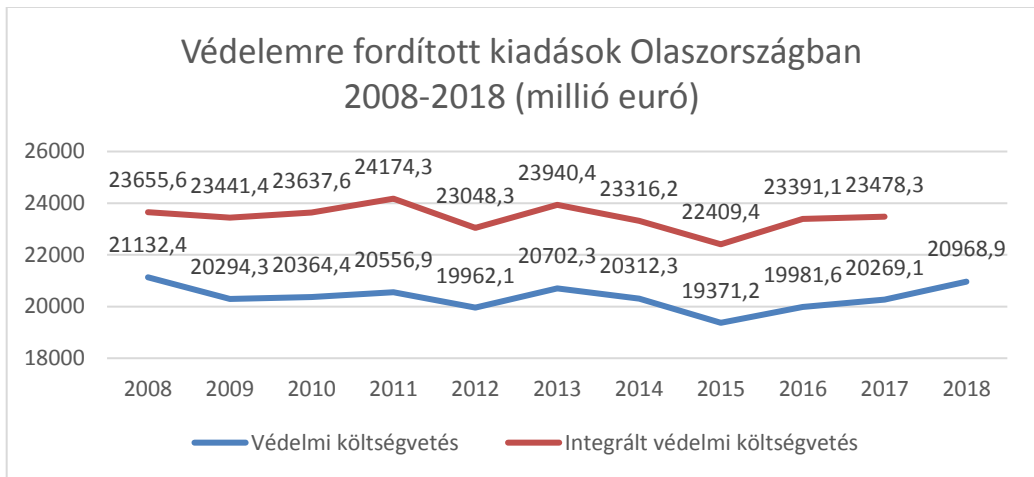
DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

GDP 1,19%-át (20.269,1 millió euró), 2018-ban 1,14%-át (20.061,8 millió euró), 2019-ben pedig már csak a GDP 1,11%-át (20.027,3 millió euró) teszik ki.

Az elmúlt egy évtizedben, a 2008-as válság kitörése óta folyóértéken számolva a védelmi költségvetés 4,1%-os csökkenésen ment át, a 2008-as 21.132,4 millió euróról 20.061,8 millió euróra, ez GDP arányosan 1,35%-ról 1,11%-ra való csökkenést jelent.

A vizsgált DPP először vezeti be az integrált védelmi költségvetés fogalmát, amely a védelmi minisztérium (*Ministero della Difesa*, MinDife), a gazdasági és pénzügyminisztérium (*Ministero di Economia e Finanza*, MEF) és a gazdaságfejlesztési minisztérium (*Ministero dello Sviluppo Economico*, MisE) által biztosított forrásokból áll össze. Ez magába foglalja a védelmi funkcióra fordított összeget, a gazdaságfejlesztési minisztérium előirányzatait, a gazdasági és pénzügyminisztérium nemzetközi missziók finanszírozására fordított alapját (ez csak kiegészíti a védelmi minisztérium előirányzatait), és az 'Arma dei Carabinieri', azaz a csendőrség védelmi funkciók ellátásához való hozzájárulását.

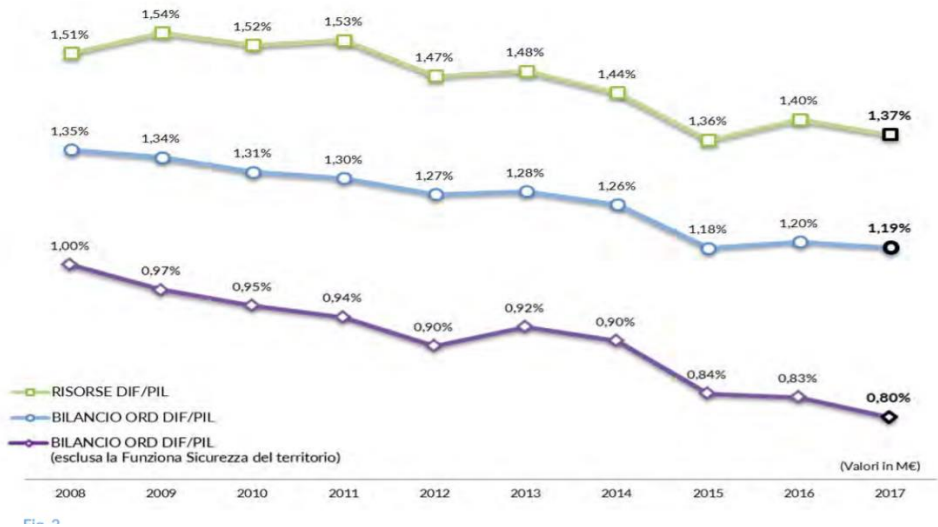
1. sz. diagram: Forrás: *Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019*; Martinelli, Giovanni (2018) *Bilancio Difesa 2018: una (effimera?) inversione di tendenza* alapján saját szerkesztés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

RAPPORTO SPESE PER LA DIFESA/PIL 2008-2017

2. sz. diagram: Védelmi kiadások/GDP értékének százalékos változása 2008-2017 között (zöld: védelemre fordított összes kiadás/GDP, kék: hagyományos védelmi kiadások/GDP, lila: hagyományos védelmi kiadások/ GDP, nem számítva a területvédelmi kiadokat) (Forrás: Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019, 85. oldal)

A kiadások funkciók alapján a hagyományos védelmi funkciók (a szárazföldi erők, légi erők és haditengerészet feladatainak ellátásához szükséges források, a védelmi minisztérium működtetésének költségei), területvédelmi funkciók (a csendőrség – így az állami erdőgazdaság – kiadásai), külső funkciók (máshova nem besorolható költségek) és a kisegítő személyzet ideiglenes nyugdíja kategóriákra oszthatók.

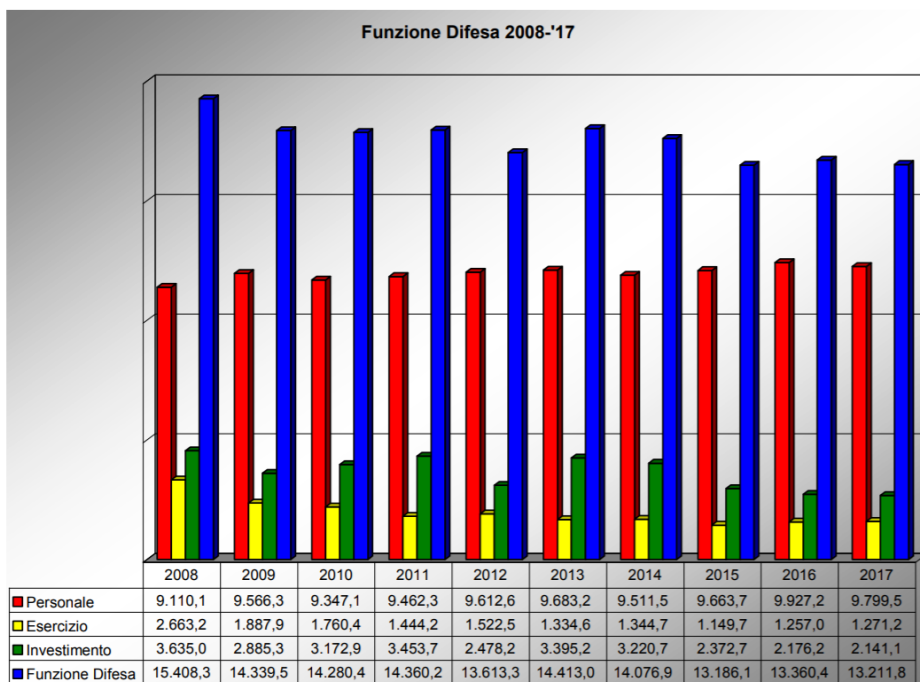
A tanulmány szempontjából a hagyományos védelmi funkciók ellátására fordított összegek a legjelentősebbek, hiszen ezt bontják tovább személyzeti költségekre, ami a hadseregben dolgozó civil és hivatásos alkalmazottak juttatásait jelenti, üzemeltetési költségekre („esercizio”), ami a haderő működését és hatékonyságát hivatottak garantálni, illetve befektetési költségekre. 2008 óta mintegy 2.2 milliárd euróval csökkent e terület költségvetése, és 13 milliárd euró környékén stabilizálódott, ez ennél tovább már nehezen csökkenthető. Az egy évtized alatti 2.2 milliárd eurós csökkentést tovább súlyosbítja, ha figyelembe vesszük az euró reál vásárlóerejének változását: 2008-as értékekkel számolva a védelmi funkciókra fordított kiadások 3.9 milliárd euróval csökkentek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Ez a terület azért kiemelten fontos, mert az itt végbemenő, ellentétes folyamatok nehezen tudják garantálni a haderő megfelelő fejlesztését és fenntartását. Amellett, hogy a védelmi funkciókra fordított kiadások folyamatosan csökkennek, a költségcsoportok egymáshoz viszonyított aránya egyre torzul: míg az üzemeltetési és befektetési költségek csökkennek, a személyzeti kiadások növekedése figyelhető meg. A klasszikus felosztásban az említett három csoportra (állomány – üzemeltetés – fejlesztés-felhalmozás) fordított összegek aránya 50-25-25% lenne, azonban ez az arány Olaszországban a személyzeti kiadások irányába jelentősen eltolódott az elmúlt húsz év folyamatos létszámcsökkentése¹² ellenére is, 2017-ben a költségcsoport 74%-fordították erre.

3. sz. diagram: A védelmi funkcióra fordított kiadások és csoportosításuk (millió euróban), (piros: személyzeti kiadások, sárga: üzemeltetési kiadások, zöld: fejlesztés-felhalmozás, kék: hagyományos védelmi funkcióra fordított kiadások)

Forrás: Martinelli, Giovanni (2007): *Il bilancio della Difesa, analisidifesa.it*,

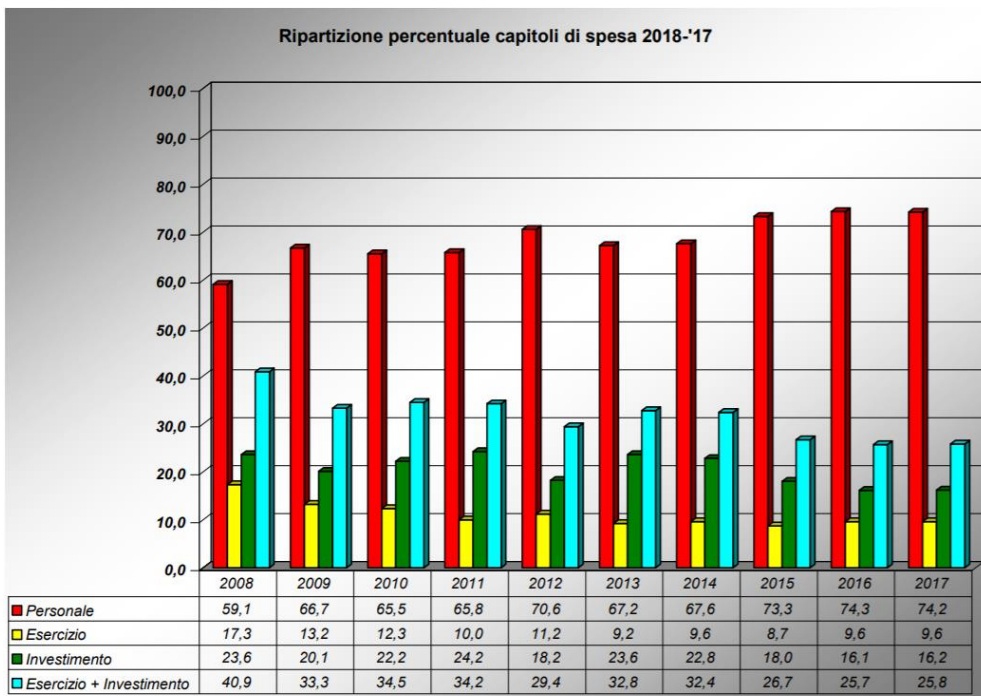
<https://www.analisidifesa.it/wp-content/uploads/2017/02/bildif17.pdf>, letöltve: 2018. október 6.

¹² A kétezres évek elején a kötelező katonai szolgálat rendszere alatt kb. 300 000 főből állt a haderő, egy 2001-es törvényerejű rendelet 230 000 főre, a már említett 2012. évi 244 törvény pedig 2021-ig 190 000 főre, 2024-ig pedig 150 000 főre való csökkentést ír elő.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

4. sz. diagram: A védelmi funkció kiadások százalékos megoszlása 2008-2017 között (piros: személyzeti kiadások, sárga: üzemeltetési kiadások, zöld: fejlesztés-felhalmozás, kék: üzemeltetés+fejlesztés-felhalmozás kiadásai) (Forrás: Martinelli, Giovanni (2007): Il bilancio della Difesa, analisidifesa.it, <https://www.analisidifesa.it/wp-content/uploads/2017/02/bildif17.pdf>, letöltve: 2018. október 6.)

Tekintettel arra, hogy az üzemeltetési költségek alatt a haderő hatékony és hatásos működtetésére fordított összegek értendőek (pl. karbantartási költségek), a 2008 és 2017 közötti közel 52%-os csökkenés kifejezetten súlyos. Ezt a csökkentést a védelmi minisztérium a folyamatban levő átszervezések felgyorsításával és mélyítésével próbálta ellensúlyozni. Bár 2016 utáni minimális növekedés sem jelent igazi fellendülést, hiszen ezt az összeget csak a kötelező kiadások (pl. közüzemi díjak) fedezésére lehet fordítani, ahol a védelmi szektor már több mint 500 millió eurónyi tartozást halmozott fel.

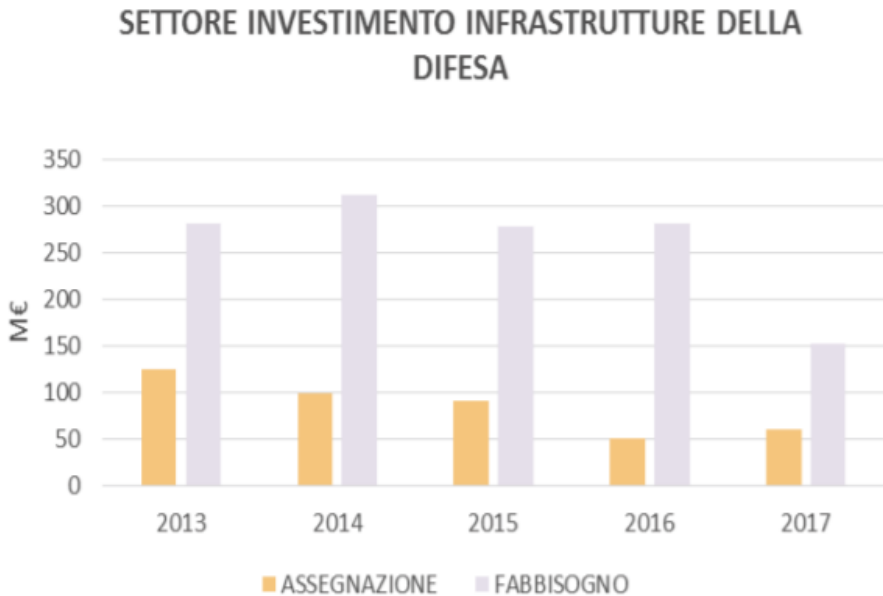
A költségvetési kérdéseknél két okból is meg kell említeni a katonai infrastruktúra jelentette kihívásokat is. Az olasz haderő mintegy 15 000 objektummal rendelkezik, amelyek fenntartása elképesztő összegeket kíván meg, különösen annak fényében, hogy az ingatlanvagyonnak több mint a fele 1915 előtt (!) épült, és csak a 10%-a épült 1945 után. Az infrastruktúra karbantartására és fenntartására fordított összeg azonban már-már strukturá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

lis hiányt mutat, a szükségletek és a ténylegesen erre a területre fordított összegek közötti különbséget az alábbi táblázat szemlélteti.

5. sz. diagram: Ráfördített összegek és szükségletek közti különbség a védelmi infrastruktúra területén
Assegnazione – ráfordított összeg; fabbisogno – szükséglet (Forrás: Documento Programmatico
Pluriennale 2017-2019, 78. o.)

A 2012-es reform keretében meghirdetett haderő-át szervezés és haderőcsökkentés elsődleges célja a haderő hatékonyságának növelése, ami a jelenlegi infrastrukturális park minőségi és mennyiségi felülvizsgálatát is magával vonja. A forráshiány következtében az olasz haderő arra kényszerül, hogy a stratégiainak tartott objektumok számát, amelyekre a források döntő részét koncentrálna, minimálisra csökkentse – ami a nápolyi NATO parancsnokság, és a Földközi-tenger térségében betölteni kívánt vezető szerep tükrében akár rövidtávon is kontraproduktív döntésnek bizonyulhat. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a nem szorosan intézményi célokra használt katonai objektumokról le kell mondani, a megmaradt objektumokat pedig multifunkcionálissá kell tenni. A katonai objektumok értékesítéséből származó bevételeket elsődlegesen a hiányzó üzemeltetési források pótlására használják fel. A forráshiány és a katonai infrastruktúra csökkentésével némiképp ellentétes a terület legdrágább fejlesztési projektje, a sajtóban 'olasz Pentagonként' emlegetett Védelmi Főtitkárság (*Segretariato Generale della Difesa*) objektumának megépítése a római Centocella reptér területén, amely az összes haderőnem vezérkarának közös otthont fog adni,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

felszabadítva ezzel a Róma központjában álló, jelenleg vezérkari központokként használt történelmi ingatlanokat tovább értékesítés céljából.

A fejlesztés-felhalmozási célú kiadások szintén csökkenő tendenciát mutatnak 2008 óta (lásd fenti táblázatok), ami a modernizációs célok elérését nem gyorsítja fel.¹³

Bár a védelmi minisztérium által biztosított befektetési források csökkenő tendenciát mutatnak, 2017-től kezdve új felújítási és modernizációs programok is elindultak¹⁴. Ez a korábbi, nemzetközi kötelezettségekből származó, többéves fejlesztési programok teljesítését, illetve a magas prioritású, kritikus hiányok pótlását célzó programok elindítását is lehetővé tette, azonban kiemelendő, hogy e programok mindegyikét a gazdaságfejlesztési minisztérium támogatja.

A gazdaságfejlesztési minisztérium által nyújtott támogatást azért kell kiemelni a befektetések kapcsán, mert ez a minisztérium finanszíroz bizonyos technológia-orientált programokat, ezzel próbálva egyensúlyozni a védelmi célú befektetésekre jutó összeg csökkenését. A támogatás mértéke 2008 óta kb. 78%-kal nőtt, 2017-re elérte a 2704 millió euró értéket, és gazdaságélénkítési okokból további növekedés várható. A gazdaságfejlesztési minisztérium védelmi szektornak nyújtott támogatásai tették lehetővé többek között a Predator UAV platform továbbfejlesztését, a modernizált ARIETE harcokosi prototípusának kifejlesztését, az U212a típusú tengeralattjáróhoz való új típusú nehéztorpedó megvásárlását NGIFF idegen-barát felismerő rendszer fejlesztésének megkezdését, a JAMM-SPYDR repülőgépek megvásárlását, a műholdrendszerek folyamatos karbantartását, a PANTERA összhaderőnemi elemzőrendszer megvásárlását. Lényegében minden, 2017-2019 között elindított fejlesztési programhoz támogatást nyújt, de a már korábban elindított fejlesztések esetében is számos esetben a gazdaságfejlesztési minisztérium fedezi a kiadásokat (pl. T-345, T-346 kiképzőrendszerek, NH-90 közepes szállító helikopterek, VBM Freccia 8x8 gyalogsági harcjárművek, FREMM fregattok beszerzése), a védelmi költségvetéshez való hozzájárulása nélkül a haderő szinte működőképessége veszélybe kerülne.

¹³ A befektetési kiadások törvényi szabályozása az olasz belpolitika hagyományos instabilitásának esetleges hatásait próbálja tompítani. Tekintettel arra, hogy a fejlesztések összetettsége miatt a modernizációs/felújítási programok megvalósítása akár 10 évbe is beletelhet, valamint arra, hogy ezek a fejlesztések gyakran nemzetközi együttműködésben valósulnak meg részben költséghatékonysági okokból, részben az elvárt interoperabilitás biztosítása céljából, a szerződések általában elretentő célú, gyakran büntető klauzolákat foglalnak magukban, amennyiben valamelyik fél késve, vagy csak részben teljesíti a vállaltakat. Egy ilyen szerződésből való kihátrálás súlyos pénzügyi gondokat okozhat nemzetközi szinten, amit Olaszország jelenlegi gazdasági helyzetében nem engedhet meg magának, illetve a nemzetközileg is jegyzett olasz hadiipar híhetőségét is károsítja. Az ilyen helyzetek megelőzésére a Fehér könyv előírja egy többéves (legalább hatéves) törvény elfogadását, ami garantálja a pénzügyi források megléte mellett a szükséges operatív kapacitás rendelkezésre állását, is, valamint biztosítja azt, hogy a különböző összetételű kormányok nehezebben lépjenek vissza a korábbi kormányok által kötött szerződéseket.

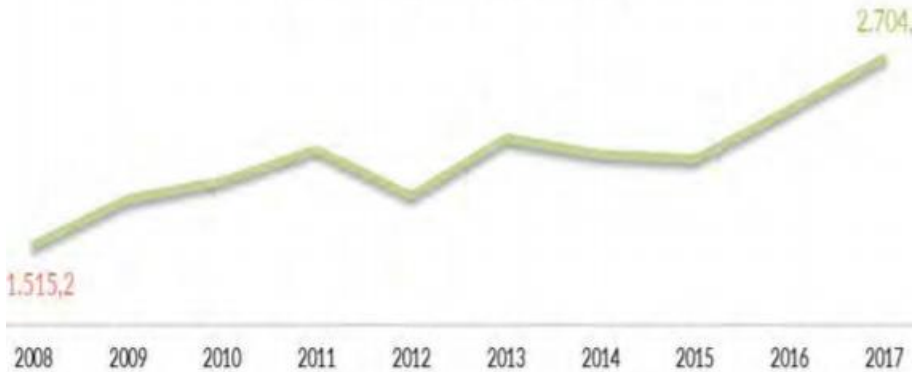
¹⁴ Új programok elindítását a 2014-2015-2016-os pénzügyi években nem tették lehetővé a befektetési területre fordított források.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

STANZIAMENTI MISE 2008-2017

6. sz. diagram: A gazdaságfejlesztési minisztérium által finanszírozott védelmi befektetések értéke 2008-2017 között (millió euró) (Forrás: Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019, 86. oldal)

A problémát nem feltétlenül az jelenti, hogy a védelmi kiadások évek óta egyre inkább csökkennek, hanem az, hogy nehezen illeszthetők rendszerbe, hátráltatják a kitűzött célok elérését. Míg a személyzeti kiadások az állomány csökkentése ellenére is folyamatosan nőttek, a befektetésekre és az üzemeltetésre fordított összegek csökkentek.

Ami a többéves programon kívüli jövőt illeti: bár Elisabetta Trenta védelmi miniszter 2018 júniusában megerősítette, hogy Róma célja a NATO feltételek teljesítése, a védelmi kiadások 2%-ra való növelése¹⁵, határidőt nem említett. Trenta miniszter asszony kijelentéseit már 2018 júliusában megcáfolta Enzo Moavero Milanesi külügyminiszter, aki már a források további csökkentéséről beszélt, a vizsgált többéves programmal összhangban.

ÖSSZEGZÉS, ÉRTÉKELÉS

Földrajzi elhelyezkedéséből kifolyólag egyértelmű, hogy Olaszország számára a Földközi-tenger térsége elsődleges fontosságot élvez, hiszen talán ez az a régió, ahol a komplex-konfliktusos-összefüggő jelzők leginkább érvényesülnek. Az észak-afrikai térség államaiban a politikai, gazdasági, szociális problémák miatt meggyengült a belső stabilitás, ami az említett problémák gyors terjedéséhez, és további konfliktusokhoz vezet. A problémák egy

¹⁵ Defense News (2018): Italy's new defense minister commits to F-35, butts heads with France, és Molnár Anna (2018): Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai, Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 4. szám

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

része Afrika mélyéből gyökerezik, és a Földközi-tengeren keresztül közvetlenül átgúrózik Európába. A kihívások kezelése komplex megközelítést igényel a nemzetközi közösség részéről, az arab tavasz kitörése óta eltelt években azonban egyértelművé vált, hogy ezt a feladatot egyetlen ország sem akarja, és képes magára vállalni. Az olasz haderő alacsony ambíciószintje, és a költségvetési problémák miatt logikus, hogy Olaszország minden erejét a Mare Nostrum, azaz a Földközi-tenger térségére koncentrálja, ehhez azonban a szűkös költségvetéssel való átgondolt gazdálkodás szükséges, ami nem minden esetben történik meg, részben belpolitikai okokból.

Mindhárom haderőnem modernizálása kiemelt cél a fejlesztési programok alapján, hangsúlyt fektetve a különleges műveleti erők fejlesztésére, hiszen ők a déli irányban jelentkező nem hagyományos kihívások kezelésére alkalmasabbak lehetnek. Gazdasági és operatív szempontból az U-212-esekhez való nehéztorpedók beszerzése, a műholdrendszerek folyamatos karbantartása (a kommunikációs és a megfigyelő kapacitások növelésének céljával), a nem hagyományos légi kapacitások erősítésére tett intézkedések szintén a mediterrán-térségben jelentkező sajátos kihívások kezelését támogatja.

A pénzügyi problémák kapcsán fel kell hívni arra is a figyelmet, hogy Olaszország tényleges kapacitásaihoz képest túl sok nemzetközi misszióban vesz részt, annak ellenére, hogy az elmúlt években csökkent ezeknek a száma. A nemzetközi missziókban való aktív részvétellel nemzetközi láthatóságát szeretné növelni, ellensúlyozva azt, hogy nem tartozik a nukleáris hatalmak köréhez, ehhez azonban nem mennyiségi, hanem minőségi szempontból kellene elmozdulnia. Ennek elérését nagyban megkönnyítené olyan kapacitások megszerzése, ami a nemzetközi szinten való önálló fellépést lehetővé tenné.

Az olasz haderőfejlesztési tervek elemzésénél figyelembe kell azt is venni, hogy nem csak a tervezési irányokat befolyásoló nemzetközi politikai helyzet változik folyamatosan, hanem az olasz belpolitika is rendkívül instabil, ami a védelmi szektorra, és Olaszország mediterrán térségben betöltendő vezető szerepére is kifejti hatását. A 2018 tavaszán rendezett parlamenti választások rendkívül összetett belpolitikai helyzetet hoztak létre, az új M5S-Lega kormánynak újra meg kell határozni Olaszország nemzetközi közösségben betöltött szerepét, a kormánykoalíció működési dinamikája azonban ezt a döntési folyamatot lelassítja. Mindkét kormánypárt erős EU-ellenes retorikával lép fel, ez nyilvánvaló változást fog hozni a funkcionáló közös biztonság- és védelempolitika létrehozásában is, hiszen a védelmi irányú integrációt egyik leginkább támogató tagállam hátrál meg.

Az előző kormányok által elindított haderőreform folytatása és végrehajtása olyan politikai erőkre maradt, akik az előző kormányok gyakorlatilag minden döntését kritizálják. Kérdéses, hogy a kormányzó M5S és Lega a folyamatban levő haderőreformot pártvonalakon átnyúló egyetértés termékének értékeli, és halad tovább a 2015-ös Fehér Könyv által kijelölt úton, vagy eláll a reformprogramok végrehajtásától, ami azonban az új irányvonalak lassú kijelölése miatt tovább késlelteti az olasz haderő számára egyre sürgetőbb modernizációt.

Bár a DPP viszonylag keveset foglalkozik az olasz hadiipar helyzetével, meg kell említeni, hogy a gazdasági válság azokat az országokat is súlyosan érintette, akik az olasz

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

védelmi ipar termékeinek top importőrei közé tartoztak, így többek között a francia, a görög és a lengyel védelmi költségvetés is csökken, ami negatívan érinti az olasz védelmi ipart, fokozva a fent megjelenített problémákat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Analisi Difesa (2012): Difesa: via libera del parlamento alla riforma Di Paola, <https://www.analisdifesa.it/2012/12/difesa-via-libera-del-parlamento-alla-riforma-di-paola/>, letöltve: 2018. szeptember 28.
2. Camera dei Deputati (2015): Programma del Joint Strike Fighter F-35, <http://documenti.camera.it/leg17/dossier/pdf/DI0289.pdf>, letöltve: 2018. október 3.
3. Contratto per il Governo di Cambiamento (2018), https://www.quotidiano.net/polopoly_fs/1.3919629.1526651257!/menu/standard/file/contratto_governo.pdf, letöltve: 2018. szeptember 23.
4. Corte dei Conti (2017): Partecipazione italiana al Programma Joint Strike Fighter - F35 Lightning II, Corte dei Conti, http://www.corteconti.it/export/sites/portalecdc/documenti/controllo/sez_contr_affari_com_internazionali/2017/delibera_15_2017_e_relazione.pdf, letöltve: 2018. október 5.
5. Defense News (2018): Italy's new defense minister commits to F-35, butts heads with France, <https://www.defensenews.com/global/europe/2018/06/29/italys-new-defense-minister-commits-to-f-35-butts-heads-with-france/>, letöltve: 2018. október 10.
6. Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019, https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP/DPP_2017_2019_Approvato_light.pdf, letöltve: 2018. szeptember 11.
7. Libro Bianco per la sicurezza internazionale e la difesa. Ministero della Difesa (2015) https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf, letöltve: 2018. szeptember 5.
8. Marsai Viktor (2013): Mérlegen a NATO tagállamok – Olaszország, http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO-NETto_ITA_final.pdf, letöltve: 2018. október 10.
9. Martinelli, Giovanni (2017): Il bilancio della Difesa, [analisdifesa.it, https://www.analisdifesa.it/wp-content/uploads/2017/02/bildif17.pdf](https://www.analisdifesa.it/wp-content/uploads/2017/02/bildif17.pdf), letöltve: 2018. október 6.
10. Martinelli, Giovanni (2017): Difesa: il Documento di Programmazione Pluriennale 2017-2019, [analisdifesa.it, https://www.analisdifesa.it/2017/09/difesa-il-documento-diprogrammazione-pluriennale-2017-2019/](https://www.analisdifesa.it/2017/09/difesa-il-documento-diprogrammazione-pluriennale-2017-2019/), letöltve: 2018. szeptember 30.
11. Martinelli, Giovanni (2018) Bilancio Difesa 2018: una (effimera?) inversione di tendenza, <https://www.analisdifesa.it/2018/02/bilancio-difesa-2018-una-effimera-inversione-di-tendenza/>, letöltve: 2018. szeptember 21.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>

2019. XII. évfolyam 1. szám

12. Molnár Anna (2009): Olaszország hozzájárulása a közös biztonsághoz. pp. 1-25. Grotius. A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok intézetének tudományos folyóirata http://www.grotius.hu/doc/pub/MOJMFS/2009_18_moln%C3%A1r%20anna.pdf, letöltve: 2018. október 29.
13. Molnár Anna (2018): Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai, Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 4. szám

KOVÁCS ISTVÁN¹**Prostitúció és bujaság, mint a hét főbűn egyike, avagy választás kérdése volt-e a prostitúció szabályozása Krisztus előtt és után, a katonai Hellasban****Prostitution and Lust, as One of the Seven Deadly Sins, or Were there Choice to Regulate the Prostitution in the Military Hellas before and after Christ****Absztrakt**

Tanulmányomban a hét főbűn egyikével, a bujasággal foglalkozom. Arra vállalkoztam, hogy a bujaság és a prostitúció közötti kapcsolatot alap kutatás keretében vizsgálat tárgyává teszem, és választ keresek arra a kérdésre, hogy mi volt az a fordulópont, amely az édeni magasságba emelt ókori prostitúciót, a kora-középkor „inkvizíciója” pokoli mélységekbe taszította. Az analízis és a szintézis dialektikus felhasználása segítségemre volt abban, hogy e kérdéskört teljes egészében körül járhassam, és eredmények formájában következtetéseket vonhassak le.

Kulcsszavak: prostitúció, biblia, főbűn, vallás, történelem

Abstract

In my research I deal with the lust, as one of the seven deadly sins. I have tried to research the connection between lust and prostitution, and answer the question: which was the turning point that the „inquisition” of the new-middle ages have tossed the prostitution from the highly eden to the hellish depths. The dialecting using of the analysis and the synthesis have helped me to let go around this question and let draw conclusions as results.

Keywords: prostitution, bible, deadly sin, religion, history

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészetudományi Kar, egyetemi tanársegéd – National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, assistant professor, E-mail: kovacs.istvan@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7210-1981>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

„Óvd magadat, fiaim, minden paráznaságtól, és feleségeden kívül soha ne engedd, hogy vétket tudja”²

BEVEZETÉS

Tanulmányom fő témája a bujaság és a prostitúció közötti kapcsolat elemzése, annak vizsgálata, hogy a vallás az ókorban, és a kora-középkorban a prostitúció szemléletének alakulására milyen hatást gyakorolt, egy olyan katonai poliszban, mint Hellas.³ Talán a legkézenfekvőbb e két korszak vizsgálatára Pál apostol Korinthusiakhoz írt leveleinek a tanulmányozása, amely az egyik centrális helyet foglalta el a katonai, és vallási dresszúrában.^{4,5}

Két történelmi korszak, két ideológia, amelyek egymással éles ellentétben állnak, és küzdenek mindaddig, amíg az egyik a másikat végleg el nem lehetetleníti. Akár az ókort, akár a középkort, vagy más történelmi idősíkot vesszük alapul, generális szabálynak tekinthetjük, hogy mindig az uralkodó hatalom döntötte el, hogy a prostitúció jelenséget hogyan kívánja szabályozni, annak regulálására milyen eszközöket, és módszereket vonultat fel.⁶ Ha az államhatalom a prostitúciót tiltani, akkor prohibicionista, ha szabályozni rendelte, akkor reglementációs intézkedéseket vezetett be, ha pedig humánusan engedélyezte akkor abolicionista szemléletet gyakorolt. A korábbi évszázadokban a vallás és a hatalom csakugyan összefonódott, ezért az a szabályozáshoz nagymértékben hozzájárult.⁷ Hipotézisem alapját is e megállapítás képezi: feltételezem, hogy a keresztény vallás térhódítása,

² KÁROLI Gáspár (2010): Szent Biblia. Budapest, Magyar Bibliatársulat.

³ A bujaság (latinul luxuria) a nemi gyönyör rendetlen kívánásának vagy élvezésének bűnös készsége. A hét főbűn egyike, a tisztaság elleni bűnök fő forrása. Cselekedetei a szándékos szemérmetlen gondolat, beszéd, tekintet, cselekedet. Legyőzésében fontos a test kordában tartása, a kísértések gyökereinkben való elfojtása, Isten jelenlétének és az istengyermekségnek a tudata, az emberi méltóság tisztelete önmagunkban és másokban, a gyakori gyónás és áldozás. IN: DIÓS István, VICZIÁN János (2004): Magyar Katolikus Lexikon. Budapest, Szent István Társulat.

⁴ Szent Pál, vagy más néven Pál apostol körülbelül Krisztus után 5-ben Tarzusban (mai Törökország) született, és 67. június 29-én Rómában halt meg. Kezdetben az üldözött tarzusi Saulként ismert, majd a feltámadott Jézussal a damaszkuszi úton találkozó, és megtért Pál, a pogányok küldöttje lett. Innen ered a nevezetes Pál-fordulás is. A tizenharmadik apostolként tartják számon, akinek fontos szerepe volt abban, hogy a kereszténység az európai kontinensen elterjedt. Bár a Názáreti Jézus tizenkét tanítványa közé -, akiket ő maga választott ki, és küldetést adott számukra – nem tartozott, megtérése, és cselekedetei után mégis apostollá választották. IN: ARMSTRONG Karen (2015): St. Paul: The Apostle We Love to Hate. Boston, New Harvest Houghton Mifflin Harcourt.

⁵ Pál apostol, mikor második missziós útján járt a görög félsziget egyik legjelentősebb kereskedelmi, vallási, és kulturális városában, Korinthusban tanította az evangéliumot. A hellenista város a bálványimádás, és az erkölcstelenség hírében állt, ezért Pál a korinthuszi egyháztagoknak leveleivel igyekezett segítséget nyújtani. IN: UFFMAN Craig (2008): Ecclesiology as Social Ethics: Paul, Corinth and the Practice of Holy Discipline. Fulcrum, London.

⁶ KOVÁCS István (2016): A prostitúció jelensége és társadalmi kontrolljának vizsgálata empirikus módszerekkel PhD értekezés, Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem.

⁷ ZEMPLÉN Gábor (2006): Kreacionizmus – pro és kontra. Világosság, 6-7. szám, 23-40.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

és világhatalmi pozíciója elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy az ókori katonaállamként nyilvántartott hellasi istentisztelet prostitúciót Korinthosz szigetén tiltani rendelje, és a keresztény vallás hét főbűne közé sorolja. Stratégiai célként határoztam meg egyben, hogy a választott kutatás módszertanának segítségével a prostitúció, és a bujaság közötti kapcsolatrendszer megvizsgálom, a prohibíció (a tiltás), valamint a prostitúció jelensége közötti ok-okozati összefüggést feltárom.

A vizsgálathoz a klasszikusnak tekinthető kvalitatív (pl. interjúmódszer), és/vagy kvantitatív (pl. matematikai statisztikai számítások) metódusok használatát szükségtelennek éreztem. Mindezekre tekintettel olyan történelmi alaputatást volt célszerű választanom, amely az ókori görög (hellasi) prostitúcióról és a keresztény világvallás térhódításáról elegendő információs adathalmazt biztosít –, hogy az összehasonlítást elvégezhessem, az ok-okozati összefüggéseket feltárhassam –, ezért az adatgyűjtést primer és szekunder források kezelésére, elemzésére és értékelésére fordítottam. Az adatgyűjtés során levéltári kutatást végeztem, valamint a prostitúcióval összefüggésben kiadott írt, és fennmaradt rendeleteket, intézkedéseket, publikált cikkeket, tanulmányokat dolgoztam fel. Szerencsésnek éreztem magam a tekintetben, hogy a XXI. század technikai fejlődése lehetőséget biztosított arra, hogy a kevésnek bizonyult magyar nyelvű szakirodalmat angol és német nyelvű tudományos munkákkal egészíthettem ki. A forráselemzést és értékelést követően az analízis és a szintézis dialektikus egységének felhasználása biztosította, hogy a választott stratégiai célkitűzést abszolválhassam. Reményeim szerint a kutatómunka olyan eredményeket generálhat, amely a prohibíció és a vallás közötti kapcsolatot feltárja, megértésében segítséget nyújt.

HELLAS

Az ókori keleti népek, mint például a görögök öröksége az élet számos területén meghatározó jelentőségű, különös tekintettel az európai művészetre, a politikára és a tudományra is. Így például megemlíthetjük az ókori athéni demokráciát, ami a mai modern demokrácia alapját jelenti, számos matematikai, geometriai alapszabályt, amely bizonyos tudományterületek műveléséhez elengedhetetlen, vagy a kiegyensúlyozott arányú, harmonikus építészetet, amely a mai napig a világörökség részét képezi.

Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy Hellast – azon belül is leginkább Spártát, de a többi városállamot is – katonai kollektívizmus, katonai dresszúra jellemezte. Arisztotelésztől származik az a megállapítás, hogy a spártai nevelés egyoldalú katonai dresszúra.⁸ A totális államok sok tekintetben éppen a spártai mintára az egyént egészen alárendelik a köz érdekének, ezért az erkölcsi nevelés a legszorosabb kapcsolatban volt ezzel a katonai dresszúrával.⁹ Ez egy szilárd erkölcsi talapzatot feltételez.

⁸ ARISZTOTELESZ (SZABÓ M. ford) (1986): Politikon II. könyv. Budapest, Gondolat Kiadó. (Ford: Szabó Miklós).

⁹ PROHÁSZKA Lajos (1943): A korszellem és a nevelői felelősség, Magyar Paedagogia, 4 –5. szám, 193–207.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A prostitúció jelenségének kezelésére tett erőfeszítések alapját – elsődleges megnyilvánulási- és kezelési formáit – is e kultúrában kell keresnünk. A jelenlegi prostitúció megnyilvánulási formái, annak berendezkedése, alakulatai, jellegzetességei, és a kezelésükre tett intézkedések alapja is mind-mind, egytől-egyig a klasszikus ókorból származtathatók. E diszharmonikus társadalmi „probléma” nemcsak a jelenben, hanem a múltban, és vélhetőleg a jövőben is vita tárgyát fogja képezni.

A prostitúció Görögországban vallásos arculatát mutatta, a jelenség a Vénusz-kultuszhoz köthető.¹⁰ Vénuszt a görögök különféle elnevezések alatt ismerték. A Krisztus előtti V. században Vénusz Pándemosz néven vált ismertté, és már nem a vallást, hanem a prostitúciót jelképezte. Pándemosz nyilvánosan és hivatalosan is a prostitúció istennője gyanánt vonult be a történelembe. Vénusz Szókratész Symposion művében is, mint magasztos, isteni, tiszta imádatú és Pándemosz, mint földi, bűnbe vezető van jelen.¹¹ Az erkölcsöt megrontó, bűnbe vezető jelleg az ázsiai népekkel, főleg az elfajult perzsa néppel való sűrű érintkezés során bontakozódott ki igazán.¹²

Az erkölcs kordában tartására az állam különböző intézkedéseket hozott; a Vénusz imádat késztette Szólont is arra, hogy körülbelül Krisztus előtt 600 tájékán a prostitúció állami szabályozásában és a törvényalkotásban közreműködjön. A legelső görög állami bordély Athén városában került felépítésre. A bordélyházakat diktérionnak nevezték és Vénusz-Pándemosz védelme alatt álltak. Athén csak a kezdet volt, a görög szigetcsoportokon (köztük Korinthosz városában is) egyre több bordélyház kezdett üzemelni. A bordélyrendszer, amely a prostitúció legalizálásának első lépcsője volt, egyidejűleg több funkciót látott el. A szexuális kicsapongásokat szűkebb korlátok köré kívánta szorítani, a tisztességes hajadonokat, és hitveseket a férfiak egyre brutálisabbá váló nemi támadása ellenében kívánta megvédelmezni, a család tisztaságát kívánta fenttartani, és az állam részére új bevételi forrást kívánt teremteni. Amellett, hogy a bordélyházból befolyó összeg az államnak bevételi forrást jelentett, a bordélybeli lányokat az állam tartotta el. A jövedelem egy részéből a prostitúció istenének Vénusz-Pándemosznak templomokat emeltek, és minden hónap negyedik napján (Pándemosz ünnepén) az aznapi bevételt hálaáldozat gyanánt az istennő oltárára helyezték. A bordélyokat kezdetben a hódító hadjáratokban foglyul ejtett rabszolganőkkel népesítették be, de bármely görög nő is dönthetett úgy, hogy a pornék közé áll, azonban akkor a születésével járó előjogait elveszítette.¹³ Az ókori Hellasban a bordélybeli nőket meretricesnek, az utcai lányokat pedig dikteriadának nevezték. Csoportosításuk a foglalkozás helye, jellege és annak körülményei szerint történt: az auletridák, a flottásnők csoportja kocsmákban, lebujokban, nyilvános helyeken, és ünnepeken jelentek meg, zenével és kihívó, szemérmetlen táncsal igyekeztek a férfiak érzéki szenvedélyét

¹⁰ FARNELL Lewis Richard (1896): *The Cults of the Greek States*. Oxford: Clarendon Press.

¹¹ BUX Ernst (1956): *Xenophon: Die sokratischen Schriften*. Memorabilien, Symposion, Oikonomikos, Apologie. Stuttgart: Kröners Taschenbuchausgabe.

¹² HERODOTOSZ (MURAKÖZY G. ford.) (2007): *A görög-perzsa háború*. Budapest, Osiris Kiadó.

¹³ Ilyen volt például, hogy gyermekeik nem örökölhettek, népgyűléseken részt nem vehettek, és a törvény mentesítette őket azon kötelezettség alól, hogy anyjukról gondoskodjanak.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

felkelteni.¹⁴ Gyülekezési helyüknek Athénban például Pymus kikötője, és a külváros bizonyos részei adtak helyet. A másik csoportot a hetérák alkották. A hetérák Athénban az előkelő prostitúció képviselői voltak, műveltebb társadalmi osztályhoz tartoztak, kiváló ízléssel öltözködtek, fényűző életet éltek és a legelőkelőbb egyének barátságával dicsekedhettek. Lakhelyük Keramikosz városrészében volt. (Sokan a mai luxusprostituáltakat a hetérákkal azonosítják. Ez a párhuzam az intellektualitásban, a fényűző életben és az egzisztenciálisan kiemelkedő kliensek körében fellelhető. Akárcsak a mai luxusprostituáltaknak, a hetéráknak is voltak ilyen kliensei: Aszpasztának Periklész, később Szókratész is a kliense volt, de Laisz például Démoszthenestől tízezer drachmát kért egy éjszakáért.)^{15,16} Ez persze nem jelenti azt, hogy a mai hierarchiát az ókori berendezkedéssel azonosíthatjuk, azonban lényegi szempontjaikban a hasonlóság tetten érhető.

Az állami bordélyrendszer sikere után megnyílt a lehetőség, hogy azok magánkézbe kerülhessenek. Természetesen az állam az adóztatástól nem tekintett el, a díjfizetési kötelelem mértékét és mennyiségét a bordélyt felügyelő állami hatóság szabta meg. (Bár megjegyzendő, hogy a hetérák ellenőrzésére csak a legfelsőbb törvényszék, az Aeropág volt jogosult, a bordélybeli és utcai prostituáltakat a közigazgatási hivatalnokok felügyelték.)

Míg a görögök nagy része a prostitúciót isteníttette, addig a társadalom kisebb része annak erkölcsstelen, családdromboló hatásairól számolt be. Démoszthenesz a prostitúció társadalmi jelenségét a Neraea hetéra elleni beszédében élesen bírálta. Álláspontja szerint a görög férfi ágyas nőt azért tart, hogy az testi gyönyöreit kiszolgálja, a szerelmet élvezhesse, amely összeegyeztethetetlen a család szentségével, a hűséges gazdasszony képével, és a törvényes, görög gyermekek nemzésével.¹⁷ Tulajdonképpen a görög, szabályozott prostitúcióban semmi kivetnivaló nincs, azonban a család tisztaságának védelme érdekében, az erkölcsstelenség indokul szolgált annak prohibíciójához, mindezt azért, hogy az eredeti görög vérvonal megmaradhasson. Tudjuk azt, hogy a bordélyokban leginkább a hódító hadjáratok során elfogott rabszolganők dolgoztak, szegény lett volna, ha egy görög férfi, egy rabszolga prostituálnak nemz örökösét és a görög vérvonal megszakad. Ugyan ez volt a helyzet azokkal a szabad görög nőkkel, akik prostituálnak álltak, azonban minden előjogot elveszítettek. A prostitúcióban megélt gyönyör hozadéka nem lehetett egy görög vérvonalú utód, ezért a prostitúció tiltásához érdek fűződött. A prostitúció tiltása mellett fellépő görögök esélyt sem szerettek volna adni annak, hogy a vérvonal továbbvitelét a testi gyönyörök megakadályozzák.

¹⁴ SCHREIBER Emil (1917): A prostitúció. Budapest, A Magyar Királyi Belügyminisztérium Felügyelete Alatti Rendőrségi Szaktanfolyamok Kiadványai.

¹⁵ KOVÁCS István (2014): Bordélyházak, kéjnök és kéjutazás -, avagy hogyan mulatott a hivatásos katona – az I. világháború légereiben és hogyan befolyásolták a nemi betegségek a szolgálat ellátására vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2. szám, 165-208.

¹⁶ SCHREIBER Emil (1917): A prostitúció. Budapest, A Magyar Királyi Belügyminisztérium Felügyelete Alatti Rendőrségi Szaktanfolyamok Kiadványai.

¹⁷ GRESWELL Edward (1862): Ormes Kalendable Hellenice, or the History of the primitive Calendar among the Greeks, before and after the Legislation of Solon. Oxford, University Press.

Ahhoz, hogy a vérvonal biztosítása megmaradhasson és a törvényes rend megzavarására a bordélyrendszerben dolgozó prostituáltak ne intézkedhessenek, a jelenség kezelését az állami vezetés rendeleti útra bocsátotta.

Az erkölcstelenséggel kapcsolatos kitételek Szólon törvényeiben is megjelentek: kezdetben a kerítő jellegű magatartásokat halálbüntetéssel fenyegették, amennyiben a prostitúcióba való bevonás görög, szabad nő ellen irányult, és annak erkölcstelen célzata bizonyíthatóvá vált. A törvényt hamar módosították, a halálbüntetés szigora mindösszesen esetenként húsz, illetve száz drachma pénzbüntetés megfizetésével kiválthatóvá vált, attól függően, hogy a prostitúcióval való kereskedés megerősítő, vagy beszerző jelleget ölelt fel. Száz drachma volt fizetendő annak, aki a prostitúcióban való részvételre a szabad görög nő elhatározását bátorította, és megerősítette, húsz drachma pedig annak, aki beszervezte. Bár a halálbüntetés a törvényszövegben benne maradt, példa nem volt rá, hogy azokat, akik a leánykerítést keresetszerűleg is üzték halálra korbácsolták, vagy kerékbe törték volna.¹⁸

Felmerül a kérdés: vajon a társadalom kisebb része, akik a szabályozott prostitúció ellen léptek fel, képesek voltak-e arra, hogy a keresztény hit térhódításának kooperációjával az ellen olyan minőségben lépjenek fel, amely a szóloni bordélyokat a görög szigetvilágon megsemmisíti, a prostituáltak munkáját ellehetetleníti, és őket az „Olymposzról az Alvilágba” taszítja.

KERESZTÉNYSÉG ÉS A HÉT FŐBŰN: A BUJASÁG

A római katolikus egyház tanítása szerint Ádám és Éva (első emberpár) bűnbeesése óta az emberek hajlamosak arra, hogy különböző bűnöket kövessenek el.¹⁹ Ezek a bűnforrások a mindennapi életünk részét képezik, de a Jézus Krisztus által hozott áldozat, a megváltás lehetőséget teremtett arra, hogy a bűnbeesett ember az üdvösségre és a helyes útra újra rátaláljon. Van azonban a Bibliában hét főbűn, amelyek kardinális jellegüknél fogva a többitől élesen elkülönülnek.²⁰ (A hetes szám bizonyos kultúrákban és vallásokban a teljesség és tökéletesség jelentségeivel összekapcsolódik. A hét főbűn mellett a Biblia a hét fő erényt is tartalmazza, megteremtve a két jelenség közötti egyenlőséget.)²¹ A bűnök e osztályozását először Európában Cassian [360-435] *The Institutes* című könyvében jegyezte fel.²² Ide sorolta a kevélységet, a kapzsiságot, a bujaságot, az irigységet, a falánkságot, a haragot és a lustaságot. Mindezek ellentéte a három isteni-, a hit, a remény, a szeretet, és a négy sarkalatos erény, mint az igazságosság, az okosság, a mértékletesség, és a lelki

¹⁸ COHEN Edward (2015): *Athenian Prostitution, the Business of Sex*. Oxford, University Press.

¹⁹ TWIN Mark (2002): *The Diaries of Adam and Eve*. United Kingdom, Hesperus Press, 2002.

²⁰ A hét főbűnt a hét halálos bűnnek, a hét kardinális bűnnek is szokták nevezni.

²¹ PAPP Richárd (2011): *A hét antropológiája*. Kultúra és Közösség, 4. szám, 9-12

²² CASSIAN John (2000): *The Institutes*. United Kingdom, Newman Press.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

erősség. (Alapvetéseire nagy hatást gyakorolt Ponticus hagyatéka is.)²³ Az osztályozás alapját az képezte, hogy minden egyes bűn szabadságunkban korlátoz, szenvedünk tőlük mi magunk is és másoknak is szenvedést okozunk vele. Tönkreteszi az életünket, más életét is megkeseríti, ezért jobb tőlük tartózkodni. Szent Gergely pápa (540-604) az 590-ben írt *Magna Moralia* című könyvében finomította, és lajstromba vetette a két szerzetes korábbi megállapításait. Erre azért volt szükség, hogy a kolostori években megóvják a szerzeteseket az eltévelyedéstől. Egyfajta működési szabályzatként szolgáltak az aszketikus közösségek rendjének fenntartásához. A kolostorok vezetői érthetően nem akartak egy csapat falánk szerzetes fölött örködni. Ugyancsak sok bajjal járt volna a lusta, kevély, vagy irigy barátok felügyelete is, akiket a lemondással járó élet próbára tesz. Bár a főbűnököt e szerzetesek foglalták törvénybe, az idők során a világi kultúrának is a részeivé váltak.²⁴ A főbűnök súlyos kihágásnak számítottak, elkövetőik súlyos szankciókra számíthattak. Szent Gergely saját rangsorát e kihágások súlyossága szerint állította fel: a kevésbé alattomos, testi vétkektől a súlyos lelki bűnökig, amelynek első helyén a bujaság szerepelt. Tanulmányomban a prostitúcióval összefüggésben a nemi gyönyör kívánásának, vagy élvezésének bűnös készségével, a bujasággal foglalkozom.

Fontos leszögezünk azt, hogy a vallás nem a nemi vágy kielégítését tiltja, csupán korlátok közé kívánja szorítani. Ez a korlát nem más, mint a család védelméhez fűződő társadalmi érdek. A nemi vágy kielégítése, a szexualitás két ember között egy erőteljes köteléket, szoros kapcsolatot, úgy nevezett „szuper ragasztót” tud képezni, amelynek célja egy állandó kapcsolat, felvállalt elkötelezettség. Ezt a fajta kielégülést az nyomja el, ha túl gyakran és érzelmek nélkül közösjenek az emberek.²⁵ Két test, érzelmekkel való egybeforását felváltja az érzelmek nélküli szükségletkielégítés. A szeretkezés önmagában így olyan lesz, mint egy étel elfogyasztása egy gyorsétteremben, vagy egy tesztvezetés egy versenyautóval. Ilyenné válik a buja ember, aki nincs tudatában a nemi élet kontrollálásának képességével. Az Istentől kapott, az emberben jelen levő természetes nemi vágyat öncélú, üres, élvhajhász aktussá kicsinyíti. A nemi vágy kielégítésével kapcsolatban olyan metaforikus kép elevenedik meg, amelyben az ember eredeti dicsőségét elveszítette, a szexualitás, és a szenvedély karmai között rabszolgává, eszközzé válik. A tisztátalan gondolatok és az érzéki élvezetek óceánjában a férfiak és a nők egyaránt elmerülnek, majd belefulladnak. A szenvedély színházi parkettáján marionett-bábúvá válnak, akik úgy mozognak, ahogy az érzéki szenvedély mozgatja őket.

Önmagában e paradigma, amelyet a vallási és társadalmi intézmények sugallnak az emberben a bűntudat, a szegény és az erkölcsi bűnelkövetés tényének megerősítését

²³ SZABÓ Ferenc Miklós (2014): *Evagriosz Pontikosz, a szerzetes*. Pannonhalma, Bencés Kiadó.

²⁴ LAHAM Simon (2012): *The Science of Sin: The Psychology of the Seven Deadlies (and Why They Are So Good For You)*. New York, Three Rivers Press,

²⁵ REISSER Paul (1993): *Sex and singles: Reasons to wait*. United States of America, Focus on the Family.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

adják.²⁶ Amikor a bibliai prostitúcióval kapcsolatban a bujaságot tanulmányozzuk, meg kell értenünk azt, hogy például az izraelita társadalom hagyományán belül a nemi vágy kielégítésének egyetlen célja van csupán: a férfi család vonalának megőrzése és folytatása, amit a szakirodalom a patrilineális családon belüli örökösök reprodukálásának nevez. A szexuális jogosultság csak annak az asszonynak jár, aki Isten színe előtt párjával egybekelt és családot alapít. Az a női izraelita, aki e szabály ellen vét, szexuális bűncselekményt követ el.²⁷ (Láthatjuk, hogy a korábbi fejezetben, az ókori görög társadalom elemzése során is ugyan ilyen párhuzam volt felfedezhető. Talán a két vallás nem is tér el nagyon egymástól, csupán a görög szigetvilágon a bűnös élvezetek hajszolói voltak többségben és a kisebbség küzdött az erkölcsi, vallási ideológia térhódításának színeiben?) Aki e szabályokat hithűként nem követi minimum erkölcsi bűnelkövetővé válik. A vallás nézőpontjában a prostituált a házasság és a család intézménye ellen vét. Az egyház szemében, a hagyományörző családkép, a társadalmi ideál csakis egy lehet: két szülő (anya és apa) és legálább három gyermek.²⁸

Ám az ókor vége felé, amikor a görög és római közerkölcsiség legmélyebbjére süllyedt, a prostitúció pedig tombolt, a megerősödni kezdő keresztény egyház a kicsapongásokkal szemben harcot indított. A vallási hatalomgyakorlás segédletével a prohibíció utat tört magának.²⁹ E harc első írásos bizonyítékai között lelhetők fel Szent Pál Khorintusziakhoz írt levelei is, amelyet a következő fejezetben elemzek és értékelek.

SZENT PÁL LEVELE A KORINTHOSZIAKHOZ

Khorintusz városa hírhedt volt azon problémákról, amelyek a keresztény egyház tanításával éles ellentétben álltak. Nehéz volt ezért az ott telepített keresztény templomban az evangélium okítása és terjesztése. Pál apostol viszont úgy gondolta, hogy levelei lelki megerősítést hoznak és igyekezett az egyháztagoknak a megosztottság, a perek, a keresztény szabadsággal- és a nyelvek szellemi ajándékaival való visszaélés, az istenszolgálati rendetlenség, és az erkölcstelenség ellen fellépni, és megoldásukban segítséget nyújtani.

²⁶ WU Rose (2001): *Woman on the Boundery: Prostitution, Contemporary and in the Bible*. Feminist theology, 28. szám, 69-81.

²⁷ ADAMS Karin (2008): *Metaphor and Dissonance: A Reinterpretation of Hosea 4:13–14*. Journal of Biblical Literature, 2. szám, 291-305.

²⁸ KLIUCHKO Olga (2011): *Gender Stereotyping in Studying Pressing Social problems*. Russian Social Science Review, 52. évfolyam, 16-32.

²⁹ A középkor kezdetétől a végéig, a teljesség igénye nélkül néhány példát hoznék fel ezzel kapcsolatban: II. Theodosius [408-450], Justinianus [527-565], akik az egyház útmutatása, és tanai szerint törvénykeztek, a prostitúciót szükségszerű rossznak fogták fel. A legális prostitúciót foglalkozásnak minősítették, kereseti adót szedtek utána, amelyek nagy szigorúsággal a kincstári hatóság hajtott be. Euagrius [536-600] egyházi író feljegyzései arról tanúskodtak, hogy a hatósági közegek a bordélyokba behatoltak, és a kéjnök engedélyeit, és adófizetésüket ellenőrizték. Justinianus törvénykönyve pedig egyenesen megtiltotta, hogy a kéjnök a város előkelőbb negyedeinek közelében lakják, és a közterületen feltűnő módon viselkedjék.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

tani.³⁰ (Bár megjegyzendő – véleményem szerint –, hogy az egyháztagokon kívül, minden vallásos, és az Úrban hívő ember megszólításra került. Erre utal a korinthuszi egyháztagok-, valamint a mindazokkal együtt, akik ott vagy itt bárhol segítségül hívják megnevezés is.) A feladat nehéznek bizonyult, ugyanis Korinthosz városában volt az egyik legnagyobb Vénusz-Pándemosz templom, amely annyira gazdag volt, hogy az istennő és az udvar szolgálatában több mint ezer nő volt szentelve. Gondoljunk csak bele, az ókori görögök kétharmada a szakrális prostitúció bátorítója és támogatója volt, és a keresztény egyház az evangélium terjesztésével egy olyan szigetcsoporton próbálkozik, amely a vallásos prostitúció egyik fővárosa is egyben. (Bár a nagyságrenddel kapcsolatban több kutatás ellentmondásosan vélekedik, azonban tényként rögzíti mindegyik, hogy kikötőváros révén, a kereskedők, a hivatalnokok, a polgárok számos drachmát hagytak ott a szórakoztatásért. Ám, ha logikusan belegondolunk, már csak a város jellegéből adódóan is szükségessé válhatott egy ekkora létszám fenntartása, hiszen naponta akár több száz ember is megfordulhatott.)³¹

Szent Pál másfél éven keresztül élt Khorinthosz szigetén, mely idő alatt templomot alapított, de Macedóniában és Efezusban is sokat tartózkodott. Első levelét Krisztus után ötvenötödik esztendőre tehetjük. (Az első levélen kívül még két olyan levél van, amit Szent Pálhoz köthetünk.) Az első levél tizenhat fejezetből áll. A levél ötödik, hatodik és hetedik fejezete rendelkezik az erkölcsstelenség, prostitúció és bujaság vonatkozásában. Az alábbiakban ezen fejezetekben tiltásra kerülő, erkölcsstelenségre, prostitúcióra, és a bujaságra vonatkozó kitételek elemzését hajtom végre:

1. *„Egy botrányos eset. Egyébként az a hír járja, hogy paráznság fordul elő köztetek, mégpedig olyan, amilyen még a pogányok közt sincsen, az tudniillik, hogy valaki saját atyjának feleségével él.
S ti még kérkedtek? Nem kellene inkább szomorkodnotok és azon lennetek, hogy kiközösítsétek azt, aki ilyesmit tesz?”*

Pál elsőként az erkölcsstelenséggel az ötödik fejezetben foglalkozik. Khorintusz városában élt egy Chloé nevezetű keresztény nő, akinek tudomása volt arról, hogy a khorintuszi egyház egyik tagja mostoha-anyjával élt együtt. A szerzetesek előljárói ezt eltűrték és a bűnöst nem közösítették ki. A pogány kultúrákon kívül, a görög, a római, az egyiptomi, stb. mind egyetértett abban, hogy a családon belüli vérfertőzés nemhogy erkölcsstelen, de elítélendő is egyben. (A Khorintuszban uralkodó erkölcsstelenség ellenére, a családon belüli vérfertőzést a görögök is tiltották, példának szolgál a görög Oidipus története is.)³² Pál apostol

³⁰ „Isten khorintuszi egyházának, a Krisztus Jézusban megszentelteknek, a meghívott szenteknek, mindazokkal együtt, akik ott vagy itt bárhol segítségül hívják a mi Urunk Jézus Krisztus nevét.”

³¹ O'CONNOR Murphy (2002): St. Paul's Corinth: Texts and Archaeology. Greece, Liturgical Press Archives.

³² Laiosz, Oidipusz apja, elrabolta a fiatal Khrüsziposzt, ezért a fiú apja, Pelopsz, megátkozta. Ez az átok érte utol Oidipuszt. Mivel születésekor megjósolták, hogy meg fogja ölni az apját és feleségül

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

nyilvánvaló problémája ezzel a Khorintuszi egyházban uralkodó vérfertőző kapcsolat és a gyülekezet téttlensége.

2. *„A test Isten temploma. Minden szabad nekem, de nem minden használ. Minden szabad, csak ne váljak semminek rabjává.
A test ellenben nem a paráznaságért van, hanem az Úrért, az Úr pedig a testért.
Nem tudjátok, hogy testetek Krisztus tagja? Leválasszam talán Krisztus tagját és parázna nő tagjává tegyem? Isten mentsen!
Nem tudjátok, hogy aki parázna nővel egyesül, egy testté lesz vele? Hiszen így olvassuk az Írásban: "A kettő testben egy lesz."
Kerüljétek a paráznaságot! Minden bűn, amit az ember elkövet, a testén kívül van, a parázna azonban tulajdon teste ellen vét.
Nem tudjátok, hogy testetek a bennetek lakó Szentlélek temploma, akit Istentől kaptatok?”*

A hatodik fejezetben az erkölcstelenség tárgya a szexuális kapcsolat a prostituáltakkal. Metaforikus utalás történik a bujaság főbűnére, azzal, hogy semmi sem tiltott, addig, míg az függőséget nem keletkeztet. (A korábbi fejezetben a bujasággal kapcsolatban kifejtésre került, hogy az ember a szenvedély rabjává válik.) A test Isten temploma, azaz Krisztus tagja. Logikusan következtetve, amennyiben egy hívő prostituálttal szexuális kapcsolatot folytat, az olyan, mintha Krisztust egyesítenék az adott cselekedettel.³³ Egy olyan bűn, amely a testtel és a lélekkel szemben is pusztító hatást gyakorolt. E fejezetben egyenesen felszólítja a hívőket, és az evangélium terjesztőit, hogy e cselekedettől távolodjanak, és kerüljék el.

3. *„A keresztény házasság. Leveletekre azt válaszolom:
Jó, ha az ember asszonnyal nem érintkezik. A paráznaság veszélye miatt azonban, legyen csak minden férfinak felesége és minden asszonynak férje.
A férfi teljesítse házastársi kötelességét feleségével szemben, s ugyanúgy az asszony is férjével szemben.
Az asszony nem rendelkezik tulajdon testével, hanem a férje. Ugyanúgy a férfi sem rendelkezik tulajdon testével, hanem a felesége.
Ne tartózkodjatok egymástól, legfőljebb közös megegyezéssel egy időre, hogy az imádságnak szenteljétek magatokat. Aztán térjete vissza egymáshoz, hogy a sátán meg ne kísértsen, mivel nem tudtok önmegtartóztatásban élni.
Ezt engedményképpen mondom, nem parancsként.”*

veszi az anyját. In: SZABÓ György (1983): Mediterrán mítoszok és mondák. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.

³³ WEAVER Paul (2015): Ancient Corinth, Prostitution, and 1 Corinthians 5-7. The Journal of Ministry and Theology, 116-155.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A hetedik fejezetben a család és a házasság intézményének védelme kerül középpontba. Ebben a fejezetben fogalmazódik meg igazán, hogy a vallás az erkölcstelenséget, a bujaságot és a prostitúciót mennyire tiltja, és a család védelme mindenekelőtt prioritást élvez e bűnös gondolatokkal és tettekkel szemben. A szexuális érintkezés nem képezi tiltás tárgyát, csupán azt a korlátozást közvetíti, hogy az házastársak között történjen. A szexuális jog ugyanúgy megilleti a férfit és a nőt egyaránt. Mindkettőnek házastársi kötelemeik gyakorlását biztosítani kell, a férfinak a nőt, a nőnek a férfit. A házastársi együttélés kötelessége kölcsönösen áll mindkét házastársra. Ettől csak közös megegyezéssel szabad tartózkodni megokolt esetben, a lelkiélet (és az asszony egészsége) érdekében, a megtartóztatás különben alkalom lehetne a házasságtörésre. Amennyiben szünet lép fel e között, azt imádkozással töltsék, mert a parázsnaság ez idő alatt megkísértheti őket, hisz önmegtartóztatásban semelyik fél sem tud élni és létezni. Az apostol hangneme e fejezetben az előzőekhez képest igencsak megváltozik, intelmeit nem parancsként, hanem engedményképpen közvetíti.

Szent Pál mindent elkövetett azért, hogy az evangélium tanításait minden lelkiismerete és igyekezete szerint a Khorintuszi félszigeten, különös tekintettel az ottani egyháztagok körében népszerűsítse és betartassa. Bár a fejezetek nagy része intellemként szolgál, a szabad döntés lehetőségét mindenkinek meghagyja. Ám az vitathatatlan, hogy, aki a keresztény vallást gyakorolni szeretné, akkor (erkölcsi) szabályok vonatkoznak rá, amelyet megtartani köteles, az azt megszegőkkel szemben, önmagában a vallás is szankciókkal fenyeget. A szankcionálás előtt viszont minden hívőnek lehetősége van arra, hogy bűnbocsánatot nyerjen, és a helyes útra visszatérhessen, amely megfelelő prevenció hatást is elérhet.

KONKLÚZIÓ

Álláspontom szerint a hipotézisemet bizonyítanom sikerült. A keresztény hit a család intézménye társadalmi rendeltetésének védelmét megteremtette. Elsődlegesen ezen intézmény arra szolgál, hogy a társadalmak vérvonalát törvényes keretek között a házastársak tovább örökítsék. Olyan utódokat hozzanak létre, akik valódi emberi érzelmekből, két ember testének és lelkének összefonódásából születtek.

A görögöknek külön érdeke fűződött ahhoz, hogy a vérvonalat tovább vigyék, hiszen a nem eredeti görög származású férfiak és nők jogokkal nem-, vagy csak korlátozottan rendelkeztek. Egy demokratikus berendezkedésű államban, ahol minden szavazat számít, nem megengedhető, hogy a jogosultságokat – amely állami funkciókat befolyásolhat – ne gyakorolják, gyakoroltassák. Különösen igaz ez a háború- és béke kérdéskörében és a katonai szolgálatban.

A kereszténység európai hódító hadjárata éppen „kapóra jött” azoknak a kisebb arányszámú görögöknek, akik a görög prostitúció beszüntetésére törekedtek. Tekintettel arra, hogy a keresztény egyház a prohibíció szellemében a prostitúció jelenségét ellenezte,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

majd később a keretek közé szorított prostitúciót tiltotta, ezért „kéz kezet mos” alapon az evangélium terjesztése a görögök vonatkozásában indokul szolgálhatott annak leküzdésében.

A vallási prostitúció imádata, a Vénusz-Pándemosz kultusz pár évtized alatt megszűnt, helyébe prohibíció lépett. A prostitúció vallási imádatából átforduló prohibíciót „bukott angyal effektusnak” neveztem el. Amikor az Úr a nagy sárkányt, az ördögöt és vele együtt angyalait is letaszította, e metaforikus kép az ókori hellasi prostitúcióra is igaz lehet.³⁴ Eleinte mennyei magaslatokban pompázó és virágzó prostitúció, végül üldözött és tiltott alvilági jelenség lett.

Érdeemes viszont elgondolkoznunk azon, hogy a bujaság szemszögéből e kérdéskört hogyan vizsgálhatnánk. Freudot idézve elmondhatjuk, hogy az ember polimorf és perverz lény. Nincs buja, nincs bujaság, ez csak egy volt tézis. Csak emberi test van, amely kiköveteli a jogait, ha ezek a jogok sérülnek, akkor pedig a lélek szenved. A testi vágyak kielégíthetlensége megmérgezi a lelket, ahonnan a méreg pedig visszaszívárog a testben, azt egészben vagy részben megbetegíti.³⁵

A hét főbűn mindenhol jelen van az életünkben, azonban ezek is ugyan úgy formálják a szellemet, mint a hét fő erény is. Ezekből is tanulhatunk, sőt hozzájárulhatnak ahhoz, hogy kiegyensúlyozottabban, sikeresebben és boldogságban élhessük az életünket. Hiszen a teljesség igénye mindannyiunkra ösztönzően hat. Tekintheünk úgy is a hét főbűnre, mint egy olyan komplex lélektani állapotra, amely emberi létünk szerves részét képezi. Mind egyiknek van árnyoldala, de jótékony hatása is. A harag szüli a kitartást, a restség a segítőkészséget, az irigység növeli az önbecsülést. Akkor a bujaság miért ne szolgálhatna valami pozitívát egyaránt? Csupán kompromisszumokra van szükség, amelyet mindenki maga dönthet el, hogy él-e vele, vagy sem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ADAMS Karin (2008): Metaphor and Dissonance: A Reinterpretation of Hosea 4:13–14. *Journal of Biblical Literature*, 2. szám, 291-305. DOI: <https://doi.org/10.2307/25610121>
2. ARISZTOTELESZ (SZABÓ M. ford) (1986): *Politikon II.* könyv. Budapest, Gondolat Kiadó. (Ford: Szabó Miklós).
3. ARMSTRONG Karen (2015): *St. Paul: The Apostle We Love to Hate*. Boston, New Harvest Houghton Mifflin Harcourt.
4. BUX Ernst (1956): *Xenophon: Die sokratischen Schriften. Memorabilien, Symposium, Oikonomikos, Apologie*. Stuttgart: Kröners Taschenbuchausgabe.
5. CASSIAN John (2000): *The Institutes*. United Kingdom, Newman Press.
6. COHEN Edward (2015): *Athenian Prostitution, the Business of Sex*. Oxford, University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190275921.001.0001>
7. CSEPELI György (2011): A hét főbűn. *Kultúra és Közösség*, 2. szám, 7-8.
8. DIÓS István, VICZIÁN János (2004): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat.

³⁴ „Levetették a nagy sárkányt, ama régi kígyót, aki maga az ördög, a sátán, aki tévútra vezet az egész világot. A földre vetették, s vele együtt letaszították angyalait is.” In: HENDRIKSEN William (1952): *A Jelenések könyvének magyarázata*. Michigan, Housegrand Raids.

³⁵ CSEPELI György (2011): A hét főbűn. *Kultúra és Közösség*, 2. szám, 7-8.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.14>

2019. XII. évfolyam 1. szám

9. FARNELL Lewis Richard (1896): *The Cults of the Greek States*. Oxford: Clarendon Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511710469.001>
10. GRESWELL Edward (1862): *Ornnes Kalendable Hellenice, or the History of the primitive Calendar among the Greeks, before and after the Legislation of Solon*. Oxford, University Press.
11. HENDRIKSEN William (1952): *A Jelenések könyvének magyarázata*. Michigan, Housegrand Raids.
12. HERODOTOSZ (MURAKÖZY G. ford.) (2007): *A görög-perzsa háború*. Budapest, Osiris Kiadó.
13. KÁROLI Gáspár (2010): *Szent Biblia*. Budapest, Magyar Bibliatársulat.
14. KLIUCHKO Olga (2011): *Gender Stereotyping in Studying Pressing Social problems*. Russian Social Science Review, 52. évfolyam, 16-32. DOI: <https://doi.org/10.1080/10611428.2011.11065427>
15. KOVÁCS István (2014): *Bordélyházak, kéjnlők és kéjutazás -, avagy hogyan mulatott a hivatásos katona – az I. világháború légereiben és hogyan befolyásolták a nemi betegségek a szolgálat ellátására vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2. szám, 165-208.
16. KOVÁCS István (2016): *A prostitúció jelensége és társadalmi kontrolljának vizsgálata empirikus módszerekkel PhD értekezés*, Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem. DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2017.06>
17. LAHAM Simon (2012): *The Science of Sin: The Psychology of the Seven Deadlies (and Why They Are So Good For You)*. New York, Three Rivers Press,
18. O'CONNOR Murphy (2002): *St. Paul's Corinth: Texts and Archaeology*. Greece, Liturgical Press Archives.
19. PAPP Richárd (2011): *A hét antropológiája. Kultúra és Közösség*, 4. szám, 9-12.
20. PROHÁSZKA Lajos (1943): *A korszellem és a nevelői felelősség*, Magyar Paedagogia, 4 –5. szám, 193–207.
21. REISSER Paul (1993): *Sex and singles: Reasons to wait*. United States of America, Focus on the Family.
22. SCHREIBER Emil (1917): *A prostitúció*. Budapest, A Magyar Királyi Belügyminisztérium Felügyelete Alatti Rendőrségi Szaktanfolyamok Kiadványai.
23. SCHREIBER Emil (1917): *A prostitúció*. Budapest, A Magyar Királyi Belügyminisztérium Felügyelete Alatti Rendőrségi Szaktanfolyamok Kiadványai.
24. SZABÓ Ferenc Miklós (2014): *Evagriosz Pontikosz, a szerzetes*. Pannonhalma, Bencés Kiadó.
25. SZABÓ György (1983): *Mediterrán mítoszok és mondák*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
26. TWAINE Mark (2002): *The Diaries of Adam and Eve*. United Kingdom, Hesperus Press, 2002.
27. UFFMAN Craig (2008): *Ecclesiology as Social Ethics: Paul, Corinth and the Practice of Holy Discipline*. Fulcrum, London.
28. WEAVER Paul (2015): *Ancient Corinth, Prostitution, and 1 Corinthians 5-7*. The Journal of Ministry and Theology, 116-155.
29. WU Rose (2001): *Woman on the Boundery: Prostitution, Contemporary and in the Bible*. Feminist theology, 28. szám, 69-81. DOI: <https://doi.org/10.1177/096673500100002806>
30. ZEMPLÉN Gábor (2006): *Kreacionizmus – pro és kontra*. Világosság, 6-7. szám, 23-40.

SZTANKAI KRISZTIÁN¹**A társadalomtudományok nélkülözhetetlensége a jövő tisztképzésében****The Social Sciences are Essential to the Future of Officer Training****Absztrakt**

Jelen tanulmány megírásához az ötletet egy Norvégiában megrendezett konferencia adta, amelyen volt szerencsém részt venni. A konferencián 150 oktató, professzor és katonai vezető vett részt 54 különböző országból, 5 különböző kontinensről. A konferencia fő témája a társadalomtudományok alkalmazásának helye és szerepe a jövő haderőiben és tisztképzésében volt.

Kulcsszavak: haderő, antropológia, együttműködés, modern hadviselés

Abstract

The main idea for writing this scientific study has come to me from a conference held in Norway in which I had the opportunity to participate. This conference was attended by 150 lecturers, professors and military leaders from 54 countries of 5 continents. The primary topic of the event was the future role, place and application of social sciences in the military forces and their officer trainings.

Key words: military, anthropology, cooperation, modern warfare

A szervezet, amely a konferenciát megrendezte az International Society of Military Sciences (ISMS), vagyis a Nemzetközi Hadtudományi Társaság volt. A Holland Nemzetvédelmi Akadémia (NLDA) és az osztrák Landesverteidigungsakademie (LVAK) közötti kutatói konzultációk ötlete volt egy ilyen platform megszületése. Mindkét intézmény küzd a méretei miatti hiányosságokkal és egy bizonyos kapcsolati tőke nélkülzésével a nemzeti és

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi tanársegéd - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, assistant lecturer, E-mail: k.sztankai@gmail.com ORCID: 0000-0003-3857-3296

„A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgáltatás-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerológati Egyetem felkérésére készült.”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

nemzetközi kutatócsoportok terén. A logikus lépés az volt, hogy partnereket kutassanak fel, ezért egy együttműködési csoport létrehozását tűzték ki célul. Az eredmény az ISMS lett.

A szervezetet azért hozta létre az Osztrák Védelmi Akadémia, a Kanadai Királyi Katonai Főiskola, a Dán Királyi Védelmi Főiskola, a Finn Nemzetvédelmi Egyetem, a Holland Nemzetvédelmi Akadémia, a Norvég Nemzetvédelmi Egyetem, a Svéd Nemzetvédelmi Főiskola és a Balti Védelmi Akadémia 2008-ban, hogy reagáljon a ma is folyamatban lévő és a jövő katonai műveleteinek dimenzióira egyre nagyobb hatást gyakorló kulturális ismeretek megszerzésére és azok oktatására. Prof. Dr. Janne Haaland Matlary² előadását követően egy kérdésre adott válaszában megfogalmazta: „*a harcot a katonák vívják, de a háborút a civil képességek nyerik. A haderő képezi a pajzsot és a társadalomtudományok a fegyvert.*”

Tapasztalatom szerint ez a fajta gondolkodásmód hiányzik hazánk tisztképzéséből és missziós felkészítéséből. Három különböző műveleti területen hajtottam végre missziós feladatot: 2009-ben Koszovóban a KFOR 2. váltásában Pec városában szolgáltam, mint PSYOPS³ tervező tiszt; 2011-ben Afganisztánban, Pol-e Khumri városában a PRT 10. váltásában szolgáltam, mint CIMIC⁴ összekötő tiszt; valamint 2016-ban a Közép-afrikai Köztársaságban található Berberati tartományban szolgáltam, mint katonai megfigyelő. E tapasztalatok mondatják velem, hogy a társadalomtudományok oktatása, a szocio-kulturális kutatások, a naprakész információk, valamint a saját és az idegen kultúra megismerése nélkülözhetetlen és elválaszthatatlan a 21. század műveleteiben. A katona valóban megvívja a harcot, de a harc megvívása után a ma is használt CIMIC képesség nem elegendő ahhoz, hogy a civil lakosság belső motivációit megértsük. Ez nem a CIMIC feladata. A szocio-kulturális kutatások terepen már más képességeket tesznek szükségessé, amelyek alkalmazását a Magyar Honvédségnek is minél hamarabb el kell kezdenie, mert olyan szintű lemaradásban van, amelyet nagyon nehéz behozni. A magyarországi tisztképzés sokban eltér a nyugati tisztképzési rendszerektől. A kis- és közepes haderők sosem fogják tudni felvenni a versenyt magas létszámával és technikai felszereltségével. Emiatt pont az ilyen együttműködések szükségesek számunkra, mint az ISMS, amely segíthet olyan kompetenciákat és képességeket⁵ átadni a jövő katonatisztjeinek, akik előbb-utóbb a műveleti területen tevékenykednek, és emberek életéért felelnek. Azt sem szabad elhallgatni, hogy sajnos rengeteg negatív példa árnyékolja be a nemzetközi szerepvállalásokat, amely a kulturális félreértésekből és a tolerancia hiányából fakadnak.

Az olyan angol kifejezések, mint a *Cross-Cultural Competence* (kultúrák közötti kapcsolatok), *Cultural Understanding* (kulturális megértés), *Intercultural Communication* (interkulturális kommunikáció), *Cultural Awareness* (kulturális tudatosság), mindinkább a figyelem

² Az Oslo-i Nemzetvédelmi Egyetem professzora

³ Psychological Operations angol rövidítése, magyarul lélektani műveletek

⁴ civil-katonai együttműködés angol rövidítése (civil-military cooperation)

⁵ BOLDIZSÁR Gábor: *A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre*. In: Krajnc Zoltán (szerk.) *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. pp. –31–39

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

középpontjába kerülnek a képzések és kiképzések során. Ezen képességek és ismeretek fontos fejlesztési szintjei lettek a modern hadviselésnek. Mára elképzelhetetlenné vált, hogy a katonák egy steril környezetben vívják meg a konfliktusokat, ahol se civil lakosság, se infrastruktúra nincs. A 21. század katonai kihívásai egyre inkább megkövetelik a helyi lakosokkal való szorosabb együttműködést, mivel őket meggyőzve lehet csak katonai sikereket elérni.⁶ A helyi konfliktusok, háborúk többé nem elszigetelt, önmagában való jelenségek, hanem hatást gyakorolnak a nemzetközi rendszer stabilitására, a pénzügyi és gazdasági folyamatokra egyaránt. A helyiek beállítottsága, viselkedése döntő fontosságú egy katonai művelet kimenetelét illetően.⁷ Az ő támogatásuk dönti el, hogy rövid- és hosszútávon milyen hatékonysággal és veszteségekkel fejezik be a katonák a műveleteket. A helyi lakosság meggyőzése, valamint az ehhez szükséges megismerés és elfogadás nélkül a 21. század katonai kihívásaiban nem lehet semmilyen műveletet végrehajtani idegen területen.⁸ Éppen ezért foglalkoznak olyan sokat a szövetséges nemzetek katonai, politikai vezetői és szakértői e képesség fejlesztésével főképp ott, ahol túl sok áldozatot szedtek a kulturális félreértésekből adódó halálos félreértések. Remélhető, hogy a közeljövőben a Magyar Honvédség is belép abba a közösségbe, ahol ezen ismeretek és képességek fejlesztése magasabb szinten zajlik.⁹

Maga az ISMS szervezet célja, hogy a békeműveletek erőfeszítéseinek tapasztalatait kombinálja a szocio-kulturális, szociológiai, pszichológiai kutatásokkal, a tiszték képességeinek fejlesztése érdekében. A szervezet tisztában van azzal, hogy egy katonának ma már saját feladatain túl, összekötőként, közgazdasági szakemberként, toleráns társadalomtudósként, moderátorként, üzletemberként, diplomataként, mérnökként is tudnia kell tárgyalni és tevékenykedni. A műveleti területek sajátosságai készítetnek minket arra, hogy a jövő tisztjeit felvértezzük a lehető legnagyobb tudással, hogy be tudják azonosítani, mikor és milyen képesség használatára van szükségük a művelet sikere érdekében. Egy példán keresztül szeretném bemutatni, hogy a legnagyobb haderő a világon milyen módon alkalmazza a szocio-kulturális kutatásokat műveleti területen.¹⁰ Afganisztánban a *Human Terra-*

⁶ BOLDIZSÁR Gábor: Paratroopers in future operations. In: Security and Defence Quarterly, Warsaw, National Defence University, 2014 pp – 50-51

⁷ JOBBÁGY Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere. – In: Hadtudomány, 25. évfolyam, 3-4. szám, (2015), pp. – 67–78

⁸ Magyar viszonylatban érdekes összefüggéseket közöl Kaló József: Szombathelyi Ferenc vezérezredes önéletrajza és védőbeszédének vázlata 1946-ból. Hadtörténelmi Közlemények 124. évfolyam 2011/2. szám. 594-629. old; valamint Kaló József: "Egy politizáló tisztikar iránytűt veszít és szerencsétlen embertársaság lesz" - Szombathelyi Ferenc vezérezredes viszonya a politizáló tisztetekhez. In: Ekert Mária, Molnár Attila Károly (szerk.) Eszme és történet. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 93-115. old.

⁹ SZTANKAI Krisztián: A kulturális félreértésekből adódó veszélyek műveleti területen és egy új hatékony rendszer bemutatása ennek csökkentésére. – In: Honvédségi Szemle, 2015. pp. – 150–160.

¹⁰ Ted Callahan: An anthropologist at war in Afghanistan. In: Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan. Oxford University Press, szerk. Montgomery McFate, Janice H. Laurence (2015) pp.114-144.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

*in System*¹¹ (HTS) akciócsoportjának, a *Human Terrain Team*¹² (HTT) egyik antropológus kutatójával történt meg az alábbi szituáció Khost tartományban. A kihelyezett tengerészgyalogos dandárral együttműködő antropológus a helyiek között végzett több szocio-kulturális kutatást.

A példa jól érzékelteti számunkra, hogy a szolgálatot teljesítő katona, a társadalomtudós és a helyiek közötti kapcsolat milyen háromszöget zár be, illetve milyen feladatot is jelent egy-egy ilyen kutatás támogatása a katonák számára. Sok katona motivációja a harc, a küzdelem – azonban egy olyan speciális feladat, mint a tartományi újjáépítés nem a harcok megvívásáról szól, hanem az újjáépítésről, a kommunikációról, az információk szerzéséről és a kapcsolat kiszélesítéséről. Ehhez a hagyományos katonai kompetenciák nem elegendők. A műveleti tapasztalat az, hogy idővel a legtöbb katona megérti és látja ezen együttműködés szükségességét. Ahogy Szun-Ce szerint a háború és a harc megvívásának taktikai lépései művészet¹³, úgy a szocio-kulturális kutatások is azok. Társadalomtudósok az ehhez szükséges kompetenciákkal rendelkezők jelentkeznek. A lényeg, hogy olyan kérdéseket tegyünk fel, amely előrébb visz. A társadalomtudománytól nem tartanunk kell, hanem tudni kell használni, mivel kiegészíti és elősegíti a műveleti célok elérését. Egy-egy kutatás elősegítheti a katonai állomány célfelkészítését, valamint hogy a katonák jobban megértsék a helyi viszonyokat és pontosabban beazonosítsák azokat a problémákat, melyekkel a katonáknak nap, mint nap meg kell küzdeniük műveleti területen.

Ted Callahan az egyik kutatása során arra a megállapításra jutott, hogy a katonai tevékenységek intenzitásának növekedése fokozza az ellenállás mértékét. A kutatása egy véletlen folytán került előtérbe. Miközben egy tengerészgyalogos katonával beszélgetett egy őrbódében, egy fa gerendákkal megrakott furgon haladt át a COP¹⁴ előtt egy száraz folyómedren, amely kigyózza jött le az erdős hegyekből. Az őrzető azt mondta, hogy minden nap több ilyen furgon halad el a bázis előtt, de nem tudta honnan hozzák a fákat,

¹¹ Az amerikai hadsereg által finanszírozott program, melynek célja társadalomtudósokkal együttműködő csapatok kiküldése volt Irakban és Afganisztánban. Korábbi cikkemben részletesebben foglalkozom a csoport munkásságával. Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a terror elleni háborúban. Elérhetősége:

http://mhht.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Sztankai_Krisztian.pdf

Illetve Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia alkalmazása az ISAF misszióban. Elérhetősége:

http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/31135/h_szle_2012-2_beliv_oldalankent_kicsi.pdf

¹² A HTS egyik csoportja, amely kifejezetten a műveleti területen tevékenykedett.

¹³ Szun-Ce: „Ha ismerjük az ellenséget és ismerjük magunkat is, akkor száz csatában sem jutunk veszedelembbe; ha azonban nem ismerjük az ellenséget, csak magunkat ismerjük, akkor egyszer győzünk, másszor vereséget szenvedünk; és ha sem az ellenséget, sem magunkat nem ismerjük, akkor minden egyes csatában feltétlenül végveszély fenyeget bennünket.” Forrás: Tőkei Ferenc: A hadviselés törvényei. <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm> (Letöltés ideje: 2018. január 18.)

¹⁴ A Pakisztánból és Iránból induló utánpótlási vonalak elvágása, előfeltétele a tálibok legyőzésének és ezzel együtt Afganisztán konszolidációjának. Ezt felismerve az amerikai katonai vezetés a határ mentén előretolt bázisok (COP – Combat Outpost) létrehozása mellett döntött, és ezekből a helyőrségekből kiindulva próbálta elvágni az utánpótlási vonalakat. Forrás: <https://htk.hu/2011/02/07/a-wanati-csata/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

illetve hova viszik azokat. A COP-on mindenki tudta, hogy a fának nagy jelentősége van a területen, de egyéb információt senki nem tudott, úgymint kié az erdő, mennyi fát vágnak ki, hol adják el azokat, mennyit keresnek egy ilyen fuvarral, stb. Nyilvánvaló kiindulópont volt Callahan kutatásához, hogy bizonyítsa a társadalomtudományok fontosságát és a katonai gondolkodás másságát. Ami nem fontos egy katonának az stratégiailag nélkülözhetetlen lehet a terület biztonsága érdekében.

A helyi falusiakkal folytatott interjúja során megkérdezte, miért vágják ki a fákat. *"Ezek a jalghoza (erdei fenyő, Pinus gerardiana) erdők. Senki nem vághatja ki a jalghoza fákat, és ha igen, akkor bírságot kell fizetnie. Most a falu fiataljai vannak az erdőben és őrzik a jalghoza fákat"* – mondták a helyi öregek. Mivel a COP katonái csak néhány hónapja voltak a területen, nem tudták, hogy milyen jelentőséggel bírnak az erdők a helyi lakosok számára. A falusiak elmagyarázták Callahannek, hogy minden ősszel a falusiak a jalghozai erdőkbe mennek, és érett fenyőtobozokat gyűjtenek. A nők ezután a fenyőtobozokat sziklákhöz verik, amíg a fenyőmagok ki nem forognak. A magokat ténylegesen összegyűjtik, szárítják, majd elszállítják a legközelebbi városba és onnan fővárosba, ahol csemegeként értékesítésre kerül. A falusiak számára a fenyőmagkereskedelem volt a fő bevételi forrásuk. Ennek tudatában egyértelművé vált a kutató számára, hogy miért dühödtek fel a falulakók, amikor a tűzéség a gyakorló lövészetet a jalghozai erdőkben hajtotta végre és így az amerikaiak pusztították a terményüket, nem is beszélve az erdőt védő fiatal lakosokról.

Kutatásai során kissé megszállottá vált a fenyőmagokkal kapcsolatban és ezt természetesen a katonák nem vették komolyan a dandárnál, de a dandár parancsnoka engedélyezte a további kutatásokat Callahan számára. Minden lehetőséget megragadt, hogy ellátogasson a fenyőmagtermelő területekre és gyakran megfigyelte, hogy a katonák unalmukban gúnyolódtak rajta. Néhány hetes kutatómunkát követően, amelyet több tucat különböző Zadrán körzetbeli faluban végzett, valamint sok órányi nyüzsgő, tartós interjút eredményező utazás után rájött, hogy az ISAF¹⁵ és a PRT¹⁶ Zadrán-ban, mint átlag mezőgazdaságból megélő parasztként definiálta a helyi közösségeket, nem tudva, hogy földművelési tevékenységük csupán a megélhetésük 30 százalékát teszi ki. A másik 70 százalék a faanyagok értékesítéséből és a fenyőmagok betakarításából származott, amely csak Zadrán erdőlakó hegyi közösségeire jellemző. A probléma az volt, hogy a betakarítási idő rövid ahhoz, hogy a növények sokat termeljenek. Így a gazdasági problémáik megoldása a faanyag és a fenyőmagok számának növelése volt. A hadseregből senki sem tudta, hogyan működik a fenyőmag betakarítása, vagy mennyire fontos ez Zadrán falusi gazdaságaiban. Szeptember folyamán a családok a hegyekbe indultak, hogy összegyűjtsék a fenyőmagokat és volt, hogy több éjszakát töltöttek kint. Mivel táboraik majdnem megkülönböztethetetlenek a felkelők kis csoportjainak táboraitól, ez azzal a veszéllyel járt, hogy a katonaság Zadrán fenyőmaggyűjtő lakosait lázadókként azonosítja, és véletlenül megsemmisíti őket.

¹⁵ International Security Assistance Force, (ISAF) - Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő

¹⁶ Provincial reconstruction team (PRT) - Tartományi újjáépítési csoport

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Callahan a kutatását bemutatta a dandár parancsnokának és elmagyarázta, hogy Zadrán lakosai a hegyekben dolgoznak. Kifejtette, hogy végérvényesen ellehetetlenítené a békés együttműködés megvalósítását a helyekkel, ha bármilyen oknál fogva a katonák a gyűjtőgető családokat likvidálnák a felkelők helyett. A dandárparancsnok szerencsére meghallgatta javaslatát és azonnal utasításba adta, hogy a dandár összes pilótájának és az alárendelt alegységeknek figyelembe kell venni, hogy a fenyőmag szezon közeledtével a térségben megindul a betakarítás és különös figyelmet kell fordítani arra, hogy ne tévesszék össze a lázadókat a fenyőmagokat gyűjtő helyi lakosokkal.

Egyik napon az FOB¹⁷ Salernóban működő SF¹⁸ egysége megkérte Callahant, hogy menjen el hozzájuk és röviden tájékoztassa őket a kutatásáról. Ez egy kicsit szokatlan volt, mert eddig nem kértek tőle segítséget. Az egység parancsnoka elmondta, hogy éjszakai küldetéseket fognak végrehajtani egy olyan hegyvidéki körzetben, amely többé-kevésbé a tálibok irányítása alatt áll és aggódtak, hogy belebotlanak a fenyőmaggyűjtő helyiekbe. Nem volt világos Callahan számára, hogy az egység a civilek miatt aggódik-e vagy a parancsnok informálta az egységet, hogy műveleteik veszélyeztetik a misszió célját. Callahan ezért mindent, amit tudott a betakarításról elmondta az egység parancsnokának. Elmagyarázta, hogy a betakarítás hogyan működik. Az egyik katona konkrétan rá is kérdezett, hogy: "Éjszaka honnan fogjuk tudni, hogy az egy család vagy egy csoport felkelő, akikkel találkozunk?" Leírta azokat az eszközöket, amelyeket magukkal hordanak a betakarítók és kiemelte, hogy nagy valószínűséggel szamarakat használnak teherszállításra. Mielőtt elhagyta Khost tartományt, Callahan kidolgozott egy alapvető tervet a fenyőmag exportiparának ösztönzésére.

Hasonló kezdeményezései már voltak máshol is, jelentéseiben ezekre gyakran az "alternatív megélhetés" címet használta. Meghatározta a szállítási útvonalakat és az országban betöltött szerepét e gazdasági struktúrában, ahol a feldolgozás előfordul Afganisztánban, és talált néhány pakisztáni fenyőmag exportőrt, akik legalább a fenyőmagexport egy részét Afganisztánból szerezték be. Nagy üzleti lehetőség volt ez mind a beszerző, mind a beszállító számára. Egy kilogramm fenyőmagot Afganisztánban 3 dollárért árultak nagykereskedelmi áron, és körülbelül 5 dollárért értékesítették azt. Az Egyesült Államokban egy kilogramm forgalmi értéke 45 dollár volt.

Callahan az amerikai földművelésügyi minisztériummal együttműködve kidolgozott egy tervet az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége (USAID) segítségével, valamint a tartományi újjáépítési csoport (PRT) és az Agrárgazdasági Fejlesztési Csoport (ADT) tagjaival. Abban a reménykedett, hogy újraerdősítésre kerülhet sor a területen, valamint hogy a lakosság inkább fenyőmag betakarításból fog élni, mintsem csatlakozni a felkelőkhöz a megélhetésük miatt. Mivel a gyors népességnövekedés és a gazdasági diverzifikáció hiánya miatt az erdőket túlságosan kihasználják és mivel már voltak olyan nagy

¹⁷ Forward Operating Base – Előretolt Műveleti Bázis. Az FOB Salerno, más néven „Rocket City” olyan mélyen helyezkedett el a tálibok által felügyelt területen, hogy magát a nevét is a rakéta támadások száma miatt kapta. A bázist az amerikai hadsereg használta 2002 és 2013 között.

¹⁸ Special Forces = különleges erők

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

területek, amelyekben a fákat mindenütt kivágták, az erdősítés kulcsfontosságú volt Zadrán jóléte szempontjából.

Callahan a kutatása során azonosította azokat a fő területeket is, ahová a faanyagokat szállítják és értékesítik a dél-kelet- és a kelet-afganisztáni kereskedők számára. Az ezen területen lévő főutak burkolása fenyegette a terület kihasználtságát, hiszen a jobb utak felgyorsítják a kitermelést és az erdőirtást. Felkereste az útburkolást végző projekt támogatóját a USAID csapatot, de képviselőik között nem talált támogatókra. Callahan kutatása jól mutatja, hogy egy antropológiai kutatás – még ha véletlen is volt – a szocio-kulturális kutatások milyen hatékonyak tudnak lenni műveleti szempontból.

A jövő missziós kihívásai a társadalomtudósok alkalmazásával egy olyan lehetőséget biztosíthat a szolgálatot teljesítő katonai állomány tagjainak idehaza és külföldön, amely hozzájárul a helyi viszonyok, az idegen kultúra jobb megismeréséhez és megértéséhez, s nem mellesleg a hibák aránya is csökkenthető. Ugyan az amerikai, brit, kanadai, ausztrál, német, norvég, finn, dán haderőkhöz nem mérhető a Magyar Honvédség fejlettségi szintje, azonban amikor a konferencián a horvát, a lengyel, a szlovén és román kollégáktól is a fejlesztési és együttműködési programokról hallottam, az már komoly lemaradást feltételezett számunkra.

A ma szolgálatot teljesítő katonatiszteknek lehetetlen elsajátítani a társadalomtudományi kompetenciák tárházait, de nem is ez a fő célja a katonai oktatásnak. A katonának is vannak emberi határai és nem lehet ennyi ismeretet beletáplálni a mai tisztképzés jelenlegi leterheltsége mellett, de mindenképp meg kell ismertetni a hallgatókkal és bemutatni a tényt, hogy az adott helyzetben, mely kompetenciáit tudja a lehető leghatékonyabban felhasználni az adott konfliktus megoldására. A katonát ki kell képezni a harc megívására ellenséges környezetben, de ki kell képezni arra is, ha tárgyalnia kell törzsi- és vallási vezetőkkel, civil lakosokkal, nemzetközi szervezetek vezetőivel. Továbbá ismernie kell a kulturális különbségekből fakadó stratégiai előnyöket és veszélyeket. A jelen és jövő katonai vezetői már többek, mint egy tartományban szolgáló alegység, szakasz, század vagy éppen zászlóalj parancsnoka. Abban a pillanatban, mikor megérkezett az adott kulturálisan eltérő területre, személyéből, politikai vezető lett és nyilatkozatai, tettei hatással lesznek a közösség életére és biztonságára, csakúgy, mint katonái biztonságára is. Ismernie kell a helyi viszonyokat, konfliktusokat, érdekeket és érdek csoportokat. Tudnia kell arról, hogy az adott térség gazdasági szempontból milyen területen erős és gyenge. A lakosok megélhetése mihez fűződik, ezt hogyan segítheti. Továbbá vallási kérdésekben is helyt kell állnia, hiszen egy szíriai, iraki, afganisztáni műveletekben is ez volt a központi vezérfonal a tárgyalásokon. Ezen készségekhez pedig elengedhetetlen a tolerancia, az etnocentrizmus¹⁹ legyőzése és a társadalomtudományok felhasználása.

¹⁹ Etnocentrizmus: olyan hozzáállás más népekhez, kultúrákhoz, társadalmi csoportokhoz, amely szerint saját életmódunk erkölcssei, értékei, szokásai magasabb rendűek az övéknél. Forrás: Sztankai Krisztián: Cultural Intelligence (IC/CULTINT): Avagy a kulturális antropológia helye és szerepe a hírszerzésben. *Hadtudományi Szemle*, 6: (3) pp. 131-137. (2013)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Az ISMS szervezete is tisztában van azzal, hogy nem lehet társadalomtudóst faragni egy katonai attitűddel rendelkező személyből, de lehet érzékenységet táplálni bele és ezért dolgozni kell azon, hogy bizonyos kérdésekben milyen szakemberrel kell egyeztetnie egy-egy adott szituáció pontosabb megértéséhez az adott parancsnoknak. A konferencia sokat foglalkozott azzal, milyen szinten kell a társadalomtudományokat felhasználni és arra a következtetésre jutottunk, hogy a katonai vezetés legmagasabb szintjétől a legalacsonyabb szintjéig kompetenciákat kell sugározni és ebben játszik szerepet ez a szervezet. Ezen dolgozunk mi is a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Vezetőképző Intézet, Katonai Vezetéstudományi és Közismereti Tanszékén, hogy megismertessük és integráljuk a készségeket a katonai oktatásba és a missziós felkészítésekbe egyaránt.

Az ISMS szervezet tevékenysége közé tartozik még az együttműködés megszervezése a tagoknak, továbbá kiadványokat készítenek, amelyek támogatják a kutatási csoport hatékony munkáját, olyan témákban, mint háborús tanulmányok; hadtörténelem; katonai technológia; irányítás és ellenőrzés, vezetés és alapképesség; jog és etika; a biztonság, a védelmi politika és a stratégia; fegyveres erők és társadalom; védelmi közgazdaságtan és menedzsment.

A (külső) kutatókat, oktatókat és katonákat a konferenciákon és workshop-okon bármikor szívesen látják, hiszen közös érdek, hogy a kis- és közepes haderővel rendelkező szervezetek mélyebb dimenziókban is ismerjék a konfliktus helyszínét.

AZ ISMS TÖRTÉNETE

Az első konferenciát még 2009. november 25-26. között tartották Amszterdamban, ahol a világ minden részéről jelentek meg szakértők és kutatók, több mint 150-en. Az ISMS alapítók találkozója, ahogy már fogalmaztam, a kisebb és közepes méretű nemzetek haderőire tervezték és a tisztek tudományos oktatását célozta meg. Az első konferencián olyan speciális témákat vitattak meg, mint a globális hadseregek biztonsági kihívásai, és melyekből a jövő kutatási programjait határozták meg.

Maga a konferencia minden évben megrendezésre kerül, de most először vett részt magyar (katona) ezen a konferencián, azonban értékelésem szerint, minél több katonai vezetőnek és oktatónak részt kellene venni ezen az eseményen, hogy meg tapasztalják: az olyan országok mint Dánia, Fehéroroszország, Kanada, Hollandia, Svédország, Norvégia, Ausztria, Portugália, Finnország, Lengyelország, Horvátország és Csehország, miért tartják a hadtudományok *gerincének*²⁰ a társadalomtudományokat a katonai oktatásban.

A 2017. évi témák nagyon széles dimenzióban foglalkoztak a katonai képzés fejlesztésével és irányával. Olyan személyek osztották meg tapasztalataikat, mint:

- a Royal Military College of Canada Prof. Dr. John David Young. Előadásában hangsúlyozta a hadtudományok fejlődési fontosságát nemzetközi szinten. Mint el-

²⁰ A 2017-es konferencia fő jelszava: a társadalomtudományok a haderő gerince!

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

hangzott, az együttműködés lehetővé teszi a kis- és közepes haderők számára, hogy katonáikat felkészítsék a jövő háborúinak túlélésére.

- Annemarie Peen Rodt és Steen Kjaegaard a Royal Danish Defence College tanára a komplex környezet kihívásait ismertette. Szintén hangsúlyozták a társadalomtudományok felhasználásának pozitív hatásait és a jövő kihívásait. Foglalkoztak a migráns kérdéssel és annak hatásaival nemzetközi szinten.
- Frano Stojic a Horvát Katonai Akadémia alezredese bemutatta, hogy mi a különbség a civil és a katonai szerepek között műveleti területen, és milyen képességeket kell átvenni a civil képzésekből ahhoz, hogy a tisztek felkészültebbek legyenek a civil környezetben való feladat-végrehajtásra.
- Henrik Paulsson a szingapúri Rajaratnam School of International Studies-től érkezett. A hallgatóknak előadásában bemutatta a társadalomtudományok integrálásának lehetőségét és nehézségeit a katonai oktatásba.

A konferencián összesen 101 előadás hangzott el a témában, 9 különböző szekcióban. A hallgató a korábban megkapott programfüzet alapján eldönthette, mely előadót kívánja meghallgatni az Oslói Konferencia Központban. A konferencia kiemelte, hogy *évente körülbelül 30 fegyveres konfliktus zajlik, és ez a szám nem látszik csökkenni*, ahogy azt Dr. Simicskó István honvédelmi miniszter úr fogalmazta meg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem oktatójának tartott előadásában 2017. októberében: „a missziós szerepvállalások száma inkább növekedni fog, amely nagyobb terhet ró a Magyar Honvédség állományára is.” Éppen ezért kijelenthető, hogy egyre több katonatiszt fog külföldön szolgálatot teljesíteni, hiszen a szövetséges haderőkkel együttműködve számunkra is feladatot adnak a nemzetközi konfliktusok.

Minél korábban fel kell ismernünk a tényt, hogy a társadalomtudományokat jobban előtérbe kell helyezni a katonai képzés során, mert a katonai munkához való tapasztalatot a fiatal tisztek a csapatoknál fogják magukévá tenni, ahol az adott technikával begyakorolják saját munkájukhoz szükséges szaktudást. Azonban a társadalomtudományok által kapott képességeket csak és kizárólag az egyetemi oktatásban tudjuk átadni, mellyel újabb és újabb gondolkodó katonát tudunk biztosítani a Magyar Honvédség számára, amire igen is nagyobb szükség van egy multi-kulturális környezetben, mint amilyenek a műveleti területek is. Hiszen egy műveleti területen, nem csak a helyi lakossággal kell jó kapcsolatot (meg)tartani, hanem a szövetséges haderők katonáival, tisztségviselőivel is, mint például afgán rendőrök, kurd katonai csoportok, stb.

A konferencián az is elhangzott, hogy a konfliktusok többsége belső konfliktus és gyakran hosszú ideológiai harcok, etnikai konfliktusok és politikai hatalmi „játékok” jellemzik őket. Nagyon gyakran a konfliktusok újra és újra kezdődnek sok évnyi béke után, és az egyre nagyobb számú „szereplők” megnehezítik a folyamatokat. Az úgynevezett harmadik világ sok nemzetében a béke olyan fogalom, amelyet sok fiatal nem is ismer. Világunkban sok millió ember számára a konfliktus és a harc a mindennapok része, mi szerencsésnek mondhatjuk magunkat és családunkat, hogy ezeket a tapasztalatokat nem kell megélnünk, de tenni kell, hogy ez így is maradjon.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A nagyhatalmak folyamatosan azon dolgoznak, hogy csökkentsék a konfliktusok számát, de ezen törekvésük mellett is Afrikában, Ázsiában és a Közel-Keleten szinte végeláthatatlan az etnikai és vallási háborúk sora. A NATO ezen műveletei is bizonyítják, hogy a jelenkori és a jövőbeni cselekvések három jellemzővel rendelkeznek:

1) Amikor a szövetséges erőket telepítik, akkor a belső zavargások összetett konfliktusstruktúrát mutatnak ami "normális", de a szereplők háttérének motivációit ismerni kell, és azok speciális kulturális-vallási háttereit ugyancsak;

2) A szövetségesek nemzetközi műveleteket hajtanak végre, egymással együttműködve, melyben – mint fentebb jeleztem – sok nemzet együttműködése válik szükségszerűvé egy adott területen;

3) A katonákat folyamatosan kamerák veszi körül a műveleti területen. Ez azt jelenti, hogy a katonai oktatásban a tiszteknek fel kell hívni a figyelmet a média érzékenységre is, és olyan műveleteket tervezni, amely nem kelt társadalmi megosztottságot.

Az ehhez hasonló feladatokra való felkészítés egyre inkább sürgetőbbé válik, és nagy kihívásokat jelent mind a katonai oktatási intézmények számára, mind a politika számára, ahogy azt Arto Mutanen²¹ fejtette ki a konferencián: „a honvédelmi költségvetések mindenütt problematikusak, és a katonai szakma egyre kevésbé vonzó a fiatal civilek számára. Mindkét kérdéskörben új megközelítésekre van szükség mind katonai, mind politikai szinten. A jövő katonai kihívások egyre szerteágazóbbak, melyeknek megfelelni nem könnyű. A nagyobb fizikai kihívások mellet a pszichológiai és szellemi kihívások is megjelentek. Sok ország küszködik azzal, hogy versenyképes fizetést és perspektívát adjon, de nehéz felvenni a versenyt a civil szféra által nyújtott anyagi és szervezeti megbecsüléssel”.

Az ISMS egyik legfontosabb feladatákként tűzte ki, hogy ezeket a társadalmi viszonyokat megértse és segítse a civil-katonai kapcsolat kiépítését. Mikor 2005-ben a Holland Katonai Akadémia hadtudományi bizottsága létrejött, hasonló problémákkal találkozott. 2007-ben megbízást kapott a bizottság arra, hogy új módszereket találjanak, mellyel elősegítik a legégetőbb szervezeti problémák megoldását a civil társadalommal a katonai vezetéstudomány és a katonai technológia intézményesítése és stabilizálása érdekében.

A bizottság elnöke a Holland Királyi Haditengerészet alezredese, Allard Wagemaker lett és csapatával megtervezték az ISMS alapjait, amely lehetővé tette a tudományos kutatások, konferenciák és kiadványok együttműködését. Így 2007-ben a bizottság kapcsolatba lépett az osztrák International Research Center for Cultural Studies szervezettel és 2008 tavaszán Svédországba utazott a Svéd Nemzetvédelmi Főiskolára, ahol e tárgyalás lezajlott.

Eredetileg a tagok Hollandia, Ausztria, később Kanada és Svédország lettek volna, de Svédországba érkezésükkor egy hasonló találkozó is lezajlott, melyet az északi katonai akadémiák tartottak szintén a Svéd Nemzetvédelmi Főiskolán. A hollandok gyorsan változtattak eredeti tervükön és kiterjesztették az együttműködési ajánlatot a Baltic Defense College-ra, a dánokra, a norvégokra és a finnekre is. Mivel az összes fél egyetértett az

²¹ University of Helsinki

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

alapötlettel és miután tájékoztatták vezetőiket és intézményüket a lehetőségről, létrejött egy megegyezés, miszerint 2008 májusában találkozni fognak Amszterdamban, mint a nyolc partnerségi akadémia alapító tagjai. Így jött létre a szervezet magja és célja, amely mára kinőtte magát és újabb és újabb együttműködési partnerekkel bővül.

Mint látható a szervezetben igen komoly múlttal rendelkező haderők vállalják fel a képzésük hiányosságait és próbálják a jövő kihívásaira felkészíteni a jövő tisztjelöltjeit. Véleményem szerint, az ehhez hasonló tudományos együttműködés nélkülözhetetlen a Magyar Honvédség számára is, hiszen a mi szervezetünk is hasonló gondokkal küzd, és lévén mi is a kis- és közép haderők közé tartozunk, számunkra is nélkülözhetetlen a tudás, melyet a szervezet képes nyújtani számunkra. Nyilvánvaló, hogy a társadalomtudományok magasabb óraszámra a tisztképzésben már más szintű egyeztetést kíván, de ebben a cikkemben nem kívánok erre részletesen is kitérni. Arra viszont még egyszer felhívom a kedves olvasó figyelmét, sokáig nem vonhatunk vállat arra, hogy a jelen katonai oktatási struktúra fenn tartható, mert a kihívások megváltoztak és ezekre minél előbb reagálnunk kell. Szakemberek vannak, csak tudnunk kell együttműködni, tudnunk kell felismerni hiányosságainkat és merni meglépni a változást.

Személyem több éve foglalkozik a társadalomtudományok integrálásával a katonai oktatásba és a műveleti felkészítésekbe, de mindezidáig csak kevés sikert értem el. 2017. november 30-án az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Társadalomtudományi Kar (TáTK), Kulturális Antropológia tanszékével együttműködve a haderő és az antropológia kapcsolatát boncolgattuk a *Jó Állam – Hatékony Haderő: Antropológia és hadtudomány* elnevezésű konferencián. A rendezvényen olyan egyetemek és személyek is megjelentek, mint a Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék tanszékvezetője, a Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi Tanszék tanszékvezetője és a kar dékánja, a Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Néprajz-kulturális Antropológiai tanszék, tanszékvezetője és a Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Antropológia Intézet intézetigazgatója.

A konferencia mérföldkő volt a kapcsolatépítés szempontjából is, melyben az előzőleg felsorolt egyetemekkel és személyekkel való korábbi egyeztetés során, igen pozitív jövőkép fogalmazódott meg bennünk. Az együttműködés azonban kétoldalú. A Miskolci Egyetemmel már évek óta megvan az a fajta kapcsolat, amelyet nem tudunk kihasználni, de korábban már több közös konferencián is elhangzott e kapcsolat szükségessége. 2014-ben két félén keresztül sikeresen tartottam előadást *Katona antropológia* címmel, melyet a szak összes hallgatója felvett és elvégzett. Akkor volt az érdeklődés, hogy további órákat kértek a hallgatók, de missziós felkészítésen ezt nem tette lehetővé. 2017 szeptemberétől az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Társadalomtudományi Kar (TáTK), Kulturális Antropológia tanszékén szintén két félén át oktattam a *Katona antropológia* órát, melyben Dr. Boldizsár Gábor ezredes, egyetemi docens, a NKE HHK korábbi dékánja, Dr. habil. Jobbágy Zoltán ezredes, egyetemi docens, az NKE HHK jelenlegi tu-

dományos és nemzetközi dékánhelyettese és Bakos Csaba alezredes a HHK állományából is besegítettek.

Mind a hallgatók, mind az oktatók olyan pozitívan értékelik az előadás menetét, hogy további órákban gondolkodunk. Jelenleg a Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke és a Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Néprajz-kulturális Antropológiai tanszék is egy-egy éves tantárgyat kért részemről. Hatalmas érdeklődés övezi e témát a civil egyetemek részéről. Ki kell hangsúlyoznom, hogy elsődleges cél a katonai kompetencia fejlesztése és a tisztképzés struktúrájának ilyen irányú fejlesztése és bővítése, mégis a civil társadalomtudományi egyetemek azok, akik hatalmas potenciált látnak e témában.

Kutatásaim és tapasztalataim eredményei több folyóiratban is megjelentek, melynek központi témája a katona antropológia kialakítása, mint új interdiszciplína megszületése és alkalmazása. Ehhez elengedhetetlenül fontos a civil egyetemekkel való folyamatos és jó együttműködés, és a hadtudomány, a Magyar Honvédség támogatása. Minden fórumon hangsúlyozom, hogy az általam kutatott téma és az integrálni kívánt kompetenciák preventívek. Ahogy a pszichológia tudománya bebizonyította nélkülözhetetlenségét és elfogadásra került a katonai gondolkodásban, ahogy a szociológia is megjelent a felkészítések során, úgy az antropológiának is szerepe van a katonai felkészítésben, hogy kutatásaival és tapasztalataival megismertesse az állomány tagjait a lehetséges veszélyforrásokkal. A kulturális félreértésekből fakadó konfliktusok és veszélyek nagyon megnehezítették az ISAF munkáját Afganisztánban.

A katonai műveletek tervezése, szervezése és vezetés-irányítása szempontjából elengedhetetlen, hogy a parancsnok lehetőség szerint minél pontosabb képet kapjon a helyi viszonyokról és információkkal rendelkezzen a műveleti területről és annak jellemezőiről, a rajta mozgó élőerőkről, legyenek azok baráti, ellenséges, semleges, katonai, rendőri, paramilitáris vagy civil személyek és szervezetek.

A KULTURÁLIS FÉLREÉRTÉSBŐL FAKADÓ VESZÉLYEK

A NATO-ban elfogadott APP-6 szabályzat egy olyan egyedülálló katonai jelrendszer, melyet azért hoztak létre, hogy a szövetséges haderőkben egyformán jelöljék a katonai és civil kötelekeket, szervezeteket, csoportokat és egységeket. A jelzésrendszer színekkel jelölésé teszi a saját, szövetséges, baráti, ellenséges vagy semleges/ismeretlen erők jelölését is. Műveleti területen, Afganisztánban a PRT-10 váltása idején is több támadás érte a szövetséges erőket, melyek jelzésére ezt a fajta módszert alkalmazták.

Green-on-Blue támadásnak nevezzük, ha a helyi fegyveres erők (legtöbbször ANA²², vagy ANP²³ kötelékében szolgáló személy) egyik tagja támadást intéz az ISAF katonája ellen. A megnevezésben lévő színek a műveleti területen tartózkodó egységek hadműveleti megjelölése, miszerint a saját erőket a kék színnel, az ellenséges erőket pirossal, a baráti

²² Afghan National Army (ANA) - Afgán Nemzeti Hadsereg

²³ Afghan National Police (ANP) - Afgán Nemzeti Rendőrség

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

erőket zöld színnel jelölik és a semlegesek a sárga színt kapják. A hadműveleti térképen ez a fajta színekód megjelölés tiszta képet alkot a helyszínen tevékenykedő erőkről, azok mozgásáról és erejéről. Ezeket a megnevezéseket legtöbbször csak NATO erők használják, és eszerint különböztetünk meg három támadási fajtát.

Red-on-Blue támadás: mikor egy katonai akcióban a szövetséges erők harcba bocsátkoznak az ellenséges erőkkel, például a felkelők egy beazonosított csoportjával. Ez a fajta harc szinte mindennapos a szövetséges fegyveres erők és a felkelő csoport tagjai között az olyan műveleti területen, mint Irak, vagy éppen Afganisztán.

Blue-on-Blue támadás: ha az egyik szövetséges csapatunkat egy másik szövetséges csapat tűz alá veszi, például téves beazonosítás miatt. Számtalan ilyen esetet rögzítettek a közelmúlt fegyveres konfliktusai folyamán. A többnemzeti, összhaderőnemi, nem csak szövetséges, de partner csapatok (ANA, ANP, NDS²⁴, ANSF²⁵) együttműködése sok koordinációt igényel, mert a különböző nemzeti, szövetségi, haderőnemi sajátosságok, alkalmazott eszközök és eljárások jelentős eltéréseket mutatnak, és veszélyeket hordoznak magukban. Egyik ilyen veszély a „baráti tűz” (friendly fire) elnevezés talán ismerősebb az olvasó számára, hiszen a híradásokban, könyvekben, is így hivatkoztak az ilyen típusú támadásokra.

Ez a fajta eufemisztikus kifejezés, (vagyis ha egy szörnyű eseményt, dolgot egy másik kevésbé szörnyű megnevezéssel pl. „baráti tűz” illetjük) az ausztrál hadseregben, a vietnámi háború (1956-1975) idején jelent meg a hivatalos katonai terminológiában.²⁶

A kulturális antropológia éppen ezen képesség hiányát pótolhatja a Magyar Honvédség képzésében és oktatásában.²⁷ Hiszen az antropológia lényege hogy a társadalomban élő személyeket vizsgálja, egy adott kulturális-társadalmi környezetben, amely során olyan speciális kutatási területeket próbál részleteiben megismerni, mint az adott kultúra hagyományrendszere, nyelve, ideológiája, a jog, a politikai berendezkedése, vallása, társadalmi/rokonsági kapcsolatai, a nemi szerepek formái, jelentős hangsúlyt helyezve a terepmunkára, azaz a tanulmányozott emberközösséggel való együttélésen alapuló tartós megfigyelésre. A kulturális antropológia a társadalomtudományok azon ága, amely az elméleti módszereket és ismereteket a gyakorlatban felmerülő társadalmi problémák megoldásában alkalmazza. Alkalmazását módszertana és szemléletmódja teszi nélkülözhetetlenné idegen területek és kultúrák megismerésében, mert olyan információkhoz tud hozzáférni, melyekhez egy katona – szemléletmódjának és tanulmányainak köszönhetően – sajnos nem képes. A kulturális antropológia erőssége a terepen végzett kutatómunka és a naprakész

²⁴ National Directorate of Security (NDS) - Afgán Felderítő Hivatal

²⁵ Afghan National Security Forces (ANSF) - Afgán Biztonsági Erők

²⁶ Sztankai Krisztián: *Green-On-Blue – A belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre.* – In: Honvédségi Szemle, 2017. pp. – 74–80.

²⁷ Boldizsár Gábor: *A katonai hivatás, mint szervezeti kultúra és sajátosságai.* In: Csengeri János, Krajnc Zoltán (szerk.) *Humánvédelem - békeműveleti és veszélyhelyzet-kezelési eljárások fejlesztése.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2016. pp. - 673-728.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

ismeretanyag, melyet az Egyesült Államok hadereje már több évtizede sikeresen alkalmaz.²⁸

Sok helyen élnek együtt, dolgoznak közösen más-más kultúrából érkező személyek, mindenféle ellentét és előítélet nélkül. Azonban egy olyan helyszínen, mint Afganisztán, vagy Irak nagyon is fontos tényező a kultúra ismerete vagy nem ismerete a katonák között. A Green-on-Blue jelenséget, mint baráti erők között megbúvó veszélyt, vagy ellenséget tudnám definiálni. Két fajtája lehetséges: vagy egy „ad-hoc” módon végrehajtott támadás, kulturális különbségből fakadó sérelem miatt, vagy a felkelőkkel szimpatizáló, a szövetségesekkel együttműködő helyi katona, rendőr, milícia vagy barátinak tartott más fegyveres személy tette. Nagyon nehéz egy ilyen támadás okát megtalálni, hiszen az elkövető általában vagy nem éli túl a támadást és csak környezete tud felvilágosítást adni a lehetséges okokról, vagy a támadó gyorsan elmenekül és lehetetlen megtalálni. Az „inside attack” támadások igen veszélyesek és szinte kivétel nélkül célt érnek, mert nehezen deríthetők fel és emiatt nehezen védhetők ki. A helyzet olyan súlyos volt 2012-ben Afganisztánban, hogy a koalíciós erők elleni támadások 15%-át ez a fajta támadás tette ki, és 44 ember életét követelték. Egy 2013-as felmérés alapján ez a szám eléri a 20%-ot is. Összesen 116 ember halt meg és 88 megsebesült, de néhol ez az arány akár 25%-ra is felmehetett. Nem csoda, hogy az elmúlt évek tapasztalatai rádöbbenették a koalíciós erőket és az afgán kormányt arra, hogy különböző képzésekkel csökkentsék az ilyen típusú fenyegetettséget. Egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a kulturális különbségek részleteinek vizsgálatára azért, hogy elkerüljék a sérelmek miatt elkövetett konfliktusok számának növekedését. A kulturális félreértések halálos következményei már így is túl sok áldozatot szedtek mindkét oldalon Afganisztánban. Az afgán kormány is lépéseket tett ezen esetek csökkentésére. Interkulturális ismeretekkel készítik fel az újonc katonákat, rendőröket, amelyben bemutatják a koalíciós erők eltérő kultúráit és szokásait, amelyekkel nem megsérteni kívánták a helyieket, hanem egyszerűen csak egy másik kultúrából érkeztek és el kell tudni fogadniuk azok különös, néha sértőnek tűnő dolgait.²⁹

Ezen képesség elsajátításához, a kulturális érzékenység és a konfliktusok kutatására kialakítottam egy rendszert, egy olyan módszertannal, amely párosítja a kulturális antropológia eszköztárát a hadtudománnyal és a katonai kompetenciákkal.

A T.O.M.A.V. – rendszert azért dolgoztam ki, hogy a szocio-kulturális kutatások eredményeit minél hatékonyabban integrálni tudjuk az egyes katonai feladatokba, és alkalmazható legyen az oktatásban, felkészítésben, a hadműveleti és harcászati szinteken. Maga a képesség hozzásegít bennünket ahhoz, hogy kiismerjük a helyi közösség és a területen jelenlévő ellenség szokásait, belső ellentéteit, félelmeit, sebezhetőségét, erősségeit és gyengeségeit. A kapott információ által jobban megérthetjük a helyi speciális helyzetet és

²⁸ Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok megjelenése a hírszerzésben. – In: Felderítő Szemle, 2014. pp. – 64–72.

²⁹ Sztankai Krisztián: *Green-On-Blue – A belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre.* – In: Honvédségi Szemle, 2017. pp. – 74–80.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

ezáltal egy biztonságosabb környezetet teremthetünk mind a helyi lakosok, mind pedig az ott szolgálatot teljesítő katonák számára.³⁰

Fontos megjegyezni, hogy előzetesen a rendszer részletes kidolgozása miatt már találkoztam a Magyar Honvédség különböző csoportfőnökségeivel, részlegeivel, de eddig közös irányt nem sikerült találni. A rendszer beilleszthetőségén még dolgozni kell, de azt tényként elmondhatom, hogy minden egyes katona, akikkel szolgáltam külföldön látja a rendszer alkalmazásának szükségességét, de úgy tűnik több idő szükséges, míg ebből valós együttműködés születik. Én úgy gondolom, ha látjuk a lehetőséget a fejlődésre, akkor mindent meg kell tenni, hogy azt minél hamarabb kipróbáljuk, mert ezekkel a fejlesztésekkel csak nyerhetünk. Én remélem e megvilágosodás nem egy olyan esemény bekövetkezése után lesz, melyben életeket veszítettünk, mert az egyik katona nem tudta, mitévő legyen egy idegen kulturális környezetben, melynek következménye maga a megtorlás a helyiek részéről.

Egy példán keresztül érzékeltetném, hogy milyen veszélye is van a magyar katona kulturális intoleranciájának. Afganisztánban történt, a PRT-10 váltásának időszakában 2011-ben, mikor az amerikai Human Terrain and Analysis Team³¹ (HTAT – Kultúra Elemző Csoport) kollégáival kutatást végeztünk Baghlan tartomány, Baghlan-e Jadid járásának egyik iskolája mellett. Az egyik magyar katona a biztosítási feladat ellátása közben elővette fényképezőgépét és a kapuban álló pastu kislányt fényképezni kezdte. Hatalmas szerencséje volt a járőr csapatnak, mert az egyik amerikai antropológus kutató szinte azonnal észrevette és odarohant a katonához, követelve tőle, hogy azonnal tegye el a fényképezőgépét. Egy példán keresztül gyorsan elmagyarázta ennek a viselkedésnek a veszélyeit. Pár hónappal korábban ugyanis Kandahár tartományban, az amerikai járőr egyik katonája szintén fényképezni kezdett egy pastu kislányt, mikor annak édesapja ezt észrevette, és azonnal gépfegyveréhez nyúlt és lelőtte a fényképező katonát és a mellette álló biztosító társát is. A többi katona azonnal viszonzta a tüzet és megölték a kislány apját. Ezzel a példával szemléltette, hogy a kulturális tudatosság hiányából, kulturális félreértésből igen szörnyű esetek történtek már a múltban az amerikai katonákkal. Ezért egyre erősebb ez a fajta tudás és képesség kiépítése az amerikai haderőben. A következő példa is Afganisztánban történt, Kabulban, szintén a váltásunk idején 2011. április 27-én. Egy amerikai helikopterpilótákból álló mentor csoport készített fel nyolc afgán pilótát, mikor a csoport vezetője egy pastu származású ezredes egyszer csak elővette fegyverét és megölt nyolc amerikai tisztet és egy vállalkozót. Tette mindezt azért, mert az emberei előtt kinevették, vagy legalábbis úgy vélte, hogy kigúnyolták és így megsértették a büszkeségét.³²

³⁰ Sztankai Krisztián: *A kulturális félreértésekből adódó veszélyek műveleti területen és egy új hatékony rendszer bemutatása ennek csökkentésére.* – In: Honvédségi Szemle, 2015. pp. – 150–160.

³¹ A rendszer elsődleges feladata, hogy szocio-kulturális kutatásokkal elősegítse a műveleti területen szolgáló amerikai katonai vezetők mindennapi munkáját és támogassa a béketeremtő képességét.

³² Sztankai Krisztián: *A kulturális félreértésekből adódó veszélyek műveleti területen és egy új hatékony rendszer bemutatása ennek csökkentésére.* – In: Honvédségi Szemle, 2015. pp. – 150–160.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Én nagyon bízom abban, hogy a Magyar Honvédségnek nem kell elszenvednie azt, amit más nemzetek már elszenvedtek Irakban és Afganisztánban, azaz, hogy egy képzetlen és figyelmetlen katona miatt több ember is megsérül, pusztán a kulturális intolerancia hiányossága, vagy a képzetlenség miatt. Én hiszem, hogy tanulhatunk a már elkövetett hibákból és minél hamarabb része lesz a katonai kompetencia fejlesztésnek a felsőoktatásban és a missziós felkészítések során ezen tudás átadása. Mint írtam, nem hiszen hogy társadalomtudósokat kell oktatnunk katonák helyett, hanem ezt egy többpilléres megoldásban látom, melyben megismertetjük a tisztjelöltekkel a kulturális különbségekből fakadó veszélyeket és lehetőségeket, a másik része e pillérnek, hogy szocio-kulturális kutatásokat és szakértőket alkalmazunk. Tudásukkal támogathatják katonáink munkáját, a katonai tervezés előkészítését, a parancsnokok gyorsabb és pontosabb célbehatarolását, a kommunikációban és tárgyalások során a kompetenciájuk elősegítheti a jobb megértést és kapcsolatteremtést, valamint a kutatás eredményeit beilleszthetjük a következő csoportok felkészítésébe, a katonai oktatásba.

MI A HELYZET A MAGYAR VALÓSÁGBAN?

Magyarországon a kulturális antropológia és a haderő együttműködése még a kezdeti szakaszában jár, annak ellenére, hogy 2007-ben már megkezdődött egyfajta együttműködés kialakítása a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központja és a Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kulturális és vizuális Antropológia szaka között. Azonban megakadtak a folyamatok és valószínűleg még sok időnek kell eltelnie ahhoz, hogy a hazai szakemberek – előjárói támogatással – missziós területeken (folyamatos) szocio-kulturális kutatásokat végezhesenek. Remélhetőleg a jövőben nagyobb szerepet fog kapni a kulturális tudatosság a különböző katonai képzésekben és a missziós katonai feladatokban egyaránt. Jelentős szerepet játszik az is, hogy a műveleteket végrehajtó állomány miként használja a társadalomtudományokat, azon belül is a kulturális antropológia elveit és módszereit a feladatok végrehajtása során. Számtalan példa mutatja, hogy a különböző társadalomtudományi kutatások eredményeként nem csak a katonák, de a civil lakosok élete is megmenthető, továbbá a missziós területen szolgáló parancsnok komoly támogatást kaphat döntéseihez az így szerzett információk révén. A jobb kulturális megismerés és ez által a jobb kapcsolat kialakítás hozzásegíti a politikai és katonai vezetést a műveletek hatékonyabb és gyorsabb (kevesebb civil és katonai áldozattal járó) befejezéséhez.³³

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BOLDIZSÁR Gábor: A katonai hivatás, mint szervezeti kultúra és sajátosságai. In: Csengeri János, Krajnc Zoltán (szerk.) Humánvédelem - békeműveleti és veszélyhelyzet-kezelési eljárások

³³ u.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.15>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- fejlesztése. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2016. pp. – 673-728.
2. BOLDIZSÁR Gábor: A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc Zoltán (szerk.) A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2014. pp.– 15-46.
 3. BOLDIZSÁR Gábor: Paratroopers in future operations. In: Security and Defence Quarterly, Warsaw, National Defence University, 2014. – pp 46-60
 4. JOBBÁGY Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere, Hadtudomány, 25. évfolyam, 3-4. szám, (2015), pp. – 67-78
 5. CALLAHAN, Ted: An anthropologist at war in Afghanistan. In. Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan. Oxford University Press, szerk. Montgomery McFate, Janice H. Laurence (2015) pp. –114-144.
 6. KALÓ József: Szombathelyi Ferenc vezérezredes önéletrajza és védőbeszédének vázlata 1946-ból. Hadtörténelmi Közlemények 124. évfolyam 2011/2. szám. pp. 594-629.
 7. KALÓ József: "Egy politizáló tisztikar iránytűt veszít és szerencsétlen embertársaság lesz" - Szombathelyi Ferenc vezérezredes viszonya a politizáló tisztetekhez. In: Ekert Mária, Molnár Attila Károly (szerk.) Eszme és történet. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2014. pp. 93-115.
 8. SZTANKAI Krisztián: A kulturális félreértésekből adódó veszélyek műveleti területen és egy új hatékony rendszer bemutatása ennek csökkentésére. Honvédségi Szemle, 2015. 143. évf 5. sz. pp. – 150–160.
 9. SZTANKAI Krisztián: Green-On-Blue – A belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre. Honvédségi Szemle, 2017:(6) pp. – 74–80.
 10. Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok megjelenése a hírszerzésben. Felderítő Szemle, 2014. 13. évf. 3. sz. pp. – 64-72.
 11. SZTANKAI Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a terror elleni háborúban. Hadtudományi Szemle, 2013. 6: évf. 1. sz. pp. – 187–192.
 12. SZTANKAI Krisztián: A kulturális antropológia alkalmazása az ISAF misszióban. Honvédségi Szemle, 2012. 140. évf. 2. sz. pp. – 3638.
 13. SZTANKAI Krisztián: Cultural Intelligence (IC/CULTINT): Avagy a kulturális antropológia helye és szerepe a hírszerzésben. Hadtudományi Szemle, 2013. 6: évf. 3. sz. pp. – 131–137.

BÁCS ZOLTÁN¹**Az első világháború néhány következménye a katolikus egyház és Latin-Amerika számára****Some Changes in the Political and Social Influence of the Roman Catholic Church as Consequences of the WW1, in General and Specially for Latin America****Absztrakt**

Az első világháború komplex hatásmechanizmusa a római katolikus egyház egésze, de különösen az egyház politikai és társadalmi befolyása szempontjából is jelentős változásokat hozott. Ugyanakkor a Szentszék erőfeszítései, XV. Benedek pápa 1917-es békekezdeményezése, a huszadik század második felében meghatározó szerepet játszottak a nemzetközi kapcsolatok új jogi alapjainak megteremtésében.

Kulcsszavak: a világháború utáni helyzet a hadviselő országokban, az Szentszék helyzete és szerepvállalása, a pápai békekezdeményezés korát meghaladó elvei, az elvek érvényesülése a Helsinki Zárónyilatkozatban 1975-ben, az Egyház helyzetének megváltozása Latin-Amerikában

Abstract

The complexity of the effects of the 1st World War brought important changes for the Roman Catholic Church as a whole and especially for its political and social influence. At the same time the efforts of the Holy See and the peace initiative of Pope Benedict the 15th played a determining role creating the new legal fundamentals of the international relations in the second half of the 20th century.

Keywords: the situation in the belligerent countries after the War, the status and the role of the Holy See, the advanced principles of the papal peace initiative, the materialization of the principles in the Helsinki Final Act in 1975, the change of the Church's position in Latin-America

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: bacszyorgy@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3454-9539>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.16>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Amikor kitört a háború, amit befejezése után huszonegy évig csak a „nagy háborúként” említettek, egyetlen ország kormánya sem feltételezte volna, milyen mély, alapvető és történelmi változásokat hoz az előttük álló négy esztendő. Az életnek nem volt olyan területe, amely változatlan maradt volna. A háború által különböző mértékben érintett országok gazdasága – függetlenül attól, győztesek, vagy legyőzöttek voltak, romokban hevert, nagy tömegek voltak munka, megélhetés, elérhető kilátások nélkül. Az országok politikai-gazdasági ellentmondásait és belső, társadalmi konfliktusait sem oldotta meg az 1918-as Párizsi békerendszer. Épp ellenkezőleg, ez a szerződés nem csupán kiélezte az ellentmondásokat, hanem magasabb szintre emelte ugyanazokat az ellentmondásokat és érdekellentéteket, amelyek a háborúhoz vezettek. Sajátos módon a megoldatlan, elmélyült szembenállásból újabb lehetséges ütközési pontok is fakadtak. A teljesség igénye nélkül vegyük számba az első világháború néhány olyan következményét, amelyek a mai napig is kifejtik hatásukat, befolyásolva a korábbi részesállamok mai biztonságpolitikáját, védelmi koncepcióját, katonai és közgondolkodását, illetve a nemzetbiztonsági érdekek meghatározását és azok védelmét.

1. A császári Németország vereséget szenvedett, katonai képességeit szoros korlátok közé szorították, általános értelemben vett védelmi képességét annyira leépítették, hogy az ország sebezhetősége a politikai, gazdasági és katonai eszközökkel kezelhető mértékelt jelentősen meghaladta. Ezt a helyzetet két másik tényező, egy gazdasági és egy társadalom-pszichológiai csak tovább súlyosbította. A német gazdaság talpra állítása és a politikai elszigeteltségből való kitérés a háború utáni politikai talpköve lett. Sajátos módon mindkettőhöz a Szovjetunióval való együttműködés biztosított lehetőséget. A német nemzeti öntudat sárba tiprása Franciaország és Nagy-Britannia által, a német nemzet megszegyenyítése jelentősen megkönnyítette az embertelen agresszív, kíméletlen, új típusú nacionalizmus, a nemzeti szocializmus eszméinek szárba szökkenését és elterjedését annak minden következményével együtt – nemcsak Németországban, hanem a hasonló módon feldarabolt és megbecstelenített legyőzött országokban is.

2. Az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnt létezni, darabjaira szakadt, és az utódállamok minden erőfeszítésük ellenére sem voltak képesek visszaszerezni korábbi területüket, politikai és geopolitikai státuszukat, gazdasági potenciáljukat, így ezekben az országokban sem ütközött nagy ellenállásba a terjedő revansizmus, irredentizmus, sovinizmus. A helyzetet súlyosbította az 1918-as polgári forradalom, majd az azt követő bolsevik mintájú terror okozta sokk, a Párizsi békediktátum okozta veszteségek, az etnikai átrendeződés az úgy nevezett opciós időszakban, valamint az erősödő kivándorlás, különösen az elcsatolt területekről. Ezek társadalom-pszichológiai hatása, valamint a békediktátumnak az ország védelmi képességeit érintő döntései és kihatásuk a magyar katonai hagyományokra, alapjaiban határozták meg a magyar politikai stratégiát. Logikus és feltételezhető volt a hasonló ideológiai platformon álló tömörülések, csoportok egymásra találása, együttműködése, nyilvánvalóan német dominancia mellett.

3. Az Orosz Birodalomban lezajlott többszörös társadalmi-gazdasági összeomlás, a februári és az októberi forradalom, az utóbbiból kiemelkedő új, bolsevik rendszer – az óriá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.16>

2019. XII. évfolyam 1. szám

si területi, gazdasági, katonai és politikai veszteségek, valamint a birodalom nagyhatalmi státuszának elvesztése megkövetelte az államépítés új alapokra helyezését. A bolsevik társadalom-filozófia és a vele járó gazdasági, gazdálkodási, igazgatási, kulturális és védelmi koncepció nagyon sok tekintetben megőrizte a hagyományos orosz birodalmi mentalitást és gyakorlatot, a nemzeti kisebbségek elnyomását, a hibrid eszközök korai alkalmazását a demokratikus – következésképp szovjetellenes – politikát folytató országokkal szemben. Ez a szovjet-orosz birodalmi szemlélet volt az, ami a második világháború után kialakított szovjet blokk országai számára meghirdetett proletár internacionalizmust, mint eszmét hiteltelenné és üres frázissá tette.

Az első világháborút követő és 1922-ig tartó polgárháború Szovjet-Oroszországban, valamint a bolsevik forradalomelmélet sajátos módon lehetőséget biztosított a korábban ismert harcászati eljárások adaptálásához, új taktikai megoldások kialakításához, vagyis egy új katonai stratégiai gondolkodás megalapozásához. Míg az európai vesztes hatalmak védelmi iparát is súlyos csapás érte, Szovjet-Oroszország lassan, de elkezdte új eszközök és fegyverek tervezését, fejlesztését is. Az 1918-ban létrehozott Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg parancsnoki állományában jelentős szerepet foglaltak el a korábbi cári hadsereg bolsevik radikalizálódáson átment altisztjei: Zsukov, Bugyonnij, Blücher, Vorosilov és még sokan mások, de megtalálhatók voltak közöttük korábbi tisztek is, például Tuhacsevszkij. Ez a szellemi potenciál és gyakorlati tapasztalat lehetővé tette a hírszerzés és elhárítás gyors újjászervezését, amiben része volt a bolsevikok által a megbízhatatlannak ítélt, korábbi szakemberek utáni hajtóvadászatnak is.

Európa három térségében sajátos helyzet alakult ki: a győztes hatalmak korlátozásmentesen fejleszthették képességeiket, igénybe véve a legyőzöttektől megszerzett potenciált is. A legyőzöttek gazdasági és nemzetközi jogi korlátok miatt alig tehetek valamit védelmi képességeik fejlesztésére, habár a korábbi szakembergárda rendelkezésre állt. A békediktátum által kikényszerített korlátozások alapjaiban ásták alá a nemzetbiztonsági tevékenység mind szervezeti, mind működési lehetőségeit, habár a kiválóan felkészült, nagy tapasztalatokkal rendelkező szakemberek, tábornokok, főtisztek és tisztek, mint humán erőforrás rendelkezésre álltak, képességeiket, felkészültségüket a háborús tapasztalatok csak gazdagították. A nemzetbiztonsági cselekvőképesség jelentős meggyengítése is egyértelműen a győztes hatalmak érdekeit szolgálta, csakúgy, mint a katonai művelési, tervezési és kiképzési képességek aláásása.

A szintén vesztes Oroszországban a képességfejlesztés alapját a korábbi, cári szakemberek közül kiválogatott csoport képezte, kiegészítve az új rezsim által „helyzetbe hozott” fiatal, ambíciózus és a bolsevik ideológiához feltétlen hű, új szakembergárdával, akik fokozatosan átvették az irányítást. A gazdasági potenciál leginkább a termelés-finanszírozás és -irányítás válságát szenvedte meg.

4. Nagy-Britannia, Franciaország és az Egyesült Államok egyértelműen a következő évtizedek meghatározó hatalmai lettek. Ez különösen az Egyesült Államok esetében volt jelentős változás, hiszen korábbi kontinentális szerepén túllépve, immár a nemzetközi erőviszonyok alakításában is növekvő szerepet kezdett betölteni. Nem érték sem gazdasá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.16>

2019. XII. évfolyam 1. szám

gi, sem társadalmi megrázkódtatások, amelyek bármilyen módon megtörhették volna fejlődésének ütemét. Az USA képes volt az első világháborúban játszott katonai szerepét stratégiai politikai és gazdasági-pénzügyi befolyásszerzésre konvertálni és ezzel megkerülhetetlen szereplője lett az európai folyamatoknak is.

A fenti körülmények elkerülhetetlenül hatással voltak a római katolikus egyházra is. A változások érintették magát az egyházat is, de ennél sokkal nagyobb mértékben érintették a hívőket az Óceánon innen és túl.

Történelmi és geopolitikai szempontból vizsgálva feltétlenül megemlítendő, hogy az első világháború volt az első olyan széles körű fegyveres konfliktus, amelyben a szemben álló feleket kizárólag politikai, katonai, hegmonisztikus megfontolások vezérelték, és a harcoló felek közötti vallási különbségek sem ürügyként, sem motivációként nem játszottak szerepet az ellenségeskedésekben. A katolikus országok, az Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország részvétele az egyik oldalon sajátos jelentőséget kapott Franciaország hadba szállásával a másik oldalon, az Antant államai között. A lutheránus Németország hozzáállása teljesen világos volt: minden erőforrását mozgósította a háború sikeres megvívása érdekében és figyelmen kívül hagyta a Vatikánból érkező békekezdeményezéseket. Ebben a helyzetben a nemzeti katolikus egyházak szerepe az eszmei, spirituális és lelki támasz biztosítása volt az egyes országok kormányai részére.

Az önmagukban is bonyolult, háborús viszonyok között sajátos problémát jelentett, amikor a fronton katolikus hatalmak álltak szemben egymással. Ezt, a kormányzati rendszereken – monarchia versus köztársaság – ellentéten messze túlmutató szembenállás feloldására a Szentszék nem talált megoldást. A XV. Benedek pápa vezette apostoli anyaszentegyházat meglepte ez a konfliktus a katolikus országok között. Már szinte tapinthatóak voltak a változások, és a rendkívül kis területre visszaszorult pápai államnak megoldást kellett találnia az egész egyházat nyomasztó probléma-komplexumra, így arra is, hogyan tudná a világi létben kialakult ellentéteket elsimítani, felhasználva saját spirituális, vallási befolyását az anyagi – politikai, gazdasági, társadalmi, katonai – világ körülményei és érdekviszonyai között, és egyúttal hogyan lenne képes saját fizikai körülményeit megerősíteni, visszaszerezni a politikai és diplomáciai kezdeményezést? A háború kitöréséhez vezető konfliktusok és körülmények jellege miatt a Szentszék egyszerre több célt is követő erőfeszítése, hogy a béke érdekében közvetítsen a harcoló felek között, minden oldalon süket fülekre találtak.

A Szentszék gyengeségének oka leginkább a korábbi konfliktusok eredményeként kialakult geopolitikai állapotok, valamint a háború alatti helyzet különbségében fedezhető fel. Az államok közötti szembenállások huszadik századig terjedő történelmének nagy részében a pápai állam és személyesen Özsentsége a Szentszék politikai befolyására, a világ-egyház hatalmára és tekintélyére támaszkodva képes volt lecsendesíteni, sőt, rendezni a fegyveres konfliktusokat. Tette ezt az európai gyökerű kultúrák jelentős részében elfogadott, legmagasabb szintű földi ítész szerepében, aki megítéli és mérlegre helyezi az uralkodók, az országok és az egyház érdekeit, és ebből kiindulva – az állam és az egyház egységére épülő – a hívők tömegeire nézve kötelező érvényű döntést hoz. A történelmi

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.16>

2019. XII. évfolyam 1. szám

viharok, mint például az egységes olasz állam kialakulása és a Róma elfoglalása az Olasz Királyság csapatai által 1870-ben, nemcsak területének nagy részétől, hanem a nagyhatalmakra gyakorolt befolyásától, tekintélyétől is jelentő mértékben megfosztották a Pápai Államot és vele a Szentszékét. Ennek egyenes következménye volt a közvetítői szerep hatástalansága.² Ennek legékességzőbb bizonyítéka az Szentatya békéltető kísérletének visszautasítása, vagy figyelmen kívül hagyása mindkét harcoló fél részéről, 1914-ben. XV. Benedek pápa megkísérelte, hogy közvetítsen a hadban álló felek, az Antant és a Központi Hatalmak között a karácsonyi fegyvernugvás érdekében.

Történelmi jelentősége lehetett volna a Szentszék által 1917. augusztus 1-én hét pontos békejavaslatnak. Ezt a kezdeményezést az Antant hatalmak az általuk 1915. április 26-án megkötött Londoni (titkos) Szerződés alapján utasították el. Ebben az okmányban az aláírók – több más, a háború utáni területi rendezésre vonatkozó kitétel mellett – kötelezettséget vállaltak, hogy figyelmen kívül hagyják a pápai béke-kezdeményezéseket, melyben megbékélésre szólít fel a Központi Hatalmakkal.³

Ha tüzetesen megvizsgáljuk az 1917-es béketervet, észrevehetjük, hogy néhány gondolatát csak a második világháború után, az Egyesült Nemzetek Szervezete létrehozásakor kezdték alkalmazni a nemzetközi kapcsolatok jogában. Később ezek megjelentek az 1975-ös Helsinkii Záróokmányban, mely a modernkori nemzetközi kapcsolatok egyik alapkövévé vált, vagyis az 1917-es béketerv jelentősen, több évtizeddel megelőzte a korát. Érdemes felsorolni, melyek voltak ezek az alapelvek:

1. A Szentatya terve alapelveként jelenti ki a részrehajlás elutasítását, az elfogulatlan-ságot, mivel valamennyi ember a Mindenható egyformán szeretett gyermeke. Megjegyzendő, hogy az adott helyzetben ez volt az egyedüli lehetséges és logikus hozzáállás a Szentszék részéről.⁴ Ez az elfogulatlan-ság nélkül a háború által meggyötört országokban olyan érzelmek és abból eredő cselekmények törhettek volna felszínre, amelyek eredményeként a hívők jelentős tömegei fordultak volna el az adott ország klérusától, ha az támogatta volna a Szentszék esetleges részrehajló álláspontját.⁵ Az egyház mindenképpen óriási veszteséget szenvedett volna, mind az aktív vallásgyakorlók, mind általában véve a hívők száma, mind pedig saját befolyása és hatalma tekintetében.

² Nem mellékes, hogy az egyház és az állam elkülönítésére először Mexikóban, 1875-ben került sor. Ezt követte Franciaország 1905-ben és Portugália 1911-ben.

³ Lásd: The Treaty of London [https://www.lib.byu.edu/index.php/The_Treaty_of_London_\(1915\)](https://www.lib.byu.edu/index.php/The_Treaty_of_London_(1915))

⁴ Lásd: firstworldwar.com/primary_documents/Pope_Benedict_XV's_Peace_Note_of_1_August_1917

⁵ Elméletben még egy ennél veszélyesebb helyzet is előállhatott volna, amikor a háború és a részrehajlás sújtotta tömegek az ország klérusával együtt fordulhattak volna szembe a Szentszékkel, amennyiben a klérus a tömegeket támogatta volna a Szentszékkel szemben. Egy ilyen helyzet komoly veszélyt jelentett volna a Szentszék politika pozícióira és általános tekintélyére. A „lázadó” kockáztatták volna, hogy kiközösítéssel sújtják őket, annak minden következményével, de azt is látni kell, hogy az adott időszak, történelmi kor feltételei között nem állt fenn annak veszélye, hogy bármely katolikus ország klérusa szembe helyezkedjen a Szentszékkel. Ezt az egyházban alkalmazott kánonjog sem teszi lehetővé.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.16>

2019. XII. évfolyam 1. szám

2. A béketerv egy másik fontos pontja volt annak rögzítése, hogy jogi úton egyezségekre kell jutni a fegyverzet csökkentéséről egy olyan szintre, amely elégséges a közrend biztosítására és az ország biztonsága garantálására.⁶ A minimális elégséges erő elve csak az 1980-as években, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között a stratégiai nukleáris fegyverek korlátozásáról szóló tárgyalásokon vált gyakorlattá.
3. A béketervben szerepelt egy választott bíróság felállítása is, amely a béke fenntartása ügyében lett volna jogosult eljárni. A bíróságnak joga lett volna szankcionálni az államokat, amelyek megsértették, vagy nem teljesítették az egyezményes normatívákat.⁷ Ez az elv három intézményben öltött testet: az 1919-ben megalakult Népszövetségben, majd az 1921-ben létre hozott Hágai Nemzetközi Bíróságban és végül az 1945-ben megalakított Egyesült Nemzetek Szervezetében.
4. A béketerv célul tűzte ki a népek közötti kommunikációt akadályozó tényezők lebontását. Ezen túlmenően, ki kellett volna dolgozni a szabad tengeri hajózás rendjét.⁸ Majdnem két évezredes harc után, melyet a tengeri hatalomért versengő országok és a tengeri kijáráttal nem rendelkező hatalmak vívtak, a szabad hajózás elvét először 1982-ben a Nemzetközi Tengerhajózási Egyezményben kodifikálták.
5. Ami az Ausztria és Olaszország, valamint Németország és Franciaország közötti területi vitákat illeti, a pápai tervben kifejezte annak reményét, hogy a felek úgy kezelik majd a problémát, hogy lehetséges legyen a megbékélés az igazságosság és gyakorlatiasság jegyében, a tartós béke és a leszerelés érdekében. Nem kell sokat keresgélni, hogy meglássuk, mennyire előremutatóak, modernek és haladóak voltak ezek a gondolatok. XV. Benedek pápa szerint ezek az elvek kellett volna, hogy a politikusokat vezessék, amikor Örményország, a Balkán-félsziget és Lengyelország sorsáról döntöttek.⁹

Az első világháborúnak az egyes országok egyházára vonatkozó következményei, ideértve a latin-amerikai országokat is, csak néhány év múlva váltak érezhetővé. Ennek több oka is van, csak néhány a legfontosabbak közül:

- Az 1919-1922 Versailles – Washingtoni békerendszer politikai – területi döntései az 1921-1922-es migrációs tendenciákban jelentek meg. 1921-ben lezárult az úgy nevezett opciós időszak, amikor a békeszerződés értelmében más államok fennhatósága alá került területeken élő, nem az adott állam állampolgárságával rendelkező személyek eldönthették, mely ország állampolgárai kívánnak lenni, megőrzik-e korábbi állampolgárságuk, vagy az új államét kívánják felvenni? Ennek migráció-gerjesztő hatásával több, mint nyolcvan évvel később, konzuli szolgálatom alatt is szembesültem.

⁶ Lásd: [firstworldwar.com/primary_documents/Pope Benedict XV/s Peace Note of 1 August 1917](http://firstworldwar.com/primary_documents/Pope_Benedict_XV/s_Peace_Note_of_1_August_1917)

⁷ Ugyanott

⁸ Lásd: [firstworldwar.com/primary_documents/Pope Benedict XV/s Peace Note of 1 August 1917](http://firstworldwar.com/primary_documents/Pope_Benedict_XV/s_Peace_Note_of_1_August_1917)

⁹ Lásd: ugyanott

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.16>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- A gazdasági-pénzügyi következmények súlyos teherként nehezedtek a lakosságra, növekvő veszélyt jelentve ezzel a közbiztonságra is. A megélhetési gondok ismert radikalizációs tényezők, és az adott helyzetben felgyorsították az emigrációs folyamatot is leginkább Kelet-Európából és a Balkánról. Az kivándorlással kapcsolatos ügyintézés, a szükséges okmányok, engedélyek és a jegy beszerzése nem ment zökkenőmentesen, aminek csak az egyik oka volt a hagyományos bürokratikus öntörvényűség. A másik ok éppen a nemzetközi jogi körülmények sajátos jellege volt.
- A transzatlanti utazásokra alkalmas hajók hiánya, illetve a befogadóképességük korlátai, a kikötői kapacitások elégtelensége, továbbá a kivándorlók jelentős száma nagyon lelassította a kivándorlás folyamatát.
- A bevándorlók fogadása az óceán másik oldalán sem ment rendezetten. Ugyan a latin-amerikai országok közül néhányban, Argentínában, Uruguayban és Brazíliában, a mezőgazdaságban és az iparban jelentős volt a munkaerő-igény az extenzív fejlesztéshez, sem a közigazgatás, sem a civil szervezetek és szociális intézmények nem álltak készen nagy létszámú bevándorló csoportok fogadására, elhelyezésére és a beilleszkedésük elősegítésére a fogadó ország társadalmába. A helyzetet nem tette egyszerűbbé az sem, hogy a bevándorlók jelentős részben azokból az országokból származtak, amelyek korábban hadban álltak egymással.

A fenti körülmények között a katolikus egyház politikai és társadalmi szerepe akár erősödhetett volna, amennyiben a Szentszék eredményesen segítette volna elő a megbékélést, a felkorbácsolt indulatok lecsendesítését és a politikai erők, államok, kormányok közötti koordinációt. Ezt – más tényezők mellett – a Szentszék már korábban is említett meggyengült helyzete akadályozta. Az egyes országok klérusa már nem támaszkodhatott a pápai állam vitathatatlan, oszthatatlan és magától értetődő tekintélyére, befolyására a teljesen új nemzetközi erőviszonyok és szövetségesi kapcsolatok feltételei között, így nem tudta sem megállítani, sem közömbösíteni az egyház politikai és szociális tárgyú, kormányzati döntésekre gyakorolt befolyása további csökkentésére irányuló törekvéseknek.

A Versailles – Washingtoni békerendszer igazságtalan, részrehajló jellege nyilvánvalóvá tették, hogy a Szentszék és a klérus minden jó szándék ellenére képtelen volt közvetíteni a szembenálló felek között és elsimítani az ellentéteket. A nagy létszámú bevándorló csoportok érkezése a legkatolikusabb kontinensre, Latin-Amerikába, katalizátorként hatott a már a tizenkilencedik században megindult szekularizációs folyamatokra azokban az országokban is, ahol az állam és az egyház szétválásátása jogilag korábban még nem történt meg. Érdemes kiemelni, hogy Argentína akkor még nem írta alá a Szentszékkal az erre vonatkozó Konkordátumot, Chile ezt 1925-ben megtette.¹⁰

¹⁰ Lásd: Pedro González García: Reformas religiosas, sociales, electorales económicas y políticas de la Constitución del año 33 – promulgadas el 18 de septiember de 1925, Universidad de Chile, Santiago 1927 A témát rendkívül körültekintően feldolgozta Máximo Pacheco Gómez: „La separación de la Iglesia y el Estado en Chile y la diplomacia vaticana” című könyvében Kiadta a Editorial Andrés Bello, Santiago 2004

KÖVETKEZTETÉSEK

1. A hadban álló felek antagonisztikus érdekei és ezeknek az érdekeknek az ellentmondása a katolikus egyház elveinek és dogmáinak, nyilvánvalóvá tették, hogy a történelmi, hadtörténelmi és gazdasági folyamatok nem egyeztethetők össze a Szentszék archaikus álláspontjával.

2. Világméretben is érzékelhetővé vált, hogy az egyház nem képes vezető szerepet játszani a világ több térségét is lángba borító ellenségeskedések rendezésében, különösen akkor, amikor a harcoló felek között vannak olyan országok is, amelyekben a legelterjedtebb vallás a római katolikus. Az eltelt száz esztendőben egyetlen olyan fegyveres konfliktusról van tudomásunk, ahol a szentszéki közvetítés, a pápa közvetlen és személyes közreműködése megbékélést hozott. Ez az Argentína és Chile között a Beagle csatorna három apró szigetének birtoklása miatt kis híján kitört fegyveres összeütközést, valamint az azt megelőző hosszú, időnként változó intenzitású ellenségeskedéseket lezáró béke volt 1984-ben. A közvetítés gyakorlatilag hét évig tartott és a sikerében közrejátszott a vesztes Falkland-szigeteki háború és a polgári kormányzáshoz való visszatérés Argentínában.

3. Az első világháború felgyorsította az állami politika eltávolodását az egyház szándékaitól, gondolatiságától, célravezetőnek és a vallási posztulátumok alapján helyesnek tartott úttól nemcsak az egyes országokban, de nemzetközi méretekben is. Ez a megállapítás különös határozottsággal jelent meg a huszadik század második felének latin-amerikai eseményeiben.

4. Sajátos módon, a XV. Benedek pápa által a béketeremben lefektetett gondolatok rendkívül értékes segítséget nyújtottak a második világháború utáni fegyveres összetűzések rendezéséhez, és nemzetközi jogi elvekké váltak az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia Záróokmányának elfogadásával 1975-ban.

5. Habár a Szentszék politikai befolyása jelentős mértékben csökkent, a társadalmi befolyás megerősítésére szinten azonban tettek lépéseket. Amikor 1922-ben XV. Benedek pápa halála után XI. Piusz foglalta el Szent Péter trónját, az ő kezdeményezésére alakították meg a sok országban már korábban is aktívan tevékenykedő katolikus egyesületeket összefogó Actio Catholicat. Ez a szervezet nem tömegszervezetként fogta össze a hívőket, habár elvben az összes katolikus tagja, de XII. Piusz ezt tagadta. XXIII. János szerint csak azok lehetnek a tagjai, akik eleget tesznek a személyes feltételeknek, „vallásilag képzettek, eleven lelki életet élnek, Isten ügyéért és az Egyházért égő buzgósággal tevékenykednek, és hűségesek a pápához.”¹¹ Ha szakmailag vizsgáljuk, a Szentszék lehetősége az információ-áramlásban való részvételre, az információszerzésre és annak politikai, társadalmi, vagy egyéb célú hasznosítására, a közvetlen politikai befolyás csökkenése ellenére – megváltozott keretek között – de tovább is létezett és létezik. A második világháború után fokozatosan előtérbe került úgy nevezett „népi diplomácia” lehetőségeit, a civil szervezetek biztosította kereteket a Vatikán folyamatosan figyelemmel kísérte és használta mind a

¹¹ Magyar Katolikus Lexikon A – Actio Catholica <http://lexikon.katolikus.hu/>

demokratikus országokban, mind pedig a marxista kormányok által irányított országokban. Ennek feldolgozása azonban egy másik tanulmány témája lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Ruth Hening: Versailles and After 1919 – 1933 Second edition Lancaster Pamphlets 1995
DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203134306>
2. Magda Ádám: The Versailles System and Central Europe Ashgate Variorum, 2004
3. Pope Benedict XV's Peace Note of 1 August 1917 [firstworldwar.com/primary documents/Pope Benedict XV's Peace Note of 1 August 1917](http://firstworldwar.com/primary_documents/Pope_Benedict_XV's_Peace_Note_of_1_August_1917)
4. Pedro González García: Reformas religiosas, sociales, electorales económicas y políticas de la Constitución del año 33 – promulgadas el 18 de septiembre de 1925, Universidad de Chile, Santiago 1927
5. Máximo Pacheco Gómez: „La separación de la Iglesia y el Estado en Chile y la diplomacia vaticana” című könyvében Kiadta az Editorial Andrés Bello, Santiago 2004
6. Magyar Katolikus Lexikon
7. Ádám Anderle: Modernización e identidad en América Latina Szeged, 2005
8. Latin-Amerika: a függetlenség útjai Szeged, 2012 Szerk.: Anderle Ádám
9. Az identitás régi és új koordinátái Palatinus kiadó Szeged-Budapest, 2008

MIRIAM DROPOVÁ¹**What Kind of Person is the Most Liable to Commit Extremist Crimes?****Milyen személy a legalkalmasabb a szélsőséges bűncselekmények elkövetésére?****Abstract**

The article deals with the question what kind of person is the most liable to commit extremist crime. The concept of extremist crime is complex and various and thus different kind of people with different types of actions might constitute different types of extremist crimes. The first chapter offers enumerates specific extremist crimes, defines the concept of criminal. The second chapter describes criminals and their characteristic features with regard to the age, gender, education, social background etc.

Keywords: extremist crimes, age, gender, education, social background

Absztrakt

A cikk azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy milyen személy felelős a szélsőséges bűncselekmények elkövetéséért. A szélsőséges bűnözés fogalma bonyolult és különböző, így a különböző típusú cselekvések különböző fajtái, különböző típusú szélsőséges bűncselekményeket jelenthetnek. Az első fejezetben a szélsőséges bűncselekmények, a bűnöző fogalmának meghatározása szerepel. A második fejezet a bűnözőket és azok jellemzőit írja le, kor, nem, oktatás, társadalmi háttér stb.

Kulcsszavak: szélsőséges bűnözés, életkor, nem, oktatás, szociális háttér

INTRODUCTION

Criminal offenses of extremism, as well as crimes in general, may have at first glance of various perpetrators pachtelov. As well as the form of participation in a criminal act, it can

¹ Armed Forces Academy of Milan Rastislav Štefánik, external doktorand, E-mail: miriam.droppova.1@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8145-2698>

in principle be different on a case-by-case basis. However, if we better analyze specific cases, we focus on the perpetrators' personalities and their characters, social background, childhood, age, gender, education and employment, some common features can be found.

The analysis of these features is important for the possible concept of prevention against crimes of extremism. This requires consideration not only of the judgments relating to these crimes, but also the subsequent podrobný detailed dialogue with their perpetrators. The statistics themselves on the numbers of the accused are insufficient, since they can not be accurately identified and no longer they can not show off offender's motive.

1. DEFINITION OF BASIC CONCEPTS

Criminal law defines the term offender as the one who committed the crime himself. The offender may be a natural person and a legal entity under the conditions laid down by a special regulation. If a criminal offence was committed by two or more persons acting in conjunction (accomplices), each of them has the same criminal liability as the single person who would commit such a criminal offence.

The Criminal Code has begun to devote to the issue of criminal prosecution in matters of extremism in 2009, which is exhaustive.

According to Section 140a, the offenses of extremism are a crime of founding, supporting and promoting a movement aimed at suppressing fundamental rights and freedoms under Section 421, expressing sympathy for a movement aimed at suppressing fundamental rights and freedoms under Section 422, Manufacturing of Extremist Materials under Section 422a, the dissemination of extremist materials according to § 422b, the prevention of extremist materials according to § 422c, Possession of Extremist Materials the denial and approval of the Holocaust, the crimes of political regimes and crimes against humanity according to § 422d, the defamation of the nation, race and belief according to Section 423, Incitement of National, Racial and Ethnic Hatred according to § 424, apartheid and discrimination of a group of persons under Section 424a and a crime committed on a special motive under Section 140 e).²

2. THE RANDOM CHARACTERISTICS

The issue of offenders of extremism is dealt with by several authorities. The Government of the Slovak Republic is also paying attention to it. Regular reports are drawn up on the implementation of the tasks deriving from the concept of combating extremism.

As far as age structure is concerned, by 2011, one of the hallmarks of this type of crime is the group action of predominantly juvenile or those at the age close to that of juveniles. In 2014, it is noted that the accused are juvenils, people aged 18 to 25, but also people aged over 25 years old.

² <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/4/Slovakia/show>

These figures are relatively recent, but the judgement of the offenders might not have become final yet. The Committee of Justice's Security Policy Department (Czech Republic), which in 2012 drafted a very good and detailed analysis of the available court judgments of perpetrators of extremist, racially motivated and xenophobic violent crimes, can be analyzed more accurately from court rulings.

The research phase of the analysis includes 114 court judgments, in which 178 defendants and subsequently convicted offenders were tried. The analysis will have a verifiable value within the range of offenders who were tried in 2004-2009, as most court judgments were collected during that period. Moreover, the termination of a lawsuit by lawful trial is also a lengthy process.

The causes and conditions of extremism can be found in each individual (individual motives), as well as in the whole society (social / social motive). Then we can describe so called subjective and objective causes of extremist behavior and thought. Under subjective causes, we see human characteristics that predispose individuals to extremist tendencies, to the objective causes and factors of the experts is: high unemployment in society (this is also shown by statistics stating that these perpetrators are mostly labor-free, it follows that they may have more time and energy to deal with crime). They are frustrated, mostly unemployed, unskilled, people who perceive the present as not very prospective and do not see a place for their self-realization.

Furthermore, there is a high proportion of unqualified or low-educated people; a higher proportion of immigrants or ethnic or religious groups amongst the rest of the population; the occurrence of racial and religious prejudices and traditions (due to limited cultural and social outlook, uncritical acceptance of opinions, lack of source of information, etc.); predominant political orientation and societal trends, e.g. fashion, the likeness of preferred foreign models, manifested in Germanization, the Americanization of the way of life, the import of characteristic ideologies from abroad.

Theories dealing with personality of these individuals belonging to extremist formation are looking for the causes of extreme behavior in disorders of socialization of an individual, in educational influences (authoritarian education). These individuals usually do not have healthy self-confidence and identify themselves with the strong personalities they see in the role model.

At the same time, we may observe a strong need of these individuals to feel unity and identify with a particular group in which they are received. Attendance to such group then also mediates the individual's satisfaction of his desire for power, the possibility of demonstrating strength, and can bring a certain sense of exclusivity and superiority, all in the safe environment of that group.

It is common for offenders to see a black and white view of the world. They have simple solutions for complex problems. Typical for them is uncompromising in what they consider to be right and desirable. Persons sometimes appear to be inclined towards messiah (lacking in the material movement that is typical of the above-mentioned crimes) and megalomania and can have a high intellectual level.

In our latitudes, statistics show that the perpetrators of these crimes have more basic education, respectively. secondary education with an apprenticeship certificate. This, however, does not denote the intellect that the offenders have. The propensity to extremism is often the cause of a reduced differentiation and evaluation ability, what is good and what is wrong, what is normal - and vice versa - what is normal and out of the ordinary. In the view of the structure of extremist groups, one can find among their members and supporters mainly young people.

This state of affairs is due to their inadequate life experience (ignorance of history, misunderstanding of the consequences of their actions, inability to recognize propaganda, manipulation, tendency to perceive the ideology uncritically, ignorance of information distortion, etc.). This fact was also confirmed by the analysis. According to it, most of the perpetrators of violent crime with elements of extremism are aged 18-21.

On the other hand, in terms of total value, extremist crimes (not just violent) predominate those among 21-29 years old. It is also related to the adolescence of a human being and the formation of personality as a process. Not for nothing, this so-called adolescent period is called a period of defiance. The individual tends to deny established ways of thinking and acting. This is an age-old period associated with the constant search for your place. That is why the extremist group for a young person can be attractive - because of the certainty of the background it provides, the feeling that they are including somewhere.

During the adolescence the peers and their influences pay a bigger role. In connection with the aforementioned, a study of the Security Policy Department of the Ministry of the Interior of the Czech Republic has produced a study titled Qualitative description of the personality psychology of the perpetrator of extremist, racially motivated and xenophobic criminal offense. We can divide the category of the Young Extremist into two basic types.

The first type is an aggressive, impulsive individual, who has a problem with self-control, and has a reduced frustration tolerance. It shows up with an inconsolable behavior and is egoistic, indifferent to the the surroundings.

The second type does not show signs of aggressiveness or impulsivity because it is well controlled. It does not show distinctive features of dissociation, but it is too dependent on the group to which it is proclaimed and within which one satisfies the need to belong, it strengthens the importance for real feelings of insecurity and dissatisfaction with oneself. Rather than aggression, impulsiveness and lack of self-regulation, the fear of exclusion from the group is characteristic of this individual.

The Special Prosecutor's Office, under which the crimes of extremism from January 2017 belong, dealt with the offence of vandalism containing the extremist motives of 11 years old boy. In such cases, NAKA investigators must decide, in accordance with the Code of Criminal Procedure, to postpone the case, since it is not possible to take criminal responsibility against him for the low age of the offender. However, the Office of the Special Prosecutor's Office will closely monitor within the Inter-ministerial Commission of Experts the solution of this matter outside the criminal law in order to prevent recurrence of similar cases.

Certainly, however, it is necessary to realize that not every young teenager is an extremist, and not every extremist became extremist in the process of adolescence. As it has already been mentioned, the perpetrators of these crimes usually do not see a place for their self-realization. The starting point for themselves is seen in aggression, which can also be changed in self-destruction. Interestingly, most convicted offenders report that they had a smooth childhood in the family, only some perpetrators were from an incomplete family, respectively had a problem with their parents, whether due to strict education or alcohol dependence.

The analysis states that this crime is perpetrated most often by persons socially disturbed, people where the process of social incorporation and social firewall has failed. That is why the offenders can often find disorders in the area of emotivity, impulsivity. Another type is so called Frustrated neighbor, committing crime on the basis of certain conflicts. The perpetrator is then an older person who is committing violent extremist crime for the first time, is employed and we might look for him in a higher age category.

Criminal offenses are generally perpetrated within their domicile. Perhaps the best known case in this case would be the case in Devínska Nova Ves, where several people died and were injured in September 2010.³ It would be interesting to follow this process not only from the point of view of qualifying the act, but also of motive.

The greatest surprise in the division of perpetrators will be so called perpetrator of a Roma ethnic group who attacks with a racial or xenophobic motive. In this type (as in the so-called frustrated neighbor), there can be no talk of extremeism in the true sense of the word. They are individuals who do not organize themselves in associations and movements. Their crime therefore carries elements of racial intolerance and is more of an individual expression than a grouping. At the same time, their criminal activities are not organized and often arise as a result of situational conflicts.

Criminal offenses with an element of extremism and violence are most often carried out in public spaces such as streets, squares. Other frequent venues are: bars, discos, games and restaurants - places where alcohol can be consumed and then enjoyed, especially in the more advanced evening and night time - until 12:00 pm when the likelihood of committing the crime is greatest after midnight on the contrary, it is declining (probably due to the too high proportion of alcohol in the blood). The above-mentioned criminal activity is also committed at home or accommodation of victims. The perpetrators commit crimes mainly in the premises of their permanent residence or the actual place of residence. However, if the perpetrator in the past has been shown to belong to the movement of right-wing or left-wing extremism, the offender has decided to move the crime scene away from the place where he lives or, is staying.

Drinking alcohol, which reduces barriers and increases aggression, and the impact of a group in which, as already mentioned, young people often need to exist, plays a big role. It

³ <https://www.bbc.com/news/world-europe-11129844>

acts as a strengthening factor in offending and at the same time dampens any feelings of guilt and conscience. This crime is in most cases committed in the form of complicity.

Quite often the offenders are members of the formations people of low age - ie. persons who are not criminally liable. With the age of perpetrators, the portion of this form of participation in a criminal act decreases. They are individuals who do not organize themselves in associations and movements. Their crime therefore carries elements of racial intolerance and is more of an individual expression than a grouping. At the same time, their criminal activities are not organized and often arise as a result of situational conflicts.

However, the number of older members of the right-wing movements, who have been active members of them for a long time, has begun to rise at a time when the analysis has arisen. It is mainly related to the trend of the transfer of crime in the public sphere to thoroughly prepared activities in anonymity, so very often in CYBERSPACE in this context, it is possible to mention a circle of relatively intelligent and educated individuals who can plan actions, communicate with abroad and at the same time create an impressive ideology for others.

Borderline statistics still show that men tend to have a greater tendency to commit crimes with an extremist element. It should also be recalled that the crimes are often committed with elements of violence and hooliganism, and this feature is not a general fact for women in committing crimes. These types of crime are more likely to commit cyber-space, if at all.

CONCLUSION

It is clear from the above that the greatest tendency to commit extremist crimes have young. They can be used more easily, misused to disseminate ideology, but especially to commit crimes. Frequent trigger is the use of alcohol, especially in public places, where follow-up actions are followed. Not least dangerous is the environment of the cyberpriest recently due to anonymous anonymity. Even people who can not join the company (whether work or social) and adopt standards can become smugglers.

There is no single profile of a person likely to become involved in extremism and the process of radicalisation is different for every individual.

BIBLIOGRAPHY

1. <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/4/Slovakia/show>
2. Act No. 300/2005 Coll. (Criminal Code of the Slovak Republic)
3. Qualitative description of the personality psychology of the perpetrator of extremist, racially motivated and xenophobic criminal offense
4. <https://www.bbc.com/news/world-europe-11129844>

HORVÁTH LÍVIA¹**Táplálkozásunk átalakulása és a haderőt is érintő civilizációs megbetegedések kapcsolata****The Contact of Nourishment and the Civilizational Sicknesses****Absztrakt**

A XX. és XXI. században a technológia rohamos fejlődése, az innovációk és a társadalomban bekövetkező változások eredményeként megváltoztak táplálkozási szokásaink, az ételeink sem a „régiek.” A tartósított finomított élelmiszerek növekvő fogyasztása miatt szignifikánsan nő a társadalomban az elhízás és az ezzel kapcsolatos anyagcsere-betegségek száma is. Az ételallergiák, ételintoleranciák egyre nagyobb számban jelennek meg atipusos tüneteket okozva, (fejfájás, étkezés utáni álmoság, puffadás stb). Cikkemben a teljesség igénye nélkül térek ki a tartósított élelmiszerek fogyasztásának egészségügyi következményeire, valamint egy rövid áttekintést adok a hadiélmezés átalakulásáról.

Kulcsszavak: elhízás, élelmiszerallergia, élelmiszerintolerancia

Abstract

Due to technological development, innovation and social changes our eating habits have changed in the 20th and 21st century. Food allergies and food intolerances are becoming more and more prevalent, causing atypical symptoms like headache, distention and feeling sleepy after meals.

Keywords: obesity, food allergies, food intolerances

BEVEZETÉS

Nemcsak napjainkban, de amióta hadseregek léteznek, a katonai logisztika alapvető feladata volt a katona ellátása megfelelő minőségű és mennyiségű étellel. A XXI. században egyre korszerűbb fegyverek, pilóta nélküli repülőgépek jelennek meg, de vajon tudja-e a katona a fegyverét használni, ha éhes. Napóleon szavait idézve „csak a korgó gyomrok

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem-National University of Public Service, E-mail: horilivi@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8213-3936>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.18>

2019. XII. évfolyam 1. szám

forradalma veszedelmes.” A technológia fejlődésének köszönhetően újabb és újabb fegyverek látnak napvilágot, azonban az élelmiszerellátás megakadályozásánál nincs hatásosabb fegyver az ellenséggel szemben. Jó példa erre, hogy I. Lajos király azzal kényszerítette megadásra mind Rómát, mind Velencét, hogy lehetetlenné tette a városok élelmiszerutánpótlását. A kiéhezett lakosság ezután megadta magát. [1]

A táplálkozásból adódó megbetegedések egyre növekvő tendenciája, világméretű probléma. Ennek oka egyrészt a nem egészségtudatos táplálkozás, másrészt becslések szerint a szennyező anyagok mintegy 10 százaléka a levegővel, 20 százaléka a vízzel, a maradék 70 százalék pedig a fejenként évente elfogyasztott, több mint fél tonna élelmiszerrel jut az emberek szervezetébe. [2] Az élelmiszerekbe az egyes káros összetevők szándékosan kerülnek, ilyenek az élelmiszer valamilyen tulajdonságát javító, E-számmal jelölt adalékanyagok, melyekből évente körülbelül 3 kilogrammot fogyaszt egy átlagos lakos.

A nagyobb problémát azok a vegyi anyagok jelentik, amelyekről nem is tudunk, vagy egy esetleges konyhatechnológiai alkalmazás során nem gondolunk rá (pl. nitrát). Sokféle vegyi anyag akaratlanul, ezért ingadozó mennyiségben jut élelmiszereinkben.

Lehetséges szennyező források a növényvédő és állatgyógyászati szerek maradványai, a csomagolóanyagokból esetlegesen kioldódó, és a termékbe a szállítás, a feldolgozás, vagy a konyhai ételkészítés folyamán bekerülő vegyi anyagok is. [2]

Emellett a XXI. századi westend étrendet vizsgálva, a túlzott energiafogyasztás, a túlzott hús-, zsír- és a koleszterin-fogyasztás, a cukorfogyasztás, a konyhasó-fogyasztás, alkoholfogyasztás, alacsony diétás-(élelmi)rost-fogyasztás, az alacsony vitamin- és ásványianyag-fogyasztás jellemezte. A tartósított élelmiszerek bevitelére jellemző a mai fejlett országok társadalmára, beleértve a haderőt is. [3] Ennek következménye a Magyar Honvédség állományában a táplálkozással kapcsolatos megbetegedések egyre nagyobb számú megjelenése; többek között az obesitas (elhízás) és az anyagcsere-betegségek. [4] Az elmúlt évek szűrővizsgálatai alapján megállapítható, hogy a katonák 40%-ának testsúlyfeleslege van és minden ötödik elhízott. [4]

Ezt igazolja az, az elmúlt években a haderő egészségvédelmével foglalkozó értekezés, amelyben Sótér Andrea a haderő táplálkozására is kitér. A disszertációban a bemutatott kérdőíves felmérés alapján n=564 személyen vizsgálta a katonák táplálkozási szokásait, meghatározta az egészségfejlesztési irányokat a személyi állomány időszakos egészségügyi szűrővizsgálatainak tükrében. A haderő is a társadalom részét képezi, így őket is érinthetik a napjainkban tömegjárványszerűen terjedő civilizációs kórképek, pl. elhízás, különböző emésztőrendszeri panaszok, anyagcsere-betegségek. Ezt igazolja az a felmérés is, amelyben a Magyar Honvédség 12 alakulatánál a megkérdezettek több mint a fele, 55%-a vélte magát túlsúlyosnak (átlag 9,2 kg-mal), de csak 37% jelölte meg, hogy testsúlyát szeretné csökkenteni. [5]

Az elhízás napjainkban a közepesen fejlett és az iparilag fejlett országok egyik legnagyobb népegészségügyi problémája. Mára az elhízást a WHO, az Egészségügyi Világszervezet hivatalosan is világjárvánnyá nyilvánította. Az orvostudomány fejlettsége ellenére az elhízás nehezen kezelhető betegség, ami a szervezet raktározott zsírszövetének lassú,

akár több évtizeden keresztül tartó felszaporodásával járhat. Az elhízás általában primer típusú, azaz a túlzott energiabevitel, a helytelen táplálkozás miatt alakul ki, súlyosbító tényezőként jelentkezhet a rossz genetikai háttér, a stressz, a mentális megterhelés miatti fölösleges nassolás.

Ritkán, de előfordulhat, hogy az elhízás hormonális betegségek hatására lép föl. Ezt szekunder típusú elhízásnak nevezik. [4]

A Magyar Honvédség élelmezését részben a társadalomban tapasztalható, élelmezéssel kapcsolatos kihívások, részben az állomány elvárásai befolyásolják. A honvédség állományában szolgáló katonák a társadalom részét képezik, ezért a társadalom változásai hatnak az egész területre, ugyanakkor a katonák alapszocializációját meghatározza a társadalom is. A táplálkozáskultúra a világon mindenütt, térben és időben, koronként változott és folyamatosan változik. A magyar táplálkozáskultúrára jellemző, hogy erősen differenciált, több tényezőtől, így a lakhelytől és tradícióktól is függő szokásrend, amely az évszázadok során alakult, fejlődött, változott.

Korunkban a felgyorsult, rohanó világ magával hozta a korábbi családi, közös, nyugodt étkezések megszűnését, ezek helyébe léptek a gyorséttermek, büfék, kifőzdék, ahol a rendelkezésre álló rövid ebéddidőben gyorsan lebonyolítható a napközbeni étkezés. Kialakult a szervezett tömegétkeztetés, közétkeztetés. Ennek az időszaknak részesei a honvédség állományában szolgálatot teljesítő személyek is.

A korszerű, egyidőben sok embert ellátni képes közétkeztetés szakemberek által tervezett és szervezett körülmények között zajlik. A honvédségi állomány igényeinek felmérésével és biztosításával el lehet érni a katonák elégedettségét, aminek alapfeltétele a minőségi, változatos és ízletes étrend kialakítása. [6]

Azt, hogy ez a téma mindenkor aktuális, alátámasztja, hogy a Magyar Honvédség állományában az egészséges étkezés bevezetésével, és ezzel párhuzamosan az egészségügyi táplálkozás elveinek és gyakorlatának megismertetésével megelőzhető a táplálkozással kapcsolatos betegségek, így az elhízás és a különféle anyagcsere-betegségek kialakulása is. A kiegyensúlyozott táplálkozás az életfolyamatok működéséhez, a munkavégzéshez szükséges energiát, a testépítő fehérjéket, az energiát szolgáltató zsírokat és szénhidrátokat, az anyagcsere szabályozásban résztvevő vitaminokat és ásványi anyagokat olyan mennyiségben és arányban tartalmazza, ami optimálisan biztosítja az egészség megtartását, a betegségek megelőzését. A fejlett országok népbetegsége az elhízás lett, míg a fejlődő régiókat elsősorban a tömeges éhezés jellemzi. [3] Az azonban kétségtelen, hogy a katonai vezetők az évek során megtapasztalták, állományuk legmagasabb szinten tartásához elengedhetetlenül szükséges biztosítani a tápanyagban gazdag, változatos élelmezést. [2]

TÖRTÉNELMI KITEKINTÉS

A hadvezetés már az ókori Rómában is nagy figyelmet fordított a katonák megfelelő tápanyagbevitelére. A múltbeli hadiélelmezés irodalmából jelentősebb művekként említeném

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.18>

2019. XII. évfolyam 1. szám

meg Kövesi Károly „Életviteli útmutató”-ját, valamint Vágner Béla „A hadiélmezés fejlődése ókortól napjainkig” című cikkét. [2,7] A két mű történelmi áttekintést ad a katonák ételmezéséről a római kortól napjainkig. Felhívja a figyelmet napjaink felgyorsult életmódjának hatásaira és bemutatja ezek következményeit a táplálkozásra fókuszálva. A cikk terjedelmi okok miatt nem tér ki részletesen a hadiélmezés változására, de összességében elmondhatjuk, hogy a táplálkozás alapját akkoriban a gabonafélék, az azokból készült kásák, a szalonna, a hús, sajt, a só, az ecet és bor képezte. Az ételeket javarészt helyi alapanyagokból maguk állították elő, jóval kevesebb volt az élelmiszerekben alkalmazott vegyi anyag, az élvezeti cikkek fogyasztása is mérsékeltebb volt. [2, 7] Az első világháború végére a hadseregen belül létrehoztak egy külön egységet, amelynek feladata a katonák étkeztetésének biztosítása volt. Ezt az egységet nevezték el hadtápnak, vezetőjüket hadtápbiztosnak. Kialakultak az ellátási normák, amelyeknek rendszere a mai napig létezik. [7] A szakirodalomban az étkezési normákról először Gion Béla PhD értekezésében olvashatunk. [8.] Az értekezésben a szárazföldi csapatok béke és hadi ételmezési normáinak kialakítását, a normaképzés alapjait mutatja be, továbbá elemzi a Magyar Néphadsereg háborús és békeidős ételmezési normáit, a normaképzésre ható tényezőket és felhívja a figyelmet a normarendszer korszerűsítésére. [8]

Jelenleg a katonai étkeztetés a viszonylag új jogszabály, a 2018/14 HM. rendelet alapján történik. Ez a jogszabály a korábbihoz hasonlóan (22/2006. (VIII. 8.) HM rendelet) a Magyar Honvédség ételmezési ellátásáról a Magyar Honvédség személyi állományának beosztásától és fizikai igénybevételétől függően más-más ételmezési normát határoz meg. Az ételmezési normák különbözőségéből adódik, hogy az igényjogosultak tápanyagbiztosításának mértéke eltérő. A jogszabály a korábbi rendelettől eltérően szabályozza az étkezési időket. Munkaidőre, szolgálatteljesítési időre eső főétkezésen

7.§a) „reggelit kell érteni, ha a tevékenység 07:00 óra előtt kezdődik, 08:00 óra előtt nem ér véget és időtartama legalább a 4 órát meghaladja,

b) az ebédet kell érteni, ha a munkavégzési, szolgálatteljesítési idő a 12:00 óra és a 14:00 óra közötti időszakot érinti, és időtartama eléri a 4 órát, és

c) a vacsorát kell érteni, ha a tevékenység időtartama eléri a 4 órát és nem fejeződik be 17:30 óra előtt.

(4) A (3) bekezdésben meghatározott rendelkezés a 24 órás ór-, ügyeleti és készenléti szolgálatok esetében értelemszerűen alkalmazandó azzal a megkötéssel, hogy részükre szolgálatonként háromszori főétkezést és egy ételmezési pótlékot kell biztosítani. A 12 órás szolgálatba vezényelt személyi állomány ellátását és váltását úgy kell megszervezni, hogy részükre két főétkezés és egy ételmezési pótlék kerüljön biztosításra.”

AZ ÉLELMISZEREK TARTÓSÍTÁSA ÉS EGÉSZSÉGÜGYI HATÁSAI

A XXI. században az élelmiszereink előállítását a tömegtermelés jellemzi, a kisebb helyi termelők szerepe ma már jóval kisebb. A tömegtermelés miatt egyre több vegyi anyag

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.18>

2019. XII. évfolyam 1. szám

kerül élelmiszereinkbe, mint pl. a különböző hozamfokozók, stb. A táplálkozáskultúra az idők folyamán folyamatosan változik, ugyanakkor állandó része életünknek. [7]

A XXI. században a tartósított élelmiszerek, a finomított élelmiszerek növekvő fogyasztása következtében a társadalomban fokozódott az elhízás és az ezzel kapcsolatos anyagcsere-betegségek száma is. [2] Az ételallergiák, ételintoleranciák is nagy számban jelennek meg a társadalomban. Azonban vitathatatlan, hogy a tartósításnak számos előnyös tulajdonsága is van. A tartósítás növeli az élelmiszerek eltarthatóságát és így biztonságosabban szállíthatók. A XVII-XVIII. században világszerte megjelentek a tömeghadzseregek, ami a hátország támogató erejét új elvárásokkal állította szembe. A tartósított élelmiszerek megjelenésével egy több évszázados probléma is megoldódni látszott. A hadjáratok idején ugyanis a katonai egységeket évszázadokig komplett gulyák és nyájak követték, melyek könnyű prédát jelentettek az ellenség portyázóinak is. Ez a probléma a XIX. században a hűtőgépek, a tartósított élelmiszerek megjelenésével megoldódott. Ráadásul ezzel egy időben kezdtek kiépülni a vasúthálózatok, így – kötött vonalon ugyan, de megoldható volt az élelmiszerek gyors és hatékony utánpótlása. [11]. Az élelmiszerekhez adott mesterséges komponensek egy része adalékanyag, amit pl. tartósításra használnak. Adalékanyag-nak nevezünk „minden olyan természetes, vagy mesterséges anyagot tekintet nélkül arra, hogy van-e tápértéke, vagy sem, amelyet élelmiszerként önmagában nem fogyasztanak, alapanyagként nem használnak, hanem az élelmiszerekhez az előkészítés, a kezelés, a feldolgozás, a csomagolás, a szállítás vagy a tárolás folyamán adnak hozzá abból a célból, hogy a termék érzékszervi, kémiai, fizikai és mikrobiológiai tulajdonságait kedvezően befolyásolja. Hozzáadása azt eredményezi, vagy eredményezheti, hogy önmaga, vagy származéka az élelmiszer összetevőjévé válik. [12] A fogyasztó megfelelő tájékoztatása megkívánja, hogy a felhasznált anyagokat – köztük az adalékanyagokat is – feltüntessék az élelmiszer csomagolásán. Az Európai Közösség kezdetben négy élelmiszeradalék-csoportot állapított meg. A későbbiekben a lista egyre bővült, például az ízfokozók – E620-640 és E950-960 – családjával, melyek elnyomják az ízbeli hibákat. Az élelmiszer-adalékanyagok felhasználásának szabályait az Unióban és így hazánkban is hatályos 1333/2008/EK rendelet írja elő, mely szerint egy adalékanyag csak akkor, és olyan mennyiségben adható élelmiszerekhez, mely a fogyasztó egészségére nem jelent kockázatot, nem vezet félre a fogyasztót, használata technológiailag indokolt és más módon nem helyettesíthető, valamint alkalmazása előnyökkel jár (pl. megőrzi a tápértékét, vonzóbb lesz a megjelenése) a fogyasztó számára [12].

Néhány élelmiszeradalék-csoport:

- Színezékek: E100-E199.
- Tartósítószerke: E200-E299.
- Antioxidánsok: E300-E399.
- Emulgeálók, stabilizálók, sűrítők és zselésítők: E400-E499

A fentiekből is látszik, hogy a feldolgozott élelmiszerek csomagolásán az adalékokat az E betűvel és egy kóddal jelölik. Ezt a jelzésrendszert a hajdani Európai Közösség még az 1960-as években dolgozta ki a kémiai elnevezések megértéséből származó nehézségek

elkerülése érdekében. Ezek ízesítők, édesítők, színezékek, antioxidánsok, emulgeátorok stb. Mind kipróbált, bevizsgált (OÉTI és WHO) anyagok, de bizonyos esetekben különösen az arra érzékeny személyeknél allergiás, illetve toxikus tüneteket válthatnak ki. Van azonban néhány adalékanyag, amelyet külföldön betiltottak, mert csak később derült ki károsító, toxikus, mutagén, karcinogén hatásuk. Például a WHO vizsgálata szerint az E 161g (kantoxantin) májkárosodást, az E 413 (trogantmészga), pedig erős allergiát válthat ki. Az USA-ban az E 123 (amarant) be lett tiltva. Ma Magyarországon az adalékanyagok jelenlétét az élelmiszerek csomagolásán fel kell tüntetni. Az élelmiszer adalékok veszélyesek is lehetnek, ha egy ember allergiás rá, és arról nem tud, sok esetben a tünetek atípusosak [13]. Cikkemben az ételadalékok közül csak egy-egy példán szemléltetem azokat, amelyek klinikai tüneteket válthatnak ki.

KLINIKAI TÜNETEKET OKOZÓ ÉTELADALÉKOK

A NITRITEK ÉS NITRÁTOK – E249-252

A pácolt húskészítmények állandó alkotói. [12] Ezenkívül jelentős mennyiségben fordulhatnak elő a primőr zöldségekben – salátában, spenótban, retekben – a nitrogéntartalmú műtrágyák helytelen alkalmazása miatt. Alkalmazása állati tápokban is elterjedt. A vegyületcsoport a vér oxigénszállító képességét csökkenti, methemoglobinhoz kötődve cianózist („kékbetegséget”) idéz elő gyermekeknél. [14] A belőlük képződő nitrózamin karcinogén hatású. [10] Kísérletek során DNS-károsodásokat és allergiás tüneteket is igazoltak már. A nitrátokból (E 251-252) a szervezetben mérgező nitritek képződnek. A különböző húspari termékeket is nitrit vegyületekkel tartósítják. A kálium-nitrit a gyorsított érlelésű kolbászok és szalámi-félék, a nátrium-nitrit a sonkafélék (nyers, pácolt), húskok tartósítására alkalmas. Ez azonban, ha a megengedett határértéket nem lépi túl, kifejezetten előnyös lehet, mert véd a *Clostridium botulinum* nevű baktérium okozta kolbászmérgezés (botulizmus) ellen. A szakirodalom szerint a nitrit viszonylag erősen mérgező anyag, embernél a halálos adag 2-6 g testtömegtől függően. [15]

KÉN-DIOXID ÉS SZULFITOK – E220-228

A kén-dioxid fő felhasználási területe a borászat és a világos színű zöldségek, gyümölcsök előtartósítása, a világos színű aszalványok gyártása. Általában nem hőkezelt savanyúságok színének és állagának megőrzésére használják. Ez a vegyületcsoport már kis koncentrációban is károsítja a központi idegrendszert, és erős allergizáló hatása miatt fejfájást, allergiás, asztmás rohamokat idézhet elő. [15] A szulfít típusú vegyületek szintén sok embernél okozhatnak intoleranciát és allergiát is (nátrium szulfít E 221, nátrium metabiszulfít E223 kálium metabiszulfít). Szulfitok az élelmiszerekben bontják a B1 vitamint. Szulfitok találhatóak természetes formában a vörösbortban, de felhasználják őket mesterségesen is, pl. gombanövekedést gátló szerként. Másik nagy csoport a szalicilátok, amelyek természetes formában megtalálhatóak sok gyümölcsben, zöldségben, mogyoróban, kávéban, gyü-

mölcsevekben, sörben, borban. Az aszpirin szintén a szalicilátok egyik képviselője. Az arra érzékeny betegekben a szalicilátok fogyasztása fejfájást, orrfolyást eredményezhet. [12]

NÁTRIUM-GLUTAMÁT SZINDRÓMA 621

Az orvosi szakirodalomban az egyik gyakori és közismert kórkép a Nátrium-glutamát által kiváltott „kínai vendéglő szindróma.” A „kínai vendéglő szindróma,” mint neve is mutatja, általában ázsiai vendéglőkben elfogyasztott erős leves, vagy a szecsuani csirke ételek után jelentkezik. Az ok a kínai ételekben előforduló Nátrium-glutamát. Ez az ízfokozó az emberek kis százalékánál közepesen súlyos allergiás reakciót vált ki, amit többnyire bőrpír, az állkapocs és a mellizomzat megfeszülése, végtagszibbadás, fejfájás és általános gyengeség jellemez. A reakció röviddel a glutamát tartalmú étel elfogyasztása után alakul ki. Súlyos anafilaxiás reakciót még soha nem figyeltek meg. A tüneteket az érzékeny egyéneknél kísérleti körülmények között is reprodukálni lehet. A kórmechanizmus ismeretlen, de a tünetek alapján valószínűsíthető, hogy nem Ig-E által közvetített reakcióról van szó. A legújabb kutatások szerint Na-glutamát nem egyszerűen csak allergiát okoz, de idegi elváltozásokat is, mint pl. Parkinson- vagy Alzheimer-kór. Az összefüggésekre a 70-es években figyeltek fel, amikor hosszabb időt Kínában töltött páciensek egyaránt elesettségről, nyakban, karon és háton érzett fokozott viszketésről, heves szívverésről panaszkodtak. [14] A Nátrium-glutamát finom, fehér, kristályos por, megjelenésében hasonlít a sóhoz vagy a cukorhoz. Érdekes módon nincsen saját íze. Még ma sem teljesen világos, hogy a glutamát milyen mechanizmussal fokozza más ételek ízét. Egyes vélemények szerint a nyelv ízérző receptorainak ingerküszöbét csökkenti, míg mások szerint a glutamát íze a sós, az édes, a savanyú és a keserű mellett az ötödik alapíz. Ez az „umami”, az ízletesség íze. (Umami japánul ízletességet jelent.) Ázsiában nagyon régóta használják a Nátrium-glutamátot az ételek ízének fokozására úgy, mint Európában a sót és a borsot. [16] Korábban a tengeri hínár főzetéből nyerték, ma fermentációs eljárással készül. A Nátrium-glutamát a glutaminsavnak, a fehérjéket felépítő egyik aminosavnak a nátriumsója. A glutaminsav kalcium és káliumsói is ízjavító hatásúak. A glutaminsav számos táplálékfehérjének építőköve, például sajtokban, húsookban, gombafélékben, cukorborsóban és tejben nagyobb koncentrációban mutatható ki. Egy része szabad, más aminosavakhoz nem kötődő formában található. Csak ez a szabad glutamát rendelkezik ízjavító tulajdonsággal. A paradicsom és bizonyos sajtok ízjavító hatása részben a szabad glutaminsav tartalmuknak köszönhető. Sajnos a nátrium glutamát nem csak azok szervezetébe kerül be, akik ázsiai éttermekbe járnak, ugyanis ízfokozóként az európai konyhába is, sőt vegetáriánusok étkezésébe is bekerült. Sajnos a hagyományos élelmiszerek (főként konzervek, levesporok, fűszerkeverékek, fűszersók) bőségesen tartalmaznak Na-glutamátot. A bioélelmiszerekben nem megengedett a Na-glutamát használata. [16] Az ételadalékokra adott reakció lehet allergiás, illetve előfordulhat ételintolerancia is. Az ételallergia az ételintoleranciával szemben a szervezet azonnali, heves reagálása bizonyos élelmiszerekre. Az ételallergia az immunrendszer egyik kóros válasza. Akkor fordul elő, ha az immunrendszer téves módon

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.18>

2019. XII. évfolyam 1. szám

veszélyesnek ismer fel valamely étel összetevőt – legtöbbször a fehérjét –, és beindítja ellene a védekezési reakciót. Az allergia tüneteit akkor látjuk, amikor a védekező ellenanyagok harcra kelnek a veszélyesnek vélt összetevővel. [12] A leggyakoribb allergiát okozó ételek felnőtteknél: tojás, kagyló, halak, mogyoró. Gyermeknél a leggyakoribb allergének a tej, a szója-ételek, a kagyló, a mogyoró. Az ételallergia oka az étel valamely összetevőjével – legtöbbször fehérjével – szemben kialakuló immunrendszeri érzékenység. [12] Előfordulásához a tüneteket megelőzően legalább egyszer már találkoznia kellett a szervezetnek a kérdéses kémiai anyaggal. Legelső alkalommal, amikor az ember elfogyasztja a problémát okozó anyagot, a szervezet veszélyesként ismeri fel. A veszélyhelyzet aktiválja az immunrendszert, aminek eredménye többek között Ig-E ellenanyag termelése. Amennyiben az ételt újra elfogyasztjuk, az nagy mennyiségű, előre legyártott IgE ellenanyagokat és más kémiai vegyületeket (pl. hisztamin) szabadít fel. A szervezet reakciójának a célja eliminálni a veszélyesként felismert anyagot a szervezetből. A felszabadult hisztamin tüneteket okozhat a bélrendszerben, a légzőrendszerben, a bőrön és a szív-érrendszerben. Az immunválasz eredménye az allergiás tünetek megjelenése. A tünetek fajtája attól függ, hol szabadul fel nagyobb mennyiségű hisztamin a szervezetben. Ha az orr-garat részen, akkor az orrvizketéssel, orrdugulással, orrfolyással, garatvizketéssel, gégeödémával járhat. Ha a bőrön, úgy csalánkiütés, ekcéma jelentkezhet. Ha a gyomor-bélrendszerben, akkor hasi fájdalom, hasi görcsök, hasmenés, hányás lehet az eredménye. Sokszor azonban a tünetek keverve jelentkeznek egyszerre több szervben is. Az ételallergia sokszor családon belüli halmozódást mutat, ami az öröklődési lehetőséget veti fel.

Az ételallergia tünetei megjelennek minden egyes alkalommal, bármilyen kevés adag elfogyasztása után. Másik oldalon az étel-intolerancia tüneteinek megjelenése dóziszfüggő [14]. Az ebben szenvedők tüneteik addig nem jelennek meg, amíg a kérdéses ételből nem fogyasztanak nagyobb mennyiséget, vagy nem eszik azt nagy gyakorisággal. Például a laktóz intoleranciás betegek általában minden további nélkül megihatnak egy kis pohár tejet, vagy fogyaszthatják a kávé tejszínhabbal. Tüneteik mindössze akkor jelentkeznek, ha több pohár tejet isznak egyszerre, vagy gyakran egymás után. A diagnózis rendkívül nehéz mert a tünetek aspecifikusak. A puffadásos, székrekedéssel, vagy hasmenéssel, máskor gyomorfájdalmakkal, étvágytalansággal járó tünetek mögött nincs szervi elváltozás. Az orvosi szakirodalomban néhány éve bukkantak fel azok a hipotézisek, amelyek szerint ételintolerancia is állhat a győtrő panaszok mögött. Ételintolerancia jelenlétére utalnak a bőrtünetek (csalánkiütés, ekcéma), a visszatérő emésztőszervi panaszok (hasgörcs, hasmenés, étvágytalanság), a makacs hurut, asztma, a súlyproblémák, továbbá gyermekeknél bizonyos viselkedési panaszok (hiperaktív figyelemzavar) is. Az ételintoleranciát előidéző élelmiszerek között sokszor olyan népszerű "alapanyagok" szerepelnek a legtöbb érintett-nél, mint a tej, a tojás, a gabonafélék, a szója vagy az olajos magvak [14].

A krónikus élelmiszer-érzékenység az emésztőrendszer és az immunrendszer rendellenes egymásra hatásának eredményeként jön létre. A bélfal különböző fokú gyulladása következtében egyes táplálékokkal szemben ugyanis kóros immunreakció alakul ki, és

lényegében ez okozza a tüneteket. Az immuneredetű ételintolerancia kialakulásának oka, hogy az immunrendszer az étel fehérjéit idegenként azonosítja, és az adott étel vagy annak valamelyik alkotója ellen nagy mennyiségű specifikus IgG-antitest termelődik. Ezek felhalmozódnak a szövetekben, és megindul a komplementek aktivációja, melyek gyulladást, autoimmun reakciókat stimulálnak, melyek klinikai megjelenési formája kiszámíthatatlan. Ennek megfelelően, ezeknek a betegeknek a panaszai az egyébként negatív leletek ellenére sem szűnnek. Ilyenkor érdemes ételmisszer-intoleranciára is gyanakodni, mivel a kiváltó ágens kizárása az étkezésből sokat javíthat a beteg életminőségén.

A betegség kialakulásakor a gyakran nem jellegzetes tünetek a kiváltó étel elfogyasztása után hosszú idővel – akár napokkal, hetekkel később – jelentkeznek, és súlyosságuk függ az elfogyasztott étel mennyiségétől. A jelentkező tünetek gyógyszeres kezelésre általában nem reagálnak, azonban a megfelelő étrend kialakításával és betartásával enyhülnek, vagy teljesen megszűnnek. A tápanyagok felszívódása és hasznosítása javulhat az emésztőenzimek szedésével. Természetesen a jótékony hatások az egyén táplálkozási és egészségi állapotától függően változhatnak. Egészséges emberek esetében az étkezések után csökken a teltségérzés, a gyomortartalom gyorsabban ürül, csökken a gázképződés és a székletürítés szabályosabbá válik. Ilyen emésztőenzimek a NEO-PAMPUR gyomor-nyelv-ellenálló-filmtabletta, Pangrol kapszula, Mezymbioforte tabletták. Ételmisszerintoleranciák fajtái: lehet pl. fruktóz, hisztamin (savanyú káposzta után jelentkező fejfájás, nátha egyértelmű jele, glutén, laktóz). [14]

A XXI. században a technológiai (ételmisszeripari, konyhai, tárolási, csomagolási) eljárások során is keletkezhetnek káros anyagok, illetve bizonyos komponensek elbomolhatnak, vagy feldúsulhatnak. Ismert tény, hogy a zöldségekben lévő C-vitamin nagy része elvész a főzés hatására, hiszen a C-vitamin hőérzékeny vegyület. A friss húsokban található aktív aminosav tartalom egyes húsokban érelés során olyan mértékűre emelkedhet, hogy fogyasztásuk megkérdőjelezhető [11]. A főzés, sütés, melegítés, hatására a konyhában gyakran használatos alumínium edényekből, eszközökből használat közben az alumínium kioldódik (például a tejnél). [11,13]

Konklúzióként vonhatjuk le, hogy a kemikálizált fejlett országokban táplálék útján bekerülő vegyszerek hozzájárulhatnak a civilizációs betegségek kialakulásához. Az emberek évente fél tonna ételmisszert fogyasztanak el. [9] Mishio Kushi rákkutató orvos a daganatos kórképet civilizációs betegségnek tartotta, mert a sarkvidékeken, vagy szigeteken a civilizációtól távol élő népek szinte immunisak a rákra, de a többi civilizációs kórképre is, hiszen például a fogromlás, a metabolikus szindróma is ritkán fordul elő náluk. Ennek oka, hogy a sarkvidéken kevésbé feldolgozott nem finomított szénhidrátokat, nem mesterségesen tartósított ételmisszereket fogyasztanak. [14]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.18>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Fontosabb E- adalékanyagok

Anyag	Hatás	Példa	E - számok	Feltételezett hatás	Előfordulás
Színezékek Természetes	Élelmiszerek kozmetikumai, hiszen segítségükkel az áru tetszetőssé, étvágygerjesztővé válik	Kurkuma, E-100, riboflavin E-101 ,	E-100-199		Kenyér, héja
Mesterséges		tartrazin E-102,		Tartrazin allergia, asztma	Üdítők, édeségek
Tartósítósze- rek	Baktériumok, gombák szaporodásnak gátlása	Bifenil E-230, o-fenil-fenol E-231, kálium, nátrium, nitrit E-250-251	E-200-299	Allergia, nitrátok a bélbaktériumok révén nitritté alakulnak	Üdítőitalok, a kenyér, a pékáruk, a saláták, a margarin, a saláta szószok
Antioxidánsok Természetes	Növelik az eltarthatóságot, késleltetik az élelmiszerek kémiai - oxidáció okozta - romlását (pl. A zsírok avasodását, a gyümölcsök megbarnulását)	E-300 aszkorbinsav, E-322 lecitinek, E-330 citromsav, E-331-333 citrátok, stb.	E-300-321	Természetesnél ritka, mesterséges fejfájás, allergiás reakciók, (pl. E223)	Zacskós levesek, rágcsálnivalók, margarinok, majonéz, rágógumi, olajok, pékáruk, fagyalt, marcipán, stb.
Mesterséges					
Sűrítőanyagok	Sűrítésre, zselésítésre állagjavításra, viszkozitás növelése	E-400 alginsav, E-406 agar, E-407 karragén, E-412 guargumi, E-414 gumiarábikum,	E-400-429		E-407 karragén (gyöngyuzumó)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.18>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Anyag	Hatás	Példa	E - számok	Feltételezett hatás	Előfordulás
<i>Emulgeálószer</i>	Nem vegyíthető - fázis (pl. A víz és a zsír) összekeverését és stabilizálja a keverék áll	E-440 pektinek, E-461 metil-cellulóz, E-463 hidroxpropil-cellulóz st	E-430-499		Kolbász, szalámi-féle
Savanyúságot szabályozó anyagok	Savanyú íz tartósítószerként is funkcionál	E-260 ecetsav, E-270 tejsav, E-296 almasav, E-297 fumársav, E-330 citromsav, E-334 borkősav,	E-322-399	Citromsav túlzott fogyasztása hozzájárulhat a fogszuvasodáshoz	Jégkrém, fagyalt,
Aromák és ízfokozók	Elnyomják az ízbeli hibákat	E-620 glutaminsav, E-621 nátrium-glutamát E-626 guanilsav, E-630 inozinsav	E100-199	Nátrium glutamát szindróma	Nátrium glutamát (kínai konyha ételei), virsli, felvágottak,
Egyéb adalékok (viaszok, gázok, habosító anyagok)		Zsírsvak, E-901 méhviasz, E-904 sellak	Klór-dioxid E-926, argon E-938	Iritáció,	Csomagoló-gáz,
Édesítőszer	Édes íz	Fruktóz, glükóz, szacharin E-954, xilit E-967	E-950-969	Hasmenés, puffadás,	Diabetikus sütemények
Mesterséges +természetes édesítőszer					

1. sz. táblázat: Készítette: dr. Horváth Livia Forrás: Tóth Gábor Az E- számokról őszintén

E-1105-1510 újfajta adalékok, melyek nem sorolhatóak egyetlen osztályba sem. Továbbá vannak olyan adalék anyagok, amelynek többféle felhasználása van. A klinikai tünetek sok esetben egyéni toleranciától függenek, és általában egy-egy anyag jellege idézi elő az adott csoporton belül. További kutatást igényel azonban az egyes adalékok egymásra hatása.

A SUGÁRZÁS MINT ÚJ TARTÓSÍTÁSI ELJÁRÁS

A XXI. században egyre több sugárzás éri az embert. Ezt bizonyítja az is, hogy fokozottabban ki van téve az elektroszmognak a különböző távvezetékek, mobil telefonok révén, sőt

táplálékainkat is érheti sugárzás a tartósítási eljárás során. Az ionizáló sugárzások, melyeket az élelmiszeripar is használ, 100 nanométernél rövidebb hullámhosszú, nagyobb frekvenciájú pl. UV-C röntgen és gamma-sugárzás, a nap elektromágneses sugarai. A nem ionizáló sugárzások 0 és 3 pHz. tartományba esnek, ilyen pl. az UV-A és UV-B lézersugár [16].

Az élelmiszeriparban az 1950-es évek végétől *Vas Károly* és *Török Gábor* kezdeményezésére élelmiszer besugárzási kutatások kezdődtek. A kutatások eredményeként Magyarországon először 1972-ben értékesítettek kereskedelmiileg besugárzott élelmiszert, burgonyát. 1977 óta a magyar élelmiszertörvény szabályozza az élelmiszer besugárzást és ellenőrzést. 1986-ban a világon elsőként hazánkban importáltak és értékesítettek besugárzott élelmiszerként vöröshagymát. [18]

Magyarországon az élelmiszerek besugárzását 67/2011. (VII.13.) VM. számú rendelet szabályozza. A WHO és az EU ezt az eljárást eltérő módon engedélyezi. [19] Hazánkban a 67/2011-es VM (VII.13.) számú rendelet rendelkezik az élelmiszerek ionizáló sugár kezeléséről. A rendelet tartalmazza, hogy milyen ionizáló sugárzást lehet használni élelmiszerek tartósítására, mennyi a megengedett dózis, amivel besugározható az élelmiszer. Milyen esetben szabad az élelmiszert sugárzással kezelni, pl. ha nem a jó higiéniai és egészségügyi, gyártási, illetve mezőgazdasági gyakorlat helyettesítésére alkalmazzák. Ismerteti a rendelet, hogy a sugárzás alkalmazható az élelmiszerekből származó megbetegedések előfordulásának csökkentésére, az élelmiszerek romlásának csökkentésére a romlási folyamatok késleltetésével, vagy megállításával és azon organizmusok elpusztításával, amelyek ezt a folyamatot előidéztek. [19] A sugárzással egyes gyümölcsök pl. a szamóca, cseresznye, meggy közül a szamóca tárolási ideje jelentősen növelhető. A csiperkegomba esetén a gomba öregedését lehet késleltetni. A mezőgazdaságban a felmelegedés következtében hozzánk is eljutó Földközi -tengeri kártevő hím legyeket gamma-sugárzással ivartalanítják, hogy a nőtények életképtelen petéket rakjanak le. Cobalt 60 izotópot használnak a hőkezelésre érzékeny zöldségek és gyümölcsök túlérésének megakadályozására, a tengeri gyümölcsök mikroorganizmusainak irtására, az élelmiszerek tárolási idejének növelésére. A fűszerek mikrobaszennyezettsége már 5-6 kGy átlagdózissal kezelve is csökken, a sugárzás az egészségre veszélyes mikrobák szaporodását megakadályozza, és a hőrezisztens spórákat hőérzékenyíti. [16] A szakirodalmi adatok ellentmondásosak az élelmiszerek besugárzásának veszélyességéről. Állatetetés kísérletek igazolták a besugárzott fűszerpaprika és fűszerkeverék veszélytelenségét. Mutagenitási vizsgálatok alapján a besugárzott fűszerek ártalmatlanok. Kérdésesek számomra az élelmiszerek besugárzása általi egészségügyi hatások, illetve közvetlen hatásként említendő, hogy vitamin és tápanyagértékük jelentősen csökken, hiszen megváltozik az élelmiszer struktúrája.

Jelenleg az EU-ban 10 tagállamban van élelmiszer besugárzásra alkalmas intézmény, de további üzemek építését tervezik Kínában és Indiában, valamint Mexikóban is. Az Európai Unióban 2006 folyamán 15 058 tonna élelmiszert kezeltek besugárzással.

KONKLÚZIÓ

Az evés létszükséglet, azaz elengedhetetlen a túléléshez, ahhoz, hogy ne csak túléljünk, hanem egészségesek maradjunk, az ételek minősége is meghatározó jelentőségű. Az étrendünk összeállításánál az ételmezésvezetőnek figyelemmel kell lenni élelmiszereink összetevőinek tartalmára is. A XXI. században az élelmiszerek nagy része különféle hozzáadott vegyületeket is tartalmaz. Ezt igazolja, hogy az ételek 75-80%-a előzetes feldolgozás után kerül az asztalra, a fejlett országokban ma nagyjából tízszer annyi élelmiszer-adalék jut az emberek szervezetébe, mint 30 évvel ezelőtt. Ezek az adalékanyagok, tartósítási eljárások biztonságosabbá, vagy éppen tovább eltarthatóvá teszik a feldolgozott élelmiszereket. Napjainkban azonban egyre több aggodalmat okoznak, ezért fontos tisztában lenni ezeknek az anyagoknak a mibenlétével, előnyös és nemkívánatos hatásaival is. A cikkemben ezért ismertetem egy-egy adalékanyag lehetséges egészségügyi kockázatát és az élelmiszertechnológia változását az elmúlt évtizedekben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Kövesi Károly: Életviteli útmutató, Katonai Logisztika, 2013.21. évf. 2. szám 1-30o.
2. Pál János -Simon Gergely: Vegyszerek a vacsorában, in: Levegő Füzetek, Budapest, 2005,3-6o.
3. Kertai Pál: Megelőző Orvostan, Medicina Kiadó, Budapest, 1999.
4. Novák Attila,– Sótér Andrea, – Rázsó Zsófia.– Juhász Zsolt: Harc az elhízás ellen:A honvéd testalkati program, Honvédségi Szemle, 2017/3, 74o.
5. Sótér Andrea: Az egészségfejlesztési irányok meghatározása a Magyar Honvédség személyi állománya az időszakos egészségügyi szűrővizsgálati eredményeinek tükrében PhD NKE2013 http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/soter_andrea.pdf Letöltés: 2017. május 1. DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2014.006>
6. Nagy József: Étellemezésbiztonság jelentősége a katonák kiszolgálásában, az állomány elégedettségének elérésében, étellemezési kultúrájának fejlesztésében, Katonai logisztika, 15. évf. 2. szám2007, 262o.
7. Vágner Béla: Hadiétellemezés fejlődése az ókortól napjainkig, Katonai logisztika, 1995, 3.évf. 4 191-208. o. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00012/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_1995_4_191-208.pdf Letöltés: 2017. május 7
8. Gion Béla: Szárazföldi csapatok béke és hadi étellemezési normáinak képzése, PhD. értekezés, Budapest,1981
9. 22/2006. (VIII. 8.) HM rendelet A Magyar Honvédség étellemezési ellátásáról
10. 2018/14 (IX.17) HM. rendelet A Magyar Honvédség étellemezési ellátásáról
11. Armbruszt Simon- Füge Kata- Gubicskóné Dr. Kisbenedek Andrea –Szabó Zoltán -Szekeresné dr. Szabó Szilvia- dr. Polyák Éva: Élelmiszer minőségbiztosítás, Medicina Kiadó, 2015.
12. Tóth Gábor: Allergia és Candida kalauz, Kiadó Pilis Vet Bt., 2003.80o.
13. dr. Szabó P. Balázs Élelmiszerek és az egészséges táplálkozás TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014 „Élelmiszerbiztonság és gasztronómia vonatkozású egyetemi együttműködés, DE-SZTE-EKF-NYME „ projekt 2012

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.18>

2019. XII. évfolyam 1. szám

14. Orvosi kézikönyv a családban, Melánia Kiadó, 2004
15. <http://www.tudomanyeseletmod.hu/daganat-vagy-kolbaszmergezes-a-nitrat-es-a-nitrit/> Letöltés: 2018. IX.11.
16. Braun Tibor: Umami: az ízfokozó ötödik alapíz. Egy korszakos jelentőségű, korai japán tudományos felfedezés és találmány, Magyar Kémikusok Lapja, 2017. 1
17. Sebestyén Szilvia: Sugárszennyeződésektől tisztító és makrobiotikus ételek, Kossuth Kiadó, 2012
18. Kiss István: Élelmiszerek sugártartósítása Magyarországon, Fizikai Szemle 1993/7. 263.o
19. 67/2011(VII. 13) VM. rendelet Az élelmiszerek ionizáló sugárzással való kezelésének szabályozásáról
20. <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:282:0003:0019:HU:PDF>
Az EU hivatalos lapja Bizottsági jelentés az élelmiszerek besugárzásáról 2008. 11. 08. Letöltés: 2018. 07.15.

KLISZEK NÉMETH NOÉMI¹**Kritikus infrastruktúra védelem: a keresztény szent helyek védelme****Critical Infrastructure Protection: The Protection of Christian Sacred Sites****Absztrakt**

Jelen dolgozat a kritikus infrastruktúrának, mint a 20-21. század során kialakult új fogalomnak a körülírását követően megvizsgálja a kritikus infrastruktúra rentabilitásának jogi alapját nemzetközi és hazai összevetésben, majd ismerteti a kritikus infrastruktúra védelmének értelmezése után a védelmi koncepció felépítését, különös tekintettel a létfontosságú rendszerek és létesítmények védelmére. A kritikus infrastruktúra kockázatának és mérési módszereinek számba vételét követően rávilágít arra is, hogy a keresztény szent helyek elleni támadások rövid történelmi és globális áttekintése, illetve a jelen helyzet nemzetközi és hazai elemzésének sokrétűsége hogyan vetíti előre a keresztény szent helyek védelmének speciális körülményeit.

Kulcsszavak: keresztény, templom, kritikus infrastruktúra, biztonság, terrortámadás, védelem

Abstract

This publication is dedicated to the study of critical infrastructure. Firstly, it tries to define this new concept which was created in the 20th - 21st century. Then describes the domestic and international legal foundations of critical infrastructure. Afterwards describes ways we may protect our critical infrastructure and ways

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kliszekn@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8902-1355>

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerzői Egyetem felkérésére készült.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

how the defence of critical infrastructure is incorporated into defence concepts. Here we will focus, in particular, upon the protection of our critical systems and facilities. Finally, after a study of various risk assessment and measurement methods, we examine a special sub-area of this topic, namely the protection of Christian sacred sites. Here we provide a brief historical and geographical overview of attacks against such targets and then, by using the available literature, and describe some of those special circumstances which influence how these locations may be protected against hostile action.

Keywords: Christian, church, critical infrastructure, security, terror attack, defense

A KRITIKUS INFRASTRUKTÚRA FOGALMA, NEMZETKÖZI ÉS HAZAI JOGSZABÁLYI KERETE

A kritikus infrastruktúra fogalmának meghatározásakor láthatjuk, annak ellenére, hogy nincs világszerte elfogadott egységes definíció, a különböző megközelítések mégis egyértelműen meghatározzák azokat a szektorokat, amelyek a gazdaságra, az államok létfontosságú infrastruktúrájának és kulcsfontosságú erőforrásainak azonosítása szolgálnak. Ebből eredően a kritikus infrastruktúra védelmének meghatározása tulajdonképpen magának a fogalomnak az értelmezéséből levezethető. Definíciószerűen tehát kritikus infrastruktúrának tekinthető mindazoknak az egymással összekapcsolódó és kölcsönös függésben lévő létfontosságú elemeknek, létesítményeknek, szolgáltatásoknak a rendszere, amelyek működésének meghibásodása, megzavarása, megsemmisítése közvetlenül, vagy közvetve súlyos negatív hatást gyakorol az állampolgárok gazdasági és szociális jólétére, alapvető szükségleteinek ellátására, szabad mozgására, a közegészségre, a közbiztonságra, a nemzetbiztonságra, a nemzetgazdaságra, végül magára az adott ország kormányzására, irányítására.² A kritikus infrastruktúra megkülönböztetett figyelmet és körültekintést igényel a biztonsági stratégia kialakításakor, hiszen védelme olyan magas szinten koordinált, komplex védelmi igazgatási feladat, amely különleges felkészülést igényel. A kritikus infrastruktúrák védelmének keretében tehát törekedni kell a lehető legkörültekintőbb mechanizmusok kialakítására és működtetésére annak érdekében, hogy garantált legyen a mindennapi élet folyamatosságát biztosító létesítmények üzemeltetése.

A kritikus infrastruktúra és annak védelme viszonylag új fogalomnak számít mind a szaknyelvben, mind a köznyelvben, mind pedig a megoldandó védelmi feladatok között. Kiindulási alapja az iparbiztonság nemzetközi és uniós szabályozása, valamint annak viszonya a nemzeti jogszabályokhoz. A tagállami joggal szemben tehát elsőbbséget élveznek az uniós alapszerződések, rendeletek, határozatok.

² 2012. ÉVI CLXVI. TV: Törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200166.tv> (letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Elsőként az Amerikai Egyesült Államokban foglalkoztak ezzel a témával 1998-ban a Kritikus Infrastruktúra Védelmi Nemzeti Programban (PDD 63. elnöki direktíva).³ Bár ott már a '90-es években megjelent néhány a témához kapcsolódó kutatás,⁴ Európát tekintve a kritikusingfrastruktúra-védelem jogszabályi fejlődése csak 2004-ben kezdődött és napjainkig is tart. A kritikus infrastruktúra szemléletének és fontosságának megszilárdulásában döntő szerepet játszottak azok az egész világot megrázó terrortámadások, mint például 9/11 az Amerikai Egyesült Államokban, amikor világhíressé vált, hogy a nemzetközi terrorizmus jelentette veszélyek nem csak hipotetikus kockázatot jelentenek. Annak ellenére, hogy a terrortámadás előkészítésének számos szálát egyértelműen vissza lehetett vezetni több nyugat-európai országra, a kritikusingfrastruktúra-védelem terén tényleges és értékelhető előrelépés, illetve értelmezhető eredményeket hozó intézkedés nem történt. Ahhoz, hogy a helyzet értékelésén túl valóban megkezdődjön a védelem felépítése, a 2004. március 11-i madridi, valamint a 2005. július 7-i londoni közösségi közlekedés elleni súlyos következményekkel járó terrortámadások vezettek.⁵ Végül ezek az öngyilkos merényletek gyorsították fel a közösségi infrastruktúra védelmével foglalkozó ún. Zöld Könyv előterjesztését az Unióban. A Zöld Könyv 11 kritikus infrastruktúra területet jelöl meg, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ezen területek között nem található a keresztény szent helyek védelmét tartalmazó direktíva.⁶

A Zöld Könyv kapcsán Magyarország is napirendre tűzte a szabályozás kérdését, majd 2008-ban kiadta a kritikus infrastruktúra védelem nemzeti programját 10 szektorral, összesen 43 alágazattal, melyek között szintén nem találjuk meg a keresztény szent helyek védelmére vonatkozó kitétel.⁷ A 2012. évi CLXVI. törvény pedig a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről rendelkezik, célja, hogy megfeleljen az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről szóló, 2008. december 8-i 2008/114/EK tanácsi irányelvnek, ugyanakkor – a korábban már említett terrortámadások ellenére – továbbra sem sorolja ide a vallási szempontból érintett létesítményeket.⁸ Míg az

³ THE WHITE HOUSE: Protecting America's Critical Infrastructures. Presidential Decision Directive/NSC-63. Forrás: <https://fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-63.htm> (letöltés ideje: 2018. 05. 31.)

⁴ BOGNÁR, B: Létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme. Forrás: <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/452-a-lefontossagu-rendszerek-es-letesitmenyek-vedelme.pdf> (letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

⁵ HORVÁTH, A.: A kritikus infrastruktúra védelem komplex értelmezésének szükségessége. In.: Fejezetek a kritikus infrastruktúra védelemből. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2013. p.5.

⁶ AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK BIZOTTSÁGA: Zöld Könyv az európai kritikus infrastruktúrák védelmének európai programjából. Európai Közösségek Bizottsága. Brüsszel, 2005. p. 27. Forrás: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2005/HU/1-2005-576-HU-F1-1.Pdf> (letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

⁷ 2080/2008. (VI. 30.) kormányhatározat a Kritikus Infrastruktúra Védelem Nemzeti Programjáról. Forrás: http://pvir.bm.hu/jog/File/2080_2008%20Korm.%20hat.doc (letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

⁸ MAGYAR KÖZLÖNY: A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény. Magyar Közlöny 2012. évi 154. sz.26099. Forrás: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK12154.pdf> (letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Amerikai Egyesült Államokban meghatározott 77 ezer infrastruktúra elem között⁹ számos templom, imaház és temető szerepel, addig Európában, illetve Magyarországon a keresztény szent helyek a kritikus infrastruktúra elemei között – ha szerepelnek is hasonló létesítmények – csak perifériálisan jelennek meg.

A több mint 60 éve működő és a világ legtöbb országában kutatást végző keresztény szemléletű Open Doors minden évben közzéteszi az ún. „világüldözési indexet”, amelyben listába foglalja a keresztény hitük miatt üldöztetést elszenvedők szempontjából legveszélyesebb 50 országot. A legfrissebb *World Watch List 2018* kutatás szerint világszerte 215 millió keresztény tapasztal üldöztetést, vagyis minden 12 keresztény emberből egy a hite miatt szenved. A listát 16 éve, vagyis 2002 óta az ateista ideológiát valló Észak-Korea vezeti, ahol a 25 milliós lakosságból a mindössze 300 ezer keresztényt számláló közösséget a társadalom ellenséges elemének tekintik, amelyet fel kell számolni. Az Észak-Koreát követő legveszélyesebb államok már a Közel-Kelet országai közül kerülnek ki, ahol az iszlám vallás az állami ideológia legfőbb vezérelve, a keresztényüldözésben élen járó első tíz ország közül 8-ban ez tölti be a legfőbb szerepet. Ennek mentén a kormányzati tisztviselők, az egyes etnikai és vallási csoportok vezetői, illetve maguk a muszlim állampolgárok is ellenségesen viszonyulnak minden más – így a keresztény – vallás híveihez. Az elmúlt 3-4 év adatait megnézve jól látható a rettenetes tendencia. Amíg 2014-ben a hitük miatt kivégzett keresztények száma 4 344 fő volt, 2015-ben ez már 7 100 főre emelkedett.¹⁰ Csak a 2018-as lista összeállításának ideje alatt 3 066 keresztényt öltek meg, 1 252 embert raboltak el, illetve 1 020 embert megerőszakoltak vagy szexuálisan zaklattak.¹¹ Hasonlóan ijesztő növekedést mutat a keresztény templomok, imaházak, intézmények elleni bombatámadások, gyűjtogatások száma, amely a 2014. évi 1 062-höz képest a következő évre több mint kétszeresére, 2 406-ra nőtt, a legfrissebb lista összeállításának ideje alatt pedig már 793 volt a templomokat ért támadások száma.

Az Egyesült Államok vallási szempontból pluralista társadalom, több tanulmány szerint 300 000-400 000 közé tehető a különféle vallási felekezetek száma, melyekben a legtöbb keresztény felekezet mellett éppúgy fellelhető a zsidóság és az iszlám több fajtája, mint számos nem nyugati vallás. Van olyan, ahol a hívek hosszú nemzedékek óta megszokott templomokban, imaházakban gyakorolják hitüket, míg egyes új felekezetek esetében új intézményeket és istentiszteleti házakat építettek.¹² Sokan úgy gondolják, hogy a vallásos szemléletből kiindulva egy templom, vagy imaház olyan biztonságos terület, ahol erőszakos cselekmények, vagy kritikus helyzetek nem fordulnak elő, ugyanakkor az istentiszteleti

⁹ SOLYMÁR, Z.: Kritikus infrastruktúra védelme. Forrás: <https://zandz.hu/kritikus-infrastruktura-vedelme/> (letöltés ideje: 2018. 05. 30.)

¹⁰ EVANGÉLIKUS.HU: Megjelent a keresztényüldözés világindexe 2016. Forrás: <https://evangelikus.hu/megjelent-keresztenyuldozes-vilagindexe> (letöltés ideje: 2018. 08. 15.)

¹¹ OPEN DOORS: World Watch List 2018.

Forrás: <https://www.opendoorssusa.org/wp-content/uploads/2017/05/WWL2018-Booklet-11518.pdf> (letöltés ideje: 2018. 08.13.)

¹² NATIONAL CONGREGATIONS STUDY 2015.: Religious Congregations in 21st Century America. Forrás: http://www.soc.duke.edu/natcong/Docs/NCSIII_report_final.pdf, p. 5. (letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

célú épületekben elkövetett erőszak az elmúlt évtizedekben egyre erősödő jelenséggént figyelhető meg.

Az *Inter-university Consortium for Political and Social Research* 2007-ben kiadott kutatása (ICPSR 25561) az Egyesült Államokban 1980 és 2005 között a kifejezetten keresztény szent helyek ellen elkövetett erőszakos cselekményeket, illetve merényleteket vizsgálta.¹³ Bár a vizsgálat eredményei inkább csak leíró jellegűek és nem tekinthetők reprezentatívnak, a tendenciák mégis jól tetten érhetők benne. A keresztény templomok, imaházak közösségei ellen elkövetett merényletek előfordulását tekintve a legtöbb támadás Kaliforniában, Illinois-ban, Texasban és New Yorkban fordult elő a vizsgált időszakban. A lövöldözéses támadásokat leggyakrabban márciusban és áprilisban, vagyis a Húsvét ünnepe körül követték el, melyet szeptember hónap, valamint a Hálaadást, illetve a Karácsonyt környező néhány hét követett. A legtöbb támadást a baptista, a katolikus és a metodista felekezet elsősorban városokban lévő szent helyeiben hajtották végre. Bár a támadók (többségében 25-40 év közötti férfiak) általában nem tartoztak a közösséghez, a fegyveres támadást mégis legtöbbször az éppen zajló szertartás alatt követték el. A kutatás legfontosabb megállapítása azonban az, hogy amíg 1980-2000 között az USA-ban évente átlagosan 4 fegyveres támadás érte a keresztény gyülekezeteket, 2001-ben 18, 2002-ben 15, 2003-ban pedig 11 alkalommal volt lövöldözés valamely keresztény közösség templomában. Ennek, és vélhetően a 2001. szeptember 11-i terrortámadásnak következtében azóta számos létesítmény fejleszti és frissíti a biztonsági és vészhelyzetekre kidolgozott terveit és eljárásait a gyülekezet tagjai, a látogatók és az alkalmazottak biztonsága, valamint magának a létesítménynek a biztosítása érdekében.

Európában eközben továbbra sem jelenik meg sem az általános politikai, sem pedig a biztonságpolitikai narratívában a keresztény szent helyek védelmének kérdése. Ezeknek az épületeknek a védelmét jelenleg napközbeni zárva tartásukkal oldják meg, egyéb védelmi koncepció azonban nem áll rendelkezésükre. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy például a budapesti zsinagóga 24 órás folyamatos védelmi szolgálatát a BRFK Őrszolgálati Alosztálya látja el.¹⁴

A Nobel-díjas orosz író, Szolzsenyicin már 1978-ban a Harvardon tartott évnyitó beszédében éles kritikával illette a nyugati társadalmakat. Meglátása szerint mind az erkölcsi tartás, mind pedig egyfajta határozott és bátor fellépés a nyugati polgári társadalmakban – a jóléti társadalom kialakulásának, illetve a pusztán törvényesség és jog szerinti megfelelés szemléletének köszönhetően – minden társadalmi és politikai csoport vonatkozásában jelentős hanyatlást mutat. Bár az individuum szintjén megjelennek karizmatikus személyiségek, a társadalom egészét tekintve azonban ezek az emberek igen csekély befolyással bírnak. A morális szempontból folyamatosan gyengülő kormányok pedig egyre kevésbé

¹³ Inter-university Consortium for Political and Social Research: United States National Church Shooting Database, 1980-2005 (ICPSR 25561) Forrás: <https://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/25561> (letöltés ideje: 2018. 08. 13.)

¹⁴ BUDAPESTI ZSIDÓ HITKÖZSÉG: Átadták a felújított Síp utcai rendőrségi objektumot. Forrás: <http://www.bzsh.hu/atadtak-a-felujitott-sip-utcai-rendorsegi-objektumot/> (letöltés ideje: 2018. 05. 31.)

tudnak majd hatékonyan fellépni azokkal a megjelenő fenyegetésekkel szemben, mint például a terrorizmus különböző formái. Ellentétben azonban a nyugati társadalmaknak az évszázados keresztény erkölcsi örökségétől való teljes elszakadásával a keleti társadalmakban – alapvetően az ún. harmadik világhoz tartozó államokra vonatkoztatva – mind a politika, mind pedig az egyén szintjén – az elnyomó rezsimok, háborúk és egyéb nehézségek eredményeképpen – egyre erősebb és szilárdabb meggyőződések (ideértve a vallást is – szerk.) alakulnak majd ki.¹⁵

A KRITIKUS INFRASTRUKTÚRÁK MEGHATÁROZÁSA

Egyértelmű, hogy a természeti katasztrófák, illetve az terroristák aszimmetrikus fenyegetései a kritikus infrastruktúrák védelmét is egyre fontosabb kérdéssé teszi. A kritikus infrastruktúra meghatározását és kijelölését követően pedig védelmi koncepciót kell felépíteni, amelyhez ismerni kell az adott objektum külső paramétereit (helyszín és környezet szöveges leírása, illetve térkép- és fényképmellékletek), értékelni kell az aktuális biztonsági állapotot, majd kockázatelemzést kell végezni és a biztonsági cél megfogalmazása után javaslatot kell kidolgozni a kívánt biztonsági szint eléréséhez.¹⁶

Bár a kockázat fogalmát a különböző szakirodalmi források eltérően határozzák meg, bizonyos azonosságokat minden definíció tartalmaz. Ezek egyike például, hogy az egyéntől függetlenül is bekövetkezhet olyan negatív esemény, amelynek az egyén akaratlan elszennvedője lesz. Ilyen például a természeti katasztrófák, vagy terrorcselekmények során bekövetkező kár.¹⁷ De a kockázat kategóriájába soroljuk valamely cselekvéssel, vállalkozással járó veszély, kár, baj, kellemetlenség lehetőségét is.¹⁸ A kockázatról a hozzá tartozó 23 terület külön saját definícióval emlékezik meg. Bármelyiket is választjuk, megállapíthatjuk, hogy a kockázatot, akár mint egy nem kívánt eseményt, akár egy veszély során bekövetkező veszteséget annak előfordulási valószínűségével együtt kell érteni.

A kritikus infrastruktúra kockázatát első közelítésben a veszélynek kitett populáció nagysága alapján lehet meghatározni. Lényegesen többet árul el, ha figyelembe vesszük a fenyegetettséget, a kritikus infrastruktúra nemzetgazdaságban elfoglalt súlyát, a népsűrűséget, a bekövetkezés valószínűségét, a kritikus infrastruktúra sérülékenységét és a következményeket. A valószínűséget két faktor segítségével lehet képezni. Az első a fenyegetés, amelyet alapvetően valamilyen személy testesít meg, a második pedig a cél kiválasztása. A kockázat így azt jelenti, hogy a káros eseményt ember idézi elő és szándékos, azaz a fenyegető személy – terrorista, bűnöző, felforgató – motivált, képes és tud is ártani,

¹⁵ SZOLZSENYICIN, A.: A World Split Apart. 1978, június 8. Harvard University. Forrás: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/alexandersolzhenitsynharvard.htm> (letöltés ideje: 2018. 08. 13.)

¹⁶ SOLYMÁR, Z.: Kritikus infrastruktúra védelem.

Forrás: <https://zandz.hu/kritikus-infrastruktura-vedelme/> (letöltés ideje: 2018. 06. 02.)

¹⁷ HAIG, ZS., HAJNAL, B., KOVÁCS, L., MUHA, L., SIK, Z. N.: A kritikus információs infrastruktúrák meghatározásának módszertana. ENO Advisory Kft., 2009. pp.36-38.

¹⁸ JUHÁSZ, J. S.: Magyar értelmező Szótár. Budapest, Akadémia Kiadó 1978.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

illetve ehhez megfelelő erőforrással is rendelkezik. Sérülékenység szempontjából a célpont hozzáférhetősége, míg a következmények vonatkozásában a bekövetkezett veszteség mérése a döntő. A kockázat mérése is ezeknek a változóknak az együttes meghatározásán alapul. A kérdéses területtel számos kutatóintézet foglalkozik, amelyek szektoronként kínálnak mérési eljárást a kritikus infrastruktúra kockázatának a meghatározására.¹⁹ Ugyanakkor ezekben a kutatásokban semmilyen formában nem jelennek meg a keresztény szent helyek, mint a fenti szempontok szerint is kritikus infrastruktúráként értelmezhető és értékelhető célpontok.

Annak ellenére, hogy az Egyesült Államokhoz hasonlóan a 2001. szeptember 11-i terrortámadást követően az Európai Unió is egyre határozottabban szembesül a vallási alapon kialakuló válságokkal, egyre többször fordulnak elő Európában is terrorcselekmények, szent helyek elleni támadások, a 19-20. századi szekularizációs folyamatoknak köszönhetően azonban sem az uniós intézmények létrehozásakor, sem pedig az azóta tartó működtetésük során nem alakultak ki a vallási alapon megfogalmazódó kérdések kezelése megfelelő mechanizmusok. Bár az elmúlt években egyre nagyobb szerepet kaptak az európai politikában az egyes egyházi szervezetek, karitatív szolgálatok olyan kérdések tárgyalásakor, mint az éghajlatváltozás, konfliktuskezelés, vagy bel- és külpolitika, az egyértelműen morális instabilitást eredményező, az államok erejébe vetett bizalmat és az emberek biztonságérzetét gyengítő céllal végrehajtott vallási szempontból fontos infrastruktúrák elleni támadások kapcsán a szakrális intézmények kritikus infrastruktúra szempont szerinti védelme továbbra sem jelenik meg az Európai Unió biztonságpolitikai törekvései között.²⁰

A KERESZTÉNY HELYEK VÉDELMEÉRŐL – TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

Mindenekelőtt azt kell tisztázni, mit is tekintünk keresztény szent helyeknek. A Codex Iuris Canonici (CIC)²¹ általánosan a szent helyekről a 1205-1213. kánonokban, a templomokról a 1214-1222. kánonokban, a kápolnákról, magán és házi kápolnákról a 1223-1229. kánonokban, a kegyhelyekről a 1230-1234. kánonokban, az oltárokról a 1235-1239. kánonokban, végül pedig a temetőkről a 1240-1243. kánonokban beszél. Ezek közül – ha a kritikus

¹⁹ GYARMATI, J.: A kritikus infrastruktúra kockázata és annak mérési módszerei. In.: Fejezetek a kritikus infrastruktúra védelméről. Magyar Hadtudományi Társaság Budapest, 2013. pp.: 76-85.

²⁰ PERCHOC, PH.: Religion and the EU's external policies. European Parliamentary Research Service, 2017.

Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/pdf/divers/EPRS-IDA-614612-Religion-EU-external-policies-FINAL.PDF>

²¹ MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON: Codex Iuris Canonici, Kánonjogi Kódex, CIC. A római katolikus egyház törvénykönyve 1918. V. 19-1983. XI. 27-ig. Szent X. Pius 1904. III. 19-én állította fel a kodifikáló bizottságot. Pietro Gasparri bíboros irányításával készült, XV. Benedek 1917. V. 27: hirdette ki. A latin egyház törvénykönyve, ami a korábbiakkal szemben az egész kánonjogot rendszerbe foglalja 5 könyvben (1. ált. szabályok, 2. fizikai és erkölcsi személyek, 3. dolgok, 4. perrendtartás, 5. büntetőjog), 2114 kánonban. XV. Benedek 1917. IX. 15: bizottságot állított fel a Kánonjogi Kódex hiteles magyarázatára, s esetleges módosítására. Forrásait Serédy Jusztinián OSB rendezte sajtó alá. 1983. XI. 27: hatályba lépett.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

infrastruktúra szemszögéből nézzük – a templomokat, kápolnákat, illetve temetőket és temetkezési helyeket emelhetjük ki.

A keresztény helyek védelmének kérdése tulajdonképpen egyidős a keresztény vallás megjelenésével és térhódításával, hiszen a keresztényeknek már a 4-5. században, Konstantin császár idején is védekezniük kellett a külső támadások ellen. Később VII. Gergely pápa kezdeményezte, de csak utódja, II. Orbán pápa hirdette meg 1095-ben a clermont-i zsinaton azt a kereszties hadjáratot, melynek célja Jeruzsálem és a muszlimok által elfoglalt keresztény helyek felszabadítása volt.²² Ekkoriban, de még az első kereszties hadjárat megindítását megelőzően alakult meg például a Szent János (Johannita) Rend is (a mai Máltai Lovagrend). A rend lovagjainak, akik egyben szerzetesek is voltak, a szegények szolgálata mellett feladatuk volt – a hit védelmezőjeként – a keresztény helyek megóvása is. A johannita lovagrend tehát a történelem során – elsősorban az iszlám hódítással szembeszegülve – a keresztény területeket védte. Kezdetben azok az arab uralkodók, akik Palesztina korábbi urai voltak, tiszteletben tartották a keresztény szent helyeket. Ez a tisztelet és a keresztények vallásgyakorlásának biztosítása azonban az őket a palesztin területekről kiszorító szeldzsuk törökök agresszív hódító politikája következtében később megszűnt. A szeldzsuk törökök fokozatos terjeszkedésük során a keresztény szent- és emlékhelyeket meggyalázták, a keresztény zarándokokat pedig bántalmazták.²³

Napjainkban a keresztény szent helyek védelme azokon a területeken, ahol nem keresztény vallású államok alakultak ki, sok esetben nem biztosított. Az elmúlt néhány évben egyre többször érkeztek hírek arról, milyen veszélybe kerültek ott a keresztény szent helyek, védelmüket pedig az adott országok belügyi és rendészeti szervei sajnos nem képesek garantálni. Szinte naponta érkeznek a közel-keletről olyan hírek, melyekből egyértelműen kiderül, hogy a keresztények muzulmán üldöztetése exponenciálisan növekszik.²⁴ Ugyanakkor joggal merülhet fel a kérdés, hogy vajon az Európai Unió területén – így Magyarországon is – megtalálható keresztény szent helyek is ki vannak-e téve hasonló veszélyeztetettségnek? Ha igen, vajon milyen mértékben válnak (vagy válhatnak) terrorista célpontokká és milyen intézkedéseket tesznek (vagy képesek tenni) a terrorcselekmények megelőzés céljából az Európai Unió tagállamainak rendészeti szervei?

Ma már trivialisnak számít az a felismerés, hogy az elmúlt évtizedekben, de különösen az elmúlt néhány évben a hangsúly a sok áldozatot követelő terrortámadásokról átkerült egy adott állam, nemzetközi szervezet, vagy akár egy vallási közösség egységének és működésének megzavarására, annak érdekében, hogy pánikot és zavart előidézve az állampolgárok bizonytalanságát, valamint az állam biztonsági rendszerbe vetett hitét aláás-

²² TARJÁN, M. T.: 1096. augusztus 15. Lovagsereg indul a Szentföld felszabadítására. Forrás: www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1096_augusztus_15_lovagsereg_indul_a_szentfold_felszabaditasara (letöltés ideje: 2018. 05. 23.)

²³ OPRÁN, E.: Kereszties hadjáratok. Iszlám Kronológia, 1095–1291. História, 27. évf. 3. sz. 2006. pp.:7–8.

²⁴ RAYMOND, I.: (2015): „Islamic! Islamic!” Muslim Persecutions of Christians. Forrás: www.gatestoneinstitute.org/6001/islamic-persecution (letöltés ideje: 2018. 06. 05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

sa.²⁵ Ennek a célnak pedig tökéletesen megfelelnek a keresztény, zsidó és egyéb vallási szent helyek ellen indított támadások. A templomok, kápolnák, temetők és temetkezési helyek az állampolgárok szellemi életfeltételeinek képviselőitében ugyanúgy hozzá tartoznak a mindennapi élethez, mint a korábban említett kritikus infrastruktúrák körébe tartozó létesítmények. Az ezen helyek ellen irányuló támadások bár nem járnak a polgárok egészsége, védelme, biztonsága és gazdasági jóléte, illetve a kormányzat hatékony működése szempontjából egyértelműen és azonnal súlyos következményekkel, mégis elmondható, hogy a hosszútávú hatást tekintve ugyanúgy jelentős kockázatot hordoznak magukban. Ezek a létesítmények ugyanis könnyen megközelíthetőek, nyilvánosak, nagyon nehéz a fizikai és elektronikai védelmük, tehát tökéletesen alkalmasak terrortámadások megvalósításához. Az európai kultúra alapját képező keresztény kultúra elleni támadások pedig súlyosan demoralizálhatják a lakosságot.²⁶

Általánosságban tehát megállapítható, hogy amikor az egyes országok kritikus infrastruktúráinak meghatározását tekintjük, a gazdaság, valamint az államok működtetése szempontjából létfontosságú infrastruktúrák és kulcsfontosságú erőforrások világos azonosítása jól kirajzolódik. Ugyanakkor kevés, vagy szinte semmilyen figyelmet nem fordítanak a vallási szent helyek – a nyugati kultúrák szempontjából egyértelműen a keresztény szent helyek – védelmére. Az Egyesült Államokban 2003-ban kiadott „A kritikus infrastruktúra azonosítása, prioritása és védelme” című 7. belbiztonsági elnöki irányelvben²⁷ jelenik meg először, hogy a terrortámadások háttérében a nemzetbiztonság veszélyeztetése és a gazdaság gyengítése mellett a tömeges áldozatok révén a terroristák célja, hogy gyengítsék a közbizalmat, aláássák a morált, és megrendítsék a nemzeti gazdasági és politikai intézményekbe vetett bizalmat. A 2013-ban kiadott Presidential Policy Directive/PPD-21 ugyan már arra is kitér, hogy a kritikus infrastruktúra védelemben résztvevő minden szervezetnek és ügynökségnek a magánélet, a polgári jogok és a polgári szabadságjogok (ide tartozik a lelkiismeret és vallásszabadság) védelmét is figyelembe kell venniük, ám ennél részletesebben ez a dokumentum sem bontja ki, mely létesítmények védelmével kell mindezt biztosítani.²⁸

A keresztény szent helyek védelme érdekében egyértelmű, hogy a létfontosságú infrastruktúra általános fogalmkörét érdemes lenne kiterjeszteni aszerint, hogy a kritikus infrastruktúra tágabb értelmezéséhez társítható legyen minden olyan, a lakosság érdekében

²⁵ CHRISTIAN, L. (szerk.): Létesítményvédelem. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. pp.: 123–137.

²⁶ MAGYAR KURÍR: Franciaországban megnőtt a keresztény helyek elleni nem vallási jellegű bűncselekmények száma. Forrás: <http://www.magyarurir.hu/hirek/franciaorszagban-megnott-kereszteny-helyek-elleni-nem-vallasi-jellegu-buncselekmények-szama/> (letöltés ideje: 2018. 06. 05.)

²⁷ HOMELAND SECURITY: Homeland Security Presidential Directive 7: Critical Infrastructure Identification, Prioritization, and Protection. Forrás: <https://www.dhs.gov/homeland-security-presidential-directive-7> (letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

²⁸ THE WHITE HOUSE: Presidential Policy Directive - Critical Infrastructure Security and Resilience. Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/02/12/presidential-policy-directive-critical-infrastructure-security-and-resil> (letöltés ideje: 2018. 08. 13.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

szolgáltatást nyújtó létesítmény és objektum, amelyek megsemmisülése, vagy használhatatlanná tétele a társadalom egészére negatív hatást gyakorolhat.²⁹ A létfontosságú infrastruktúrákra vonatkozó kibővített meghatározás révén világosan látszik, hogy a keresztény szent helyek (kápolnák, templomok, temetők, kegyhelyek) elleni támadás, vagy azok megsemmisítése esetén a keresztény lakosság egészsége és biztonsága kerülhet veszélybe.

Érdeemes pár gondolat erejéig megnézni, vajon Jeruzsálemben és Betlehemben kilenc, vallási szempontból megosztott helyszín tekintetében hogyan tudják fenntartani – egyáltalán fenn tudják-e tartani – a különböző vallási felekezetek tagjai közötti békés egymás mellett élést, vagyis azt a *status quo*-t, amelyet 1757-ben III. Oszmán szultán rendelete, 1852-ben pedig az akkori oszmán kormány dekrétumban fektetette le és napjainkig irányadó rendeletnek számít. Az évszázadok alatt változatlan formában fennálló *status quo* a jeruzsálemi óváros vallási közösségei közötti együttélést szabályozta, azonban a nehezen értelmezhető dokumentumot 1929-ben Sir Lionel George Archer Cust ezredes az I. világháborút követő brit mandátum ideje alatt újra összeállította. Ebben az összefoglalóban a korábbiakban meghatározott 5 közös szent hely mellé³⁰ a *status quo* értelmezését kiterjesztette a Siratófalra és a Betlehemben található Ráhel sírjára is.³¹ A II. Vatikáni Zsinatot követően (1962-65) az 1993-ban a Vatikán és Izrael között megkötött kétoldalú egyezményben mindkét fél elkötelezettségéről nyilatkozik a vallásszabadság biztosítása, valamint a szent helyek zavartalan látogatásának védelmével kapcsolatban. Az egyezményben Izrael Állam a keresztény szent helyekre vonatkozólag továbbra is vállalja a *status quo* fenntartását és a keresztény közösségek jogainak biztosítását, a Szentszék pedig megerősíti együttműködését az antiszemitizmus minden formájának leküzdése terén.³² Mindezek ismeretében és annak tudatában, hogy Izrael Állam sajtóságtól adódóan nem tekinthető a nyugati társadalmakhoz hasonlóan szekuláris államszervezetnek, hiszen a vallás szorosan kapcsolódik a nemzeti identitáshoz,³³ az egyezség óriási diplomáciai és jogi előrelépésnek tekinthető. A megállapodás aláírásával azonban számos kérdés azóta is nyitott. Ezek közül tárgyalt témánk szerint talán az tekinthető legfontosabb megállapításnak, hogy az egyezményt követően nem születtek a megállapodásban foglaltak betartását

²⁹ BOGNÁR, B.: Létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme. Forrás:

<http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/452-a-lefontossagu-rendszerek-es-letesitmenyek-vedelme.pdf> (letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

³⁰ Jeruzsálemben a Szent Sír Templom és Szűz Mária sírja, Betlehemben pedig a Születés Temploma, a Milk Grotto kápolna és a Pásztorok anyakápolnája

³¹ BREGER, M. J., REITER, Y., HAMMER, L. (szerk.): Holy Places in the Israeli-Palestinian Conflict: Confrontation and Co-existence. Routledge, 2009. p.24.

³² BREGER, M. J.: The Fundamental Agreement Between the Holy See and the State of Israel: A Symposium. The Catholic University of America, Columbus School of Law. 1998. Forrás: <https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1306&context=scholar> (letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

³³: FERRARI, S.: The Fundamental Agreement between the Holy See and Israel and the Conventions Between States and the Church Since the Vatican II Council. Catholic University Law Review 1998. Forrás: <https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=lawreview> (letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

célzó törvények. A keresztény szent helyek védelme, a vallásszabadság korlátlan gyakorlásának biztosítása továbbra is csak politikai narráció része. A tények szintjén nemhogy előrelépés nem figyelhető meg, hanem éppenséggel a keresztények ellehetetlenítésére irányuló törekvések sorozatát vélhetjük felfedezni. Elég csak a legutóbbi tiltakozásra gondolni, amikor a római katolikus, az örmény és a görög ortodox egyházak vezetői 3 napra bezárták a Szent Sír templom kapuját tiltakozásképpen az izraeli kormány törvényjavaslatára. A keresztény jelenlét gyengítését szolgáló diszkriminatív jellegű politikai kezdeményezés során az állam a keresztény egyházak által magánvállalkozások számára bérebe adott egyházi ingatlanok és földterületek megadóztatására nyújtott be jogszabálytervezet, melyet később nemzetközi nyomásra felfüggesztettek.³⁴

ÖSSZEFOGLALÁS

Az eddig tárgyaltak ismeretében megállapíthatjuk, hogy a kritikus infrastruktúra védelem komplex feladatkört tartalmaz. A keresztény szent helyek ellen irányuló, az elmúlt években egyre nagyobb számban előforduló támadások a tömeges áldozatok révén gyengítik a közbizalmat, aláássák a morált, és megrendítik az állam stabilitásába vetett bizalmat, ezért egyértelműen kritikus infrastruktúráként értelmezhetők, védelmük egyre hangsúlyosabbá válik. Ennek megfelelően az elsődleges cél az, hogy ezek a helyek egyáltalán bekerüljenek az egyes államok által meghatározott kritikus infrastruktúra elemek közé, védelmük pedig – ahol egyáltalán lehet bármilyen védelemről beszélni – a magánszférából átkerüljön a központi feladatok közé. A hatékony védelem és biztonság megteremtése érdekében kiemelt fontosságú jelentőséggel bír továbbá, hogy a támadást végrehajtók már a keresztény szent helyek megközelítése közben kiszűrhetővé és megállíthatóvá váljanak. Ez azonban szorosan összefügg az adott ország nemzetbiztonsági szolgálatának prevenciós, felderítő és elhárító erejével.³⁵

Azokban az országokban, ahol a társadalom védelmi rendszere erős bázison nyugszik és a vallási szemlélet nem idegen a központi hatalom politikájától (ld. közel-kelet), ott a szent helyek védelme jól kidolgozott és megoldott, a potenciálisan magas kockázatot minden eszközzel igyekeznek mérsékelni. Ki kell azonban emelni, hogy a keresztény szent helyek védelme nem tartozik ezekben az országokban a központi gondolkodásban meghatározott feladatok közé, sőt, bár a képesség meglenne rá, a politikai és vallási klíma épp ellenkező törekvéseket mutat.

Európát és a nyugati társadalmakat tekintve megállapítható, hogy azokban a szekuláris társadalmakban, amelyekben a vallás és az ahhoz kapcsolódó rituális helyszínek alapvetően a magángondolkodás részét képezik, nincsenek felkészülve, vagy csak nagyon ala-

³⁴ AL JAZEERA NEWS: Jerusalem's Holy Sepulchre reopens: „This is a victory”. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2018/02/jerusalem-holy-sepulchre-reopens-victory-180228061128020.html> (letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

³⁵ SZABÓ, Cs.: A keresztény szent helyek biztonsági helyzetének vizsgálata. In: Gőcze I. (szerk): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 2017. pp.: 124-125.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

csony szinten, magánintézmények közreműködésével biztosítják a szent helyek megfelelő biztonságát, az esetleges támadások kivédését és a kockázatok csökkentését.

Mivel a prevenciók tevékenység figyelembe veszi a társadalmi, vallási, hazai és nemzetközi körülményeket, ebből adódóan a szent helyek védelme érdekében végzett munkájuk hatékonysága jelentős. Magyarországon ezeket a tevékenységi területeket a rendészeti szervek látják el, ebből adódóan védelmüket a rendészeti struktúra meghatározásánál veszik figyelembe. Kapacitásuk azonban csak azon szent helyek védelmére elegendő, amelyeket nagyobb számban látogatnak, és ahol az európai keresztény műemlékek, értékek megsemmisülése pótolhatatlan veszteséget okozna. A megoldás érdekében a létfonosságú infrastruktúra fogalomkörének kibővítésre lenne szükség, amelynek átstrukturálásával jogi alap lenne biztosítható a keresztény szent helyek védelme és a keresztények biztonsági helyzetének erősítése érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 2012. ÉVI CLXVI. TV: Törvény a létfonosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200166.tv>
2. 2080/2008. (VI. 30.) kormányhatározat a Kritikus Infrastruktúra Védelem Nemzeti Programjáról. Forrás: http://pvir.bm.hu/jog/File/2080_2008%20Korm.%20hat.doc
3. AL JAZEERA NEWS: Jerusalem's Holy Sepulchre reopens: „This is a victory”. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2018/02/jerusalem-holy-sepulchre-reopens-victory-180228061128020.html>
4. AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK BIZOTTSÁGA: Zöld Könyv az európai kritikus infrastruktúrák védelmének európai programjából. Európai Közösségek Bizottsága. Brüsszel, 2005. p. 27. Forrás: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2005/HU/1-2005-576-HU-F1-1.Pdf>
5. BOGNÁR, B: Létfonosságú rendszerek és létesítmények védelme. Forrás: <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/452-a-letfontossagu-rendszerek-es-letesitmenyek-vedelme.pdf>
6. BOGNÁR, B: Létfonosságú rendszerek és létesítmények védelme. Forrás: <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/452-a-letfontossagu-rendszerek-es-letesitmenyek-vedelme.pdf>
7. BREGER, M. J., REITER, Y., HAMMER, L. (szerk.): Holy Places in the Israeli-Palestinian Conflict: Confrontation and Co-existence. Routledge, 2009. p.24. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203867457>
8. BREGER, M. J.: The Fundamental Agreement Between the Holy See and the State of Israel: A Symposium. The Catholic University of America, Columbus School of Law. 1998. Forrás: <https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1306&context=scholar>
9. BUDAPESTI ZSIDÓ HITKÖZSÉG: Átadták a felújított Síp utcai rendőrségi objektumot. Forrás: <http://www.bzsh.hu/atadtak-a-felujított-sip-utcai-rendorsegi-objektumot/>
10. CHRISTIAN, L. (szerk.): Létesítményvédelem. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2014. pp.: 123–137.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

11. EVANGÉLIKUS.HU: Megjelent a keresztényüldözés világindexe 2016. Forrás: <https://evangelikus.hu/megjelent-keresztenyuldozes-vilagindexe>
12. FERRARI, S.: The Fundamental Agreement between the Holy See and Israel and the Conventions Between States and the Church Since the Vatican II Council. Catholic University Law Review 1998.
Forrás: <https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=lawreview>
13. GYARMATI, J.: A kritikus infrastruktúra kockázata és annak mérési módszerei. In.: Fejezetek a kritikus infrastruktúra védelméből. Magyar Hadtudományi Társaság Budapest, 2013. pp.: 76-85.
14. HAIG, ZS., HAJNAL, B., KOVÁCS, L., MUHA, L., SIK, Z. N.: A kritikus információs infrastruktúrák meghatározásának módszertana. ENO Advisory Kft., 2009. pp.36-38.
15. HOMELAND SECURITY: Homeland Security Presidential Directive 7: Critical Infrastructure Identification, Prioritization, and Protection. Forrás: <https://www.dhs.gov/homeland-security-presidential-directive-7>
16. HORVÁTH, A.: A kritikus infrastruktúra védelem komplex értelmezésének szükségessége. In.: Fejezetek a kritikus infrastruktúra védelemből. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest. 2013. p.5.
17. INTER-UNIVERSITY CONSORNIUM FOR POLITICAL AND SOCIAL RESEARCH: United States National Church Shooting Database, 1980-2005 (ICPSR 25561) Forrás: <https://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/25561>
DOI: <https://doi.org/10.3886/ICPSR25561.v1>
18. Jeruzsálemben a Szent Sír Templom és Szűz Mária sírja, Betlehemben pedig a Születés Temploma, a Milk Grotto kápolna és a Pásztorok angyalkápolnája
19. JUHÁSZ, J. S.: Magyar értelmező Szótár. Budapest, Akadémia Kiadó 1978.
20. MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON: Codex Iuris Canonici, Kánonjogi Kódex, CIC. A római katolikus egyház törvénykönyve 1918. V. 19-1983. XI. 27-ig.
21. MAGYAR KÖZLÖNY: A létfonosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény. Magyar Közlöny 2012. évi 154. sz.26099. Forrás: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK12154.pdf>
22. MAGYAR KURÍR: Franciaországban megnőtt a keresztény helyek elleni nem vallási jellegű bűncselekmények száma. Forrás: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/franciaorszagban-megnott-kereszteny-helyek-elleni-nem-vallasi-jellegu-buncselekmenyek-szama/>
23. NATIONAL CONGREGATIONS STUDY 2015.: Religious Congregations in 21st Century America. Forrás: http://www.soc.duke.edu/natcong/Docs/NCSIII_report_final.pdf, p. 5.
24. OPEN DOORS: World Watch List 2018. Forrás: <https://www.opendoorsusa.org/wp-content/uploads/2017/05/WWL2018-Booklet-11518.pdf>
25. OPRÁN, E.: Keresztes hadjáratok. Iszlám Kronológia, 1095–1291. História, 27. évf. 3. sz. 2006. pp.:7–8.
26. RAYMOND, I.: (2015): „Islamic! Islamic!” Muslim Persecutions of Christians. Forrás: www.gatestoneinstitute.org/6001/islamic-persecution
27. SOLYMÁR, Z.: Kritikus infrastruktúra védelem. Forrás: <https://zandz.hu/kritikus-infrastruktura-vedelme/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.19>

2019. XII. évfolyam 1. szám

28. SOLYMÁR, Z.: Kritikus infrastruktúra védelme. Forrás: <https://zandz.hu/kritikus-infrastruktura-vedelme/>
29. SZABÓ, Cs.: A keresztény szent helyek biztonsági helyzetének vizsgálata. In: Gőcze I. (szerk): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest
30. SZOLZSENYICIN, A.: A World Split Apart. 1978, június 8. Harvard University. Forrás: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/alexandersolzhenitsynharvard.htm>
31. TARJÁN, M. T.: 1096. augusztus 15. Lovagsereg indul a Szentföld felszabadítására. Forrás: www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1096_augusztus_15_lovagsereg_indul_a_szentfold_felszabaditasa_sara
32. THE WHITE HOUSE: Presidential Policy Directive -- Critical Infrastructure Security and Resilience. Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/02/12/presidential-policy-directive-critical-infrastructure-security-and-resil>
33. THE WHITE HOUSE: Protecting America's Critical Infrastructures. Presidential Decision Directive/NSC-63. Forrás: <https://fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-63.htm>